

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Canan KÖKUS

ANADOLU SAHASI TÜRK HALK EDEBİYATI METİNLERİNDE YALANLAMA VE
YALANLAMALI TÜRLER

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Canan KÖKUS

ANADOLU SAHASI TÜRK HALK EDEBİYATI METİNLERİNDE YALANLAMA VE
YALANLAMALI TÜRLER

Danışman

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Canan KÖKUS'un bu çalışması, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğretim Üyesi Yavuz UYSAL (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL (İmza)

Tez Başlığı: Anadolu Sahası Türk Halk Edebiyatı Metinlerinde Yalanlama ve Yalanlamalı Türler
--

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 10/07/2018

Mezuniyet Tarihi : 02/08/2018

(İmza)

Prof. Dr. İhsan BULUT

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Anadolu Sahası Türk Halk Edebiyatı Metinlerinde Yalanlama ve Yalanlamalı Türler” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Canan KÖKUS

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Canan KÖKUS
Öğrenci Numarası	20155242005
Enstitü Ana Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanının Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Tez Başlığı	Anadolu Sahası Türk Halk Edebiyatı Metinlerinde Yalanlama ve Yalanlamalı Türler
Turnitin Ödev Numarası	986318343

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 225 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 27/07/2018 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 10

alıntılar dahil % 23 'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise; Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise; Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim. Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

27/07/2018

(imza)

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
TEŞEKKÜR.....	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANADOLU SAHASI ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE YALANLAMA

1.1. Yalan ve Yalanlama Kavramları.....	9
1.1.1. Yalan ve Yalanlama Kelimelerinin Tanımı.....	9
1.2. Anadolu Sahası Âşıklık Geleneğinde Yalanlama	9
1.3. Anadolu Sahası Âşıklık Geleneğinde Yalanlamanın Yapısı	10
1.3.1. Anadolu Sahası Âşıklık Geleneğinde Yalanlamaların Nazım Birimi	10
1.3.2. Anadolu Sahası Âşıklık Geleneğinde Yalanlamaların Ölçüsü ve Durakları	10
1.3.3. Anadolu Sahası Âşıklık Geleneğinde Yalanlamalarda Redif ve Kafiye	13
1.3.4. Anadolu Sahası Âşıklık Geleneğinde Yalanlamaların Kafiye Şeması.....	16
1.3.5. Anadolu Sahası Âşıklık Geleneğinde Yalanlamaların İşlevleri	18
1.3.6. Anadolu Sahası Âşıklık Geleneğinde Yalanlamaların Konusu	29
1.3.6.1. Yoksullukla İlgili Yalanlamalar.....	29
1.3.6.2. Hayvanlarla İlgili Yalanlamalar.....	32
1.3.6.3. Esnaf ve Meslekleri Konu Alan Yalanlamalar	40
1.3.6.4. Sebze, Meyveleri ve Yiyecekleri Konu Alan Yalanlamalar.....	46
1.4. Anadolu Sahası Âşık Fasıllarında İcra Edilen Yalanlamalar.....	49

İKİNCİ BÖLÜM

ANADOLU SAHASI ANONİM HALK EDEBİYATI METİNLERİNDE YALANLAMA

2.1. Anadolu Sahası Masallarında Yalanlama	60
2.2. Masal Kavramı.....	60
2.2.1. Anadolu Sahasında Yalanlamalı Masal	60
2.2.2. Anadolu Sahasında Yalanlamalı Masalların İşlevleri	62
2.2.3. Anadolu Sahası Masal Formelleri	75
2.2.4. Anadolu Sahası Yalanlamalı Masal Giriş Formelleri.....	75

2.2.5.	Anadolu Sahası Yalanlamalı Masal Geçiş Formelleri.....	82
2.2.6.	Anadolu Sahası Yalanlamalı Masal Bitiş Formelleri	83
2.3.	Anadolu Sahası Halk Hikâyesi	84
2.3.1.	Halk Hikâyesi Kavramı	84
2.3.2.	Halk Hikâyesinin Bölümleri.....	84
2.3.3.	Anadolu Sahası Döşeme Söyleme Geleneği	84
2.4.	Karagöz.....	90
2.4.1.	Karagöz'ün Bölümleri	91
2.5.	Orta Oyunu	100
2.5.1.	Orta Oyunu Bölümleri.....	101
2.6.	Türkü.....	115

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

3.1.	Anadolu Sahası Âşıklık Geleneğindeki Yalanlama Örnekleri	119
3.1.1.	16. Yüzyıl Yalanlama Örnekleri.....	119
3.1.2.	17. Yüzyıl Yalanlama Örnekleri.....	120
3.1.3.	18. Yüzyıl Yalanlama Örnekleri.....	122
3.1.4.	19. Yüzyıl Yalanlama Örnekleri.....	126
3.1.5.	20. Yüzyıl Yalanlama Örnekleri.....	138
3.1.6.	Tarihi Tespit Edilemeyen Yalanlama Örnekleri.....	152
3.2.	Anadolu Sahası Yalanlamalı Masal Örnekleri.....	154
3.3.	Karagöz'ün Söyleşme Bölümünde Yer Alan Yalanlama Örnekleri	168
3.4.	Orta Oyununun Muhavere Bölümünde Yer Alan Yalanlama Örnekleri	181
3.5.	Yalanlamalı Türküler	208

SONUÇ	211
KAYNAKÇA.....	214
EK 1- Masal Tekerlemelerinin Yer Aldığı Masalların Bibliyografyası.....	221
ÖZGEÇMİŞ	225

KISALTMALAR LİSTESİ

TDK : Türk Dil Kurumu
Çev : Çeviren
Haz : Hazırlayan
Düz : Düzenleyen
Yay : Yayınları
DLT : Divanü Lügâti't Türk
Ed : Editör
KTB : Kültür Bakanlığı
TTV : Türk Masalları Katoloğu
MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

ÖZET

Köklü ve zengin bir geleneğe sahip olan Türk halk edebiyatı, muhteva yönüyle Türk tarihinin ve Türk milletinin aynası konumundadır. Türk milletinin duygu, düşünce ve hayallerini konu alan Türk halk edebiyatı verimleri tarihi süreç içinde gelişme, değişme, çeşitlenme ve yenileşme göstermiştir. Türk halk edebiyatı verimlerinden olan yalanlama örnekleri ise mevcut kaynaklar doğrultusunda Anadolu’da 16. yüzyıldan itibaren takip edilmektedir. Anadolu sahası Türk halk edebiyatında yalanlamalar, âşıklık geleneği bağlamında müstakil olarak ya da âşık fasıllarının tekkellüm bölümünde; masal, halk hikâyesi, Karagöz, Orta oyunu ve türkü metinlerinin ise içinde yer almıştır. Sabit bir forma sahip olmayan yalanlamalar, halkı ilgilendiren hemen her konuda söylenmiştir. Yalanlamaların güldürmeye yönelik, protesto, tenkit işlevlerinin yanı sıra içinde bulunduğu türün özelliklerine bağlı olarak farklı işlevleri olduğunu da söylemek mümkündür. Yalanlamaların en önemli unsuru anlatılanların yalana dayalı olması olmakla birlikte gerçeküstülükler, abartı, tezat gibi unsurlardır. Yapı, konu, işlev ve anlatım tutumu yönüyle yalanlamalar Türk halk edebiyatının türlerindendir.

Anahtar Kelimeler: Yalanlama, Yalanlamalı Masal, Âşıklık Geleneği, Yalanlamaların İşlevi, Halk Edebiyatında Türler

SUMMARY
IN THE ANATOLIAN FIELD TURKISH FOLK LITERATURE TEXTURES
REFUTATION AND FORMS WITH REFUTATION

The Turkish folk literature, which has a well-established and rich tradition, is in the position of being the mirror of the Turkish history and Turkish nation, in terms of content. The outputs of the Turkish folk literature, dealing with the feelings, thoughts, and dreams of the Turkish nation, has demonstrated development, change, diversification, and innovation in the course of history. And the examples of the refutation, among the outputs of the Turkish folk literature, have been observed in Anatolia since the 16th century, according to the existing sources. The refutations in the Anatolian field Turkish folk literature has appeared independently in the context of the minstrel tradition or in the section of speaking of the minstrel performances, and within the texts of fairy tales, folk tales, Karagöz, theatres-in-the-round, and folk songs. The refutations, which do not have a fixed form, have been sung on almost every subject concerning the people. It is also possible to say that the refutations have different functions, depending on the characteristics of its type, besides their functions of humor, protest, and criticism. The elements of the refutations include surrealism, exaggeration, and contrast, while its most important element being the fact that what are being told are based on lies. The refutations are among the forms of the Turkish folk literature, in terms of structure, subject, function, and narration attitude.

Keywords: Refutation, Fairy Tale With Refutation, Minstrel Tradition, The Function Of The Refutations, The Forms Of The Folk Literature.

TEŞEKKÜR

Araştırma sürecinin planlanması, hazırlanması ve sunulmasında birçok kişinin katkısı ve desteği olmuştur.

Araştırma süresi boyunca her anlamda yanımda olan, manevi desteklerini esirgemeyen dostlarım Ayşe KARÖZ ve Hande Nur AKTAŞ'a; bugünlere gelmemde büyük fedakârlıklar gösteren, emek veren babam Mehmet KÖKUS, annem Fatma KÖKUS ve kardeşim Can KÖKUS'a çok teşekkür ederim.

Araştırma süresince yardım ve desteklerini esirgemeyen, düşüncelerini paylaşan sayın hocalarım Dr. Öğretim Üyesi Emine ATMACA, Dr. Öğretim Üyesi Adile YILMAZ, Doç. Dr. Kürşat ÖNCÜL, Prof. Dr. Fatma Ahsen TURAN, Prof. Dr. Ali DUYMAZ, Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU ve Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL'e teşekkür ederim.

Araştırma sürecinde beni her zaman destekleyen, cesaretlendiren, bana her türlü kolaylığı, imkânı sağlayan, yol gösteren, deneyim ve tecrübelerini samimiyetle paylaşan, bilime farklı pencerelerden bakmamı sağlayan çok kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT'a minnetle teşekkür ederim.

Canan KÖKUS

Antalya, 2018

ÖNSÖZ

Köklü bir tarihe sahip olan Türk milleti, tarih sahnesinde Orta Asya'dan Rumeli'ye kadar uzanan geniş coğrafyalarda hüküm sürmesi sebebiyle zengin, köklü bir kültür ve edebiyata sahip olmuştur.

Türk halk edebiyatında, Türk tarihinin ve kültürünün izlerini taşıyan destan, ağıt, türkü, ninni, efsane, masal, halk hikâyesi vb. sözlü kültürün belgesi niteliğinde oldukça zengin eserler mevcuttur.

Tarih süreci içinde değişen coğrafya ile birlikte Türklerin İslamiyet ile tanışması Türk kültürünün İslam kültürü dairesinde gelişmesine zemin hazırlamış ve Anadolu sahasında halk hikâyesi, menkıbe, Orta oyunu, Karagöz gibi yeni edebî türler ortaya çıkmıştır. Çalışmanın konusu olan yalanlamalar da Anadolu'daki ilk örnekleri 16. yüzyıl itibariyle Türk halk edebiyatı verimlerinde görülen türlerdendir.

Çalışmanın amacı; üzerinde fazla çalışma yapılmamış olan Türk halk edebiyatı verimlerinden yalanlamanın tür ve şekil özellikleriyle ilgili soru işaretlerini ortadan kaldırmak, bu alandaki eksiklikleri mümkün mertebede gidermektir.

Çalışmanın kapsamı; Anadolu sahası yalanlama örneklerinin yer aldığı âşık tarzı şiir, masal, halk hikâyesi, Karagöz, Orta oyunu ve türküdür.

Çalışmanın metodu; metin analizi, basılı kaynaklardan metin tespiti ve tespit edilen metinlerin analitik olarak çözümlenmesine dayalıdır.

İnceleme ve araştırma safhasında, Anadolu sahası Türk halk edebiyatı metinleri taranarak yalanlama özelliği gösteren örnekler tespit edilmiş ve tespit edilen bu örnekler; yapı, konu, işlev, anlatım tutumu unsurları çerçevesinde incelenmiştir.

Türk halk edebiyatında tür ve şekil konusu hâlâ halledilmemiş problemlerin başında gelmektedir. Zaman zaman tür dediğimizi şekil, şekil dediğimizi de tür olarak ifade etmekteyiz. Bunun yanında tamamen tür ve şekil özelliği kazanamamış metinler de mevcuttur. Tekerlemeler ve yalanlamalar da bunlardandır. Ayrıca yalanlamalar, tür ve şekil olarak üzerinde hiç durulmamış bir halk edebiyatı verimidir. Bu çalışmada temel olarak yalanlamanın tür mü şekil mi olduğu problemine cevap aranmış ve nedenleri tartışılmıştır. Bu çalışmada yalanlamalar, yer aldıkları gelenek ve halk edebiyatı metinlerine göre değerlendirilerek halk edebiyatının tür ve şekil problemine katkıda bulunulacaktır.

Anadolu sahası Türk halk edebiyatında yalanlamanın âşıklık geleneği, masal, halk hikâyesi, Karagöz, Orta oyunu, türkü metinlerinin içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir.

Anadolu Sahası Türk Halk Edebiyatı Metinlerinde Yalanlama ve Yalanlamalı Türler adlı çalışmanın giriş bölümünde, halk edebiyatına dair genel bilgiler verildikten sonra tür ve şekil konusu etrafında yalanlamanın yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde âşıklık geleneği bağlamında icra edilen yalanlamalar; çalışmanın ikinci bölümünde masal, halk hikâyesi, Karagöz, Orta oyunu, türkü metinlerinin içerisinde yer alan yalanlamalar; yapı, konu, işlev ve anlatım tutumu çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünü taranan basılı kaynaklarda tespit edilen bazı yalanlama örnekleri oluşturmaktadır. Sonuç bölümünde ise çalışma sonucunda yalanlama ile ilgili tespitlere yer verilmiştir.

Canan KÖKUS

Antalya, 2018

GİRİŞ

1. Halk Edebiyatı

Halkın sevinçlerini, mutluluklarını, kahramanlıklarını, üzüntülerini, sıkıntılarını, kederlerini, sosyal hayatlarını dolaysız ve yalın bir dille verimlerinde işleyen, halkın hayata dair fikirlerini, geleceğe dair umutlarını, hayallerini konu edinen halk edebiyatı, icracılarının halktan kişiler olması ve belirli bir edebî geleneğe bağlı olarak icra edilmesi dolayısıyla halkın millî edebiyatı niteliğindedir.

Halk edebiyatını İlaydın (1964: 11), İslamiyet öncesi Türk edebiyatının İslam kültürünün etkisiyle gelişen ve devam eden edebiyat; Elçin (2005: 1), Divan edebiyatı dışında kalan âşık ve tekke şiir türlerinden bireysel icralarla, destan, masal, hikâye, fıkra, ninni, türkü gibi anonim ürünler; Kaya (2007: 360), malzemesi dile dayanan, anonim ya da bireysel olarak icra edilen, halka ait nazım ve nesir eserleri kapsayan edebiyat olarak tarif ederlerken Ekici (2008: 45),

“Halk edebiyatı kavramı, belirli bir geleneğe sahip olan bir grup veya grup üyesi bir kişi tarafından yaratılan, içinde sanat kaygısı ve estetik yön bulunan ve bütün grup üyeleri tarafından tanınan ve sahip olunan ve de metni, dokusu ve bağlamı ile iletişimin diğer türlerinden ayrılabilen edebî üretimler bütününe üretme ve kullanma tarzı ve bu tarzda üretilmiş yaratmalar bütünü” olarak tarif etmiştir.

Yukarıdaki tanımlara dayanarak Türk halk edebiyatının belirli bir edebî gelenek içinde oluştuğunu; bu edebî geleneğin zihniyet, şekil, konu, üslup ve dil gibi çeşitli unsurlardan beslenerek geliştiğini, toplumdaki kişilerce tanındığını, kabul gördüğünü ve estetik kaygı taşıdığını, icracılarının anonim ya da ferdî olduğunu söylemek mümkündür.

Türk halk edebiyatı; bağlı bulunduğu kültürel çevreye, düşünce ve inanç yapısına dayalı olarak ortaya konan halk edebiyatı verimlerinin daha kolay incelenmesi amacıyla genellikle üç ana başlık altında gruplandırılmıştır: Anonim halk edebiyatı, Tekke edebiyatı ve Âşık edebiyatı.

Anonim halk edebiyatı, ilk icracısının belli olmadığı veya tespit edilemediği halk edebiyatı verimlerini konu alan Türk halk edebiyatı dalıdır. Anonim Türk halk edebiyatı verimlerini Elçin (1997a: 2), halkın üretimi olarak kabul ederken bu verimleri; Güzel ve Torun (2017: 133), halkın ortak vicdanını, zevkini, kültürel değerlerini yansıtan verimler olarak değerlendirmektedir.

Sözlü geleneğe dayanan anonim halk edebiyatı verimlerinin zaman içinde ilk söyleyeninin unutulduğu ve nesilden nesile sözlü olarak aktarılırken çeşitlendiği görülmektedir. Her anlatıcı, anonim halk edebiyatı verimlerini dinleyicilere aktarırken kendisinden veya

yaşadığı çevreden bir şeyler katarak anlatının değişikliğe uğramasına, gelişmesine ve çeşitlenmesine yol açar. Anonim halk edebiyatı verimlerinde halka ait olan, halkı ilgilendiren hemen her konu yer almaktadır. Bu nedenle anonim halk edebiyatı verimlerini halkın ortak üretimi olarak değerlendirmek mümkündür.

Halk edebiyatı verimlerinden mâni, türkü, ninni, ağıt, bilmece, atasözü, mit, efsane, masal, destan, halk hikâyesi, fıkra, Karagöz, Orta oyunu ve Köy seyirlik oyunları anonim halk edebiyatının malzemesini oluşturur.

Elçin (1997a: 3), Türkistan'da 12. yüzyılda Ahmed Yesevî ile başlayan ve Yesevîlik şekliyle tanınan tasavvuf akımının Anadolu'ya Ahmed Yesevî'nin takipçileri tarafından taşındığını belirtmektedir. Tekke edebiyatını; Banarlı (1983: 216), İslamiyet etkisinde gelişen edebiyat döneminde tarikatlara mensup kişilerin meydana getirdiği edebiyat olarak tanımlarken; Güzel ve Torun (2017: 134), üst sınıf ile alt sınıf arasındaki toplumu kucaklama, kaynaştırma ve birleştirme işleviyle ön planda olan bir edebiyat disiplini olarak değerlendirmektedir.

Tekke şiirinin kendine has bir şekli ve ölçüsü yoktur. Mutasavvıf şairler hem Türk halk edebiyatı nazım şekil ve türlerini hem de Divan edebiyatı şekillerini kullanmışlardır.

Tarikata mensup kişiler tarafından oluşturulan Tekke edebiyatı verimlerinden olan ilahi, nefes, nutuk, devriye, şathiye vb. konularını İslamî bilgiler ve tasavvuf felsefesinden almaktadır.

Âşık edebiyatını Köprülü (2004b: 37); saz şairlerinin belirli kurallar, kalıplar içerisinde bir ideolojiye ve kuralları belli bir geleneğe bağlı kalarak icra ettikleri şiir türü; Boratav (2017: 25), halkın anlayabileceği bir dille, hece ölçüsü kullanılarak saz çalan âşıklar tarafından icra edilen verimler olarak tanımlamışlardır.

Ortaya çıktığı günden bugüne Anadolu sahası âşıklık geleneğinde sanatçılara ozan, baksı, saz şairi, halk şairi, âşık gibi adlar verilmiştir.

Köprülü (2004a: 135), Oğuzlarda halk şairlerinin ozan adıyla anıldığını; Sakaoğlu (2014: 100), saz şairi kavramının âşık kavramıyla eş anlamlı olduğunu belirtmiş ve halk şairi kavramının ise şair kelimesini Türkçeleştirmeye yönelik olarak önüne halk kelimesinin getirilmesiyle oluştuğunu ifade etmektedir. Âşık kavramını Sakaoğlu (2014: 100), doğaçlama olarak şiir söyleme ve saz çalma yeteneğine sahip kişi olarak tanımlamıştır.

Yukarıdaki tanımlara dayanarak ozan, halk şairi, saz şairi ve âşık kavramlarının aynı anlamda kullanıldığını ve âşığın âşıklık geleneği bağlamında saz eşliğinde veya sazsız olarak, irticalen şiir söyleme yeteneği bulunan, karşılaşma yapabilen sanatçı olduğunu söylemek mümkündür.

Günümüzde 16. yüzyıl öncesinde yaşayan âşıklar ve eserleri hakkında yeterli kaynak, bilgi olmaması ve Anadolu sahasında geleneğin ilk örneğinin bu yüzyılda görülmesi sebebiyle araştırmacılar, mevcut kaynak ve bilgiler doğrultusunda ozan- baksı şiir geleneğinin devamı mahiyetinde olan âşık edebiyatını, 16. yüzyıldan başlatmaktadırlar. Tarihî gelişimi 16. yüzyıldan itibaren takip edilebilen âşık edebiyatı verimleri; koşma, semai, varsağı, destan vb.'dir.

Türk halk edebiyatında nesir olarak icra edilen eserler; masal, halk hikâyesi, Karagöz, Orta oyunu, efsane, fıkra, atasözü, bilmece ve mitlerdir. Çalışmanın konusu ile ilgili olarak masal, halk hikâyesi, Karagöz ve Orta oyunu hakkında genel bilgiler ilgili bölüm içerisinde verildiğinden burada konuya değinilmemiştir.

2. Türk Halk Şiirinde Şekil ve Tür

Türk halk şiirinde şekil ve tür sorunu, uzun yıllardır araştırmacılar arasında tartışma konusu olmuş ve günümüzde de konuyla ilgili bir fikir birliği sağlanamamıştır. Türk halk şiirinin şekil ve tür sorunuyla ilgili araştırmacılar birçok terim teklifinde bulunmuş bu sebeple konuyla ilgili terminolojik farklılıklar meydana gelmiştir. Şekil ve tür konusunda kullanılan terimler; şekil, biçim, tarz, yapı, tip, eşkal, forma, nev, enva, tür, makam, ezgi, teganni, musiki, hava, beste (Oğuz, 2001: 11) olarak konu ile ilgili kaynaklarda geçmektedir. Şekil ve türü karşılamak için kullanılan bu kelimeler, terminoloji içerisinde ve Türk dilinde aynı anlamları karşılamaktadır. Bilimsel disiplin anlayışı gereği bir kavramı karşılamak için bir terim kullanılmasının daha doğru olduğunu (Oğuz, 2001: 12) düşünen Öcal Oğuz, bu alandaki sorunların çözümünde öncelikle terim birliğinin sağlanması gerektiğini söylemektedir.

Türk halk şiirinde şekil ve tür tasnifi yapılırken muhakkak ki dikkat edilmesi gereken unsurlar vardır. İlaydın (1964: 27), ölçü, kafiye ve nazım şeklini nazım oluşturan unsurlar olarak değerlendirmektedir. Onay (1996: 8) da “Halk şiirinde yalnız şekillerine ve nev’ilere göre yapılacak tasnifler noksan olur. Çünkü teganniye de gözden uzak tutmamalıdır.” diyerek konunun da nazım şekil ve türünü belirlemede önemli bir unsur olduğuna dikkat çekmektedir. Boratav (2017: 158), halk şiirinde türleri belirlerken türlerin içeriklerinin, icra şartlarının, anlatım tutumlarının ve işlevlerinin de dikkate alınmasını gerektiğini savunmaktadır.

İlaydın (1964: 77-78), halk şiirinde tür adlarının şekil adı olarak kullanıldığını belirterek halk şiirinde mani ve koşma olmak üzere temel iki nazım şekli olduğunu ifade etmektedir. Hikmet Dizdaroğlu (1968: 213-216), halk şiirinde nazım şekillerinin olmadığını, türlerin var olduğunu; türlerin ise birbirinden ezgileri bakımından ayrıldığını söylemektedir. Halk şiirinde iki tür olduğunu belirten Dizdaroğlu, mani ve koşmayı halk edebiyatının esas türleri olarak

kabul ederken diğer türlerin (türkü, semai, destan gibi) mani ve koşma etrafında şekillendiğini ifade etmektedir. Dilçin ise (2009: 279) İlaydın gibi mani ve koşmayı halk şiirinin iki temel nazım şekli olarak kabul eder ve diğer nazım şekillerinin mani ve koşma nazım şekli etrafında teşekkül ettiğini; türlerin, nazım şekillerinden konu bakımından ayrıldığını ifade eder. Güzel ve Torun (2015: 154, 171-172), nazım şekli ve türünü belirlerken dış unsurların yeterli olmadığını ve halk şiirinde ayırt edici unsurun ezgi olduğunu ifade ederler. Halk şiirinde koşma ve maninin nazım şekli özelliği gösteren iki tip olduğunu söylerler ve türlerin konu bakımından nazım şekillerinden ayrıldığını belirtirler. Sakaoğlu (2014: 106, 127), anonim halk edebiyatı verimleri ile âşık edebiyatı ve tekke edebiyatı verimlerinin tür ve şekil konusunda ayrı olarak incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Sakaoğlu, âşık edebiyatında koşmanın tek nazım şekli olduğunu belirtirken semai, varsağı ve destan gibi âşık edebiyatı verimlerinin koşmanın özel şekli olduğunu ifade eder. M. Öcal Oğuz (2001: 18-19), “mani, koşma, destan” ı halk şiirinin nazım şekilleri olarak kabul ederken nazım türlerini ezgi ağırlıklı türler ve konu ağırlıklı türler olarak iki başlık altında tasnif etmektedir. Oğuz’un bu tasnifine dayanarak türlerin ezgi ve konu bakımından nazım şekillerinden ayrıldığını söylemek mümkündür.

Tür ve şekil konusunda yapılan çalışmalarda ileri sürülen görüşlerin ortak noktası, şeklin dış unsurla (nazım birimi, ölçü, kafiye) ilgili olduğu; türün iç unsurla (konu, anlatım tutumu, işlev, vb.) ile ilgili olduğu yönündedir. Tür ve şekil konusunda yapılan çalışmalara dayanarak sadece ölçü, nazım birimi ve ezgi esas alınarak yapılan değerlendirmelerin doğru olmadığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Tür ve şekil tasnifi yapılırken dış unsurların yanı sıra konu, anlatım tutumu, işlev gibi unsurların da dikkate alınması gerekmektedir.

3. Yalanlama

Bu çalışmada yalanlamaların tür mü şekil mi olduğu konusuna açıklık getirilmeye çalışılacaktır. Yalanlamaların tür veya şekil olduğu hususunda kapsamlı bir çalışmaya rastlamamakla birlikte incelediğimiz eserlerde yalanlamalarla ilgili hemen hemen aynılık gösteren görüşlerle karşılaştık. Yalanlama terimini ilk olarak Boratav (2009: 40-59) kullanmıştır. Boratav, eserinde masal başı tekerlemelerindeki olağanüstülüklere dikkat çekerken masal başı tekerlemelerinin halk şiiri ile ilişkili olabileceğini belirtmiştir. Araştırmacılar tarafından yalanlama, âşık fasıllarında yalan söylemeye dayanan en çok ve en inanılmaz yalanları bulup söyleme sanatı (Günay, 2011: 92), âşıkların gerçekleşmesi mümkün olmayan yalanlardan ibaret şiir söylemesi ve karşılaşma yapması (Kaya, 2014b: 832), bir nevi sürrealist (gerçeküstücülük) ifade biçimi (Güzel ve Torun, 2015: 328) olarak tanımlanmıştır.

Âşıklık geleneği bağlamında icra edilen verimlerin tasniflerinde yalanlamanın da yer aldığını görmekteyiz. Günay (2011: 92), yalanlamaların âşık fasıllarında tekellüm adı verilen bölümde karşılıklı söylenen koşma dörtlüklerinden oluştuğunu belirtir. Artun (2009: 91) da Umay Günay gibi âşık fasıllarının tekellüm bölümü adı altında yalanlamayı tasnif eder. Özkan (1991: 551) da yalanlamaların âşık fasıllarında icra edilen bir tür olduğunu ifade etmektedir.

Âşık fasıllarının tekellüm bölümünde icra edilen yalanlamaların dışında âşıklık geleneği bağlamında müstakil olarak icra edilen yalanlamaların da mevcut olduğunu tespit ettik. Güzel ve Torun (2015: 298-342) ve Artun (2013a: 223-266), âşıklık geleneğinde müstakil olarak icra edilen nazım türlerini tasnif ederken yalanlamaya da ayrı bir tür olarak yer vermişlerdir.

Bu ifadelerden ve incelediğimiz metinlerden hareketle yalanlamanın sadece âşık fasıllarının tekellüm bölümünde değil âşıklık geleneği içinde müstakil olarak ve masal, halk hikâyesi, Karagöz, Orta oyunu, türkü metinlerinin içinde de yer alan bir tür olduğu kanaatine vardık. Yalanlama, her ne kadar din dışı halk edebiyatı türleri içinde ve müstakil olarak yer alsa da dinî halk edebiyatının bir türü olan şathiyeyle de en azından görünen ilk anlam itibariyle benzerlik gösterdiğinden şathiye hakkında burada bilgi verilmesi kanaati oluşmuştur.

4.Şathiye

Şathiye, Allah ile senli benli konuşmaların yer aldığı tekke edebiyatında görülen nazım türüdür. Güzel (2012: 412), şathiyelerde bazı rumuzlar ile Allah'a ulaşmanın yollarının ve İslamiyetin, tasavvufun kolay anlaşılmasının amaçlandığını söylemektedir. Şathiyelerde görünüşte ilk olarak Allah ve inançlar ile alay edildiği düşünülse de aslında Allah'a duyulan aşk, kişinin Allah'ta bütün benliğini bulması konu edilir.

Şathiyelerde kullanılan rumuzlar ve sembolik anlatımlar, yalanlamaların özellikleri ile benzerlik göstermektedir. Fakat şathiyeler, dinî ve tasavvufi bilgileri konu alması sebebiyle didaktik eserlerdir. Âşıklık geleneği ve masal, halk hikâyesi, Karagöz, Orta oyunu, türkü metinleri içinde yer alan yalanlamalar ise konularını daha çok günlük hayattan, gerçekleşmesi mümkün olmayan durum veya olaylardan alır; dinî ve tasavvufi bilgi verme amacı taşımazlar. Yalanlamalar, eğlendirme, protesto ve tenkit işlevleri ile ön plandadır. Mutasavvıf şairler, şathiyelerde Allah'ın varlığını, Allah ile bütünleşmeyi ve bu bütünleşme esnasındaki hislerini sembollerle anlatır. Yalanlama türünde ise bu türden sembolik bir anlatım yoktur. Fakat her iki türde de ortak kullanılan motifler vardır. Bu motiflere örnek olarak sürüngen veya denizde yaşayan hayvanların göğe çıkması, hayvanların meslek sahibi olması ve engelli kişiler vb. verilebilir. Şathiye ve yalanlama arasındaki benzerliklerin mevcut olması, her iki türün de aynı kültür ortamından beslenmesi olarak değerlendirilebilir.

Âşık Yunus’a ait bir şathiyeyi Niyazî Mısrî, dinî ve tasavvufî rumuzlar bakımından şerh etmiştir. Mısrî, şerhinde; denize ip germenin ahiretin sonsuzluğunu, demirden ev yapılmasının yardıma muhtaç olan kişilere yardım edilmesini, evlerin yıkılmasının dünyada iyi işler yapmayanların hayatlarının harap olmasını temsil ettiği söylerken iyi işlerle meşgul olanların her iki dünyasının da güzel olacağını ne hoş olur cangırdısı dizesinde anlatıldığını belirtmektedir (Tatçı, 1985: 8’den akt. Güzel, 2012: 416-419).

Denize bir ip gerseler
Üstine ceviz serseler
O ipi devşürseler
Ne hoş olur cumburdısı

Temürden evler yapsalar
Üstine(de) çan assalar
Sonra evleri yıksalar
Ne hoş olur cangırdısı

Şişeden binâ kursalar
Bir hayli vakit dursalar
Sanra sopaylan ursalar
Ne hoş olur şangırdısı

Derbiş Yûnus söylrt bunı
Sakın ipe serme unı
Yakındur dünyânun sonı
Kopacak kıyâmetdür

Yirden göğe küp yığsalar
Tepesine dek çıksalar
Sonra bir tekme ursalar
Ne hoş olur gümbürdisi (Güzel, 2012: 416-418)

Kaygusuz Abdâl’ ait aşağıdaki şathiyelerde de aklın sınırları dışında kalan olağanüstülüğe dayalı sembolik anlatımlar mevcuttur. Kaplumğanın kanatlanıp uçması,

balıkların dağda kışlaması, sineğin devenin budunu koparması gibi durumlar yalanlamalarda da yer almaktadır. Ortak motifler ve anlatım tutumu yönüyle benzerlik gösteren şathiye ve yalanlamalar konu ve işlev bakımından farklılık göstermektedir.

Kaplu kaplu bağalar
Kanatlanmış uçmağa
Kertenkele dirilmiş
Diler Kırım geçmeğe

Ergene'nün köprisi
Susuzluktan bunalmış
Edrene Minâresi
Eğilmiş su içmeğe

Allah'umun dagında
Üç bin balık kışlamış
Susuzluktan bunalmış
Kağrı ister göçmeğe

Bir sinek bir devenün
Çekmiş budun koparmış
Salunuban seyirdür
Bir yâr ister kaçmağa

Deve hamâma girmiş
Dana dellâklık ider
Su sığırı nâtır olmuş
Nöbet ister çıkmağa

Kaygusuz'un sözleri
Hindistan' un kozları
Bunca yalan söyledün
Girer misin Uçmag'a (Güzel, 2010: 378-379)

Bir kaz aldım ben karıdan
 Boynı da uzun borudan
 Kırk abdâl kanın kurutan
 Kırk gün oldu kaynatıram kaynamaz

Kaza virdük birçok akça
 Eti kemiğinden pekçe
 Ne kazan kaldı ne kepçe
 Kırk gün oldu kaynatıram kaynamaz

Kazı koyduk bir ocağa
 Uçdı gitti bir bucağa
 Bu ne haldür Hâcî Ağa
 Kırk gün oldu kaynatıram kaynamaz

Suyına biz salduk bulgur
 Bulgur Allah diyü kalgur
 Be yârenler bu ne hâldür
 Kırk gün oldu kaynatıram kaynamaz

Kaygusuz Abdâl n'idelüm
 Ahd ile vefâ güdelüm
 Kaldurup postı gidelüm
 Kırk gün oldu kaynatıram kaynamaz (Güzel, 2010: 376-377)

BİRİNCİ BÖLÜM

ANADOLU SAHASI ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE YALANLAMA

1.1. Yalan ve Yalanlama Kavramları

1.1.1. Yalan ve Yalanlama Kelimelerinin Tanımı

Yalan kelimesinin anlamı; asılsız söz veya iş, gerçek zıddı, kizb, dürûğ (Kamus-ı Türkî, 2010: 1304) yalancı, vefasız, sözünde durmaz (Dilçin, 2009: 243) doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz ve uydurma (Türkçe Sözlük, 2011: 2510) olarak verilmiştir. Türk diliyle ilgili en eski kaynaklardan biri olarak kabul edilen DLT’de ise yalgan (2013: 734) şeklinde görülmektedir. Yalanlama kelimesine ilişkin olarak ise kaynaklarda tekzip etmek, yalan ya da yalancı olduğunu söylemek (Dilçin, 2009: 243), haber veya sözün gerçek olmadığını bildirmek, yalan olduğunu açıklamak, tekzip etmek (Türkçe Sözlük, 2011: 2511) anlamları görülür. Sözcük DLT’de ise yalgandır- (DLT, 2013: 116) olarak geçmektedir. Tez konumuz olan Anadolu sahası Türk halk edebiyatındaki yalanlama ise sözlükte geçen anlamlardan bağımsız olarak değerlendirilmelidir. Çünkü söz konusu yalan, anlatıcı ile dinleyici arasında gizli sözleşmelere dayalıdır. Anlatıcı, anlatının başında ya da sonunda anlattıklarının yalan olduğunu söylerken dinleyici de anlatılanların yalan olduğunun bilincindedir.

1.2. Anadolu Sahası Âşıklık Geleneğinde Yalanlama

Âşıklık geleneğinde icra edilen yalanlamalarla ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlamalar büyük oranda aynılık taşıdığından burada sadece birkaçı verilecektir. Bunları âşık fasıllarında yalan söylemeye dayanan en çok ve en inanılmaz yalanları bulup söyleme sanatı (Günay, 2011: 92), âşıkların gerçekleşmesi mümkün olmayan yalanlardan ibaret şiir söylemesi ve karşılaşma yapması (Kaya, 2014b: 832), bir nevi sürrealist (gerçeküstücülük) ifade biçimi (Güzel ve Torun, 2015: 328) olarak vermek mümkündür. Bu tanımlardan ve incelemeye alınan metinlerden hareketle şu şekilde bir tanımlama yapmak mümkündür.

Yalanlamalar; sabit bir form teşkil etmeyen, icra edildiği geleneğin veya metnin şekil özelliklerine uyum sağlayan, yalana dayalı, gerçekleşmesi mümkün olmayan, akıl dışı durum veya olayları konu alan bir halk edebiyatı türüdür.

Âşıklık geleneği bağlamında icra edilen yalanlamalara, araştırmacılar tarafından günümüze dek mizahî destanlar (Boratav, 2011a: 126-129; Dilçin, 2009: 315-331), güldürücü destanlar (Başgöz, 2014: 278-306; Dizdaroğlu, 1968: 251-252), hayvan destanları (Dizdaroğlu, 1968: 251-252; Yakıcı, 1993:20-21) gibi farklı isimler verilmiştir. Fakat bu türün temelinde

yalan unsurunun olması, olağanüstülöklere dayanması ve akıl dışı durum veya olayları ele alması sebebiyle diğerk halk edebiyatı verimlerinden ayrılması gerektiğı kanaatindeyiz.

1.3. Anadolu Sahası Âşıklık Geleneğinde Yalanlamanın Yapısı

1.3.1. Anadolu Sahası Âşıklık Geleneğinde Yalanlamaların Nazım Birimi

Şiirde dizelerin sıralanışı veya kümelenişı nazım birimini meydana getirir. Türk halk edebiyatının kabul görmüş temel nazım birimi dörtlüktür. Dizdaroğlu, Türk şiirinde nazım biriminin dörtlük olduğunu fakat bunun kesinlik göstermediğini ve Türk şiirinde beyit, üçlüklerle yazılmış şiirlerin de olduğunu (1968: 198) söylemektedir. Âşıklık geleneğı bağlamında icra edilen yalanlamaların büyük bir kısmının dörtlük nazım birimiyle söylendiğı, dörtlük sayısının ise en az dört (4) en fazla otuz üç (33) dörtlükten oluştuğı belirlenmiştir. Konuya ilişkin olarak Âşık Halil Karabacak’a ait nazım birimi dörtlük olan aşağıdaki yalanlama örneğini vermek mümkündür.

Şoför oldum hiç vasıta sürmeden
Nerde durur nerden kalkar bilmeden
Çok gullandım hiç arıza vermeden
Trafik devterinde ehliyetim var (Karabacak, 2001: 82-83).

Yalanlamalar yukarıda belirtildiğı üzere yoğunlukla dörtlüklerden oluşmakla birlikte dörtten fazla dizeden oluşan yalanlama örnekleri de verilmektedir. Aşağıda Âşık Sükûti’ye ait yalanlamada beş dizeden oluşan örnek görölmektedir.

Sürgünlerin ele alıp yürürler
Sen girmeden ferâş için bürürler
Senden alâ her âzânı bilirler
Yamandır akrepten eşed yılandan
Yandım Allah bu pirenin elinden (Esen, 1991: 242-243).

1.3.2. Anadolu Sahası Âşıklık Geleneğinde Yalanlamaların Ölçüsü ve Durakları

Türk halk şiiri, sözlü kültürün etkisiyle hece ölçüsünü esas almıştır. Her sosyo- kültürel ortam bu anlamda kendi edebî tarzının belirlenmesinde önemli bir kriter oluşturur. Türk halk şiirinde kullanılan ölçüler bu çerçeveden bakıldığında dilin yapısı, dilin kullanımı ve kültürel özellikler ile bağlantılı olarak meydana gelmiştir. Gökalp konuya ilişkin olarak Türk dili gibi sondan eklemeli dillerin yapısına uygun olan ölçünün hece ölçüsü olduğunu ve hece ölçüsüyle

sade lisan arasında samimi bir akrabalık (Gökalp, 2006: 119) olduğunu söyler ve dil ile ölçü arasındaki ilişkiye dikkati çeker. Aynı bakış açısıyla Atsız da “Türklerin millî vezni, mısralardaki hecelerin birbirine müsavi olması esasına dayanır.” (Atsız, 2013: 134) şeklinde görüş ifade eder. Hece ölçüsüne yönelik yapılan çalışmalarda dizelerdeki hecelerin eşit olmadığı durumlar hece kusuru olarak kabul edilmektedir. “Hece ölçüsünde dizenin belli bölümlere ayrılmasına durgulanma, bu bölüm yerlerine de durak denir.” (Dilçin, 2009: 40). Dizelerdeki durak yerlerinin amacı; nefes almak ya da vurgu yapmak dolayısıyla ahengi sağlamaktır. Türk halk şiirinde İlaydın (1964: 31), gerekli görüldüğü takdirde durak yapılması gerektiğini ifade etmektedir.

Bu çalışma kapsamında âşıklık geleneği bağlamında tespit edilen yalanlamalar, varsağı, semai ve koşmada olduğu gibi hece ölçüsünün 8’li ve 11’li kalıplarıyla icra edilmiştir. Konuya ilişkin örneklerden birkaçı şunlardır;

Âşık Halil Karabulut’a ait hece ölçüsünün 8’li kalıbıyla söylenen yalanlaması,

Hayvanlara da saldırır

Kümesi ayağa kaldırır

Hortumun sokar, daldırır

Börüşür dana, sinekler (Sakaoğlu, 2002b: 437-439).

Aksaraylı Âşık Molla’ya ait yine hece ölçüsünün 8’li kalıbıyla söylenen yalanlaması

Bacağıma sarılınca

Ellerimiz yarılınca

Kendi uzun teli ince

Yaktı beni sivrisinek (Avan, 1995: 27).

Âşık Abdulvahap Kocaman’a ait hece ölçüsünün 11’li kalıbıyla söylenen yalanlaması

Yalanı söylemem hiç doğru demem

Avantadan sevmem çalışıp yemem

Emanet alırım iyade etmem

Yüksek karakterli şahsiyetim var (Kayırhan, 2007: 244-245).

Âşık Behçet'e ait hece ölçüsünün 11'li kalıbıyla söylenen yalanlaması;

Sergüzeştım size beyan ederim

Bilin merhametım ilâncılıkta

Acaip bir tuhaf destan söyleyim

Bakın ne erbabım yalancılıkla (Cunbur, 1968: 291-294).

Âşıklık geleneği bağlamında icra edilen şiirlerde durak zorunluluğu olmadığı birçok araştırmacı tarafından ifade edilmiştir. Duraklar, uzun heceli şiirlerde nefes almak veya şiirde vurguyu ve ahengi sağlamak amacıyla gerekli görüldüğü takdirde yapılır. Âşığın şiir söyleme yeteneğine ve dolayısıyla irtical ve ezber gücüne bağlı olarak oluşturduğu şiirlerde kendi çevresi, usta malı vb. gibi etkenlerin de bileşimiyle edinmiş olduğu şiir söyleme sanatına bağlı olarak duraklar şekillenir. Bu noktada gelenekte bu anlamda belirleyici bir unsur söz konusu değildir. Âşıklık geleneği kapsamında söylenen yalanlamalarda ise duraklı veya duraksız her iki söyleyişi görmek mümkündür. Aşağıda verilen yalanlama örnekleri hece ölçüsünün 11'li kalıbıyla ve 6+5 duraklı yalanlama tarzındadır.

Âşık Abdulvahap Kocaman'a ait yalanlama;

Kendime uymayan/ bir iğ bulurum

Horozun sesine/ eve gelirim

Namaz kılmayana/ imam olurum

Alnı yere gelmez/ cemaatim var (Kayırhan, 2007: 244-245).

Sakine Bacı'ya ait yalanlama;

Köşe başlarına/ kurdum kerevet

Pireler elinden/ olayım rahat

Tahta kehlesini/ germek kerâhat

Yine kanım değdi/ ince dişine (Sevengil, 1967: 134).

Hece ölçüsü, dizelerdeki hecelerin birbirine eşit olması esasına dayalı olduğundan dizelerdeki hecelerin birbirine eşit olmaması hece kusuru olarak değerlendirilir. Ancak geleneğin icrası esnasında gerek dinleyici ve gerekse âşık bu durumu göz ardı edebilmektedir.

Ancak âşîğın şiirlerinde bu durumun yaşanması geleneksel dinleyici kitlesi tarafından uygun bulunmaz ve âşîğın âşıklık sanatında yeterli donanımına sahip olmadığı şeklinde yorumlanır. Buna karşın zaman zaman meydana gelen bu tür hece sayısındaki eksiklikler genel itibarıyla hoş karşılanır. Yazılı kültürün sabit formu sözlü kültürün bu anlamdaki kural ve kabulleriyle tam olarak örtüşmediğinden hece sayısındaki eksiklik ya da fazlalık kusur olarak değerlendirilmektedir. Bunu bir kusur olarak görmekten ziyade sözlü kültür çerçevesinde icra esnasında yaşanan bir hâl olarak ele almak daha doğru olacaktır. Ancak burada geleneksel anlamdaki kabul çerçevesinde “hata” olarak kabul edilen hece sayısı eksikliğine birkaç örnek olarak aşağıdaki yalanlamalar verilecektir.

Aksaraylı Âşık Saadeddin Cevizci’ye ait yalanlama;

Havuç askeri sıraya dizer (10)

Armut nöbetçiler devriye gezer (11)

Soğan kâtip olmuş teskere yazar (11)

Senin derdin çekilmez pirinç pilavı (12) (Avan, 1995: 204-205).

Âşık Siyahî’ye ait yalanlama;

On altı sığır otuz altı buzağı (12)

Kırk dört keçi seksen sekiz oğlağı (11)

Koyun kebab ile doldur tabağı (11)

Kuzu püryanların sathaezar isterim (13) (Dağlıoğlu, 1934: 168’den akt. Güvenç, 2015: 496-497).

1.3.3. Anadolu Sahası Âşıklık Geleneğinde Yalanlamalarda Redif ve Kafiye

Âşık edebiyatı, âşıklar tarafından kuralları belirli bir geleneğe bağlı olarak icra edilir. Âşıklık geleneği bağlamında icra edilen şiirlerin şekilsel özellikleri vardır. Bu şekilsel özelliklerden biri de redif ve kafiye unsurudur. Redif, dize sonlarında tekrarlanan eş görevli dilbilgisi yapıları ya da yazılışları ve anlamları aynı olan sözcüklerin tekrarlanmasıyla oluşan yapılardır. Türk halk şiirinde her ne kadar kulak için kafiyenin esas alınması dolayısıyla redifin çokça yapıldığı ifade edilmekteyse de gelenekteki güçlü âşıkların redifin yanı sıra kafiye de önem verdikleri görülmektedir. İrticalin zorluğu nedeniyle redifin fazlalığı söz konusu olmakla birlikte yazılı kültür ortamında âşıkların kafiyei ön plana çıkaracak bir tarzda şiirler söylemeye

çalıştıklarını ifade etmek gerekir. Sözlü gelenek redife izin vermekle birlikte yazılı kültürün yaygınlaşması, düzenlenen yarışmalarda şiirin biçimsel özelliklerinin değerlendirmelerde bir kriter olarak ele alınması ve dinleyici kitlesinin gelenekselden farklı olarak yazılı kültürün etkisiyle ses ve söz sanatlarına dikkat etmesi redifle birlikte daha sanatsal bir yapının ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır. Ancak mevcut âşıkların büyük bir bölümünün yazılı kültürden ziyade gelenekle beslenerek şiirlerini söylemesi günümüzde de redif ve diğer ses ve söz sanatlarının beraberliğine imkân vermektedir. Bu çerçevede yalanlamalarda kullanılan rediflerden birkaç örnek vermek gerekirse;

Âşık Ali Karabacak, yalanlamasında;

Asger oldum çok çalıştım bıkmadan
Çok harp ettim yatağımdan kalkmadan
Kılıç vurup düşman ganı dökmeden
Büyük ordu bozdum zaferlerim var (Karabacak, 2001: 82-83).

Âşık Mürsel Sinan da yalanlamasında;

Bir yaz günü yorgun argın uyurken
Davetsiz yanıma geldi bir sinek
Merhaba demeden selam vermeden
Aniden canıma daldı bir sinek (Işık, 2010: 280-281).

Şiir incelemelerinde redifle birlikte kullanılan unsurlardan biri de kafiye. Teorik anlamda “Bir şiirin en az iki dizesinde anlamca ayrı, sesçe birbirine uyan iki sözcük arasındaki ses benzerliğine dayanan ahenge kafiye denir.” (Bekki, 2008: 59). Kafiye, şiirde ahengi sağlayan unsurların başında gelir. Âşıklar da şiirlerinde ahengi sağlamak için kafiye kullanmışlardır.

Dize sonlarındaki bir ses benzerliğine dayanan kafiye (İlaydın, 1964: 68) yarım kafiye denir. Yarım kafiye, halk şiirinde en çok kullanılan kafiye çeşididir. Aşağıda verilen yalanlamalar da yarım kafiye kullanılan yalanlamalara örnektir.

Âşık Şeref Taşlıova’ya ait yalanlamada;

Zürafa teknede yoğurmuş hamur

Sıncap duvar yapar, aslan da çamur
 Leylek kaplanlara çıkarmış emir
 Demiş, hemen çadır kurun ovaya (Taşlıova, 1990:31).

Âşık İlhami'ye ait yalanlamada;

Biri söyler biri çalar
 Biri parmağını yalar
 Tilki merekte balalar
 Benim anladığım kadar (Kalkan, 1991: 409-410'dan akt. Aça, 2016: 58-59).

Dize sonlarındaki bir ünlü, bir ünsüz ses benzerliğine (Aslan, 2017: 123) yani iki ses benzerliğine dayanan kafiye tam kafiye denir. Dize sonlarında tekrarlanan uzun ünlüler de tam kafiye olarak kabul edilir. Âşık Ali Kemal Yiğit'e ait yalanlamada;

Bir mahluk çaresiz kaldı
 Sıçradı karaya daldı
 Balık bağdan üzüm çaldı
 Denizde kuruttu yedi (Artun, 2013b: 229).

Âşık Behçet'e ait yalanlamada;

Tulumbacılığa uygundu çağım
 Hem gayretle koşarludur ayağım
 Reis dedi gel ol benim uşağım
 Tepiştim bir eyyam tabancılıkta (Cunbur, 1968: 291-294).

Dize sonlarındaki üç veya daha fazla ses benzerliğine dayanan (Aslan, 2017: 124) kafiye zengin kafiye denir. Âşık Hüseyin Kaçıran'a ait yalanlamada;

Bulgur pilavına ediyok niyaz
 Yanında bulursak iki baş piyaz
 Ağustos ayında her taraf ayaz
 Kışa yakalandık yaz firar etti (Artun, 2012: 179-180).

Âşık Huzûrî Coşkun'a ait yalanlamada;

Ben icad eyledim havayî **yolu**

Yazda ferahlarım sağ ile **solu**

Kırk mağazam vardı rüzgarla **dolu**

Kaf Dağı ardında bitpazarım var (Gökalp, 2001: 71-72).

Dize sonlarında kullanılan bir sözcüğün aynı şekilde diğer dize sonundaki sözcüğün içinde geçmesiyle oluşan kafiyeye tunç kafiye; âşıklık geleneği içinde değerlendirildiğinde ise zengin kafiye denir. Âşık Abdulvahap Kocamana ait yalanlamada;

Öldürseler tergemezdim **yalanı**

Kolay kolay yaptırmazdım **talanı**

Kızı kaçıp ondan para **alanı**

Sökerdim tırnaktan dişine kadar (Kayırhan, 2007: 240-242).

Âşık Kerem'e ait yalanlamada;

Sineği meydana tutup **attılar**

Beş yüz kese akçaya yağın **sattılar**

Kemiklerinden bir köprü **çattılar**

Hesap ettik iki bindir yaşını (Onay, 1996: 156).

Dize sonlarında sesteş (eş sesli) sözcüklerin tekrarıyla oluşan kafiye cinaslı kafiye denir. Elde edilen yalanlamalarda cinas kafiye rastlanmamıştır.

1.3.4. Anadolu Sahası Âşıklık Geleneğinde Yalanlamaların Kafiye Şeması

Halk şiirinde kafiyelerin sıralanışı ile ortaya çıkan şemaya kafiye şeması denir. Dizelerin kendi içinde kafiyeleşmesi ile oluşan kafiye şemasına düz kafiye şeması denir. Düz kafiye şemasında dördtlüğün ilk üç dizesi kendi içinde kafiye olup dördtlüklerin dördüncü dizeleri de birbiriyle uyumludur.

Âşık Ali Karabacak'a ait yalanlama;

- (a) Bakkal oldum hiç terazi **du**tmadım
 (a) Mağaza açdım gumaş alıp **du**tmadım
 (a) Tüccar oldum alış-veriş **du**medim
 (b) Yolda hazır gelir bir kervanım var (Karabacak, 2001: 82-83).

Âşık Canımoğlu'na ait yalanlama;

- (a) Çöle sabır ekim ahpuna fikir
 (a) Tarla yamaç idi dönmedi **du**tekir
 (a) Hayal ile zengin oldum çok şükür
 (b) Semada uçmanın zamanı geldi (Köksal, 1986: 137-138).

Halk şiirinde birinci dizelerin üçüncü dizelerle; ikinci dizelerin dördüncü dizelerle kafiyeleşmesi ile oluşan kafiye şemasına çapraz kafiye şeması denir.

Âşık Siyahî'ye ait yalanlama;

- (a) Sabahtan ehli keyf keyf yetirmeğe
 (b) Dembedem bir harar sert İsrail **du**sterim
 (a) Badehu mizacın alıştırtmağa
 (b) Kızıl üzüm badem içi on çuval **du**sterim (Dağlıoğlu, 1934: 168'den akt. Güvenç, 2015: 496-497).

Yusufelili Âşık Pervanî'ye ait yalanlama;

- (a) Dokuz yüz ellide bir tufan **du**ldu
 (b) Her halde ejderha oldu çekirge
 (a) Amansız millete bir düşman **du**ldu
 (b) Tuttuğunu yere çaldı çekirge (Artvinli, 2001: 43-45).

Elde edilen yalanlamaların sabit bir forma sahip olmadığı görülmüştür. Gerek kafiye gerekse biçimsel diğer unsurlar açısından farklılık arz eden yalanlamalar içerisinde mani tipi kafiye şeması da tespit edilmiştir. Mani tipi kafiye şeması birinci, ikinci ve dördüncü dizelerin

kendi içinde kafiyeleşmesi ve üçüncü dizenin bağımsız olması ile oluşan kafiye şemasıdır. Aşağıdaki yalanlama mâni tipi kafiye şemasına ait örneklerden biridir.

- (a) On bir tavuk aldım **idi**
- (a) Üç tanesin sansar **yedi**
- (x) Bir siyah tavuğum benim
- (a) Kedi ile güleşir**di** (Gencosman, 1972: 636-638)

Sabit bir formdan yoksun olan yalanlamalarda birbirinden farklı formlarda kafiyeleştirme örneklerini görmek mümkündür. Bu farklılık içerisinde karşılaşılan örneklerden birinde ilk üç dizenin uyumlu dördüncü dizenin ise bağımsız şekilde kafiyeleştiği görülmüştür.

Aksaraylı Âşık Saadeddin Cevizci'ye ait yalanlamanın kafiye şeması diğer dörtlüklerle uyum göstermez. Âşığın yalanlamasındaki dörtlüklerin dördüncü dizeleri birbirinden farklılık göstermektedir. Âşığın yalanlamasına ait aşağıdaki dörtlüklerde ilk üç dize kendi içinde uyumlu olup dörtlüklerin dördüncü dizeler arasında kafiye uyumu yoktur.

Kabak efendi almış baston elinde
Fasulye polis olmuş tabanca belinde
Bakla nöbetçi olmuş mutfak önünde
Lahana çorbasına nimet **eyleye**

Havuç askeri sıraya dizer
Armut nöbetçiler devriye gezer
Soğan kâtip olmuş teskere yazar
Senin derdin çekilmez pirinç **pılavı**

Patlıcan duvaklı bir gelin olmuş
Mercimek hanımın gül benzi solmuş
Nohut korkusundan sapsarı olmuş
Senin derdin nedir ey taşlı **pılav** (Avan, 1995: 204-205).

1.3.5. Anadolu Sahası Âşıklık Geleneğinde Yalanlamaların İşlevleri

Edebiyatın konusu, insan ve insan duygularıdır. İnsanın kendini ifade etme biçimleri çeşitlilik gösterir, edebiyat da insanın kendini ifade etme biçimlerinden biridir. Halk edebiyatı

verimleri, halkın ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda teşekkül etmişlerdir. Halk edebiyatı verimlerinde işlenen konular; toplumu doğrudan ilgilendiren, etkileyen durum ve olaylardır. Âşıklar tarafından icra edilen âşık edebiyatı, toplumu ya da bireyi ilgilendiren, etkileyen durum ve olayları konu edinmiş, ihtiyaçlar ve beklentiler doğrultusunda şekillenmiş, yayılmış ve çeşitlenmiştir. Âşıklar; doğaya, bir güzele duydukları sevgiyi koşmalarında; ölüm üzerine duydukları üzüntüyü ağıtlarında; toplumu ya da bireyi rahatsız eden bir durum veya olayı taşlamalarında konu etmişlerdir.

Âşık edebiyatındaki yalanlamalar da konu bakımından çeşitlilik gösterir. Topluma ve bireye ait hemen her durum ve olay yalanlamanın konusu olmuştur. Âşıklar, yalanlamalarında toplumun veya kendisinin içinde bulunduğu yaşam şartlarından şikâyet eder; toplumu, bireyi, kurum ve kuruluşları tenkit eder. Kimi zaman da sadece eğlence amacıyla sanatını icra eder. Yalanlamalarda durum ve olaylar icra ediliş ve sözcüklerin tercihi itibarıyla abartılı bir dil ve üslup özelliği barındırır. Yalanlamalarda abartılı söyleyiş daha ziyade yalana başvurarak sağlanmıştır. Artun (2013b: 220), yalanlamaların şaşırtma ve abartma üzerine kurulduğunu belirtmektedir. Âşıklık geleneği bağlamında söylenen yalanlamalar, âşığın kıvrak zekasını, kelime hazinesini, hayal dünyasının zenginliğini ve âşıklıkta ustalığını göstermesi bakımından önem teşkil eder.

Halk edebiyatı verimlerini anlamak için yapısal olarak incelemek yeterli değildir. Halk edebiyatı verimlerinin tümü, bir veya birden fazla işleve sahiptir. Halk edebiyatı verimlerinden biri olan yalanlamalar da birçok işleve sahiptir. W. Bascom'ın halkbilim ürünlerinin işlevleri üzerine yaptığı çalışmada ifadesini bulan bu işlevsel unsurlar yalanlamalar için de geçerlidir. Bascom bu işlevleri dört başlık halinde sıralamıştır:

Eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevi

Toplumsal kurallara ve törenlere destek verme işlevi

Eğitimin ve kültürün genç kuşaklara aktarılması işlevi

Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi (Bascom, 2005: 137-142).

Âşık edebiyatı içerisinde sadece bir tür olmakla birlikte yalanlamaları, anlatı yerleri, anlatı şekilleri, dinleyici kitlesi vb. unsurlar yönüyle folklorun dört işlevi ve İlhan Başgöz'ün ilave ettiği protesto işlevi açısından değerlendirmek de mümkündür.

1. Eğlenme, Eğlendirme ve Hoşça Vakı Geçirme İşlevi

Âşıklık geleneğinin icra edildiği mekânlarda eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevi ön plandadır. Âşık edebiyatında söylenen yalanlamaların çoğu, dinleyicileri eğlendirme ve hoşça vakit geçirme amacına yöneliktir. “Masalların giriş formellerini andıran ve hoşça vakit geçirtmeyi amaçlayan bu türde sanatçı, gerçekten hareketle gerçeğin ötesine geçerek bir yerde sanat- hayal hünerini de gösterir.” (Güzel ve Torun, 2017: 345).

Âşık tarzı şiir geleneği içinde yer alan destanlar içerisinde rastlanan yalanlamalar, şu ana kadar yalanlama türü olarak değil şekil itibarıyla ve dörtlük sayısı esas alınarak destan türü içerisinde ele alınmıştır. “Güldürmeye ve eğlendirmeye yönelik olarak oluşturulan destanların konularını topluma herhangi bir nedenle intibak edemeyen tipler veya bit, pire gibi hayvanların insanlarla olan münasebetleri oluşturmaktadır.” (Çobanoğlu, 2000: 122). “Güldürme ve eğlendirme amacına yönelik oluşturulan destanların konularının kaynağı, çoğu zaman fantastik ve kahramanları kurmacadır.” (Çobanoğlu, 2000: 93). Çobanoğlu’nun ifadelerinden ve incelenen yalanlama örneklerinden hareketle yalanlamaların konusunu gerçekleşmesi mümkün olmayan, hayale ve kurguya dayalı, olağanüstü durum veya olayların oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Dertli Kerem’in söylediği yalanlama; eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevi ile örtüşmektedir. Dertli Kerem, sinekle olan mücadelesini abartılı bir üslupla anlatmıştır. Sineği olduğundan daha büyük bir varlıkmış gibi tarif ederek mizahi anlatımı sağlamıştır.

Gide gide bir sineğe düş oldum
Yakın bildim bu sineğin işini
Tuttum kılıç ile kellesin kestim
Yedi dağ üstüne serdim leşini

Vızıldadı sinek uçtu havaya
Yağın sürdük üç yüz altmış deveye
Etin koyduk bin yüz yetmiş tavaya
Peşkeş ettik Kayseri’ye döşünü (Elçin, 2005: 123).

2. Protesto İşlevi¹

Protesto sözlük anlamı olarak bir davranış, bir düşünceyi, bir uygulamayı; haksız, yersiz, gereksiz bularak karşı çıkma (TDK, 2011: 1948) anlamına gelmektedir. “Folklor; çatışmaları

¹ İlhan Başgöz, Bascom’un maddelerine ek olarak protestolara ve başkaldırmalara destek verme işlevi olduğunu söylemiştir.

büyütmek, baş kaldırmalara destek olmak, kurulu düzene ve değerlere direnmeleri arkalamak, onları yıkmaya kalkışanlara güç vermek gibi bir işlev de görüyor.” (Başgöz, 1986: 2). Âşıklar da yalanlamalarında haksızlığa, adaletsizliğe vb. başkaldırmışlardır.

Âşık Seyranî de yaşadığı dönemin aksaklıklarını taşlamalarında dile getirmiştir. Bazı taşlamalarında da yaşadığı dönemin önemli devlet adamlarını eleştirdiği görülür. Aşağıdaki yalanlamasında da toplumdaki adaletsizliğe başkaldırmıştır. “Yahşi balık tuttum ben kuru çaydan/ Yerden göğe doğru yağar kar dese” dizelerinde makam, mevki ve maddi güçle toplumdaki adaleti bozan kişilere ve kurumlara başkaldırmıştır.

İstemez bir hâkim şahidi baydan

Kurda koyun, ata eğer har dese

Yahşi balık tuttum ben kuru çaydan

Yerden göğe doğru yağar kar dese

Sanma zengin, dengin yolda kudurur

Mah ile günah kirin yudurur

Hacıyı hocaya beli dedirir

Söğütte kavakta biter nar dese

Yorulmaz Seyranî hak yolda yelen

Hak rahmeti günah cürmünü silen

Hak yanında kendin günahsız bilen

Gam yemezdin bana günahkâr dese (Kasır, 1984:98).

Konuya ilişkin bir diğer örneği Âşık İlhami Demir’de görmek mümkündür. Demir de toplumun yaşadığı sorunlara kayıtsız kalmayarak “Benim Anladığım Kadar” adlı yalanlamasında toplumdaki yozlaşmayı, toplumdaki adaletsizliği “Serçe baykuşu parçalar/Ördek saz, hindi tar çalar/Akrep ceylanı fırçalar/Benim anladığım kadar” dizelerinde zıtlıklardan yararlanarak protesto etmiştir.

Benim Anladığım Kadar

Ömrümüz tez geldi geçti

Benim anladığım kadar

Sabır dağlarını aştı
Benim anladığım kadar

Yüze gelen surat astı
Sevgi selamını kesti
Teraziler yana bastı
Benim anladığım kadar

Biri söyler biri çalar
Biri parmağını yalar
Tilki merekte balalar
Benim anladığım kadar

Serçe baykuşu parçalar
Ördek saz hindi tar çalar
Akrep ceylanı fırçalar
Benim anladığım kadar

Dertlinin bitmez tasası
Dolu zenginin kasası
Doğru ol sözün kızası
Benim anladığım kadar

İlhami gül gibi solmuş
Toplanmış bir yumak olmuş
Dipsiz ambar lafla dolmuş
Benim anladığım kadar (Kalkan, 1991: 409-410'dan akt. Aça, 2016: 58-59).

Çalışmamızda incelenen yalanlamaların yukarıda verilen işlevlerin dışında tenkit işlevini de yerine getirdiğini tespit ettik.

3. Tenkit/Eleştiri İşlevi

Âşıklar, yaşadıkları toplumun sorunlarına hiçbir zaman kayıtsız kalmamışlar, karşılaşılan sorunları eserlerinde dile getirerek halkın sözcüsü olmuşlardır. “Âşıklar,

yalanlamalarında tutuculuğu, bilgisizliği, boş inançları alaya alırlar. Bunu yaparken bazen yerel ağız özelliklerini güldürücü unsur olarak kullanırlar bazen de över gibi görünerek hicvederler.” (Arı, 2013:56). “Âşıklar, destanlarında toplumsal ve bireysel konuların yanında taşlama ve yalanlama gibi zengin türler ortaya koymuş, mizahlı bir anlatım içerisinde yaşadıkları sosyo-kültürel çevrede karşılaştıkları bireysel ve toplumsal kusurları ve eksik yönleri, mizahi bir anlatım içerisinde halkı güldürerek ve düşündürerek iğneleyici bir şekilde dile getirmişlerdir.” (Cerrahoğlu, 2011:282). “Âşıklar, yalanlamalarında kişilerde ve toplumda görülen toplumun değer ve normlarına aykırı her konu ve davranış biçimini mizah konusu yaparlar. Âşıkların yalanlamalarında kişisel, toplumsal ve siyasal boyut vardır. Âşıkların yalanlamaları; eğlendirir, düşündürür, eleştirir.” (Artun, 2013b: 10). Özkan (1991: 542) da âşığın kendisinin ya da içinde yaşadığı toplumun maddi ve manevi sorunlarını yalanlamalarda alaylı bir şekilde ele aldığını söylerken yalanlamaların tenkit unsuru taşıdığını fakat tenkidin şiirin tamamında görülmemesi sebebiyle taşlamalardan ayrıldığını belirtmektedir. Âşıklar, yalanlamalarında adaletsizlik, haksızlık, yolsuzluk, yoksulluk, bireysel ve toplumsal yozlaşma gibi konuları abartılardan, tezatlardan, olağanüstülüklerden yararlanarak mizahi bir üslupla tenkit ederler.

Âşık Kara Mehmet, maddi sıkıntılardan dolayı sağlıklı beslenemeyen ve hasta olan birine doktorun perhiz vermesi sonucunda “Doktor Bey” adlı yalanlamayı söylemiştir. Âşık Kara Mehmet yalanlamasında yaşadığı bölgenin ağız özelliklerinden yararlanarak mizahi anlatımla durumu tenkit etmiştir.

Doktor Bey

Verdiğin perize budur gayratım
Bundan gayrı uyamuyom doktor bey
Üç sepet yumurta sabah kayfaltım
Teker teker sayamayom doktor bey

İki lehen pilav bir yayık ayran
İster yağlı olsun isterse yavan
Yanına kesiyom beş kilo soğan
Yeyom yeyom doyamıyom doktor bey

Üç tencere bamya yerim pişince
Yirmi tas su içip biraz konuşunca

Her yanı sökölür karnım şişince
Sağlam köynek geyemeyom doktor bey

Hindiye acımdan çoktan ölürdüm
Sağ olsun komşular ediyo yardım
Bir koyundan fazla yemem söz verdim
Ayıp olur cayamayom doktor bey

Günde iki çuval unum gediyo
Avradım her sabah ekmek ediyo
Bir kazan fasille gönül ye diyo
Arttırmaya kıyamıyom doktor bey

Bazı az geliyor beş kasa hurma
Yedi ilahnadın yapıyoz sarma
Onu da mı yedin deyi heç sorma
Utaniyom, demeyom doktor bey

Senede kırk dönüm bostan ekerim
Benden başka kimse yemesin derim
Kavını, karpızı kabıklı yerim
Acelemden soyamayom doktor bey

Bilmem Kara Mehmet nereye gider
Büyümüş kısmetim büyümüş gader
Bir günde yediğim işte bu kadar
Daha fazla yeyemeyom doktor bey (Güzel ve Torun, 2015: 331-332).

Deryâmi de Âşık Kara Mehmet gibi yoksulluktan dolayı yeterli ve sağlıklı beslenemediği için hasta olanların durumunu aşağıdaki yalanlamada dile getirerek tenkit etmiştir.

Doktor dedi; kalp damarın tıkanmış
Geçen yıl kurbanda et yemiştin ya

Maşallah mideniz iyi beslenmiş
Üç sene öncesi süt yemiştım ya

Sayın doktor zahmet çekti ne kadar
Öksür ve nefes al, hepsi bu kadar
Şekeriniz çok yükselmiş şu kadar
Bahçede bir avuç dut yemiştım ya

Deryâmi'ye dedi; neyin kuvvetli
Aklım noksan amma, beyin kuvvetli
Vücudunda protein kuvvetli
Kirazın içinde kurt yemiştım ya (Açıkgöz, 1978: 283'ten akt. Şenocak, 2016: 244).

Âşık Hacı Karakılçık, “Memiş Emmi” adlı yalanlamada yoksulluktan dolayı hasta olan ve çeşitli zorluklar yaşayan Memiş Emmi'nin durumunu mizahi bir üslupla tenkit etmektedir.

Memiş Emmi

Bizim köyün meteliksiz Memiş'i
Yoksulluktan yiyemezdi yemişi
Kader ile ters giderdi her işi
Adamcağız çekti çekti ölmedi

Duttan düştü bel kemiği kırıldı
Gafatası yedi yerden yarıldı
Sınıkçılar geldi tek tek sarıldı
Memiş gene çekti çekti ölmedi

Kanser oldu Ankara'ya saldılar
Ölür diye ağdını çaldırlar
Böbrek ile ciğerini aldılar
Memiş gene çekti çekti ölmedi

Yazın karpuz yüklü kamyonundan düştü

Tekerin ikisi üstünden geçti
 Bir gün ilaç diye DDT içti
 Memiş Emmi kustu kustu öldü

İt daladı kırk gün yaptılar aş
 Sanırsın Azrail bunun kardaşı
 Üstüne devrildi değirmen taşı
 Bizim Memiş çekti çekti ölmedi

Hacım, Memiş'ini dile getirdi
 Ecel bir gün vadesini yetirdi
 Bir gün nezle geldi aldı götürdü
 Vay Memiş'im çeke çeke zor öldü (Alptekin, 1993: 188).

Âşıklar, kimi zamanda bireyin kendini veya malını övmesi, bireyin kibirli oluşu gibi durum ve olayları yalanlamalarında tenkit etmişlerdir. Âşık Kara Mehmet de Diyarbakırlı birinin sürekli karpuzlarını övmesi üzerine (Artun, 2008: 36) “Karpuz” adlı yalanlamayı söylemiştir. Âşık, yalanlamasında karpuzu olduğundan daha büyük bir şekilde tasvir ederek mizahi bir üslupla durumu tenkit etmiştir.

Karpuz

Bu sene bir karpuz ekim Ceyhan'a
 Satmak için her tarafa bildirdim
 Acep daha ham mı yetti mi diye
 Bir yanını matkap ile deldirdim

Kabak dalı gibi çiçek açtı
 Salladım birinden bin arı uçtu
 Kökeni beş tarla öteye geçti
 Irgat tuttum uçlarını yoldurdum

Güzel karpuz verir bizim burası
 İnanmayan gelsin karpuz sırası

Birisi yarılmış aktı şiresi
Suyu ile dokuz varil doldurdum

Satın almak için çok tüccar geldi
Kırkı ortak olup beş karpuz aldı
Birisini oyduk bir cami oldu
İçinde bir hafta namaz kıldırđım

Birisini kestik yetti bir köye
Bir dilim hediye gönderdim beye
Çok korktum yerinde kalacak yerinde kalacak diye
Vinç getirdim teker teker kaldırdım

Sattım Kara Mehmet ikili birli
Gene zarar ettim çıkamadım kârlı
Doksan bekçi tuttum eli mavzerli
Ne faydaki bir tanesin çaldırdım (Artun, 2013b: 223).

Âşık Kara Mehmet, “Pamuk” adlı yalanlamasında da malı ve zenginliğiyle övünen kişileri tenkit etmiştir.

Pamuk

Bir pamuk büyüdü bizim tarlada
Dallarına ben de şaştım duydun mu
Çıktım da üstüne toplayım derken
Kırk metre yerden düştüm duydun mu

Görenler zanneder üstünü karlı
Topluyor ırgatlar eli hararlı
Yüz amele tuttum balta hızarlı
Elli yedi günde biçtim duydun mu

Bu nasıl hikmettir bilmek istedim

Her tarafa methin salmak istedim
 Kökünü ucunu bulmak istedim
 Beş yüz metre kuyu deştim duydun mu

Odun için yaprağını kırdırdım
 Yüz kişiye kabuğunu soydurdum
 Bina için gövdesini oyduurdum
 Alt katını bir han açtım duydun mu

Otuz kendir dolanmıyor belinden
 Halat yaptım pamuğunun telinden
 Akdeniz'e köprü çattım dalından
 Üzerinden ben de geçtim duydun mu

Kara Mehmet söze yalan mı kattım
 Dalları kereste hep ihraç ettim
 Şiflerinden koca bir gemi çattım
 Üç günde okyanus aşdım duydun mu (Artun, 2013b: 224).

Âşık Kara Mehmet “Hızlı Gençliğim” adlı yalanlamasında ise gençliği ile övünenleri tezatlıklardan yararlanarak mizahi bir üslupla tenkit etmiştir.

Hızlı Gençliğim

Gene eski günler aklıma düştü
 Nerde kaldı benim hızlı gençliğim
 Bir şey anlamadım ne çabuk geçti
 Nerde kaldı benim hızlı gençliğim

Adın ney deseler bilmez şaşardım
 Koşu yapsak en arkada koşardım
 Ata binsem ilk adımda düşerdim
 Nerde kaldı benim hızlı gençliğim

Hele çok korkardım yağmur yağmadan
 Evden çıkamazdım güneş doğmadan
 Sabah kalkamazdım anam dövmeden
 Nerde kaldı benim hızlı gençliğim

Uzaklaşmaz hep yakında gezerdim
 Güçlü idim domatesi ezerdim
 Diz boyu göl bulsam iyi yüzerdim
 Nerde kaldı benim hızlı gençliğim

Rüyamda kendimi dev gibi gördüm
 Bir تنها bulsam cesurum derdim
 Gördüğüme çatar çok sopa yerdim
 Nerde kaldı benim hızlı gençliğim

Cuma gün kalkardım pazar gün yatsam
 Dokuzu yiterdi on keçi gütsem
 Kuşluk kovalardık bir işe gitsem
 Nerde kaldı benim hızlı gençliğim

Bitti Kara Mehmet arzum muradım
 Ömrüm geldi geçti neye yaradım
 Geri gelmez o günleri aradım
 Nerde kaldı benim hızlı gençliğim (Artun, 2013b: 226-227).

1.3.6. Anadolu Sahası Âşıklık Geleneğinde Yalanlamaların Konusu

1.3.6.1. Yoksullukla İlgili Yalanlamalar

Âşıklık geleneğinde sıklıkla işlenen konuların başında yoksulluk ve yoksulluk sebebiyle yaşanan zorluklar gelmektedir. “20. yüzyılda üçüncü dünya ülkeleri diye isimlendirilen az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasi çözümsüzlüklerde kısır döngüye mahkûm oluşları yoksulluk ve yoksunluk kültüründen kaynaklanmaktadır.” (Türkeş Günay, 2009: 26).

Türk milletinin de yaşamış olduğu tarihî süreçler; sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi yapıyı doğrudan etkilemiştir. Âşıklar da yaşadıkları dönemde toplumun duygu, düşünce ve

sorunlarını kendi sanatlarıyla harmanlayıp dile getirerek halkın sözcüsü olmuşlar ve yaşadıkları döneme ayna tutmuşlardır.

Halkın yoksulluğunu konu edinen yalanlamalarda âşıklar, yoksulluğu ve yoksulluk sebebiyle karşılaşılan sıkıntıları abartı, tezat ve ağız özellikleri gibi unsurlardan yararlanarak alaylı bir şekilde tenkit etmiştir.

Âşık Feymânî'ye ait yalanlama yoksulluğun konu edildiği yalanlamalara örnektir. Âşık, yoksulluğu mizahi bir üslupla eleştirmiştir.

Sivrisinek sondaj vurdu damara
Narkozladı sessiz girdi damara
Kanı yok, kararı verdi damara
Dedi: Isıracak aşşağı da yok

Akrepe taş attım yanaşmadı
Barış ilan ettim yumuşamadı
Nişan aldım kene umursamadı
Dedi: Tüfeğinde fişşegi de yok

Dazlaklık halime öyle yaradı
Berberler başımda neyi taradı
Hırsızlar cebimde cüzdan aradı
Dedi ki: Belinde kuşşağı da yok

Feymânî âlemde değilim hakir
Alaçık evim var, olsam da fakir
Dilenciler girdi çıktı tam takır
Dedi: Kapısında uşşağı da yok (Taşkaya, 2015: 66-67).

Kul Kemal, yalanlamasında hile, haksız kazanç, şike ve yarış oyunları ile zengin olduğunu söylerken aslında “Hilebazlık zengin etti/ Yat kazandım yat üstüne/ Hak yedikçe malım arttı/ Ayıbımı param örttü” dizeleriyle haksız kazanç sağlayanları alaylı bir şekilde tenkit etmiştir. Âşık, yalanlamasının son dörtlüğünde geçen “Kul Kemal'im şaka yaptım” dizesiyle anlattıklarının yalan olduğu mesajını vererek yoksulluktan da yakınmaktadır.

Hilebazlık zengin etti
 Yat kazandım yat üstüne
 Varlığım cihanı tuttu
 Kat kazandım kat üstüne

Hak yedikçe malım arttı
 Ar duygusu kefen yırttı
 Ayıbımı param örttü
 Meth kazandım meth üstüne

Türlü hile türlü oyun
 Geçindiler kurtla koyun
 Yağlı ballı geldi üyün
 Süt kazandım süt üstüne

Kul Kemal'im şaka yaptım
 Sanmayın ki yoldan saptım
 Olanca kısmeti teptim
 Kıt kazandım kıt üstüne (Derelioğlu, 2011:288-289).

Ekonomik sıkıntılar, toplumda yoksulluğa sebep olur. Buna bağlı olarak bireyde ve toplumda farklı sorunlar meydana gelir. Deryâmi, yalanlamasında ekonomik sıkıntılardan dolayı sağlıklı beslenemeyen bir hastanın yoksulluktan şikayetini mizahi bir üslupla tenkit etmiştir.

Doktor dedi; kalp damarın tıkanmış
 Geçen yıl kurbanda et yemiştin ya
 Maşallah mideniz iyi beslenmiş
 Üç sene öncesi süt yemiştin ya

Sayın doktor zahmet çekti ne kadar
 Öksür ve nefes al, hepsi bu kadar
 Şekeriniz çok yükselmiş şu kadar
 Bahçede bir avuç dut yemiştin ya

Deryâmi'ye dedi; neyin kuvvetli
 Aklım noksan amma, beyin kuvvetli
 Vücudunda protein kuvvetli
 Kirazın içinde kurt yemiştım ya (Açıkgöz, 1978: 283'ten akt. Şenocak, 2016: 244).

Âşık Hüseyin Kaçıran da yoksulluk sebebiyle yaşadığı sıkıntıları mizahi bir şekilde yalanlamasında tenkit etmiştir.

Dinleyin dostlarım başa geleni
 Ekmek çama çıktı tuz firar etti
 Artık siz düşünün geri kalanı
 Çoğu bekliyorduk az firar etti

Bulgur pilavına ediyok niyaz
 Yanında bulursak iki baş piyaz
 Ağustos ayında her taraf ayaz
 Kışa yakalandık yaz firar etti

Geçen gece rüyamda gördüm parayı
 Uyku arasında attım narayı
 Garip Kaçıran'la açtı arayı
 Perdeler bozuldu saz firar etti (Artun, 2012: 179-180).

1.3.6.2. Hayvanlarla İlgili Yalanlamalar

Yaşanılan bölgenin coğrafi konumu, iklimi kültürün şekillenmesinde etkilidir. Âşık da yaşadığı çevre ve içinde bulunduğu toplumla ayrılmaz bir bütündür. Âşıkların eserlerinde yaşadıkları çevreyle ilgili çeşitli unsurlarla karşılaşırız. Günlük hayatın bir unsuru olan hayvanlar da âşıklık geleneği bağlamında icra edilen âşık edebiyatı verimlerine konu olmuştur.

Tabiat unsuru olan hayvanlar daha çok kırsal kesimlerde yaşayan, tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan âşıkların eserlerine konu olmuştur. Hayvanı konu alan âşık edebiyatı verimlerinde insan ile hayvan arasındaki mücadeleler, insanların hayvanlardan yakınmaları, hayvanın ölümüne duyulan üzüntü gibi olay ve durumlar işlenmiştir.

Âşıklık geleneği bağlamında hayvanlarla ilgili yalanlamalarda ise insan ile hayvan arasındaki mücadeleler abartılı bir biçimde anlatılmıştır. Âşık, yaşanılan sıkıntının zorluğunu

ve rahatsız ediciliğini anlatmak için söz konusu hayvanları, gerçek hayattaki tasvirlerinden uzaklaştırarak olağanüstü bir şekilde tasvir etmiştir. İnsanların hayvanlardan yakınması gibi olay ve durumlar olağanüstülüğe ve hayalî kurguya dayalı olarak mizahi bir şekilde anlatılmıştır. Hayvanları konu alan yalanlamaların kadrosunu; sinek, pire, fare, yılan, karınca, turna, serçe, deve, fil, horoz, manda, dana, öküz gibi hayvanlar oluşturmaktadır. Hayvanları konu alan yalanlamalarda sineğin derisinden çadır yapılması, karıncanın fili sırtına alması, devenin uçuşması vb. hayvanların ve tabiat unsurlarının varlıklarının, fonksiyonlarının tersi yönde bulunması veya davranması gibi olağandışı durum veya olaylar gerçekmiş gibi anlatılır.

Derviş Halil, yalanlamasında sivrisinek ile olan mücadelesini ve ondan duyduğu rahatsızlığı abartılardan yararlanarak mizahi bir şekilde anlatmıştır. Âşık, yalanlamasında sivrisineğin başını gözünü kıracağını, kurşun ile vursa ölmeyeceğini söylerken sivrisineği olduğundan daha büyük bir varlık şeklinde tasvir etmiştir.

Katar katar olmuş gelür vız deyü
Çok kanımı içmişlerdir az deyü
Usul ile böyle çalunur saz deyü
Nefeslerin birbirine uydurur

Kalkup mum yakup arayım dedim
Başını gözünü yarayım dedim
Dal satır cümlesin kırayım dedim
Korkarım ki büyüklere duyurur

Gece ile derdimi kimse bilmez
Her birin kurşunla urursan ölmez
Söyleşmek kabildir yalnız gelmez
Hep eşkıyasın bile ivdirir

Sanursun cenkçidir alayın dizer
Avazın işinden canından bezer
Ellerin evinde beş on gün gezer
Bizim hanemizde altı ay durur (Elçin, 2005: 596-597).

Âşık Kerem'e ait yalanlamada yine âşığın sinek ile mücadelesini görürüz. Âşık, sineğin kellesini kılıçla kestiğini, leşini yedi dağ üstüne serdiğini, yağını yüz doksan katır ve mandaya

yüklettiğini, derisinden çadır yapıp oturduğunu söyleyerek sineği gerçeküstü bir varlık olarak tasvir etmiştir. Yalanlamanın son dörtlüğünde geçen “Dertli Kerem söyler böyle yalanı” dizesiyle de anlattıklarının yalan olduğunu belirtmektedir.

Geze geze bir sineğe düş oldum
Bakın görün şu sineğin işini
Tuttum kılıç ile kestim başını
Yedi dağ üstüne serdim leşini

Sinek de vızladı uçtu havaya
Yağın sürdük üç yüz atmış devaya
Yüklettim yüz doksan katır, mandaya
Peşkeş ettik Kayseri’ye döşünü

Sineği meydana tutup attılar
Beş yüz kese akçaya yağın sattılar
Kemiklerinden bir köprü çattılar
Hesap ettik iki bindir yaşını

Karışladım yedi karış dizi var
Otuz harmâniden büyük gözü var
Seksen kantar iç yağından özü var
Hayıf görmüş zemherinin kışını

Derisini çadır ettik oturduk
Etin kestik dört köşeye yaturduk
Gürcistan’dan bir mirahor getürdük
Açtı ağzını da saydı dişini

Ol sineği gören kaçtı geriye
Karşı koydu tam beş yüz çeriye
Kanadın yelken yaptık çekdiriye
Fil burnundan uzun gördüm kaşını

Ben bilirdim karanlıkta geleni
 Gelip benim tatlı canım alanı
 Dertli Kerem söyler böyle yalanı
 Ya kim görmüş ol sineğin başını (Onay, 1996: 156).

Öksüz Âşık, yalanlamasında insan ile pire arasındaki ilişkiyi olağanüstülüklerle dayanarak mizahi anlatımla örneklemektedir. Âşık, dokuz kişinin bir pireyi kovaladığından, at gibi kişnediğinden, sol böğrünü şişlediğinden, kırk kantar yağının olmasından bahsederek pireyi olağanüstü bir varlık olarak tasvir etmiş ve yaşadığı sıkıntıyı mizahi anlatım yoluyla ifade etmiştir. Âşık son dörtlükte geçen “Akıl erip inanacak hâl değil” dizesiyle de anlattıklarının yalan olduğunu belirtmektedir.

Ey yârenler bir seyrâna uğradım
 Bu dil ile söylenecek hâl değil
 Dokuz kişi bir pireyi kovalar
 Arkasından erilecek hâl değil

Bak şu pire bize ne hal işledi
 Önümüzde bir at gibi kişnedi
 Anı gördüm sol böğrümü şişledi
 Yalnızca bağlanacak hâl değil

Çok adamlar bu pireye şaşılar
 Görünce et hamalları kaçtılar
 Ayağına yüz çift manda koştular
 Hiç yerinden ayrılacak hâl değil

Pireyi tarttılar, ayar ettiler
 Kırk kantar yağını karar ettiler
 Etinde yüz kuruş zarar ettiler
 Dahi borcu ödenecek hâl değil

Öksüz Âşık bunu böyle söyledi
 Aşk ile gönlünü dâim eyledi

Durmayıp pirenin medhin eyledi
Akıl erip inanacak hâl değil (Onay, 1996:141-142).

Âşık Abdulvahap Kocaman'a ait yalanlamada insan ile tahtakurusunun mücadelesini görüyoruz. Âşık, askerlikte yaşadığı sıkıntıyı zaman ve mekân bağlamında yalanlamasına konu edinmiştir. Âşık, yalanlamasında tahtakurusunun ordu kurduğu, silah çektiği ve tahtakurusuna karşı dokuz şehit verildiği gibi olağanüstü durum ve olayları mübalağalı bir şekilde dile getirmiştir.

Em kırk yedi tanka benzer yapısı
Üzerinde makinalı obüsü
Küçük büyük silahlanmış hepisi
Ateş almaz tüfek ile vuruyor

Ordu kurdu burda tahtakurusu
Çine benzer bölük bölük sürüsü
On kişiyi uyutmuyor birisi
Yılan gibi koynumuza giriyor

Ufaklar arkada iriler başta
Yahudiler gibi asker her yaşta
Dokuz şehit verdik dünki savaşta
Yaralılar hastanede duruyor

Tahta yarıkları bunun durağı
Asker kanı emmek bütün merağı
Yakında toplarız tası tarağı
Silah çekip yolumuza duruyor (Kayırhan, 2007: 248-250)

Âşık Emsâlî, evine giren ve zarar veren farelerin belini beş yerden kıldığını, farelerin ordu olduğunu, onlarla savaştığını belirttiği yalanlamasında olağanüstülüklere dayanarak mizahi anlatım yoluyla farelerden yakınmaktadır.

Dinleyin efendim bir sohbetim var
Hep şâyân-ı destan oldu fareler

İkamet-i dava şikâyetim var
Belimi beş yerden kırdı fareler

Kazması küreği beş de dişisi var
Çadırı direği şiltesi de var
Ordu komutanı binbaşı da var
Geldi bölük bölük kondu fareler

Toplanıp bir meclis olur akşamdan
Durur konuşurlar ince makamdan
Ne müdürden korkar ne kaymakamdan
Nizam defterini dürdü fareler

Dinlen farelerin ferasetini
Çete başlarının cesaretini
Tamam, kuşanmışlar cenk aletini
Geldi bizim eve doldu fareler (Ayva, 2016: 82-83).

Âşık Şeref Taşlıova, “Hayal Şehri” adlı yalanlamasında topraktan havaya yağmurlar yağdığı, karıncanın gökte turna avladığı, örümceklerin kurt peşinde havladığı, farenin balina avladığı gibi gerçekleşmesi mümkün olmayan olayları, zıtlıklardan ve abartılardan yararlanarak mizahi bir biçimde dile getirmiştir.

Bir hayal şehrine uğradı yolum
Topraktan yağmurlar yağar havaya
Serçe tırpan almış, ördek tırmığı
Deve ayaküstü çıkmış yuvaya

Bir karınca gökte turna avlıyor
Örümcekler kurt peşinde havlıyor
Fare gitmiş balınayı avlıyor
Su içerken bir fil düşmüş kovaya

Ariftir benim bu sözümü bilen

Anlayıp içinden hissesin alan
 Şeref bunu söyler, sanmayın yalan
 Tabiatı birleştirdim rüyaya (Taşlıova, 1990: 31).

Âşık Hengâmî yalanlamasında hayvanlardan ordu kurduğunu, serçeleri tüfekçi yaptığını, sivrisineğin kılıç kalkan oynadığını, kör köstebeğin hedefi vurduğunu söyleyerek hayal dünyasının boyutlarını mizaha başvurarak ortaya koymuştur. Âşık, son dörtlükte anlattıklarının yalan olduğunu belirtmektedir.

Bir gemi yaptırdım ayrık kökiyle
 Bin pâre top dizdim taze sovanı
 Mısır darısından hesapsız gülle
 Niyetim fethetmek Frengistan'ı

Bin karga götürdüm gemiye bekçi
 Örümcek ağası bile yedekçi
 Yüz bin serçe yazdım tüfekçi
 Sivrisinek oynar kılıç kalkanı

Çıktı kelebekler açtı yelkeni
 Reis karıncalar dikti sereni
 Kertenkele orsa etti dümeni
 İşaret hocamız fındık sıçanı

Emir ördek kaptan bastıbacaklı
 Keklik topçubaşı kızıl ayaklı
 Yüz bin karabacak yalın bıçaklı
 Martılar uzaktan sezer düşmanı

Bulmadık engini gezdik karayı
 Yulaf tarlasında yedik borayı
 Leylek kaptan çekip makarayı
 Bağdad çöllerinde bulduk limanı

Hint tavuğu aksakallı ihtiyar
 Eski zamanlardan kaz pehlivan var
 Horoz bey ateşler saçar
 Güzel tavuk bilmez aman zamanı

Akyavaş kehleler pusuya çekti
 Çerhacı pireler avcıya çıktı
 Attığı güllerle dağları yıktı
 Attı kör köstebek vurdu nişanı

Tavşan her işini koymaz ihmale
 Ne bakarsın tilki ile çakala
 Kirpi ile sansar gelmez masala
 Onların ikisi bekler ormanı

Çıktı aylar geldi divandan
 Şebek maymun asker çekti bir yandan
 Kurt leşkeri püskürünce ormandan
 Eşek ah edip kıldı figanı

Arslan bey ile karga etmesi müşkül
 Bin deve gönderdim eyledi dil dil
 Sıyrınca kılıcını divane bülbul
 Tahtakehlesinden saçtı al kanı

Aldı ortalığı şöyle bir korku
 Ömrümde görmedim böyle bir korku
 Cenk heybetinden dağıldı uyku
 Uyandım elime aldım şamdanı

Hengâmî bu cengin methin eyledim
 Hayfa deryasını gezip belledim
 Yalan yanlış bu destanı söyledim
 Ömrümde demedim böyle yalanı (Kocatürk, 1963: 383-385).

Âşık Hacı Karakılçık'a ait yalanlamada hayvanların olağanüstü bir şekilde tasvir edildiğini görmekteyiz. Âşık, dört boynuzlu dananın göğre uçuğundan, horozların yumurtladığından, Erzurum'dan gelen peynir gemisinin Ankara'yı geçtiğinden mizahi bir anlatımla bahsettikten sonra yalanlamanın son dörtlüğünde geçen "Hacım çok mu bu yalanın gerisi" dizesiyle anlattıklarının yalan olduğunu belirtmektedir.

Kel Ali'nin dört boynuzlu danası
Kanatlanmış göğre uçu duydun mu
Çift sürerken Halime'nin ninesi
Heybesinden öküz düştü duydun mu

Yumurtlamış horozların tümüsü
Suya düşmüş tavukların namusu
Erzurum'dan gelen peynir gemisi
Ankara'da öte geçti duydun mu

Üvez uçu yer oynadı yerinden
Salyangozlar buz bağlamış terinden
Fırın yaptık Erciyes'in karından
Kayseri'ye ekmek pişti duydun mu

Hacım çok mu bu yalanın gerisi
Bir kovan bal yapmış yaban arısı
Şaşı İbiş'in gözü âmâ karısı
On çuval pirinci seçti gördün mü (Alptekin, 1993: 189).

1.3.6.3. Esnaf ve Meslekleri Konu Alan Yalanlamalar

Âşıklar, esnaf ve meslek konulu yalanlamalarda birçok işe girdiğini fakat çeşitli bahanelerle hiçbir işte tutunamadığını sonunda yine şairlikte karar kıldığını belirtir. Özkul Çobanoğlu (2000: 64) âşıklık geleneğinde icra edilen esnaf destanlarının asıl amacının şairliği yüceltmek olduğunu belirtmektedir. Biz de esnaf ve meslek konulu yalanlamaların icra amacının âşıklığı ve âşıklık geleneğini yüceltmek olduğu kanısındayız. Âşık, esnaf ve meslek konulu yalanlamasında yüceltme işini mizahi anlatım tekniği ile sağlamıştır.

Âşık Behçet yalanlamasında on altı meslekten bahseder ve denediği mesleklerden memnuniyetsizliğini dile getirir. Yalanlamanın ilk dörtlüğünde olayların yalan olduğu mesajını verirken son dörtlükte şairlikte karar kıldığını ifade etmiştir.

Sergüzeştım size beyan ederim
Bilin merhametim ilâncılıkta
Acaip bir tuhaf destan söyleyim
Bakın ne erbabım yalancılıkta

Pederle maderim ettiler kelâm
Oğlana iş lazım der isi anam
Bir gün oldu tutup rahmetli babam
Beni çırak yaptı yorgancılıkta

Yorgan iğnesiyle elimi deldim
Bu işi yapamam anladım bildim
Kaçtım oradan terzi yanına girdim
Şimdi kalfa oldum mintancılıkta

Hazırcılık bozdu dikiş diken
Geldi bir Yahudi aldattı beni
Koş benimle ortak edeyim seni
Hayırlı ticaret kaytancılıkta

Tulumbacılığa uygundu çağım
Hem gayretle koşarlıdır ayağım
Reis dedi gel ol benim uşağım
Tepiştim bir eyyam tabancılıkta

İş can sıkılır içerim rakı
Sardım musikiye meyl ü merakı
Çalgı ile dolaştım Şam'ı Irak'ı
Hayli nam kazandık kemancılıkta

Fenn-i musikide kemali buldum
 Since artık yirmi yaşına doldum
 Silah kullanmaya heveskâr oldum
 Merakım var idi kalkancılıkta

Baktım ki anın da yok eski şöhreti
 Arardım kendime göre hizmeti
 Geldi Kumbağlılar verdi gayreti
 Tuttuk biz ticaret soğancılıkta

Gördüm ki soğanlar çürüyüp gider
 Dedim bu iş değil sermaye ister
 Muytablığı koydum zihnimde ezber
 Vardık biz soyunduk kolancılıkta

Kazıl bükmesinden takat kesildi
 Geri gitmesinden belim büküldü
 Otçuluk etmeğe gözüm dikildi
 Serdik postu samancılıkta

Yok bir gelen giden bekle dükkânı
 Doğrusu insanların sıkılır canı
 Mevsim de erişti bahar zamanı
 Verdik biz molayı bostancılıkta

Bostancılık hem iş hem de zevk imiş
 Geçirdik yazı bastıdı çün kış
 Yanaştım hamama istedim bir iş
 Dediler var çalış külhancılıkta

Külhanda dumandan bıktım boğuldum
 Kaçtım oradan bakırcı oldum

.....

Çok tokmak salladım kazancılıkta

Beş gün kadar bu hizmeti ettim
 Kesildi takatım vücuttan bittim
 Köylere rençberlikte ne çare gittim
 Çalıştım tarlada harmancılıkta

Dünyada her işin tadını tattım
 Para kazanmadım daim aç yattım
 Tüccara, sanata, esnafa çattım
 Dikiş tutamadım dükkâncılıkta

Kayıkçı oldum ben açtım yelkeni
 Anafor dalgaya tuttum dümeni
 Fırtına denize atınca beni
 Nasibim yok dedim kaptancılıkta

Hâsılı her işten gördüm hasarı
 Artık dervişliğe kıldım kararı
 Tutup bir mürşitten aldım ikrarı
 Yerleştim tekkede meydancılıkta

Ahbabın reyine eylerim hizmet
 Alsın eş'arımdan dinleyen lezzet
 Desinler bir danedir elbet Behçet
 Şairler içinde destancılıkta (Cunbur, 1968: 291-294).

Âşık Huzûrî Coşkun örnekteki yalanlamasının ilk dörtlüğünde mahsun gönülleri şad etmek için yalanlamasını söylediğini belirtmektedir. Âşık, dinleyicileri eğlendirmek için söylediği yalanlamasında olmayan durumları var gibi, yazmayı bilmediği fakat kâtiplikte yeteneği olduğu gibi zıtlıklardan yararlanarak mizahi anlatımı sağlamıştır.

Yeni bir destan eyledim icad
 Dinleyen ahaba yadigârım var
 Mahsun gönülleri etmek için şâd
 Ağlarım sızlarım ah-u zârım var

Ben icad eyledim havayî yolu
 Yazda ferahlarım sağ ile solu
 Kırk mağazam vardı rüzgarla dolu
 Kaf Dağı ardında bitpazarım var

Görmediğim işi asla sezemem
 Korku bilmem hiç yalnız gezemem
 İcabetse kendi adım yazamam
 Kâtiplikte gayet iştiharım var

İbadet eylerim namazı kılmam
 Temizlik severim lekemi silmem
 Ömrümde zararsız günümü bilmem
 Her senede yüz milyonluk kârım var

Parasız kalanlar bana el verir
 Çok köprülü sular geçsem yol verir
 Evvel param alır sonra mal verir
 Her tüccar yanında itibarım var

Her kim saz çalarsa âşık bilirim
 Dilsiz adamları sadık bilirim
 Herkesten kendimi fâik bilirim
 Kibrim yoktur amma az vekarım var

Huzurî sözlerin halli muhaldır
 Manasın anlayan ehl-i kemaldır
 Ben de bilmem ne devlettir ne maldır
 Bitmez hesap olmaz bunca varım var (Gökalp, 2001: 71-72).

Âşık Ali Karabacak da yalanlamasında on mesleği yaptığını zıtlıklardan yararlanarak mizahi bir şekilde söylerken yalanlamanın son dördlüğünde anlattıklarının yalan olduğunu belirtmektedir.

Bakkal oldum hiç terazi dutmadım
 Mağaza açdım gumaş alıp satmadım
 Tüccar oldum alış-veriş etmedim
 Yolda hazır gelir bir kervanım var

Şoför oldum hiç vasıta sürmeden
 Nerde durur nerden kalkar bilmeden
 Çok gullandım hiç arıza vermeden
 Trafik devterinde ehliyetim var

Bilgin oldum hiçbir şeyi bilmeden
 Seyyah oldum uzun yola gitmeden
 Berduş oldum saza bara varmadan
 Meyhane köşesinde hatırlarım var

Hoca oldum hiç camiye girmedim
 Vaaz verdim comahatı görmedim
 Gösterdiler elif beyi bilmedim
 Okuttum talebe hafızlarım var

Pilot oldum teyyareyi uçurdum
 Uçdum semalarda vakit geçirdim
 Ecnebiden beş yüz uçak geçirdim
 Daha durun bende başka neler var

Kafam kızdı bir gün atıp savurdum
 Bir düzen kendimi çekip çevirdim
 Yıtdım yolda bir treni devirdim
 Gizli gayıp böyle çok guvvetim var

Asger oldum çok çalıştım bıkmadan
 Çok harp ettim yatağımdan kalkmadan
 Kılıç vurup düşman ganı dökmeden
 Büyük ordu bozdum zaferlerim var

Ava çıkdım silahımı dakmadan
 Ödüm koptu yılan bana bakmadan
 Nice ejderha öldürdüm silah çekmeden
 Ayağımla ezdim kahramanlık var

Peder beni çoban etti gandırdı
 On beş goyun beş yüz gurda saldırdı
 Bir koç vardı yüz aslanı öldürdü
 Benden yiğit ancak bu kahraman var

Ali yeter artık bıktık savaşa
 Hamdolsun yalansız son verdik işe
 Ne hayale benzer ne der bir düşe
 Anlamadım bu sözlerde ne var (Karabacak, 2001: 82-83).

1.3.6.4. Sebze, Meyveleri ve Yiyecekleri Konu Alan Yalanlamalar

Sebze, meyve ve yiyecekleri konu alan yalanlamalarda sebzelerden soğan, havuç, patates, fasulye, lahana, kabak, bakla, patlıcan, ıspanak, pırasa, biber; meyvelerden armut, incir, karpuz, üzüm, elma, muz, erik; baklagillerden mercimek, nohut; yemeklerden pirinç pilavı, bulgur pilavı, makarna, kuskus, bulgur çorbası, un çorbası; diğer yiyeceklerden reçel, helva, hoşaf, yoğurt, zeytin, peynir ve içeceklerden çayın geçtiği görülmektedir. Âşıklar, söz konusu sebze, meyve ve yiyecekleri bulundukları zaman ve zemin bağlamında kişileştirmişlerdir. Söz konusu yalanlamalarda teşhis, intak sanatlarının yanında abartı, yalan, tezat unsurları yer almaktadır.

Aksaraylı Âşık Saadeddin Cevizci, yalanlamasında fasulyenin polis, baklanın nöbetçi, patlıcanın duvaklı gelin olması gibi olağandışı durum ve olayları yalana dayalı olarak mizahi bir şekilde anlatmıştır.

Kabak efendi almış baston elinde
 Fasulye polis olmuş tabanca belinde
 Bakla nöbetçi olmuş mutfak önünde
 Lahana çorbasına nimet eyleye

Havuç askeri sıraya dizer

Armut nöbetçiler devriye gezer
 Soğan kâtip olmuş teskere yazar
 Senin derdin çekilmez pirinç pilavı

Patlıcan duvaklı bir gelin olmuş
 Mercimek hanımın gül benzi solmuş
 Nohut korkusundan sapsarı olmuş
 Senin derdin nedir ey taşlı pilav

Helva mutfakta yol bulamamış
 Hoşaf kursa gitmiş kazanamamış
 İncir şişmiş boşanamamış
 Erdin muradına ey taşlı pilav

Kuru fasulyadan işimiz bitmiş
 Hazreti makarna hicaza gitmiş
 Kuskus pilavı yolu kaybetmiş
 Ne çare çıktı karşıma şu taşlı pilav

Patates izinden gelmez meydana
 Ispanak duruyor gelmez selama
 Taze bakla artık gitmiş bir yana
 Cezaya mı çarpıldın ey taşlı pilav

Zeytinyağı avukat olmuş gider subaya
 Fındık içi tenezzül etmez asker ağaya
 Karpuz yolu şaşırmış gelmez buraya
 Bulgur çorbasına nimet eyleye

Üzümlü sorarsan uçtu havaya
 Et girmez oldu bizim tavaya
 Yoğurt avukat olmuş bakar havaya
 Un çorbasına nimet eyleye

Haftada çıkar bir üzüm hoşafı
 Onu da paylaşır çavuş onbaşı
 Acemilere kalır tabağın taşı
 Onun için böyle dertli dertli yazarım (Avan, 1995: 204-205).

Örnekteki yalanlamada askerlikteki beslenme düzeni ve beslenme şartları yine sebze, meyve ve yiyeceklerin kişileştirilmesi yoluyla yalana dayalı olarak alaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Soğan paşa olmuş gözlük gözünde
 Elma memur olmuş aylık izinde
 Reçel inzibat mı durmaz sözünde
 Askeri doyuran bulgur pilavı

Pirinç firar etmiş askeri üzer
 Ispanak mahkumdur hapiste gezer
 Nohut kâtip olmuş nöbeti yazar
 Askeri doyuran bulgur pilavı

Çay ile zeytin kalk borusun çaldı
 Pırasa tüfeği eline aldı
 Fasulye askeri cepheye saldı
 Askeri doyuran bulgur pilavı

Hoşaf albay olmuş gitmiş alaya
 Yoğurt hâkim olmuş bakmaz davaya
 Taze üzüm küsmüş gitmez sılaya
 Askeri doyuran bulgur pilavı

Armut eğitime özenemedi
 Muz çürüğe çıktı gezinemedi
 Biber kursa gitti kazanamadı
 Askeri doyuran bulgur pilavı

Peynir çavuş olmuş sopa elinde

Patlıcan kibirli eli belinde

Erik kayıp olmuş Arap çölünde

Askeri doyuran bulgur pilavı (Albayrak, 2010: 124-12).

1.4. Anadolu Sahası Âşık Fasıllarında İcra Edilen Yalanlamalar

Âşık fasıllarını Günay (2011: 64); bir topluluk önünde, kuralları ve sınırları belirli bir düzen içerisinde âşık adayının denenmesi için gerçekleştirilen deyişme; Kaya (2014b: 98), âşıkların meclislerde belirli bir akışa bağlı olarak sanatlarını icra ettikleri bölüm olarak tarif etmişlerdir.

Âşık fasıllarında en az iki âşık olabildiği gibi daha çok sayıda âşığın katıldığı fasıllar da mevcuttur. Âşıkların karşılıklı söyleşmelerine, atışmalarına dayanan âşık fasılları, bir âşığın sınanması ve sanatının değerlendirilmesinin yanı sıra fasıla katılan âşıkların sanatlarını, hünerleri kanıtlaması ve âşık fasıllarının eğlendirmeye yönelik olması dolayısıyla da âşıklık geleneği içinde önem teşkil etmektedir.

Âşık fasıllarının icrasında belirli kurallar ve belirli bir düzen söz konusudur. Düzgün (2008: 265), âşık fasıl düzenlerinin 19. yüzyıldan itibaren takip edilebildiğini, 19. yüzyıl öncesine ait günümüzde kaynak olmadığını belirtmektedir. Özarslan (2001: 211), fasıl düzenlerine tamamen uyulmadığını, bazı bölümlerin değişiklik gösterebileceği gibi bazı bölümlerin fasıllarda hiç yer almadığını ifade etmektedir. Günümüzdeki âşık fasıl düzenleriyle ilgili yapılan tasnif şu şekildedir;

1. Hoşlama/merhabalaşma
2. Hatırlatma/canlandırma
3. Tekellüm
 - a. Serbest deyişme/tekellüm
 - b. Öğütleme
 - c. Bağlama/muamma
 - d. Sicilleme
 - e. Yalanlama
 - f. Taşlama/takılma
 - g. Tüketmece/daraltma
 - h. Uğurlama (Günay, 2011: 82-95).

Söz konusu tasnife göre âşık fasıllarının içinde yer alan yalanlamalar, tekellüm bölümünde görülmektedir. Özarslan (2001: 211), tekellüm bölümlerinde yalanlama söyleme geleneğinin azaldığını, Günay (2011: 92) ve Kaya (2014b: 101), âşık fasılları içinde yalanlama örneklerinin yaygın olmadığını ifade etmektedir. Günay (2011: 92), tekellüm bölümünde icra edilen yalanlamaların karşılıklı söylenen koşma dörtlüklerinden oluştuğunu belirtmektedir. Fakat âşık fasıllarında icra edilen yalanlamaların hepsinin koşma gibi hecenin on birli kalıbıyla icra edilmediği, hecenin sekizli kalıbıyla icra edilen yalanlamaların mevcut olduğu da tespit edilmiştir. Bu sebeple yalanlamaların bir tür olarak değerlendirilmesi daha doğrudur.

Âşık Kara Mehmet ile Âşık Şihlioğlu'nun karşılaşmasında karşılıklı dörtlüklerle söylenen yalanlama, hece ölçüsünün on birli kalıbıyla söylenen yalanlamalara örnektir. Yalanlamada gerçekleşmesi imkânsız olan, akıl sınırlarının dışındaki durumlar anlatılmıştır. Âşık Kara Mehmet'e ait yalanlama dörtlüğündeki "Altı koyun yutmuş iki de deve/Bir küçücük yılan gördüm ne dersin" ifadeler ile Şihlioğlu'na ait yalanlama dörtlüğündeki "Bir yanı atlıya bir yanı posta/Bilmem mühendisti bilmem bir usta/Karíncada plan gördüm ne dersin" ifadeleri gerçek hayatta olması mümkün olmayan, hayalî kurguya ve yalana dayanan durumlardır. Âşık Kara Mehmet' ait son dörtlükte anlatılanların yalan olduğu "Yalan idim ama bu kadar değil/Seni benden yalan gördüm ne dersin" ifadeleriyle belirtilmiştir.

Şihlioğlu:

Yatsan bile gene girmez düşüne
Hiç aklım ermedi bunun işine
Halat atmış Erciyes'in başına
Çeke çeke bölen gördüm ne dersin

Kara Mehmet:

Kuyruğundan tuttum bak kova kova
Öldürürüm onu ben döve döve
Altı koyun yutmuş iki de deve
Bir küçücük yılan gördüm ne dersin

Şihlioğlu:

Acep ne dersin ki sen bu hususta
Bir yanı atlıya bir yanı posta
Bilmem mühendisti bilmem bir usta

Karıncada plan gördüm ne dersin

Kara Mehmet:

Kara Mehmet der de değilim cahil

Caniye caniyim ehile ehil

Yalan idim ama bu kadar değil

Seni benden yalan gördüm ne dersin (Artun, 2013b: 229-230).

Âşık Reyhanî ile İmamî karşılaşmasında İmamî'ye ait “Kaçarmış aslan koçu görünce/Hele ayağını yere vurunca/Fillere korkulu rüya karınca/Her gece girerim düşünce senin” gibi yalan ifadelerin yer aldığı dörtlük, âşık fasıllarında hecenin on birli kalıbıyla söylenen yalanlamalara örnektir.

Reyhanî:

Ah beyim benim sana suç mudur?

Acıyorum şu genç yaşına senin

Adana'nın havaları sıcaktır

Korkarım boynun kaşına senin

İmamî:

Akıl yaşta değil başta Reyhanî

Bir olta takarım dişine senin

Karga kartal ile cenge giremez

Hışmınan inirim başına senin

Reyhanî:

Ah ile kadir Mevla'm bin bir iş eyler

Çok uğraşma emeğini boş eyler

Zaman gelir karıncayı kuş eyler

Hiç aklım ermiyor işine senin

İmamî:

Kaçarmış aslan koçu görünce

Hele ayağını yere vurunca

Fillere korkulu rüya karınca
Her gece girerim düşüne senin

Reyhanî:

Aklım Allah'tandır başıma girme
İhtiyar olursun yaşıma girme
Sakın çabuk çabuk düşüme girme
Şikâyet ederim eşine seni

İmamî:

Zannetme ki atışmadan cayarım
Babam olsa bu meydanda kıyarım
Burada kaşın ile gözün boyarım
Bir sürme çekerim kaşına senin

Reyhani:

Ey İmamî söyle neler yazarsın
Bu yazmakla sen bu yoldan azarsın
Kendin dedin babanı da ezersin
Ah bu sadistlik gider hoşuna senin

İmamî:

Bir nesne var boynu dökmez geriye
Bir varlık var burnu benzer fareye
Sakın girme tarladaki darıya
Bir kurşun sıkarım düşüne senin

Reyhanî:

Bu gidişlen şaşırmışsın kalmışsın
Günden güne boşalmışsın dolmuşsun
Zam yiye zam yiye bidon olmuşsun
Bir çare bulurum işine senin (Topak, 2012: 432-433).

Erganî, Ruhânî, Çerkezoğlu ile Yavuzer'in dörtlü âşık karşılaşmasında karşılıklı dörtlüklerle söylenen yalanlama, hece ölçüsünün on birli kalıbıyla söylenen yalanlamalara örnektir. Yalanlamada, hayvanlar ve tabiat unsurlarının olduğunun dışında anlatılmasıyla gerçek dışı durumlar konu edilmiştir.

Erganî:

Dinleyin âşıklar arslandan kedi
Doğar mı doğmaz mı ne diyorsunuz
Kocaman bir fili küçük bir deve
Kovar mı kovmaz mı ne diyorsunuz

Ruhânî:

Fındık kabuğuna koskoca dünya
Sığar mı sığmaz mı ne diyorsunuz
Koskoca filleri küçücük karınca
Sağar mı sağmaz mı ne diyorsunuz.

Çerkezoğlu:

Siz de bir bağ olsa(nı)z üstü(nü)ze rahmet
Yağar mı yağmaz mı ne diyorsunuz
Balık yavrusunu küçücük deniz
Boğar mı boğmaz mı ne diyorsunuz

Yavuzer:

Topumuzun sözü burda kitaba
Değer mi değmez mi ne diyorsunuz
Dilleri söylettim göğün yüzüne
Ağar mı ağmaz mı ne diyorsunuz

Ergâni:

Erol Ergâniyi'yim kaptıklarımı
Benimsemem küfrün taptıklarını
Evliyanın boşa yaptıklarını
Yığar mı yığmaz mı ne diyorsunuz

Ruhanî:

Âşık Ruhânî'nin böyledir hali
Elbet âşıklıkta bulunur payı
Sevdiğim aslanım çelikten yayı
Eğer mi eğmez mi ne diyorsunuz

Çerkezoğlu:

Meydan tanırsız öteden bizi
Çok methetmişiz birbirimizi
Küçük sinek içer ise denizi
Soğar mı soğmaz mı ne diyorsunuz

Yavuzer:

Yazık olsun o vekilin şanına
Hapahap giden de onun yanına
Mecliste görünce korkup donuna
Yığar mı yığmaz mı ne diyorsunuz (Özarslan, 2001: 231-232).

Gülhanî, Yavuzer ve Rahimî'nin yer aldığı üçlü karşılaşma hece ölçüsünün sekizli kalıbıyla söylenen yalanlama örneklerini teşkil etmektedir. Aklın sınırlarına uymayan, mantıkdışı durum ve olaylar mizahi bir şekilde dörtlüklerde konu edilmiştir.

Gülhanî:

Elime yakmaya aldım
Kınamı muhtar kaçırdı
Terzi idim dikemedim
İ (ğ)nemi muhtar kaçırdı

Yavuzer:

Altınları sayar idim
Tanemi muhtar kaçırdı
Sizin ana(nı)z size kalsın
Nenemi muhtar kaçırdı

Rahîmî:

Ektik biçtik tarlaları
Dönemi muhtar kaçırdı
Oturdu bizi dinledi
Dânemi muhtar kaçırdı

Gülhânî:

Rahim Sağlam sen oldun sağ
Meydanda yüzün olsun ağ
Dükkândan aldım bitti yağ
Sanamı muhtar kaçırdı

Yavuzer:

Arı değil bal kalırdı
İnsanlarda hal kalırdı
Kaçmasaydı dul kalırdı
Fena mı? Muhtar kaçırdı

Rahimî:

Ekmeğimi yağladılar
Yüreğimi dağladılar
Kollarımı bağladılar
Sinemi muhtar kaçırdı

Gülhanî:

Kaldım ah kardeşim kaldım
Başka yere haber saldım
Rahimgilin köyünden aldım
Danamı muhtar kaçırdı

Yavuzer:

Yarasını sarmak için
Dere tepe geçmek için
Tilkileri tutmak için

Finomu muhtar kaçırdı

Rahimî:

Deli be kardeşim deli
Haber oldu son ekseri
Ey Gülhanî bak neleri
Gene mi muhtar kaçırdı

Gülhanî:

Gülhanî'yim selvi boylu
Söz söylerim sana hayli
Rahim Sağlam sizin köylü
Senem'i muhtar kaçırdı

Yavuzer:

Yavuzer gerçeği tutmuş
Ağları karaya katmış
Gurbete ele gittim satmış
Binamı muhtar kaçırdı

Yavuzer: (Gülhanî'ye devamla) Sen binayı dedin he mi?

Gülhanî: Yok demedim ama binayı muhtar nasıl kaçıracak?

Rahimî:

Destinde gönül destinde
Rahim Sağlam'ın kastında
Bizim koyunun üstünde
Kenemi muhtar kaçırdı (Özarslan, 2001: 233-234).

Püryanî ile Çobanoğlu'nun karşılaşması hece ölçüsünün on birli kalıbıyla söylenen yalanlama örneklerini teşkil etmektedir. Yalanlamada iki kaplumbağa ve kurbağa tarafından pirenin arabaya koşulması, serçenin Akdeniz'i içmesi gibi aklın sınırlarına uymayan, mantıkdışı durum ve olaylar konu edilmiştir.

Püryanî:

Aklıma geleni söylerim belki
 Âşıkta buluna bu nasıl hal ki
 Sen bir horoz olsan biz de bir tilki
 Horozun boynunu biçti gördün mü

Çobanoğlu:

Barekallah âşıkların medhine
 Mevlâ yardım eder sıdkı bütüne
 Şimdi yolum gayet düştü çetine
 Bu yolumuz çok dolaştı gördün mü

Püryanî:

Bu nasıl tecelli bu nasıl yazı
 Dikkat eyle âlem dinliyor bizi
 Sizin köyde kardaş muhtarın kızı
 Bekçinin oğluna kaçtı gördün mü

Çobanoğlu:

Ne güzel oluyor âşıkların cengi
 Yine geldi bu meydanın ahengi
 Belledim ki gitti yüzümün rengi
 Bu âşıklar iy savaştı gördün mü

Püryanî:

Çobanoğlu bakma sol ile sağa
 Gel sarılma burda çürük budağa
 İki tosbağayla bir de kurbağa
 Pirey' arabaya koştı gördün mü

Çobanoğlu:

Çobanoğlu der ki halimiz yaman
 Âşık burda bize vermiyor aman
 Vakıt geldi şimdi gün oldu tamam

Vakit geldi gün yanaştı gördün mü

Püryanî:

Püryanî sözüne yeniden başlar

Aşkın ateşi var kalbini haşlar

Cem olup geldiler hep bütün kuşlar

Serçe Akdeniz’i içti gördün mü (Kaya, 2014b: 101-102).

Püryanî ile Çobanoğlu’nun aşağıdaki karşılaşması da hece ölçüsünün on birli kalıbıyla söylenen yalanlama örneklerini teşkil etmektedir. Yalanlamada Çobanoğlu, mandanın cebinden düştüğü; Püryanî, karıncaların Akdeniz’e köprü yaptığını ve fillerin bu köprünün üstünden geçtiği gibi aklın sınırlarının dışında kalan, olması mümkün olmayan olayları mizahi bir şekilde dile getirmişlerdir.

Püryanî:

Dikkat et sözüme ey Çobanoğlu

Rahmet deryasını coştı gördün mü

Dalgalandı çalkaladı kenara

Her tarafa böyle taşı gördün mü

Çobanoğlu:

Ey yerinden aldın Âşık Püryanî

Ömrüm akşam güneşi aştı gördün mü

Sabahınan erken çifte giderken

Mandalar cebimden düştü gördün mü

Püryanî:

Âşıkların meclisine varınca

Her sözü söyledim yerli yerce

Akdeniz’e köprü kurdu karınca

Filler üzerinden geçti gördün mü

Çobanoğlu:

Yaşın kırk üç demiş bu ömrün yarı

Giden mr daha gelir mi geri
Ben bir horoz oldum sen de bir darı
Horoz da darıyı seçti gördün mü (zkan, 1991: 541).

İKİNCİ BÖLÜM

ANADOLU SAHASI ANONİM HALK EDEBİYATI METİNLERİNDE YALANLAMA

2.1. Anadolu Sahası Masallarında Yalanlama

2.2. Masal Kavramı

Masal kavramıyla ilgili olarak geçmişten günümüze araştırmacılar tarafından çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlardan bazılarını burada yer verilmiştir.

Masal, kaynaklarda nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası taşımayan kısa bir anlatı (Boratav, 2015a: 85); kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türü (Sakaoğlu, 2015: 2); asırların birikmiş kültürünü ve belirli bir hayat düzenini, yaşamak zorunda olduklarımızla yaşamak istediklerimizi bir arada, kendisine özgü bir atmosferde ve üslupla, kendi mantık silsilesi içinde, geleneksel motiflerle anlatan sözlü anlatım türü (Günay, 2011: 665) olarak tanımlanmıştır.

Araştırmacılar tarafından masallarla ilgili pek çok tasnif çalışması yapılmıştır fakat bunların içerisinde çalışma konusu olan yalanlamalı masallara günümüze dek yer verilmemiştir. Boratav (2009: 40), Aarne- Thompson'un milletlerarası kataloğu (AT) ve Türk masalları kataloğunda (TTV) yalan masalları adlı bir grup olduğunu belirtmektedir. Eberhard ve Boratav (1953: 103, 110,112) TTV'de 328 numaralı "Hiç", 358 numaralı "Keloğlan ve Değirmenci", 363 numaralı "Keloğlan'ın Yalanı" adlı masalları yalan masallarına örnek olarak vermiştir. Türk araştırmacılarından ise Pertev Naili Boratav, Ali Duymaz ve Erman Artun yalanlamalı masallardan bir tür olarak bahsetmişlerdir.

2.2.1. Anadolu Sahasında Yalanlamalı Masal

Aynı kültür dairesi içinde oluşan edebî metinlerin benzerlik göstermesi olağandır. Fakat edebî metinler; şekil, üslup, işlev, icra şekli, icra ortamı, anlatıcı, dinleyici, dil unsurları gibi unsurlar dolayısıyla birtakım farklılıklar gösterirler. Yalanlamalı masalların da diğer Türk halk edebiyatı metinleriyle benzerlik ve farklılık gösteren yönleri vardır. Boratav ve Duymaz, yalanlamalı masalların tekerlemelerle olan benzerliğine ve ilişkisine dikkat çekmişlerdir.

Elçin (2005: 589) ve Kaya (2014a: 645, 850), tekerlemeleri düşünce ve hayallerin abartma, tezatlık, güldürü unsurlarıyla ifade edilen uydurma sözler olarak tanımlamaktadırlar.

Duymaz (2002: 12), tekerleme ile ilgili yapılan tanımlarda tekerlemelerin anlamsız, yarı anlamlı yarı anlamsız ve saçma sapan sözlerden oluştuğu hususuna dikkat çekmektedir. Dikkat çekilmesi gereken diğer unsurlar da tekerlemelerin yalana dayalı olması, gerçeküstü, mantık dışı ve akıl sınırlarına uymayıdır.

Yalanlamalı masalları Boratav (2009: 12), masal tekerlemelerinin içinde değerlendirmekte ve birinci şahıs veya üçüncü şahısla anlatılan tekerleme hikâye; Duymaz (2002: 16, 20, 67), yalanlamalı masalların masal başında yer alan bağımsız bir tür olan uzun tekerlemeler; Artun (2014: 485), abartmaya olabildiğince yer verilen masallar olarak tanımlamışlardır.

Duymaz (2002: 15-16), tekerlemelerin bir kısmının anlatıcının başından geçmiş gerçek bir olay gibi anlatıldığını fakat sonunda rüya olduğunu söylendiğini belirtirken yalanlamalı masalların bir kısmının da rüya anlatımından ibaret olduğunu ifade etmektedir.

Çalışma konumuz olan yalanlamalı masallar da tekerlemeler gibi olağanüstü, akıl sınırlarının dışında, yalan unsuruyla kurgulanmış hayali durum veya olayları ihtiva eder. Fakat Türk halk edebiyatında müstakil olarak ya da bir türe bağlı olarak karşımıza çıkan tekerlemelerin bazıları gerçeklikle ilgilidir. Bu sebeple yalanlamalı masalların tekerlemelerden bağımsız bir tür olarak değerlendirilmesi kanaatimizce daha doğru olur.

Yapılan araştırmalar, değerlendirmeler ve incelediğimiz metinlerden hareketle yalanlamalı masalları şu şekilde tanımlamamız mümkündür.

Yalanlamalı masal; yalana dayalı kurgu, hayali, akıl dışı, olması ya da gerçekleşmesi mümkün olmayan durum veya olayların zıtlıklardan, söz oyunlarından, abartılardan yararlanılarak geçmiş gibi anlatıldığı nazım veya nesir formda bulunan bir halk edebiyatı türüdür.

Yalanlamalı masallarda söz oyunları, söz ve ses tekrarları ahengi oluşturan unsurlardandır. Anlatıcının dili işlek kullanması ve üslubun akıcı olması yalanlamalı masalların estetik yapısını oluşturur.

Yalanlamalı masallarda durum veya olaylar; zıtlık, abartama ve yalan unsurlarının zincirlenmesi ile işlenir. Yalanlamalı masalların konusunu anlatıcının anne/baba/nine/dedesinin doğumuna şahit olması, ebeveynlerinin beşiğini sallaması, olmayan tavşanı avlaması, dibi olmayan kazanda veya tencerede olmayan hayvanı pişirmesi gibi gerçeküstü, olması mümkün olmayan, hayali kurguya dayalı durum veya olaylar oluşturur. Anlatıcı, başından geçmemiş, gerçekleşmesi mümkün olmayan bir durum veya olayı bizzat yaşamış gibi anlatır. Anlatıcı, durumun veya olayın yalan olduğunu ya masalın başında ya da sonunda geçen “söylediklerimin hepsi yalan, rüya imiş ve uydurabildik mi bu yalanı” gibi ifadelerle dinleyiciye söyler.

Yalanlamalı masalların kahramanları genellikle bir engeli olan ve bu engel dolayısıyla yapması mümkün olmayan eylemleri gerçekleştiren kişilerdir; masalda kör olan birinin keskin nişancı olması, sağır birinin yer altındaki sesi duyması vb. gibi akıl dışı durumların masalın yalana dayalı olduğunun bir diğer kanıtıdır.

2.2.2. Anadolu Sahasında Yalanlamalı Masalların İşlevleri

Folklor ürünlerinin çoğunun eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevini yerine getirdiğini söylemek mümkündür. Masallar, teknolojinin gelişmediği dönemlerde insanların sosyalleşmesi bakımından önem teşkil etmişlerdir. Sakaoğlu (2002a: 14) da uzun kış geceleri tandır başında ya da insanların toplandığı mekanlarda anlatılan masalların daha çok dinleyiciye hoşça vakit geçirmeyi amaçladığını belirtmektedir. Yalanlamalı masallar da ele aldıkları konuların gerçeküstü, olağandışı, yalana dayalı olması ve konuları ele alış şekliyle dinleyicileri eğlendirmeye yöneliktir.

Bunun yanı sıra günlük hayatın sıkıntılarından ve sıradanlığından uzaklaşmak isteyen insanlar için masallar bir kaçış yolu olarak değerlendirilebilir.

Masallarda halkın düşünceleri, gelecekle ilgili hayalleri, inançları tasvir edilmektedir. Halk masallarında insanların zor hayatları, geçirdikleri eziyetli günler, güzel bir hayatla ilgili düşünceleri, güzel ve nazik arzuları, doğdukları topraklara, vatanlarına olan sevgileri ve bunların neticesinde hayata sosyal ve siyasi açıdan bakışları işlenir. (Karadavut, 2013: 153).

Halk edebiyatı verimlerinde halkın karşılaştığı sorunlar, sıkıntılar, yaşadığı üzüntüler, acılar, kederler kimi zaman da alaylı bir üslupla işlenmiştir. Bu durum halkın acıya, olumsuzluklara teslim oluşunun değil mizahi bir üslupla acının ve olumsuzlukların üstesinden gelişinin, çözüm odaklı oluşunun, pratik ve yaratıcı zekasının ifade biçimidir. Türk halkı, yaşadığı olumsuzluklardan mizah yaratmaya elverişli bir yapıya sahiptir. Bu duruma örnek teşkil eden halk edebiyatı verimlerinden birisi de yalanlamalı masallardır.

Yalanlamalı masallarda anlatıcı; hayal dünyasının zenginliğini, yaratıcı zekasını, dili kullanmadaki yetkinliğini ve becerisini göstererek dinleyicileri aklın sınırlarını zorlayan durum ve olayları konu alan yalanlamalı masalların gerçeküstü dünyasına eğlenmeye davet eder. Yalanlamalı masalların şaşırtma ve abartı unsuru üzerine kurulu olması dinleyicileri gerçek hayatın sıkıntılarından uzaklaştırarak gülmesini, eğlenmesini sağlar.

Masalların başında yer alan yalanlamalı masallar ise masal giriş formelleri ile aynı fonksiyona sahiptir. Söz konusu yalanlamalı masallar, dinleyiciyi masalın gerçeküstü dünyasına hazırlama görevini üstlenerek dinleyiciyi gerçek hayattan soyutlamayı amaçlar.

Yalanlamalı masal örneklerine Türkiye dışındaki Türk topluluklarının (Vidin Türkleri, Kırgız Türkleri, Kıbrıs Türkleri, Irak Türkleri, Kırım- Tatar Türkleri vd.) masallarında da rastlanmakla birlikte bu çalışma, Anadolu sahası ile sınırlandırıldığı için Türkiye dışı Türk topluluklarının yalanlamalı masal örneklerine yer verilmemiştir.

Seyidoğlu (2006: 356-358)'ndan alınan “Yalan” adlı yalanlamalı masalda anlatıcı, gerçekleşmesi imkânsız olayları zıtlık, abartma ve yalan unsurlarıyla zincirleme bir şekilde anlatmıştır. Yalanlamalı masalda anlatıcı, yüz on beş yaşında delikanlı olduğunu ve babasının beşiğini sallarken babasını düşürdüğünü; beşikte olduğunu söylediği babasının sopayla kendisini kovaladığını; minareyi beline soktuğunu, çakmağı olmayan tüfekle canı yok ördeği vurduğunu; susuz gölden cansız ördek çıkardığını, dibi yok güveçte ördek pişirdiğini; ördeğin kemiklerinden buğday tarlası olduğunu, horozdan atı olduğunu; karpuzun içine düştüğünü, arının çift sürdüğünü anlatmaktadır. Söz konusu durum ve olayların gerçekte ilgisi olmayan, aklın sınırlarına aykırı ve dinleyiciyi eğlendirmek için anlatılan durum ve olaylar olduğu görülmektedir. Anlatıcı, masalın sonunda “Söylediklerimin bütünü yalan.” ifadesiyle anlatının yalanlama olduğunu dinleyiciye belirtmektedir.

Anam eşikteydi, babam beşikteydi, ben yüz on beş yaşında bir delikanlıydım. Anam bana bir tokat attı. “Git babanın beşiğini salla.” dedi. Anneme kızdım, bir o tarafa salladım, bir bu tarafa salladım, babamı yüzüstü beşikten yere düşürdüm. Annem sopayla, babam kürekle beni kovdular, evden kaçtım. Gittim önüme bir yuvarlak minare çıktı. Yuvarlak minareyi borudur diye belime soktum. Gülleleri darıdır diye cebime doldurdum. Artık benim burada kalacak kimsem kalmadı. Annem babam beni içeri almazlar. Gurbete gitmeye karar verdim. Bir tüfek almak için tüfekçi dükkanına gittim. Üç tane tüfeği vardı. İki kırk birinin de çakmağı yoktu. Orada iki arkadaş vardı, onlar da bana arkadaş oldular. Üç arkadaş gurbete çıktık. Daha şehirden çıkmamışken önümüze üç göl çıktı. İki yok, birisinin hiç suyu yok. Gölde üç ördek yüzüyordu, ikisi ölmüş birisinin hiç canı yok. Her biri göl mandasına benziyor. Çakmağı yok tüfeği döndürdüm. Canı yok ördeği nasıl vurdumsa arkadaş canı yok ördeğin sesinden üç dört köy yıkıldı. Bir ip attık, canı yok ördeği suyu yok gölden zorla çekip çıkardık. Arkadaşlarım bunun derisini yüzmeye başladılar. “Bunu nerede pişirelim?” dediler. “Siz bunun derisini soyup kemiklerini kırana kadar ben size gidip bir kap getireyim.” Ördeğin sesinden yıkılan köylerden birine gittim de üç ev karşıma çıktı. İki yıkılmış da biri harabe. Harabe eve içeri girdim ki iki üç kocakarı oturuyor. Çok yaşlı degiller. Üç otuzunda. Bir kocakarının yanına yaklaştım. “Bana bir kap ver. Ördek vurduk onu pişirelim.” “Siz miydiniz ördeği vurup da

köylerimizi başımıza yıkan? Ben gelin olurken üç tane güveç getirmiştım. Git bak hangisini götürürsen götür.” Baktım ki ikisi kırık birisinin de hiç dibi yok. Dibi yok güveci götürdüm, bir ocak kurduk. Ördeğin etini attık üstüne. Oralardan ot yoldum, yaktım bir ocak. Kaynadı, dondu gitti, suyu kaldı. Sürekli arkadaşlarla ördeğin etini yedik kemiklerini attık. Meğer bunun kemiklerinden öyle bir buğday tarlası bitmiş ki. Arkadaşlarıma dedim ki gelin bunu toplayalım. Arkadaşlarım: “Ne yapalım biz gurbet adamıyız.” Bir avuç sümbülünden alıp avucuma ufaladım, üfurdüm, kocaman bir çuval buğday olmuş. Biraz götürdüm, tavuklara serpmeye başladım. Tavukların içinde al bir horoz gördüm. El attım tutamadım. Koştum ulaşamadım. Caminin damına çıktım da cığalarını tuttum. Gem vurdum ağzına, bindim horoz atıma. “Arkadaşlar ben sizden ayrılacağım. Benim babam çocuk idi, yüz üstü bırakıp geldim. Acaba ne oldu?” Horoz atım ne oldu? Horoz atımı teptim yokuş yukarı. Memleketime yaklaşıncı öyle bir karpuz tarlası gördüm ki ucu var bucağı yok. Dedim babam çocuk idi, bir tane karpuz götüreyim de emsin. Cebimden bıçağımı çıkardım. Karpuzla nişan vurmak için kırmızılığına bakayım dedim. Bıçağım delinip karpuzun içine düştü. Elimi soktum bulamadım. Kolumu soktum bulamadım. Kendim içine girdim. Oradan bir adam geldi. “Ulan eşekoğlu eşek ne arıyorsun orada?” Bıçağımı arıyorum dedim. “Ben o karpuzun içinde yedi katır yükü bakırı kaybettim. Sen bir bıçağı mı bulacaksın?” Vazgeçtim, horoz atıma bindim. Geldim bizim köyün kenarına ki babam yeni dışarı çıkmış, elinde bir çubuk dolaşıp duruyor. Aman babacığım sen buralarda ne arıyorsun, çocuk adam?” Petekten bir topal arı kaybolmuş onu aramaya çıktım.” Peki sen git ben bulup getiririm, dedim. Gittim ki ne gideyim. Bir köylü arıyı çifte koşmuş. Arıyla ekin ekiyor. Kattım arıyı önüme arı uçu, horoz kaçtı. Kamçıyla vura vura arıyı getirip peteğe soktum. Horoz atımı ahıra bağladım. Arkadaş meğerse çok bindiğim için horozun sırtı öyle şişmiş ki biraz çim getirip horozun sırtına bağladım. Gittim biraz yattım. Ben uyuduğum zaman horozun sırtından öyle bir selvi ağacı bitmiş ki ahırın üstünü kaldırıp atmış. Selvi ağacının tepesine çıktım ki hafif kar yağmış. Ben bunu nasıl biçeceğim? Gittim o kardan istifade ederek bir tilki izi buldum. Tilkiyi getirdim kuyruğuna bir orak bağladım. Tilki kaçtı orak biçti. Ben de buğdayı çuvalara doldurdum. E şimdi bu çuvaları nasıl indireceğim? Bir çeşmenin arkında bir kurbağa buldum. Kurbağaya palan vurdum. Çektim yedi yerden kolan. Söylediklerimin bütünü yalan.

Yukarıdaki yalanlamalı masalla benzerlik gösteren Sakaoğlu (2013b: 17-19)’ndan alınan yalanlamalı masal örneğinde de anlatıcı, minareleri beline, kubbeleri cebine soktuğu; karpuzun içine girdiği; kör, topal ve çıplak olan üç kişinin namlusuz, çakmaksız tüfikle avlandığı; körün gördüğü, topalın koştuğu gibi olağandışı zıtlıklarla yalanlamalı masalı

kurgulamış ve anlatının sonunda “uydurabildik mi biz bu yalanı?” ifadesiyle anlattıklarının yalan olduğunu söylemiştir.

Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal iken, pireler berber iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır salları iken; babam düştü beşikten, ben hopladım eşikten. Dolapta koptu bir patırtı, yoğurt üstüme atıldı. Annem kaptı maşayı, babam kaptı meşeyi, dolandırdılar bana dört bir köşeyi...Oradan çıktım, yollara düştüm. Az gittim uz gittim, dere tepe düz gittim, altı ay bir güz gittim, dönüp arkama baktım ki bir iğnenin boyunca, çuvaldızın enince yol gitmişim.

Gide gide İstanbul şehrine vardım. Yeni Cami'in duvarına dayandım, yalıdır diye; minarelerini belime soktum, borudur diye; kubbelerini cebime soktum, darıdır diye; aldım nacağı, gittim Kapalı Çarşı'ya korudur diye; beni tımarhaneye götürdüler, delidir diye; padişah'tan ferman çıktı: “Bırakın o onun eski huyudur” diye; fermanı aldım, cadde boyunda geliyordum, bir boyalı eşek gördüm, arkasına takıldım, sarıdır diye; eşek bana bir tekme vurdu, “Geri dur” diye. Tekmeyi yiyince “Ah anam” deyince yeniden yola koyuldum. Derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi, ödünç alınmış un gibi, Hamza'm pehlivan gibi yola revan oldum. Yolda on para buldum. Harcadım, harcadım bitiremedim.

Sonunda kalan paramla karpuz aldım. Karpuzu keserken bıçağım içine kaçıvermesin mi? Elimi soktum içine, alamadım; gözümü soktum, göremedim; kendim girdim, bulamadım. Ben çakımın derdiyle yanarken bir adam çıktı karışma, sordu bana: “Ne arıyorsun?” Dedim: “Çakımı kaybettim, onu arıyorum.” Adam bir vurdu bana, attı o yana; “Ben kervanımı kaybettim, kırk gündür ararım, bulamadım. Sen bir çakıyı nasıl bulacaksın?” Çıktım karpuzun içinden, kurtuldum hırsızlık suçundan.

Vara vara bir dağın başına vardım. Baktım, üç kişi oturuyor: Biri kör, biri topal, birisi de çıplak. Elllerinde üç tüfek: Birinin namlusu yok, öbürleri çakmaksız. Karar verdiler avlanmaya. Az gittiler uz gittiler, az zamanda tez gittiler. Kör dedi ki: “Durun.” Öbürleri sordular: “Ne var?” Kör dedi ki: “Bitmemiş ardıcın dibinde bir tavşan yatıyor, vurun.” Üçü birden nişanladılar, zavallı tavşanı vurdular. Topal koşa koşa gitti, tavşanı getirdi; çıplağa verdi, o da alıp koynuna koydu.

Karınları acıktı, bu tavşanı yiyecekler. Vardılar bir kulübeye. Üç duvarı yıkık bir duvarı hiç yok; baktılar ki üç kadın; ikisi ölü, birinin de canı yok. “Nine, bize bir kazan.” Cansız dedi: “Mutfağı bir yoklan.”

Kör gitti mutfağa, üç kazan buldu, getirdi: Birinin dibi yok, ikisinin dibi kırılmış. Birinin içine doldurdular suyu, koydular tavşanı. Üç gün üç gece kaynattılar. Bir de baktılar ne tavşan

kalmış ne su. Kalanını yediler yediler doymadılar. Köylüleri çağırdılar, onlar yediler yediler, hepsi doydular. Herkesin karnı şişti, dudakları bir şey görmedi.

Onlar bu işlerle uğraşırken ben başladım kaşınmaya, zannettim ki uyuzum ha; baktım, bir pire, tuttum; sırtıma vurdum palanı, yedi yerden sıktım kolanı; uydurabildik mi biz bu yalanı? O yalan, bu yalan; fili yuttu bir yılan, bu da mı yalan. Sözün sonu gelir, yalanın sonu gelmez. Burada keselim yalanı, anlatalım olan biteni...

Aşağıda verilen yalanlamalı masalda da gerçekleşmesi mümkün olmayan durum ve olaylar anlatıcının başından geçmiş gibi anlatılmış, anlatının sonunda durum ve olayların gerçek olmadığı, yalana dayalı olduğu “baktım ki rüya imiş” ifadesiyle belirtilmiştir.

Biz üç arkadaşlık, ikimiz deli dolu, birimizin hiç aklı yok. Varıp okçılar başına üç yay aldık, ikisi kırık kırık, birisinin kirişi yok; oradan üç dereye gittik, ikisi kuru muru, birinin hiç suyu yok; hiç suyu olmayan dereye üç ördek yatar, ikisi ölü mölü, birinin hiç canı yok. Varıp okun birini attık, ördeği destimize aldık, oradan kalktık, az gittik, uz gittik, dere tepe düz gittik, kahve tütün içerek, lale zümbül biçerek, velhasıl bir arpa boyu yer gittik. Gide gide gittik, üç eve rast geldik, ikisi yıkık kırık, birinin hiç temeli yok; orada üç insan yatır, ikisi ölü mölü, birinin hiç canı yok; hiç canı olmayana sual eyledik. Bize bir kap, şu ördeği pişirelim, bize üç dolab gösterdi, ikisi kırık kırık, birinin hiç tarafı yok. Orada üç tencere bulduk. İkisi delik melik, birinin hiç dibi yok; hiç dibi olmayan tencerede ördeği pişirdik. Arkadaşımın biri dedi: Benim karnım tok, biri dedi: İştam yok, ben de dedim: Canım istemez. Karnım tok deyen ördeği yedi, iştam yok deyen kemikleri yedi, ben bunnara kızdım, kalktım gittim, bir karpuz tarlasına girdim. Belimden bıçağı çıkarıp karpuzu kestim, pıçak gitti ben gittim, pıçak gitti ben gittim, bir kervana rast geldim, pıçağı sual ettim, onnar dediler: Kırk senedir, biz burada on iki kater deve ararız, biz deveyi bulamadık, sen pıçağı nerden bulacaksın. Onnara da kızdım, kalktım gittim bir ağaç dibine, baktım bir zembil var, zembilin içine bir insan kesüp koymuşlar, bakayım derken onu gördüm ki kırk harami geliyorlar, ben kaçtım onnar kovaladı. Gide gide bir yıkık camiye geldim, caminin avlusunda beni hayli dolandırdılar, ben ise çare bulamayıp minareye çıktım, onnar da çıktılar, ben ise şerifeyi tutup dışarıya sarkındım, haremidir pıçağı çıkarıp taşın etrafında yürütürken elime gelince hay deye caminin kubbesine düştüm, can acısı ile bir de gözümü açtım, baktım ki rüya imiş (Sakaoğlu ve Ergun, 1998: 184).

Altı Kişi Faslı adlı yalanlamalı masal, nazım formunda icra edilen yalanlamalı masallara örnek teşkil eder. Yalanlamalı masalın kahramanları özre sahip olan sağır, kör, dilsiz ve elsiz

kişilerdir. Yalanlamalı masalda kişilerin sahip oldukları özürlerin aksine davranış sergiledikleri “Sağır der bir ses işittim/ Kör der ki on atlı gördüm/ Dilsiz anlar hayırsız der/ Elsiz der piştovu kurdum” dizelerindeki ifadelerde belirtilmiştir.

Bekçiniz su gibi akar
Şaşkın gibi bana bakar
Dinleyin bu hikâyeti
Altın kişi yola çıkar

Bir kör bir sağır bir dilsiz
Bir dahi çolak u elsiz
Bekçi ise çıplak belli
Bir yoldaşları ayaksız

Bunlar hele çıkar yola
Bakınır(lar) sağa sola
Birkaç gün refik olurlar
Bir yere gelirler hele

Sağır der bir ses işittim
Kör der ki on atlı gördüm
Dilsiz anlar hayırsız der
Elsiz der piştovu kurdum

Kör der iyice seçelim
Gözlerine kül saçalım
Elsiz der ki döğüşelim
Ayaksız der ki kaçalım

Sağır işit(ip) bayılır
Elsiz döğüşe koyulur
Çıplak dir ki ben korkaram
Arada âdem soyulur

Gelenler yüz elli kişi
 Bunlar ise altı kişi
 Tutarlar bunları cümle
 Şaşar bunlar gel gör işi

Elsizi korlar küreğe
 Sağırı ses dinlemeğe
 Çıplağı da pâk soyarlar
 Bağlayı korlar küreğe

Körü gözcü korlar hele
 Yürür ayaksızda bile
 Dilsiz hikâye söyleyüp
 Eğlenmeden anlar bile

Çıplak esbâb için ağlar
 Elsiz de dilsizi döğér
 Kör bunları gözedirmiş
 Ayaksız da kaçmış meğér

Kör ise âh edip inler
 Sağır fısıltıyı dinler
 Ayaksızla elsiz çıplak
 Kalkar karşı karşıya oynar

Sözlerim bînihâyedir
 Size şîrin hikâyedir
 Sözlerimin nihâyeti

Bahşış lûtf u atâyadır. (Çelebioğlu, 1995: 80-82’ den akt. Duymaz, 2002 :206-207).

Örnekteki yalanlamalı masalda da anlatıcı, gerçekleşmesi mümkün olmayan bir olayı başından geçmiş gibi anlatmakta ve masalın sonunda “göz değmesin şu mavalı dizip bozana” ifadesiyle anlatının yalan olduğunu vurgulamaktadır. Anlatıcı, olmayan köyde kuyu kazdığı; olmayan ağacın dibinde doğmamış ve adı sanı yok tavşan gördüğü; adı sanı olmayan tavşanı

avladığı gibi aklın sınırlarına aykırı olayları zincirleme bir şekilde söz oyunlarına dayanarak anlatmıştır.

Bir gün başımdan kavak yelleri esti. Nasip kısmet deyip düştüm yola. Az gittim, uz gittim, inişlerde ter dökerek, yokuşlarda tırnak sökerek dere tepe düz gittim, üç köy çıktı uğruma. İkisi viran meran, birinin de aslı var astarı yok. Aslı var astarı yok köyde üç kuyu kazdım, üç kuruş kazandım. İkisi silik milik, birinin de yazısı var turası yok. Turasız aldım, çarşıya daldım. Bir de baktım tüfekçinin birinde üç tüfek. İkisi kırık kırık, birinin de kundağı var çakmağı yok. Ne ona baktım ne buna baktım. Çakmaksız dala taktım. Yürüdüm babam yürüdüm, gölgemi peşimde sürüdüm. Bir de baktım bitmemiş ağacın dibinde üç tavşan. İkisi daha doğmamış, birinin de adı var sanı yok. Adı var sanı yok tavşanı avladım, tüfeğimi pekmez ile yağladım, yeniden düştüm yola, haydi avcılar başı uğurlar ola. Az gittim, uz gittim, çayır çimen geçerek, lale sümbül biçerek altı ayla bir güz gittim. Bir de baktım üç ev. İkisi yıkık yıkık, birin de üstü açık, dört duvarı yok. Üstü açık evden üç hatun çıktı; ikisi yalan dolan biri de Kaf Dağı'nda doğan. Kaf Dağı'nda doğandan bir kazan istedim, üç kazan verdi cebinden ya Hint'ten gelmiş ya da Çin'den. İkisi yamuk yumuk birinin de kenarı var dibi yok. Dipsiz kazanı vurduğum ocağa ne baltaya baktım ne bıçağa; yok oğlu yok tavşanı doğradım kazana göz değmesin şu mavalı dizip bozana (Güney, 1982: 7-8).

Aşağıdaki yalanlamalı masalda anlatıcı, bir kâse yoğurda doksan testi su doldurduğu; tımarhaneyi halı diye sırtladığı gibi gerçekliğe aykırı olayları abartarak dile getirmiş ve anlatının sonunda anlattıklarının yalan olduğunu dinleyiciye söylemiştir. Örnekteki yalanlamalı masal, masalın giriş kısmında yer alan yalanlamalı masallara örnektir.

Çıktım tavan arasına ne ayarına baktım ne darasına. Avuç avuç altın aldım sarıdır diye; doldurdum cebime darıdır diye. “Hu” deyip düştüm yola; vardım indim İstanbul'a bir kâse yoğurt aldım durudur diye; doksan testi su akıttım koyudur diye. İçtim içtim bitmedi; param pulum yetmedi. Atımı sattım almadılar dorudur diye, üç beşlik verdiler vermedim, iridir diye. Yüzüme baktılar alık alık; gözüme baktılar yumuk yumuk, tutup götürdüler beni delidir diye; Keloğlan şahitlik etti, Veli oğlu Velidir diye. Düşündüm taşındım, tatlı tatlı kaşındım; sırtladım tımarhaneyi halıdır diye, götürdüm pazara salıdır diye. Ne güne baktılar ne aya, varıp bildirdiler saraya; padişah'tan ferman çıktı “bırakın onu eski huyudur” diye ben de fermanı ezip bir tas içtim, yalan çeşmesinin suyudur diye (Rayman, 2010: 67).

Boratav (2015b: 13-16)'dan alınan yalanlamalı masalda geniş zincirlemeli olaylara yer verilmiştir. Anlatıcı, kör ve çıplak arkadaşlarıyla birlikte çakmaksız, namlusuz bir tüfekte olmayan çalının dibinde doğmayan tavşan avına gittikleri; kör arkadaşının olmayan ördekleri bulduğu ve çıplak arkadaşının körün bulduğu ördekleri koynuna koyduğu; dibi olmayan kazanda olmayan ördekleri pişirdikleri; ağacın tepesinde çiftlik olduğu; karpuzun içine düştüğü gibi gerçekleşmesi mümkün olmayan hayalî kurguya dayanan olayları başından geçmiş gibi dinleyiciye anlatmakta ve anlatının sonunda anlattığı olayların yalan olduğunu söylemektedir.

Zamanında ben üç yüz bir yaşında iken iki arkadaşım vardı: Biri kör, biri çıplak. Çakmaksız, namlısız, kundaksız tüfekte bitmedik çalı dibinde doğmadık tavşan avına gittik. Çıktık tepenin başına, seyrettik toprağına taşına. Gördük bir göl, ördekler yüzüyor. Çakmaksız, namlısız, kundaksız tüfekte “gel ha!” eyledik. Ördekler zombala devrildi. Kör aradı buldu, çıplak koynuna koydu. Sapsız, namtısız, ceciksiz bıçakla kanırdık, boğazladık. Ördekleri pişirip yemek için iki kazan aradık. Bir cadı karısı rastgeldi: Lildirim likli, burnu ilikli, kazan başlı, kurbağa dişli, ölü kurbağa gözlü, dağarcık yüzlü, küp karınlı, pathıcan burunlu, şipirdiğini takıştırmış, könçeciğini çekiştirmiş, pabucundan boşanan kıyraklar, haniya o bizim çakmaksız, namlısız, kundaksız tüfeğin saçması mı? Vızıldayıp geliyor.

“Ebe karı, bize bir kazan! dedik, ördekleri pişirmek için.”

Bir kazan verdi: Ağzı var, dibi yok. Sırıkladık, mırıkladık; üç ocak taşı çattık, kazanı kurduk, altına odunu vurduk. Kazan kaynıyor, ördekler oynuyor. Ocak taşlarının biri bir tarafa çekiyor kazanı, biri bir tarafa.

“Bre ocağı batasıcılar! Kazanı mı bölüşeceksiniz?” dedim. Bunlara birer eskayla vurdum. Ocak taşı diye çattığım meğer tosbağaymış.

Çıplak ve kör arkadaşlarımla beraber ördeği yedik; karnım doymadı, yüzüm gülmedi; bıyığının ucu vız demedi, kulağımın dibi çat demedi.

Bakıversem ki bir koz ağacı var: “Yemeğin üstüne çerez olarak yiyeyim” diye kozun başına bir tezek salladım. Bir de baksam ki Kırımoğlu’nun çiftliği gibi bir yazı olmuş kozun başında. Bu çiftliği sürmek için bir çift öküz arama telaşesine düştüm. Ardımsa da bulamadım. Öküz çalmak için köye gittim. Bokluk deliğinden ahıra girdim. Bokluk deliğinden öküzü çıkarmak için çalıştım. Öküzü kaldırdım, bokluk deliğinden kafasını dış yüze doğru soktum, göğdesi sığmadı, salındı kaldı.

Umudu kestim. Bir ala kedi, bir kara kedi buldum. “Öküz olarktan bu bize kâfi.” diyerek koz ağacının altına geldim. Sabanı boyunduruğa düzenledim, ala kediyle kara kediyi koştum. Boyunduruk altında, koşum halinde koz ağacının başına çıkarmak istediysem de bir

türlü çıkaramadım. Çavdar ağacından merdiven çatmak telaşesinde iken ben, bizim Mehmet Ağanın çobanı gibi kalles, kuyruğu gücük bir sarı it peyda oldu: Tek kulaklı, kuyruğu üç ulaklı. Ala kediyle kara kediyi sabanın altında görünce hücum eyledi. Kediler itten korkularından sabanla koz ağacının başına çıktılar. “Ek bre biberi, sür bre çifti... Ek bre biberi, sür bre çifti!”

Az sürdüm uz sürdüm. Dere tepe düz sürdüm. Altı ay bir güz sürdüm. Geri döndüm baktım ki arkadan ekin gövermiş, geçmiş. Bir orak aldım, yanaştım ekine. Biraz biçtikten sonra belim ağrıdı. Dineliverdim yorgunluk alametiyle. O yanıma, bu yanıma bir tanıyıversem ki tilkinin biri çekirge kovalayıp geziyor ekinin içinde. “Bre ocağı batasıca! Benim zati belim ağrıyor, biçemiyorum ekini.” Dedim, orağı tilkiye doğru kürelediydim, orağın sapı tilkinin karnına kaçtı: Tilki kaçtı, orak biçti; tilki kaçtı, orak biçti. Ekin tükendi, ben beriden bakakaldım. Vardım yattım bir gölgeye. “Nasıl toplanım? Nasıl toplanım?” derken bir kasırğa geldi; sapı topladı, harman gibi kıvırakoydu. “Bir cığara molası daha alak.” dedik. Çakmağı çakıversem ki cıgaranın keyfinden haberlenmemişim, kavın kebebi mazı közümü gibi düşmüş; bir de baksam ki bizim harmanın üstüne bir kara duman çökmüş. “Ulan! Yağmur mu yağacı?” diye bir kaygıya düştüm. Bir de baksam ki top güllesi gibi bir kara yalım patladı. “Amanın! Bu da mı gelecekti başıma?” diye telaşlandım. Su aramaya başladım. Meğer o yalım hakkımızda hayırlıymış. Sap yandı, kırmızı buğday çeç oldu. Bu buğdayı kuyulamak için beni bir kaygı aldı. Ala kediyle kara kediye sordum:

“Amanın! Ben şaştım. Buğdayı kuyulamak için bir çare bulun”, dedim.

“Aman ağa! Onun kolayını biz biliyoruz”, dediler. Bir bakıversem ki kediler bir gücük sıçan yakalamışlar.

“Ağa! Kuyu kuyulamak istemiyon mu? Rahat dur”, dediler. Gücük sıçana bir yemin verdiler:

“Bu buğdayı kuyulamazsanız neslinizi geçiririz”, dediler. Gücük sıçan gitti öbürlerine haber vermeye. Bir de baksam ki umum sıçanları toplamış. Bu toplanan sıçanlar çeçin altını deldiler, kuyu ettiler, buğdayı kuyuya kaktılar, kuyunun içine akıttılar. “Bu kaygıdan da kurtardı Allah bizi”, dedim. Yorgunluk cığarasına gene başladım.

Bir de değneyiversem ki ben buğday ekerken bir karpuz çekirdeği düşmüş. Karpuz büyümüş, dört yaşlı camız boduğu gibi kararıp yatıyor. Zati susadımdı. Sapsız, namtısız, ceciksiz bıçağı “gel ha!” eyledim karpuza. Karpuzun içine zarpadak ben de gittim. Tıkılıversem ki ne göreyim?

Bir şehre rastgeldim. “Amanın ne güzel şehir imiş! Bu temiz şehirde gezmek için bir hamama gideyim”, dedim.

Hamama girdim: Kurnası var, taşı yok. Biri oturuyor, başında fesi yok.

“Kız! Adın nedir?”, dedim. Dedi: “Adım Emine.”

Açtım, baktım burnuna: Bir tarafı sazlık, samanlık; bir tarafı tozluk, dumanlık. Bir tarafında demirciler demir dövüyor; bir tarafında kalaycılar kalay kalaylıyor. Vardım kalaycının yanına: “Usta! Bize kalaycılık öğret”, dedim. Bir buçuk günde usta etti.

Kalaylayamadım kapları:

Hep kırıldı tavanın sapları.

Cerrah oldum, acı yaptım hapları:

Binin zehirdim ilaç verirken

Hey ağalar! Ben de karar eyledim,

Kâr eylerim, derken zarar eyledim.

Seyis oldum, bir at tımar eyledim:

Kuyruğun kopardım götün silerken

“Bu kârda da bir iş çıkaramadık”, dedim.

Karpuzun içinden çıkma derdine düştüm. Bir de baksam ki sapsız, namtısız, ceciksiz bıçağı kaybetmişim. Bakıversem ki sakalı bir kucak bir ihtiyar rastgeldi. “Sapsız, namtısız, ceciksiz bıçağı yitirdim. Görmedin mi, emmi?”, dedim. “Köpoğlu köpek! Ben katarla deveyi yitirdim, bulamıyorum ki sen bıçağı nerde bulacan?” Kulağımın dibine bir sille vurdu, sillenin şiddetinden karpuzun ağzından zarpadak dışarı çıktım.

Karıncaya vurdum palanı, yedi yerinden çektim kolanı... Evvelki söylediğimiz yalanı şimdi essah edelim, ağalar!

Aşağıdaki yalanlamalı masal örneğinde de kör, topal, sağır olan kişilerin engellerinin aksine davranışlar gösterdiği, olmayan varlıkların var gibi anlatıldığı, gerçekleşmesi imkânsız olayların olmuş gibi anlatıldığı görülmektedir.

Biz beş arkadaşlık. Birimiz kör, birimiz topal, birimiz sağır, birimiz çıplak, birimizin tüfeğinin çakmağı yok. Ava gider, avdan gelirdik. Bitmedik çalı dibinde, doğmadık tavşan avlardık. Az gittik uz gittik. Tepelerden yel gibi, derelerden sel gibi, ödünç alınmış un gibi toza toza gittik. Sağır: “Durun bir kaz geliyor, kanadının sesini duydum. Burası deniz mi?” dedi. Kör elini alına dayadı: “Burası göl, kazlar çırpına çırpına geliyorlar” dedi. Çakmaksız tüfeği olan tüfeği ateşledi, kazı vurdu. Topal: “Siz yetişemezsiniz” dedi ve koştu. Çıplak, kazı koynuna koydu. Gölün kenarında dibi düşmüş, kenarı olmayan bir kazan bulduk. Kazanı suyla

doldurduk. O kazı aldık, koyduk ocağa. Kaz kalktı kaçtı bucağa. Üç gün oldu, kaynatırız kaynamaz. Nineden aldık tuzu, pişirmek için kazı. Kazın gölde kaldı gözü. Üç gün oldu kaynatırız kaynamaz. Eti kemiğinden sert. Ne kaşık kaldı ne kepçe. Üç gün oldu kaynatırız kaynamaz. Sekizimiz çalı çeker, dokuzumuz altını yakar. Kaz kaldırmış başını bakar. Üç gün oldu kaynatırız kaynamaz. Biz başladık kazı yemeye, kaz kalktı başladı bizi dövmeye. Utanır olduk, komşulara demeye (Günay, 1998: 430).

Üç Arkadaşın Benzer İşleri adlı yalanlamalı masal da yine kahramanların engellerinin aksine beklenmedik, olması mümkün olmayan davranışlar sergiledikleri anlatılmaktadır. Anlatıcı, yıkık duvarın üstüne yıkılması; kuru gölde boğulmak; olmayan eve gittikleri; çakmaksız, namlusuz tüfekte ava gittikleri; körün doğmamış tavşan, susuz gölde turna gördüğü ve körün turnayı vurduğu gibi mantıksız, olağanüstü olayları gerçekmiş gibi anlatmış ve anlatının sonunda anlattıklarının yalan olduğunu belirtmiştir.

Biz üç arkadaş idik: Birimiz Kör, birimiz Topal, birimiz Çıplak. De ki: Âlem bir ticarete mâlik olmuş, biz de bir ticaret kulpundan tutalım. Ey, ne yapak? Avgâha gidek. Ne yapalım tüfenk yok. Kör dedi ki: bir yerde üç tene tüfenk bilirim.

Essaah (mı)?

Furuç gözünü tutsun

Yalan söyledin

Anamı camış yesin

Ola (ulan)! deme.

Yıkık duvar üstüme uçsun.

Yalan söylüyorsun

Kuru gölde boğulim (boğulayım ki)

Artık hepimiz inanduk. Gittik ki üç köv (köy): İkisi harabe birisin şenliği hiç te yok. Geldik ki üç ev: İkisi peg, birinde hiç eser yok. Hiç eseri olmıyan eve girdik. Gördük ki üç tüfenk: İkisinin namlı konda kırık, birinin çakmak namlısı da yok. Aldık çakmağı namlısı yok tüfenk umuzumuzda. Dedik şimdi bize lâzım: Kurşum, barıt, fitil. Kurşumluğa yoğurdu doldurduk, barıtlığa bekmez, attık dalımıza.

Kör dedi ki: Öğde ben gidim ey görürüm. Cıbıl dedi ki: Daşların başına gidek, orda avgâh çok olur. Birezim gittik. Gittik gördük ki üç göl: İkisinin suyu kurumuş birinin hiç te yok. Susuz göle vardık ki üç tene durna: İkisi bıldımdan ölmüş, birinin canı hiç te yok. Kör'dür

attı birini vurdu. İçimizde yeğin kimdir? Yegin, Topal. Topal iki sekerek, bir çekerek gitti aldı geldi. Bunu kim tutup gezdirdin? Çıplak.

Bir müddet gene gittik. Kör dedi ki:

-Ola (ulan)!

Dedi ki: Ne (ne var)?

-Görmüyor musuz? (Görmüyor musunuz).

-Ne oluyor?

-Ola bitmemiş arducun dibinde doğmamış davşan yatıyor. Topal dize geldi. Kör'dür umuzundan koydu tüfengi. Tüfenk patladı. Ben kulaklarını tuttum. Yegin kimdir?: Topal. Topal'dır gidip davşanı aldı geldi. Kim koynuna koysun? Çıplak.

Dedik: Yeter, şimdi gerek bize bir kazan, bir sacayak, tuz, su. Gele gele geldik ki bir köv: Köv harabe, üç ev var. Üç evden de ikisinin ocağı sönmüş yıkılmış birinde de hiç eser yok. Geldik ki üç tene nene: İkisi zıbarmış, birinin hiç te canı yok.

-Cansız Nene!

-Ne var oğul?

-Bize bir kazan.

-Mutbak-hanayı yoklan yavru.

Yeginimiz kimdir? Topal. Topal gitti gördü ki üç kazan: İkisinin dibi düşük, birinin hiç te yok. Hiç dibi olmayan kazanı aldı getirdi.

Ey (iyi), şimdi bize lâzım sacayak.

-Cansız Nene!

-Ne var oğlum?

-Bize bir sacayak.

-Mutbak-hanayı yoklan.

Yeginimiz Topal. Topal'dır gitti gördü ki üç sacayak: İkisinin bacakları kırık, birinin hiç te yok. Bu hiç te yoğun getirdi. Dipsiz kazanınan ayaksız sayacağı kurduk. Yeddi gün yeddi gece bişürdük. Meğer uyumuşuz neki yağı var ıdı hep te daşurduk. Oyanduk ki bişmiş.

Ey, şimdi biz bunu tamam yiyemeyiz. Topal'ı yolladık umum viseherin şenliğini topladık. Baktım ki bunlar çokluk, bana bir şey kalmıyacak. Koca kaşığı daldırdım, umuz verip kaldırdım. Karnım doydu ama dudaklarını bir şey görmedi, âlem de doydu. Ordan geldim yattım. Yattım ama ne gördüm:

***** pire çıktı dalıma

*****tekmik vurdu belime,

Pireyi koydum dizime

*****çifte attı gözüme.

*****um pirenin ağını,

***** san batman içyağını.

*****um pirenin irisini,

*****lağı'na derisini.

Pireye vurdum palanı,

Doğru söylen bu yalanı.

Bakmadı benim halıma,

On on beş gün yatmadım mı.

Atladı çıktı yüzüme,

Altı ay da yatmadım mı.

Yattım ama ne gördüm;

Seçtim ölüsünü sağını,

Sabıncıya satmadı mı.

Çadır kurup yatmadım mı.

Berkittim sıktım kolanı,

Yahtı ben benzatmadım mı. (Kızıroğlu, 1947: 26-30).

2.2.3. Anadolu Sahası Masal Formelleri

“Masalların belirli yerlerinde birtakım sözler yer alır. Bu sözler, daha masalın asıl olaylarının başlamasından önce görülür ve yine masalın asıl olayının bitmesinden sonra da devam eder.” (Sakaoğlu, 2015: 57). Duymaz (2002: 260), masalın başında, ortasında ve sonunda söylenen bu kalıp ifadelerin masal tekerlemesi olduğunu söyler ve masal tekerlemelerinin kökeninin nazım unsurları olduğunu fakat nesir formda bulunduklarına dikkat çeker. Özkan (1991: 544) ise tekerlemeleri, yalanlamaların nesir formda bulunan şekli olarak belirtmektedir. Masalarda kullanılan kalıp ifadeler; anlatıcı tarafından dinleyicinin dikkatinin çekilmesi, dinleyiciyi masalın olağanüstü dünyasına hazırlamak, masalın bittiğini belirtmek amacıyla kullanılır.

2.2.4. Anadolu Sahası Yalanlamalı Masal Giriş Formelleri

Masal giriş formelleri, konuyla ilgili çalışmalarda benzer şekillerde tanımlanmıştır. Sakaoğlu (2015: 58), masalın asıl olaylarına geçilmeden önce anlatıcının dinleyicileri masala hazırlamak için söylediği kalıp ifadeler; Türkeş Günay (2011: 669), dinleyicileri masal atmosferine, alışılmış mantık kuralları dışında bir âlemin mantığına göre hazırlayan, masal

metnine başlamadan söylenilen müstakil metin niteliğindeki giriş tekerlemeleri olarak tanımlamışlardır.

Masal giriş formellerinin amacı; masalın başlayacağına dair dinleyiciyi uyarmak, dinleyiciyi masalın gerçeküstü dünyasına adapte etmektir.

Masal giriş formellerini; Sakaoğlu (2015: 58-59), sade başlangıç formelleri ve tekerlemeli başlangıç formelleri; Boratav (2009: 40), masalın başında söylenmesi adet olan giriş klişeleri ve masalcının kendi başından geçmiş gibi birinci veya üçüncü şahısla anlattığı garip maceralar olmak üzere iki ana başlık altında tasnif etmiştir. Sakaoğlu (1999: 59), tekerlemeli giriş formellerinin yalanlama ağırlıklı olduğunu belirtmektedir.

Masal giriş tekerlemelerinde yalan; tezat, abartı ve olağanüstülüklerin yanı sıra kişileştirmelerle desteklenir. Bu tekerlemelerde anlatıcının anne veya babasının doğumuna şahit olması, onların beşiğini sallaması; hayvanların meslek sahibi olması ya da olduğundan daha farklı tasvir edilmesi; gerçekte olmayan durum veya olayların olmuş gibi anlatılması, gerçekleşmesi mümkün olmayan, aklın sınırlarının dışında kalan olağanüstülüklerin konu edilmesi masal giriş tekerlemelerinin yalanlama olduğunu kanıtlar niteliktedir. Masalın girişinde söylenen yalanlamalar, nesir formda bulunmaktadır. Yalana dayalı masal giriş formellerinin, yalanlamalı giriş formelleri olarak adlandırılmasının uygun olduğu düşüncesiyle de bu terimin kullanılmasını teklif ediyoruz.

Boratav (2000b: 142)'dan alınan yalanlamalı giriş formeli örneğinde devenin tellal, katırın hamal olması gibi kişileştirmeler yoluyla yalan unsuru desteklenmiş ve olmayan unsurların varmış gibi anlatılması, metnin sonunda yer alan “bakın söyleyecem bir yalan” ifadesi anlatılanların yalanlama olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Zaman zamanda iken, kalbur kazanda iken, deve tellal iken, katır hamal iken, ben ak sakallı pir iken, babamın beşiğini, tıngır-mıngır sallarken, var varanın sür sürenin, parasız meyhâneye girenin okka şişesi başında paralanır. Burdan kalktım, kale kapusuna gittim, baktım müjdeci geldi dedi: baban dünyaya geldi; soktum elimi cebime, elim gitti kıcıma, çıkardım uç ahçe, birinin kıyı yok, birinin ortası yok, birisi hiçten yok. Hiçten yokunu müjdeciye verdim, ben de babamı görmeye geldim baktım ki babam beşikte yatıy. Hoş geldin baba, kalktı başıma vardı bir sopa, ben de kızdım gittim vurdım bir kapı, çıktı içerden bir kadı, dedi; ne isteysin be adam? Dedim; dünyaya geldi babam, bakın söyleyecem bir yalan.

Aşağıdaki yalanlamalı giriş formeli örneğinde de hayvanların meslek sahibi olması, anlatıcının babasının beşiğini sallaması ve uzun süreli katedilen mesafe sonucunda beklenenin tersi bir durumla karşılaşılmasından söz edilmiştir. Örnekteki durum ve olayların, gerçek hayatta yaşanması mümkün olmaması sebebiyle metin yalanlama örneği teşkil etmektedir.

Bir varmış
 Bir yokmuş
 Evel zaman içinde
 Kalbur saman içinde
 Develer tellal iken
 Pireler berber iken
 Ben babamın beşiğini
 Tıngır mıngır sallar iken
 Babam düştü beşikten
 Ben hopladım eşikten
 Dolapta koptu bir patırtı
 Yoğurt üstüme atıldı
 Anam kaptı maşayı
 Babam kaptı meşeyi
 Dolandırdılar bana dört bir köşeyi
 Oradan çıktım yollara düştüm
 Az gittim uz gittim
 Dere tepe düz gittim
 Altı ay bir güz gittim
 Dönüp arkama baktım
 Bir iğnenin boyunca
 Çuvaldızın enince
 Yol gitmişim (Sakaoğlu ve Alptekin, 2016: 38-39).

Aşağıdaki yalanlamalı giriş formelinde yukarıdaki örneklerde olduğu gibi kişileştirmelerden yararlanılmış ve olağanüstülükler, gerçekleşmesi mümkün olmayan olaylar olmuş gibi anlatılmıştır. Metinde yer alan “Bu da mı yalan?” ifadesiyle de anlatılanların yalan olduğu belirtilmiştir.

Evvel zaman içinde,
 Kalbur saman içinde,
 Deve tellaklık edermiş,
 Eski hamam içinde.
 Hamamcının tası yok,
 Külhancının saltası yok.
 Çarşıda bir tazı gezermiş,
 Boynunda tasmaı yok.
 Babam on beş yaşıdaymış.
 Anam kırkına varmış.
 Dedem yetmişindeyken
 Kızlarla oynaşırırış.
 Ben diktım anam söktü,
 Anam dikti ben söktüm.
 Anam aldı maşayı,
 Kaçtım buldum köşeyi.
 Çıktım bir minareye,
 Kaftan giydım boynuma.
 Eğildim su içmeye,
 Susuz akan dereye.
 Sinek geldi vız dedi,
 Harputluyum kız dedi.
 Harput'ta bal çok olur,
 Testilere süz dedi.
 O yalan bu yalan,
 Fili tuttu bir yılan.
 Karıncaya vurduk palan,
 Bu da mı yalan?
 Az gittik uz gittik,
 Altı ay bir güz gittik.
 Bir de dönüp baktım ki
 Bir arpacık düz gittim (Sarıkamış, 1977: 15-16'dan akt. Kaya, 2014a: 686-687).

Aşağıdaki yalanlamalı giriş formeli de anlatılan durum ve olaylar bakımından yukarıdaki örnekle benzerlik göstermektedir.

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, ateş duman içinde bu masal, masal içinde, siz dinleyin tekerleme ben yiyeyim şekerleme. At kayadan yuvarlandı, arabanın canı yandı. Keloğlan düşünde kendini padişah sandı. Yalancının evi yandı kimsecikler inanmadı. Var varanın sür sürenin, üstü bizimdir kürenin. Dağdan gelir tazı tavşan, güzel kokar kekik yavşan. Ben kaşıldım, sen kaşıldın Keloğlan'ın kellesini ömründe başarı sağla, yiyen yaşamamın sillesini. Elim elim epelek, elim kolum topalak. Topalağın yarısı bit bitinin karısı. Kavıl kavıl kavladı, Ali beyin avradı. Bir buğdayı beş etmiş, altı kazan aş etmiş. Bindim deve boynuna, azık koydum koynuma. Şahin koydum koluma, gittim Halep yoluna. Halep yolu düz gider, yanında bir kız gider. Bir çobana rastladım, elinde değnek güde. Haşlamamı haşlıyorum, masalıma başlıyorum. (Dağı, 2016: 182).

Örnekteki yalanlamalı giriş formelinde de kişileştirmelerden yararlanılarak yalan desteklenmiştir.

Evvel zaman içinde,
Ateş duman içinde,
Bir cadı karı varmış;
Masal masal içinde.
Siz dinleyin tekerleme,
Ben yiyeyim şekerleme.
At kayadan yuvarlandı.
Arabanın canı yandı.
Kel rüyada uyandı;
Kendini padişah sandı.
Yalancının evi yandı;
Kimsecikler inanmadı (Demiray, 1979: 13'ten akt. Kaya, 2014a: 687).

Bir varmış bir yokmuş evvel zaman içinde ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallarken annem kaptı maşayı, babam kaptı maşayı döndürdüler dört bir köşeyi... (Artun, 2015: 335).

Yalanlamalı giriş formellerinde kişileştirme, yalanı destekleyen unsurların başında gelmektedir. Söz konusu kişileştirmeler, genellikle hayvanların meslek erbabı olmasına

dayalıdır. Yalanlamalı giriş formellerinde hayvan kadrosunu; deve, eşek, horoz, pire, sinek vb. oluştururken hayvanların erbabı olduğu meslekler içinde tellallık, berberlik, hamallık, vb. yer almaktadır. Konuyla ilgili birkaç örnek aşağıda verilmiştir.

Bir varmış bir yokmuş evvel zaman içinde kalbur saman içinde deve tellal iken... (Seyidoğlu, 2006: 165).

Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde, develer tellal, eşekler hamal iken... (Dağı, 2016: 169).

Evvel zaman içinde bir varmış bir yokmuş. Deve dellal iken eşek hamal iken, eski hamamın taşı yok, peştimalın ortası yok. Bu yalanın heç bir aslı yok. (Dağı, 2016: 163).

Zaman zaman içinde, helbir saman içinde, deve delleh iken, horuz berber iken. Şattaçının şaltası yoh, baltacının baltası yoh. Bir kız hamamnan gelirdi peşdamalının ortası yoh. (Arslan, 2000: 421).

Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve tellal iken, sinek berber iken... Eski hamamın taşı yok, peştimalın ortası yok, bu yalanın ötesi yok... Hu demeyenin başı kel olsun.

“Hu.”

“Ben sıçayım, sen yu.” (Boratav, 2015b: 168).

Bazı yalanlamalı giriş formellerinde birden fazla unsur bir arada kullanılmıştır. Anlatıcının annesinin, babasının, dedesinin, ninesinin doğumuna şahit olması ya da onların beşiğini sallaması gibi aklın sınırlarını zorlayan, gerçekleşmesi imkânsız olan, olağanüstü durum veya olaylar da yalanlamalı giriş formellerinde görülmektedir. Aşağıdaki yalanlamalı giriş formelleri kişileştirme unsurunun yanında olağanüstülüklerin de yer aldığı formellere örnektir.

Bir zamanlar var iken, bir zamanlar yok iken, dağ bir fare doğurmuş, kanatlanmış uçmaya. Denizdeki balıklar, kayık tutmuş kaçmaya. Ak mescidin minaresi, eğilmiş su içmeye. Bir balık kavağa çıkmış, söğüd dalı biçmeye. Develer saraya girmiş, hörgücünü ölçmeye. Su aygırı ahdetmiş Kaf Dağı’nı geçmeye. Bir kantar akıl ister şu masalı seçmeye (Güney, 1982: 361).

Bir varmış bir yokmuş Allah'tan başka kimse yokmuş. Zaman zaman içinde kalbur saman içinde deve tellal iken horoz berber iken ben annemin beşiğini tıngır mıngır sallar iken... (Seyidoğlu, 2006: 331).

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde develer dellal iken keçiler berber iken ben babamın beşiğini tıngır tıngır sallar iken... (Dağı, 2016: 220).

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, develer tellal iken pireler berber iken ben ninemin beşiğini tıngır mıngır sallar iken... (Dağı, 2016: 194).

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal iken pireler berber iken ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallarken... (Dağı, 2016: 213).

Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içindeyken ben dedemin beşiğini tıngır mıngır sallarken dedem düştü, nenem maşayı kapıp beni kovaladı. (Sakaoğlu, 2002a: 358).

Evvel zaman içinde, develer tellâl iken, pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken... (Sakaoğlu, 2002a: 373).

Evvel zemen içinde, halbur saman içinde, cinner cırt oynarken esgi hamam içinde, develer tellal iken, bireler berber iken, men anamın beşiğini tıngır-mıngır sallar iken, dırıltıydı mırıltıydı, rafdan fincan tüşdü gırıldıydı, anam gapdı gaşığı, babam gapdı zopayı meni az govaladılar, uz govaladılar gaz getdim, uz getdim altı ay bir yol geldim, döndüm bahdım ne getmişem bilirsiniz mi: bir arpaboyu yol getmişem. Orda oturdum dinnenirdim başıma yığıldı camaat, sordular mennenden hardan gelirsene, dedim bele bele... (Arslan, 2000: 443).

Maraş'ın kalasını başıma koydum kurusun diye. Tobun mermisini cebime koydum darbız diye. Halep'in yenin başıma sardım sarık diye. Çanakkale'ye bir tepik vurdum Geri dur! diye. Bu da mı yalan? (Dağı, 2016: 149).

Bir varmış bir yokmuş, evvel zamandayken, karpuz çuvaldayken, horoz imamken, keçi berberken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallarken; annem kavradı oklayı, sıçradım kaçtım boklağa (Sakaoğlu, 2015: 291).

Yalanlamalı giriş formellerinde uzun zaman boyunca uzun yol aşıldığı anlatıldıktan sonra ya da kısa zaman diliminde kısa mesafede yol aşıldığı ifade edildiği söylendikten sonra beklenmeyen bir sonuçla karşılaşılır. Aşağıdaki yalanlamalı giriş formeli bu duruma örnek olarak verilmiştir.

Zamanı evvelde fakir bir adam varmış, çok fakirmiş, idareden pek acizmiş. Bu adamın iki tane oğlu varmış. Bu adam bir gün oğullarına derdi:

“Haydi oğullarım, gurbete gidin, beş on kuruş kazanıp getirin de idare edelim.”

Bu çocuklar azık tozük ederek yola düşerler. Ha babam şurda dur, burada dur, uzun boylu yol giderek tavanın enince, iğnenin boyunca yol giderler. İstanbul’a dahil olurlar. (Sakaoğlu, 2002a: 351).

2.2.5. Anadolu Sahası Yalanlamalı Masal Geçiş Formelleri

Masal geçiş formellerinin (Boratav, 2000b: 9) ve (Duymaz, 2002: 261); zaman, mesafe ve mekânlar arası geçişleri anlatının hızlı bir şekilde ilerlemesi amacıyla kullanıldığını belirtirlerken Sakaoğlu (2015: 59) geçiş formelleriyle anlatıcının dinleyici kitlesinin dikkatini üzerinde tutması yönünden önemli olduğunu ifade etmektedir.

Başka bir deyişle masal geçiş formelleri, dikkati dağılan dinleyici kitlesinin dikkatini toplamak, anlatının monotonluğunu kırmak ve seyirciyi rahatlatmak, güldürmek amacıyla kullanılmaktadır.

Yalana dayalı masal geçiş formellerinin yalanlamalı geçiş formelleri olarak adlandırılmasının uygun olduğu düşüncesiyle bu terimin kullanılmasını teklif ediyoruz.

Taranan kaynaklarda tespit ettiğimiz masal geçiş tekerlemelerinde yalan unsuruna çok fazla rastlamamakla birlikte birkaç örnek olduğunu tespit ettik. Söz konusu örneklerde yalan unsuru, uzun zaman ve uzun mesafe boyunca gidilen yolun sonucunda beklenenin aksine bir sonuçla karşılaşılması şeklinde görülmektedir. Aşağıdaki yalanlamalı geçiş formelleri bu duruma örnek teşkil eder.

Keloğlan almış başını gitmiş, gitmiş, gitmiş... Dere tepe düz gitmiş... Altı ay, bir güz gitmiş... Bir de dönmüş arkasına bakmış ki, bir arpa boyu yol gitmiş... (Boratav, 2015b: 51).

Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler. Altı ay bir güz gitmişler. Bir de arkalarına bakmışlar ki, bir karışlık yol gitmişler (Tezel, 2014: 73).

2.2.6. Anadolu Sahası Yalanlamalı Masal Bitiş Formelleri

Masalın sona erdiğini belirtmek için söylenen masal bitiş tekerlemelerinin Günay (1998: 430) ve Boratav (2000b: 9), masalın tamamlanmamış hikâyesinin düğümü, tamamlayıcı unsuru olarak tarif ederler. “Masal sonunda söylenen tekerlemeler masaldaki maceraların herkesin arzusuna göre mutlu bir sonla bittiğini anlatmak ve herkese bu mutluluğu dilemek için kullanılırlar.” (Duymaz, 2002: 261). Masal bitiş tekerlemelerinde de çeşitli yalanlamalı ifadeler yer verilmektedir. Sakaoğlu (1999: 65), masal sonunda söylenen bitiş formellerinin dinleyiciyi masalın olağanüstü dünyasından gerçek dünyaya geçirdiğini ifade etmektedir. Sakaoğlu’nun teminat formelleri ve devam eden bitiş formelleri başlığı altında bahsettiği bitiş formelleri yalanlama niteliğindedir. Bu türden bitiş formellerinin yalanlamalı bitiş formelleri olarak adlandırılmasını teklif ediyoruz.

Masal bitiş formellerinde yalan unsuru, olmayan durum ya da olayların gerçekleşmiş gibi anlatılması şeklinde görülür. Anlatıcı, kendisini olaya dahil ederek kendisini şahitmiş gibi anlatır ve dinleyiciyi ikna etmeye çalışır fakat dinleyici olayların yaşanmadığının ve anlatılanların yalan olduğunun farkındadır.

Yalanlamalı bitiş formellerinde anlatıcı, olaya ilişkin olarak masalın anlatıldığı zamanda yaşadığını, masalın anlatıldığı mekânda bulunduğunu, masal kahramanlarını orada bırakıp geldiğini anlatmaktadır. Aşağıdaki yalanlamalı bitiş formelleri konuya ilişkin örnek olarak verilmiştir.

Sonra bu balıkçıyı oraya padişah etti. Ben orada bir zaman daha kaldım, sonra bıraktım geldim. Daha ne ettiler bilmiyorum. (Sakaoğlu, 2002a: 310).

Padişah torununu kucağına aldı, kızını da orada nikâhladı, hep birlikte İstanbul’a geldiler. Padişah bunlara büyük bir apartman verdi. Torunu büyüdü vezir oldu. Onlar orada sefa sürerken ben de bıraktım geldim. (Sakaoğlu, 2002a: 291).

Onlar orada yaşamakta olsunlar, ben o vakit onları bıraktım geldim. Onlara mesel, size sağlık; onlar yedi, içti, dünyadan göçtü; siz de yeyin, için, dünyada safa sürün. Allah muradınızı versin. (Sakaoğlu, 2002a: 367).

Düğüne beni de çağırdılar, gittim, bana bir heybe çerez verdiler. Eşeğime yükledim. Eşeğimin ayakları mumdan, gözleri camdandı. Çok acele ettiğim halde yetişemedim. Gün doğuverdi. Mumlar eridi. Camlar patladı (Rayman,2010: 45).

Yarım-Horoz da gayrı çok zengin, köyde hatırı sayılır bir kişi olmuş... Şimdi böyle yaşayıp durur. Dün buradan geçti, cümleye selam etti. (Boratav, 2015b: 28).

Zengin bey, oğluna bir manifaturacı dükkânı açıvermiş. Rahat etmişler. Hâlâ da geçinip giderler... (Boratav, 2015b: 167).

Kuzu kebabından bana da bir lokmacık verdi. Dereden geçiyordum, kurbağalar: “Vak, vak, vak” deyince, ben de sandım ki: “Bırak, bırak, bırak.” diyorlar. Bıraktım da geldim. (Boratav, 2015b: 276).

Niyse, urda kalanını, yiyelim biz bunu demişle. Selamları va. (Güldü) (Önal, 2011: 494).

2.3. Anadolu Sahası Halk Hikâyesi

2.3.1. Halk Hikâyesi Kavramı

Türk halk hikâyeleri, zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde efsane, masal, menkabe, destan vb. mahsullerle beslenerek dinî, tarihî, içtimaî hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserler (Elçin, 2005: 444); göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup; aşk, kahramanlık vb. gibi konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap-İslam ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım nesir karışımı anlatmalar (Alptekin, 2013: 18); gerek konu gerekse şekil olarak hem epik eserlerin özelliklerini taşıyan hem de modern romandaki tipleri ve olayları ihtiva eden tür (Türkmen, 1998: 488) olarak kaynaklarda tanımlanmıştır.

2.3.2. Halk Hikâyesinin Bölümleri

Türk halk edebiyatı verimleri, bağlı olduğu gelenek bağlamında belirli formlarda icra edilir. Halk hikâyeleri de belirli bir forma sahip halk edebiyatı verimleridir. Araştırmacılar, halk hikâyelerinin şekli ile ilgili hemen hemen aynılık gösteren bilgiler vermişlerdir.

Halk hikâyelerinin; Elçin (2005: 446), Alptekin (2013: 43-45); fasıl, döşeme, asıl hikâye olmak üzere üç bölümden oluştuğunu ifade ederlerken Türkmen (1998: 489) fasıl, döşeme, asıl konu, sonuç ve dua, hikâye ile organik bağı olmayan efsane olmak üzere beş bölümden oluştuğunu ifade etmiştir. Biz de konumuzla ilgili olduğu için bu bölümlerden sadece döşeme bölümünü ele aldık.

2.3.3. Anadolu Sahası Döşeme Söyleme Geleneği

Masallarda olduğu gibi halk hikâyelerinde de kalıplaşmış ifadeler vardır. Alptekin (2013: 24-28), bu kalıplaşmış ifadelerin, hikâyelerin giriş kısmında kullanıldığını ve giriş

kısımında aslında olmayan, anlatıcının sonradan eklediği manzum parçalara rastlandığını, bu manzum parçaların selçuk, peşrov, sersuhane gibi adlarla anıldığını ifade etmiştir. Kalıplaşmış ifadelerle genellikle halk hikâyelerinin döşeme adı verilen bölümünde rastlanmaktadır. Halk hikâyelerinin döşeme kısmında söylenen kalıplaşmış ifadelerin bazıları tekerleme özelliği göstermektedir. Başgöz (1986: 39), masallara oranla halk hikâyelerinde tekerlemelerin daha az yer aldığını söylerken Duymaz (2002: 275), bazı masal tekerlemelerinin halk hikâyelerinde de kullanıldığını dikkat çeker.

Döşeme, hikâyeye tekaddüm eden manzum ve mensur kısımların tümü (Boratav, 2011b: 32); saya (nesir) veya nazım-nesir bir tekerleme (Elçin, 2005: 446); manzum veya mensur kalıplaşmış cümlelerden oluşan bir giriş (Türkmen, 1998: 489); mensur tekerleme (Alptekin, 2013: 45) olarak kaynaklarda tanımlanmıştır.

Döşemelerde kullanılan kalıp sözler (formeller) veya söylenen tekerlemeler; anlatıcının sahip olduğu kelime hazinesini, dili kullanmaktaki becerisini, işlek zekasını ve hikâye anlatmadaki ustalığını gösterir mahiyettedir. Kalıp ifadeleri ve hazır söyleyişleri sözlü kültürün ortak malı olarak kabul eden Ong (2014: 51), kalıp ifadelerin deneyimlerin zihinsel düzenlenişini ve düşünce tarzını belirlediğini ifade etmektedir.

Yazılı metinden yoksun olan sözlü kültürün icrasında anlatıcı, metin ve dinleyici arasında güçlü bir bağ vardır. “Gelenek çerçevesinde oluşan hikâye icracının yaratıcılığı ölçüsünde nakledildiği dinleyici kitlesinin seçimlerine göre şekillenir ve anlam kazanır.” (Yücel Çetin, 2016: 45). Buna dayanarak sözlü kültürün icrasında anlatıcı ile dinleyici arasındaki etkileşim ve iletişimin icrayı etkilediğini söylemek mümkündür. Dinleyici kitlesinin seçimlerinin yanı sıra dinleyici kitlesinin inancı, mezhebi, kültürel değerleri ve icranın gerçekleştiği bağlamdaki unsurlar, icranın şekillenmesinde son derece önemlidir. Kırzioğlu (1968: 473) da döşemelerin dinleyici kitlesinin din ve mezhebine göre şekillendiğini ifade etmiştir.

Döşemelerde söylenen tekerlemeler, dinleyiciyi güldürmeye yöneliktir. Elçin (2005: 447), mizahî karakter taşıyan bu eserlerin hikâyeye renk kattığını ifade etmektedir. Boratav (2011b: 32), döşeme bölümünde söylenen tekerlemelerin olmayacak şeyleri komik bir şekilde anlatan sergüzeşt olduğunu belirtirken Alptekin (2013: 45) bu tekerlemelerde hadiselerin anlatıcının başından geçmiş gibi anlatıldığını ifade etmektedir.

Halk hikâyelerinin döşeme bölümünde söylenen tekerlemelerin bazıları, olmayacak veya olması imkânsız olan durum ve olayları anlatırlar yani yalana dayalıdır. Bu sebeple döşeme bölümünde yalana dayalı tekerlemelerin, yalanlama olduğunu söylemek mümkündür.

Sabit bir forma sahip olmayan yalanlama türü, halk hikâyelerinin döşeme kısmında nazım, nesir veya nazım- nesir karışık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yalanlamalı masallar ve yalanlamalı giriş formellerinde olduğu gibi döşeme bölümünde yer alan yalanlamalarda da olağanüstü, akıl sınırlarının dışında kalan hayalî olaylar anlatılmaktadır. Hayvanların kişileştirilmesi ya da olduğundan daha büyük veya küçük tasvir edilmesi, anlatıcının ebeveynlerinin doğumuna şahit olması gibi durum veya olaylar döşemelerin muhtevasını oluşturur. Konuya ilişkin yalanlamalı döşeme örnekleri aşağıda verilmiştir.

İcracı, delikanlı çağını anlatmak için aşağıdaki yalanlamada pirenin at, iğnenin mızrak, mercimeğin kalkan olduğu gibi benzetmelere ve olağanüstülüklerle başvurmuştur.

Gün o gün, devran o devran, zaman o zaman idi.

Ben bir palabıyık delikanlı idim.

Hopur hopur oynayacak çağım idi.

Pire atım idi, iğne mızrağım idi,

Mercimek kalkanım idi.

Dağlar benim diye... (Kaya, 2014a: 656).

Aşağıda verilen döşeme örneğinin giriş kısmı yukarıdaki döşeme örneği ile aynılık göstermekle birlikte döşemenin devamında gelişen olayların gerçeklikle ilgisi olmayışı ve olayların olağanüstülükler göstermesi halk hikâyelerinin döşeme kısmında nesir olarak söylenen yalanlamalara örnek teşkil eder.

Verilen örnekte anlatıcı; kendisinin delikanlı olduğu zamanlarda babasının beşikte olduğunu, babasının ergenlik çağına geldiği zaman kendisine evlenmek istediğini söylediğini bunun üzerine pireden atına binip gidip dedesinden annesini, babasına gelin aldığını, pirelerle savaşa girdiğini ve pirenin üç yüz altmış altı arşın derisini soyduğunu, üç yüz altmış altı batman yağını süzdüğünü, pire atın nenenin duvarını yıktığını anlatmaktadır. Anlatılan olaylar, gerçekleşmesi mümkün olmayan, olağanüstü özellikler gösteren durum ve olaylardır.

Gün o gün, devran o devran, zaman o zaman idi. Anam eşikte idi, atam beşikte idi. Ben bir palabıyık delikanlı idim. Hopur hopur oynayacak çağım idi. Pire, atım idi; iğne mızrağım idi; mercimek kalkanım idi. Dağlar benim diye alır satardım.

Bir gün Ata'm, akıl-bâliğ oldu; dedi:

Oğul, git, beni ever (evlendir).

“Atam, baş üstüne”, dedim. O pire atıma bindim, iğne mızrağı elime aldım, mercimek kalkanı koluma saldı. Az gittim, uz gittim, dere tepe düz gittim; altı ay bir güz gittim. Aradım, taradım: Ardahan’da bir kırdı Dedem Hasan Ağa’nın bir kızını buldum; atama aldım. Düğünü tutup nikahını kestikten sonra gelin anamı, pire ata bindirdik, yola çıktık. Doğru bu Kars’a yöneldik. Gelirken yolda bir harabe köye uğradık. Bir pire çıktı meydana:

-Ey Toy Ağası ya hasım ya tosun! dedi. Toy Ağası ben idim. Atı bağladım dala; dolandım sağa sola; taktım kalkanı kola; aldım iğnemi ele. Girdim pire meydanına; bulandım toz dumanına; varınca hasmın yanına; yapıştım giribanına. Tuttum pire irisinin; kaçırıttım hep gerisi; bırakmadım dirisini; arkasından soydum üç yüz altmış altı arşın derisini. Getirip de yemenicilere satmadım mı?

Oradan geçip gelirken yolda gine harabe bir köye uğradık. Bir pire çıktı meydana:

-Ey Toy Ağası ya hasım ya tosun! dedi. Girdim pire meydanına belendim kızıl kanına. Tuttum pirenin ağını; alnına vurdu dağını, içinden süzdüm üç yüz altmış altı batman balmumu gibi yağını. Getirip de mumculara satmadım mı?

Oradan geçtik geldik; bir harabe köye uğradık. Akşam karanlığı bastı. Köyde bir nene karı var, bir göz de koktuk (kulübemsi) yeri var. Dedim:

-Nene, bu gece bizi Tanrı misafiri eder misin? Nene dedi:

-Başım ile gözüm üstüne.

Nene bizi misafir etti. Pire atı çektim içeri. Unutmuş ayağına bukağısını vurmamışım. O haşarı da arpayı yemiş, kudurmuş: Bir tekme vurmuş nenemin bir duvarını yıkmış. Sabahleyin nenem kalkmış; yıkılan duvara bakmış, eteğine taş doldurmuş, kapının önünü kesmiş:

-Ey Toy Ağası! Ya damımın duvarını yap ya da başını gözünü taş ile yararım! dedi. Baktım ki bunaldım, bir kurtuluş yolu yok. Dedim:

-Aman nene, tuğul nene bir dur, biraz mühlet vergil. Pire atım burada rehin kalsın. Gelini götürüp güveğisine teslim edeyim; arkadaşlarımı yığıp getiririm. Her biri bir yerden su getirir, çamur yapar, taş verir. Duvarını eskisinden daha sağlam yaparız. Nenedir aman verdi. Pire atımı rehin koydum. Alaşdım dolaştım; gelini alıp kaçtım. Arkama aldım gelini, tuttum bu Kars’ın yolunu; Göle’de bindim öküze, aştık geldik Takht’ın Düz’e. Buldum güveği atamı, gerdeğe verdim anamı; yemedim bir toy yemeği, emeğim sağdıç emeği. Atlı iken yayan kaldım; gönlümü gurbete saldı. Geldim yettim bir şehire; orda uğradım kahıra. Bir aşçıya oldum yamak; günde kırdım beş on tabak, daha durmadım, savuştum; karnım aç yollara düştüm. Geldim bir köye ulaştım; köyün içini dolaştım. Baktım pınarda bir bacı, dedim bu derdim ilacı. Selam verdim, dedim:

-Bacım, üç günden beridir acım; bir araba saptan çıkan somun olaydı da yiyeydim. Somun köyüne uğradık; yoğurda somun doğradık, somun bitti biz ağladık: Ah bir somun vah bir somun! Otururum kişi gibi doğrarım hep bişi gibi, dört değirmen taşı gibi; ah bir kete vah bir kete!

Ordan kalktım, yola çıktım; bir köyden geçerken baktım: apak torbadan süzerler; hep kilik kilik keserler, tahta üstüne düzerler; ılık su ile ezerler, yemekler başı kelecoş (keşkek); yedikçe karnım eder coş. Yedim yedim doydum katı; unuttum o pire atı (Kırzioğlu, 1968: 474-475).

Behçet Mahir'in "Eşref Bey" adlı hikâyesinin döşeme kısmında yer alan yalanlama, nazım- nesir karışık olarak söylenen yalanlamalara örnek teşkil eder. Yalanlamanın nesir kısmında devenin tellal, horozun berber; anlatıcının delikanlı çağlarında olduğu zamanlarda annesinin eşikte, babasının beşikte olduğu, altı ay bir güz gitmenin sonucunda bir çuvaldız boyu yol gidildiği; kurbağaya yedi yerden kolan bağlandığı söylenmektedir. Anlatılanlar olağanüstü kurguya dayanmaktadır. Anlatıcı, "yalancıya verdim yalani" ifadesiyle anlattıklarının yalan olduğunu dinleyiciye söylemektedir.

Zeman zeman içinde, zeman kalbur içinde, deve tellal idi, horoz berber idi, anam eşikte, babam beşikte idi, ben deliganniydim. Az getdim, üz getdim, altı ay, bir güz getdim, bir çuvaldız boyu getdim. Gurbağıya vurduğum golanı, yedi yerden çekdim golanı, dogri ile dogri oldum, yalancıya verdim yalani (Sakaoğlu vd, 1999: 1).

Aşağıda verilen yalanlama, Behçet Mahir'in "Eşref Bey" adlı hikâyesinin döşeme kısmında nazım formda yer alan yalanlamanın tamamıdır. Yalanlamada dünyadaki bütün orduların iğne deliğinden geçtiği, anlatıcının cebine on tane inek doldurduğu, topal olan ineğin Ağrı Dağı'na çıktığı ve orada bütün denizleri içtiği, devenin kanatlanıp yumurtladığı gibi gerçeküstü olaylar anlatılmıştır. Anlatıcı "Sözüm latifedir, değildir henek" dizesiyle anlattıklarının yalan olduğunu ve güldürme amacıyla söylediğini dinleyiciye belirtmektedir.

Çevir gaz yanmasın

Sözler hilâf olmasın

Merd yakasi nâmerd eline,

Giriftâr olmasın inşallah

Guşlar, dal üsdüne yuva gurdılar

Geleni gedeni heman gördiler
Bütün bu dünyada olan ordular
İğne deliğinden geçti, gördün mü?

Sözüm latifedir, değildir henek
Doldurdum cebime on tene inek
Ağrı Dağı'na çıkdı bir topal inek
Bütün denizleri içdi, gördün mü?

Tilki ersek geldi, hemen otladı
Alaca garga, düşdi patladı
Deve ganatlandı, bir yumurtladı
Davuşan denize uçdu, gördün mü?

Gönül ne annadı bele bir dardan
Dayım eftarlandı çekdi ki zordan
Usda yapdı yüz bin katman demirden
Gurbağa boynundan hıçdı gördün mü? (Sakaoğlu vd., 1999: 4).

Aşağıda verilen yalanlama, halk hikâyelerinin döşeme kısmında nesir formda söylenen yalanlamalara örnek teşkil eder. Yalanlamada insanların yaptığı meslekleri, hayvanların yaptığı (devenin tellal, pirenin berber olması), anlatıcının annesini beşikte salladığı gibi olağanüstü olaylar anlatılmaktadır.

Vaktin birinde, develer tellal iken pireler berber iken, anam beşiğinde tıngır mıngır salları iken... (Saçkesen, 2003 :157).

Aşağıda verilen yalanlama, halk hikâyelerinin döşeme kısmında nesir olarak karşımıza çıkan yalanlamalara örnek teşkil eder. Anlatıcı, anlatacaklarının yalan olduğunu “biz de başladık söylemeye yalan” ifadesiyle dinleyiciye açıkça söylemektedir.

Bu bir hikâyedir. Yazsa da yalandır. O da yalan bu da yalan. Biz de başladık söylemeye yalan (Saçkesen, 2003 :174).

Aşağıda verilen yalanlama halk hikâyelerinin döşeme kısmında nesir olarak söylenen yalanlamalara örnek teşkil eder. Köroğlu'nun Kuyuluk Rivayeti adlı hikâyenin döşemesinde geçen yalanlama örneği, yalanlamalı masallarla benzerlik göstermektedir. Yalanlamada kör, topal, sağır ve çolak olan kişilerin yapması mümkün olmayan eylemleri gerçekleştirdiği anlatılmaktadır. Yalanlamada zıtlıklardan yararlanarak mizah sağlanmıştır.

Var varanın, sür sürenin, destursuz bağa girmenin zopa (sopa) yemesi çok olur. O yalan, bu yalan fili yuttu bir yılan. Heybenin gözünden camuz danası (manda yavrusu) düştü. Eşeğe binip deveyi kucağına alan ağalar, bu da mı yalan!

Vaktiyle biz üç kardaş idik. Her türlü özür bizde mevcut idi. Kör, topal, sağır, çolak. O kadar zengin idik ki üf üf Allah, sivri külâh; geçmez paradan başka bir şeyimiz yoktu. O kadar malımız var idi ki hesabını ancak Allah bilirdi. Âlemin malı (hayvan) evimizin önünden geçer, içinde bir osuruklu danadan başka bir şeyimiz yoktu. Üçümüz de zır zır avara idik. Avaralıktan günümüz geçmezdi. Ben dedim ki “Gidelim, bir keklik avı yapalım.” Geçmez paramızı aldık, tüfekçinin yanına vardık. Tüfekçinin üç tüfeği var: İkisi kırık birinin çakmağı yok.

Geçmez parayı verdik, çakmağı yok tüfeği aldık. Yüksek bir dağın başına av için çıktık. Sağır kulağını yere verdi. Dinlemeye başladı. “Ne o bre” diye sorduk. “Kulağıma keklik sesi geldi.” dedi. Kör kardaş dedi ki: “Ben kekliği gördüm, taşın başına çıkmış oturuyor. Tüfeği bana verin, nişan alayım.”. Tüfeği köre verdik. Nişan aldı, tetiği çekti, tüfek takıladı, keklik taştan aşağı düştü. Topal koşa koşa kekliğe seğirtti. Çolak, kekliği kesti. Çıplak koynuna koydu, kaçtı, kova kova tuttuk. Kekliği elinden aldık. Eve geldik. Evde üç kazanımız vardı. İkisi kırık, birisinin dibi yok. Dibi yok kazana kekliği koyduk. Altmışımız çalı çekti, yetmişimiz altını yaktı. Kekliği üç gün üç gece pişirdik. Dördüncü gün ekmeği yok sofrayı yarattık. Elimiz gördüyse ağzımıza bir lokma dahi girmedi! (Elçin, 1997b: 38; 2005: 595).

2.4. Karagöz

Türk gölge oyunu Karagöz'ün kökeni ve Anadolu'da ortaya çıkışı ile ilgili araştırmacılar tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Türk gölge oyunu Karagöz'ün Sevin (2014: 61), oyunun başlangıcının Orta Asya olduğunu ve gölge oyunlarının şamanlıktan meydana geldiğini; Nutku (2014: 70), Mısır'dan alınan bu oyuna Türk yaratıcılığıyla özgün bir şekil verildiğini ve zamanla oyunun Mısır gölge oyununu etkilediğini; And (2001a: 401), bir gölge oyuncusunun Memlûk Sultanı II. Tomanbay'ın idamını canlandırdığının Yavuz Sultan Selim'e anlatılması ile oyunun, Yavuz Sultan Selim'in hoşuna gittiğini, bunun üzerine Yavuz Sultan Selim'in İstanbul'a dönerken

yanında altı yüz Mısırlı sanatçıyla birlikte döndüğünü böylece gölge oyununun Anadolu'ya taşındığını ileri sürmektedir. Araştırmacıların görüşlerinin dışında bir de halk ve Karagözcüler arasında inanılan bir rivayet vardır. Bu rivayete göre Karagöz ve Hacivat'ın Orhan Bey döneminde yaşadıkları ve Bursa'da cami inşaatında çalıştıkları ileri sürülmektedir. Karagöz ve Hacivat'ın eğlenceli söyleşmeleri inşaatın yapımını geciktirmiş bunun üzerine Orhan Bey, Karagöz ve Hacivat'ı idam ettirmiştir. Daha sonra bu duruma üzülen Orhan Bey'i teselli etmek için Karagöz ve Hacivat'ın tasvirleri yapılarak perdede oynatılmaya başlanmıştır (Sakaoğlu, 2011: 41; Düzgün, 2002: 490; And, 2001: 401).

Türk kültürünün, yaşantısının, inançlarının ve düşünce yapısının izlerini taşıyan Karagöz; konularını günlük hayattan, masallardan, halk hikâyelerinden, destanlardan, efsanelerden ve gerçeküstü, mantık dışı olaylardan alır (Elçin, 2005: 674; Sakaoğlu, 2011: 80; Bilga, 2014: 27; Özhan, 2014: 200). Türk gölge oyunu Karagöz, Karagöz ve Hacivat'ın başından geçen olayların mizahî bir şekilde anlatılması esasına dayanır.

Karagöz'ün baş kahramanları, oyuna adını veren Karagöz ve onun arkadaşı Hacivat'tır. Olaylar, bu iki kahraman çevresinde gelişir. Oyunda verilmek istenen mesajlar, Karagöz ve Hacivat aracılığıyla iletilir. Karagöz ve Hacivat, halktan kişilerdir ve toplumdaki kişilerin sembolik yansıması olarak değerlendirilebilir.

Hacivat; içten pazarlıklı, düzgün konuşan, herkesin huyuna suyuna göre davranan, ara bulucu, maddeci ve çıkarıcı (And, 2001: 402; Banarlı, 2014: 53) bir karakteri temsil eder. Karagöz ise özü sözü doğru bir halk adamı, düşündüğünü açıkça söyleyen, saf, temiz ruhlu, zeki (And, 2001: 402; Banarlı, 2014: 52) bir karakteri temsil eder.

Nutku (2014: 71-72), Karagöz'ü gerçeküstü dünyanın sanatı olarak kabul eder ve Karagöz'ün doğaya uygunluk iddiası taşımadığını, bu sanatın izleyicileri güncellikten uzaklaştırmayı amaçladığını ifade eder. Banarlı (2014: 52), Türk halkının yaşamış olduğu olaylardan komedi yaratma yeteneğinin dram yaratma yeteneğinden daha üstün olduğunu belirtirken Karagöz'ü de Türk komedi zekasının örneği olarak değerlendirir.

2.4.1. Karagöz'ün Bölümleri

Karagöz'ün bölümleri ile ilgili görüşler genellikle aynı yöndedir. Şükrü Elçin, diğer araştırmacılardan farklı olarak Karagöz'ü iki bölüm olarak kabul ederken diğer araştırmacılar dört bölüm olduğunu ifade eder. Saim Sakaoğlu ise adlandırma yönüyle diğer araştırmacılardan ayrılır ve bölümlerin Türkçe kökenli isimlerle anılmasını teklif eder. Halk tiyatrosu olan gölge oyunu Karagöz'ün Elçin (2005: 674), muhavere ve fasıl olmak üzere iki bölümden; Sakaoğlu

(2011: 111), giriş, söyleşme, asıl oyun, bitiş; And (2001: 402), (Oral, 2015: 11), mukaddime, muhavere, fasıl, bitiş olmak üzere dört bölümden oluştuğunu ifade eder.

Giriş (Mukaddime) bölümü, oyuna hazırlık aşamasıdır. Bu bölümde izleyici oyuna hazırlanır.

Karagöz perdesinin aydınlanmasıyla birlikte göstermelik adı verilen bir resim perdeye yansıtılır. Nareke adlı özel çalgının çalınmasıyla resim kaldırılır ve Hacivat perdeye gelir. Sonrasında Şeyh Küşterî'nin anıldığı perde gazeli okunur. Hacivat, Karagöz'ü çağırır, kavga ederler, Hacivat kaçar, Karagöz yerde yatar böylece giriş bölümü son bulmuş olur (Sakaoğlu, 2011: 112-120; Oral, 2015: 11).

Söyleşme (Muhavere) bölümü, oyunun konusundan bağımsız olarak karşılıklı konuşmaya dayanan çene yarıştırmadır (Sakaoğlu, 2011: 123; Oral, 2015: 11). Elçin (2005: 675), muhaverenin karşılıklı güldürücü konuşmaya dayandığını ve Hacivat'ın Osmanlı terbiyesinden gelen dil ve ifadelerine güldürücü bir şekilde cevap veren Karagöz'ün nükte ve cinaslarıyla beslendiğini ifade etmektedir. Tilgen (2014: 133-134), muhavere bölümünde cinaslı konuşmaların ve nüktelerin yapılmasının önemli olduğunu belirtmektedir. Karagöz'de yapılan ses tekrarları, söz oyunları ve seciler ahengi sağlamakla birlikte üslubun akıcılığını sağlamaktadır. Gökbakar (2014: 42), gülünç bir söz savaşından oluşan muhavere bölümünde Karagöz'ün Hacivat'a uydurma hikâyeler anlattığını belirtmektedir. And (1969: 153), Muhavere bölümündeki tekerlemeleri, yalanlamalı masalların Karagöz'de görülme şekli olarak tarif ederken söz konusu tekerlemelerin gerçekmiş gibi anlatıldığını ve sonunda rüya olduğunun belirtildiğini ifade etmektedir.

Asıl oyun (Fasıl) bölümü, bir olaya dayanan ya da bir konuyu işleyen, farklı karakterlerin de oyuna dahil olabileceği bölümdür. Burada olaylar bir zincir halkaları gibi birbirine eklenerek oyunu oluştururlar (Sakaoğlu, 2011: 161).

Bitiş bölümünde Karagöz ve Hacivat, kalıp ifadelerle seyircileri selamlayarak perdeden çekilirler (Oral, 2015: 12). Sona eren oyundan alınması gerekli olan ders de bu arada seyircilere iletilir (Sakaoğlu, 2011: 163).

Bilindiği üzere Karagöz'de mizah ön plandadır ve seyirciyi güldürme amaçlanır. Karagöz'de mizah; yanlış anlaşılmalardan, tezatlıklardan, dilden ve olmamış olayları olmuş gibi anlatma yani yalan unsuruyla sağlanır. Söyleşme bölümündeki karşılıklı konuşmaların bir kısmı olmayan olayları olmuş gibi anlatmaya yani yalana dayalıdır. Karagöz'deki söz konusu yalanlama, söyleşme bölümünde yer almaktadır. İlgili birkaç örnek aşağıya alınmıştır.

Oral (2002: 44-77)'dan alınan Karagöz'ün muhavere bölümünde yer alan yalanlamada eşeğe, insana ait özellikler atfedilmiştir. Eşeğin dua etmesi, Karagöz'ün karısının elbiselerini giyip eğlenceye gitmesi, Karagöz'le süt kardeşi olması gibi olağandışı, yalana dayalı durum ve olaylar zincirleme şekilde anlatılarak mizah unsuru sağlanmıştır.

K. Karısı: Ne var herif?

Karagöz: Bizim merkep nerede?

K. Karısı: Aşağıdaki odada bez dokuyor.

Karagöz: Merkep çulha mı, bez dokuyacak?

K. Karısı: Koynumda değil ya! Ahırda...

Karagöz: Merkep ellerin açmış dua ediyor. Tuhh ben bunu ne yapayım? Şimdi iyi aklıma geldi. (Baş aşağı kor.) Kışın üstüne bir yorgan: tandır olur. Yemek yediğimiz vakit üstüne siniyi koy, iskemlelik eder. (Elini kaldır.) Dürbünlük de edecek! (Dürbün gibi bakar.) Bak, neleri gözüktüyor, setr eyle gözüm! “Burası neresi?” dersen, Kâğıthane! Bak kayıklara, ne kadar kalabalık! Ben bunu eve götüreyim de pastırma yaparım, kışın yeriz. (Evine gelir.) Abla! (İçeride konuşurlar.)

K. Karısı: Ne istersin, herif?

Karagöz: Al şu merkebi!

K. Karısı: A herif, buna ne oldu?

Karagöz: Ne olacak? Öteki köye konakçı gitti.

Karagöz: (Perde kenarında bakar.) O ne?... Abla!

K. Karısı: (İçeriden) Ne var herif?

Karagöz: (Perde kenarından) Ahırdan bizim eşek kaçmış...

K. Karısı: (İçeriden) Hadi canım sen de. O değildir.

Karagöz: Ta kendisi be. Hem senin entârini çalmış. Giyip öyle sokağa çıkmış. Dur şunu yakalayayım. (Perdeye gelir.) Hay kerata hay! Kapıyı aralık buldun, yallah sokağa fırladın değil mi? Dur, ben seni şöyle adamakıllı koşturayım da aklın başına gelsin. (Üstüne biner, tokat atarak koşturmağa başlar.)

Hacivat: (Perdeye gelir.) Karagöz'üm ne bindin o eşeğe?

Karagöz: Sen karışma Hacı Cavcav! Eşek benim, keyfim ister binerim, istersem binmem.

Hacivat: Canım Karagöz'üm, sersemliğin lüzumu yok! Baksana bir kere, hiç böyle iki ayaklı eşek olur mu? Arkasındaki entârî şalvarı görmüyor musun?

Karagöz: Köftehor, bu senin bildiğin eşeklerden değil, bununla, biz ikimiz bir yerde büyüdük. Bu eşek dünyaya gelir gelmez anası ölmüş. Bu öksüz kalmış. İkimiz bir anadan emdik. Bunun için insan kıyafetinde gezmeği pek sever. Ahırın kapısını açık buldu mu bizim karının entârisini yakaladığı gibi yallah sokağa fırlar. Hesapça bu benim süt kardeşim oluyor.

Hacivat: Aman Karagöz'üm, böyle saçma lâfları bırak, bu insandır sonra pişman olacaksın.

Karagöz: Dur Hacı Cavcav, ben sana işin hakikatini anlatayım: Bu akşam eşeklerin eğlencesi varmış. Arkadaşları giyinmişler, bu da bizim karının sandığından entârisini çalıp sırtına geçirmiş. Kapıyı açık bulmuş, yallah dışarı... Hemen ben yakaladım. (Oral, 2002: 76-77).

Oral (2002: 109)'dan alınan tekerlemede Hacivat ve Karagöz'ün diyalogunda Hacivat, Karagöz'e demirinin olup olmadığını ve miktarını sormaktadır. Karagöz, Hacivat'ın belirttiği miktarlardan daha fazla demire sahip olduğunu iddia ederken tekerlemenin sonunda aslında hiç demirinin olmadığını söylemektedir.

Karagöz: (Gelir) Ne var, bakalım?..

Hacivat: Evde demirin var mı?

Karagöz: Var!..

Hacivat: Ne kadar var?

Karagöz: Biraz var...

Hacivat: Beş on okka var mıdır?

Karagöz: Ziyâde...

Hacivat: Elli okka?

Karagöz: Ziyâde...

Hacivat: Yüz, ikiyüz, bin okka var mı?

Karagöz: Evde bir kapı tokmağı kalmıştı. Bizim oğlan onu da leblebiciye satmış.

Hacivat: Demek ki hiç yok!

Karagöz: Yok... (Oral, 2002: 109).

Aşağıdaki örnekte yine eşeğin dolma doldurması, çevre işlemesi gibi olağandışı durumlar mizahi bir şekilde anlatılmıştır.

Karagöz: Peki oğlum!.. (Gider kendi evine.) Abla benim şu merkep nerde?

K. Karısı: Mutfakta dolma dolduruyor!

Karagöz: Acayip eşek dolma doldurur mu? Aşağıda yok.

K. Karısı: Yukarıdaki büyük odada çevre işliyor.

Karagöz: Aferin eşek nakış ta ve öğrenmiş! Ha, gel bakalım buraya!

Eşek: la, i-a, i-a aaaa!.. (Oral, 2002: 110-111).

Aşağıda verilen “Karagöz Deli” adlı oyunun söyleşme bölümünde geçen yalanlamada Kel Veli’nin aşure kazanı ve pilav tenceresinin amcası olması, paça kazanına arzuhal verilmesi, Marmara Denizi’nde yangın çıkması, asma kabağı ile bamyaların kavga etmesi ve bu kavgaya çırpıcıyı ile Hacıosman bayırının dahil olması, yumurta sarısı ile çingene kadınlarının kavga etmesi, balığın eşeğe binmesi, Karagöz’ün gömleğinin içine otuz saka eşeği girmesi gibi olağanüstü, akıl sınırlarının dışında kalan, olması mümkün olmayan, yalana dayalı hayali olaylar olmuş gibi anlatılmıştır.

Deli Rüstem: A! Sen deli misin? Daha iki gün evvel bostan dolâbının beygiri ile beraber kahve çömleğine düşüp boğulduğunu gazeteler yazdı. Sen okumadın mı?

Kel Veli: Aşûre kazanı, pilav tenceresinin büyük kardeşidir. Ben de ikisinin amcasıyım. Teyze-zâdem kuskus kevgirinin vefâtı münâsebetiyle beni mirâsından mahrum etmek istiyorlar. Beykoz kadısına danıştım. Paça kazanına arzuhal ver dedi! Acaba hakkımı kazanabilir miyim?

Kel Veli: Nasıl lâkırdı mı? Ha! Lâkırdı dedin de hatırıma geldi. Lâkırdı lâkırdıyı açar, kedi sansardan kaçır, şimendifer şiddetinden ateş saçır, yağcının ensesinde on tane Macar, dolap deresinde eskici Nacar kahvede otururken, Marmara Denizi’nde yangın çıkmış haberin yok mu?

Karagöz: Marmara denizinde yangın mı çıkmış? Vay kerâta! Kusura bakma duymadım.

Kel Veli: Dahası var! Senin kulakların sağır. Yanıma gel ağır ağır! Sayıklama hızlı bağır. İstersen mahalleyi buraya çağır! Salkımsöğütteki söğüt ağacına konan karganın mide ağrısını tedâvi için kırk yumurta sarısı, on çingene karısı Bayram haftası, mangal tahtası, kabak lâpası, meşe sopası, hep birbirine karıştırılarak bir ilâç tertip olunmuş ve karga da biiznihüdâ şifâyap olmuş! Bunu da mı duymadın?

Kel Veli: Ona ne şüphe! Geçen gün domates tarlasında asma kabağı ile bamyalar münazaa ederken kavgaya Çırpıcıyı ile Hacıosman bayırı da karıştı. Kavga o kadar büyüdü ki bahçevânın aygırı, bile müdehale etti. Onları ayırıcaya kadar başıma hal geldi.

Kaspar Usta: Kalabalık dedinse, hatırıma alabalık geldi. Hani bilorsun, derelerde olursa. Geçen sene Kavaklar'da bir ayı balığı tutmuşsam üzerine binip tak Batum'a kadar seyahat yaptım. Ne hoş sayahatti o! Yolda denizdeki her boydan, her soydan, her çeşit balıklar peşimize takıldı. kılıç balıkları, kalkan balıkları ile cırt oynarken istavrit balıkları hora tepordu; Horozbina, gugruğu deyi ötordu. Kefallarla çırcırlar köşe kapmaya oynordu. Yoskumrular selam duruyordu; kaynanam da göbek atordu. Aman gürsen ne cümbüştü ki o. Batum'a vardıkça ne meşhur balıkçıdır ki bu deyi herkes beni karşılamışsa kaynanam hayran hayran, ne çeşit damadım var deyi, bakakaldı. (Ciddi bir tavır takınarak) Yoskumru! Yoskumru!

Karagöz: Vay anasını! Bunların hepsi Karadeniz'de oluyor he!

Kaspar Usta: He! Ben o kadar menşur balıkçıyım ki dünyanın bütün balıkları ben denize çıkınca karşımda susta durur. Kaynanam dersene, şaşor kalor. Yoskumru!

Karagöz: Yâ?

Kaspar Usta: He! Hem bilorsun ben çok akıllı çok kurnaz şeyim.

Karagöz: O belli.

Kaspar Usta: Mesela midye toplayacağım zaman öyle bizdik kepçe kullanman! Galata'nın kulesine bir sap takar onunla toplarım. Beyazıt Kulesi'ni de zıpkın edip istakoz saplarım, takki hepsi toptan gelsin! (Yoskumru!" diye bağırır.)

Karagöz: Anlaşıldı sen de zırzopsun!

Kaspar Usta: Zırzop mu? Ne dorsun zo! Zırzop olsam senin gibi bi kaba sakal, altın bakkal, kuyruklu çakal, kel kafalı, beşi beş suratlı kanbur terzi olurdum anlorsun!" (Yoskumru!" diye bağırır.)

Karagöz: Yeter, tepelerim ha!

Kaspar Usta: Zo ne dorsun? Sen beni bilorsun! Bana atlan-san-lan balıkçı tüccarı Kasbar Usta derlerse bilmorsun. Geçen sene bir adabalığına bir yumruk attımsa kırk parça oldu. Bunu bütün gazatahar yazdıysa duymamışsın?

Karagöz: Geçen sene gazete okumamıştım.

Deli Rüstem: Meyhâneci misin? Daha iyi ya! Demek ki beş yumurta sarısı üç çingene karısı ile kavga ederken sen de çınar ağacının tepesine çıkıp mâni söylüyordun değil mi? Ceviz içi, yedi mahallenin piçi?

Karagöz: Öyle mi dedin maymun kıcı! Hıyar salatası, balık kavatasına yan baktı diye, yedi mahalle birbirine girmiş. Bunu gören tarator havanı da ziller takıp dans etmişti. Sen de orada mıydın?

Deli Rüstem: Oradaydım zâhir. Bostancıbaşının bostan kuyusunda zeybek havası oynadığı esnada, tramvaya yelken açan ihtiyar fare sen değil miydin?

Karagöz: Öyle ya! Bakkal Bodos'un hotozunu yan giymesinden nâşî Kız Kulesi terter tepinirken, çamaşır teknesinde araba koşturan kalkan balığı sakanın eşeğine binerek Yedikule'ye gitmişti. Sen orada yok muydun?

Deli Rüstem: Nasıl yoktum! Perşembe pazarının dibi delinip de abdestini tutamaz bir hâle geldiği zaman, sen de at kestânesi ile yarışa tutulmuştun. O esnâda çınar ağacına çıkan mahalle bekçisi, üç defa horoz gibi ötüp şimendifere silah çekmişti de sen hâlâ bilardo oynuyordun! Seni gören mahalle çocukları koz helvacısının tablasına yaklaşp, zurnacının ablasına göbek attırıyorlardı. Bakayım hâlâ oradalar mı!

Karagöz: (Yalnız) Vay canına! İçime bir ateş düştü. Eve gideyim de salamura yatayım! (Gider, karısı ile konuşur.) Abla neredesin be. Görmüyor musun kahve çömleğinde tavuklar dans ediyor da sen seyre bakıyorsun! Yakalayp çamaşır kazanına soksana!

K. Karısı: Â üstüme iyilik-sağlık, herif sana ne oldu?

Karagöz: Ne mi oldu? Mahallenin çocukları küpe doldu, Çemberlitaş'ın rengi soldu. Marmara Denizi'nde yangın oldu. Ne duruyorsun, gidip sürsürsene!

K. Karısı: Eyvah başıma gelenler, bizim herif çıldırdı! Ay, üstünü başını yırtıyor. Yapmasana be adam!

Karagöz: Nasıl yapmam, gömleğimin içine otuz saka eşeği girmiş.

K. Karısı: Herif ben seni istemem, defol evden! (Dayak sesleri işitilir, Karagöz parça parça elbise ile sokağa fırlar.)

Karagöz: Vay canına! Dokuz ayın çarşambası bir araya gelmiş beni kovalıyor. Birader kadayıf tepsisini görmüyor musunuz?

Hacivat: (Gelir.) Ne o Karagöz? Daha hiçbir deli bağlayamadın mı?

Karagöz: Bak Hacı Cavcav, ben fırlıdak gibi dönüyorum! Sen ne duruyorsun! Dönme dolaba binip havaya sıçrayacağına, karıncaya binip denize dalsan ya!

Hacivat: Vah Karagöz'üm vah! Nihayet aklını kaçırdın he!

Karagöz: Altına kim kaçırmış? Salamon'un salamura fiçisine giren yangın tulumbası Çırpıcı çayırına bomba atarken patlıcan tarlasında heyamola çeken sen değil miydin?

Hacivat: Hele sen, buraya gel bakayım. Karagöz'üm! (Dayak atarak Karagöz'ü tımarhaneye tıkar ve zincire bağlar.)

Karagöz: (İçeriden) Köftehor, beni ne bağlıyorsun? İşim var. Evdeki unu ipe kim serecek? Küflenirse ödetirim, anladın mı? (Hacivat gider. Karagöz yalnız kalır.) İyi ama şu dondurma kutusunun ne kabahati var. Onu şimendifere bindireceklerine sıcak su banyosuna soksalar daha iyi olmaz mı?

Hacivat: (Deli Rüstem'i getirir.) Yürü bakayım hınzır deli!

Deli Rüstem: Amanın bak bak! Yenicami Mısır Çarşısı'na göz kırpmıyor.

Hacivat: (Tokat atar.) Yürü! (Tımarhaneye girerler ve deliyi bağlar.) Yeter artık sizden çektiğimiz!

Deli Rüstem: (İçeriden) Vay, burada mısın Hint horozu!

Karagöz: (İçeriden) Buradayım karnaval kokozu. (Oral, 2002: 206-214).

Aşağıdaki verilen söyleşme bölümündeki yalanlama örneğinde rüzgârın Karagöz'ü havaya çıkarması ve Piyâle bostanlarına götürmesi, Karagöz'ün lahananın içine saklanması gibi yalana dayalı hayalî olaylar anlatılmıştır. Söyleşmenin sonunda olayların rüya olduğunun söylenmesiyle olayların yalan olduğu belirtilmiştir.

Karagöz: Canımın sıkıntısından sokağa fırladım. Öfkemi söndürmek için bir gezinti yapayım dedim. Ta Okmeydanı'na kadar gitmişim.

Hacivat: Vay Karagöz'üm sonra?

Karagöz: Sonra, orada bir oktaşının yanına oturmuş bir adama tesâdüf ettim. Galiba o da benim gibi öfkeliydi. Oturmuş fosur fosur sigara içiyor.

Hacivat: (Telaşla) Aman sonra?

Karagöz: Dur patlama! Benim canımda bir sigara istedi. Adamın yanına çöktüm. Hâl hatır etikten sonra sigara istemek için lakırdı aramaya başladım.

Hacivat: Açıl Karagöz'üm, açıl!

Karagöz: Nereye? Denizde değilim, Okmeydanı'ndayım anlamıyor musun?

Hacivat: Hayır canım, söyleyiver demek istiyorum.

Karagöz: Biçimine getirdim, istedim. Adamcağız verdi. Öfke ile bir nefes, bir nefes daha...

Hacivat: Çek, çek!

Karagöz: Köftehor tepelerim! Ne çekeyim? Yedek mi? Sana Okmaydanı'ndayım diyorum.

Hacivat: Sonra?

Karagöz: Birkaç nefes içtikten sonra bir fırtınadır başladı.

Hacivat: Aman!

Karagöz: Aman mamam yok! Rüzgâr beni kapınca yallah havaya.

Hacivat: Aman birâder sıkı tuttun!

Karagöz: Tutunmak mümkün mü? Rüzgâr beni önüne kattı, doğru Piyâle bostanlarına.

Hacivat: Düştün mü?

Karagöz: Düştüm ama bereket versin bir yerime bir şey olmadı. Bir de ne bakayım, bostan kuyusunun içinde değil miyim!

Hacivat: (Ağlar gibi) Vah, birâder! Çık, çık!

Karagöz: Pataklarım ha, çıkarsın! Kuyu derin, bereket versin kuyunun içinde bir incir ağacı varmış. Ona tutundum da suya düşmedim.

Hacivat: Neyse bu da bir şey, sonra ne yaptın?

Karagöz: Akşam serinliğine kadar bekledim. Kuyunun dolabı dönmeğe başladı. Galiba bostancı dolaba eşiği koyup işine gitmiş olacak. Kovanın birine girdim. Haydi kova ile beraber suyun içine!

Hacivat: Derken Karagöz'üm?

Karagöz: Derken, haydi su yoluna, oradan da lahana tarlasına.

Hacivat: Haydi, artık kaç!

Karagöz: Bende kaçmak istedim ama ne mümkün! Bir de ne göreyim, on adım ötede bahçevan kocaman bir bıçakla lahana kesiyor! Herif beni görse, hırsız zannedecek ve işimi bitirecek!

Hacivat: Ey, ne yaptın?

Karagöz: Yanı başımda bir büyük lahana vardı. Hemen yapraklarını açıp içine saklandım.

Hacivat: Aman birader sığabildin mi?

Karagöz: Elbette. Sen sonunu dinle! Bahçevan bizim lâhanaya da bıçak salladı. Haydi babam küfeye! Derken zerzevatçı dükkânına, oradan da satılıp bir eve.

Hacivat: A birâder kaçmaya hiç fırsat bulamadın mı?

Karagöz: Ne gezer! Evde bizi kaynar suya atmasınlar mı?

Hacivat: Aman ne diyorsun? Vah vah vah!

Karagöz: Sorma birâder o aralık kan ter içinde gözlerimi açmıştım, bir de ne göreyim?

Hacivat: Aman, ne gördün?

Karagöz: Hani o adam bana sigara vermedi miydi?

Hacivat: Evet!

Karagöz: Meğer sigarada esrar varmış. Ben de içince orada sızmışım. Herif, ben uyurken gitmiş. Orada otlayan sözüm ona bir eşek gelmiş; suratıma sıcak sıcak işemeğe başlamamış mı?

Hacivat: Hay Allah müstehâkını versin, esrar dalgası desene?

Karagöz: (Tokat atar) Ne zannettin a zırtakoz? (Hacivat kaçır.) (Oral, 2002: 224-225).

2.5. Orta Oyunu

Orta oyununun ortaya çıkışı ile ilgili araştırmacılar tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Orta oyununun Türkmen (2001: 3) bir rivayete göre Kanunî Sultan Süleyman zamanında akıl hastanesinde tedavi gören hastaların kontrol altında tutulması amacıyla oynandığını; Ozansoy (2001: 216), Karagöz'ün sahnede canlandırılmış şekli olduğunu ve orta oyununda Karagöz'ün yerini Kavuklu'nun; Hacivat'ın yerini ise Pişekâr'ın aldığını; Elçin (1986: 675), orta oyununu meddahın çok sanatkârlı bir şekli veya Karagöz'ün perdeden yere inmiş bir türü olduğunu ve orta oyununun Türkiye'de eski kol oyunlarının temsili bir karakter almasıyla ortaya çıktığını ileri sürmektedirler. Gerçek (2001: 24), Ali Rıza Bey (2001: 12) ve And (2001b: 35), bu kolları Han Kolu, Süpürge Kolu, Zuhuri Kolu, Kirli Kol, Yoran Kolu, Çifte Kanburlar Kolu, Kanburlar Kolu, Hacı Bekçi Kolu olarak belirtmektedir.

Orta oyununu Kudret (1973: 1), dört bir tarafı izleyici ile çevrilmiş bir alanda belirli bir konu etrafında canlı oyuncularla oynanan realist halk tiyatrosu; Düzgün (2002: 491), çevresi seyircilerle kuşatılmış meydana canlı oyuncularla doğaçlama bir şekilde oynanan oyun; Felek (2001: 40), sahne ve dekora gerek duyulmadan etrafı seyircilerle çevrilmiş herhangi bir meydana doğaçlamaya dayanarak oynan tulûat tiyatrosu olarak tarif etmektedir.

Orta oyununun konuları, gölge oyunu Karagöz'ün konuları ile benzerlik göstermektedir. Türk kültürünün zenginliğinden beslenen Orta oyunu konularını günlük yaşam, masal, efsane ve halk hikâyelerinden (Düzgün, 2002: 491) almaktadır. Elçin (2005: 676), orta oyununda işlenen konuların mizah ve hicvin süzgecinden geçerek seyirciye aktarıldığını ifade etmektedir.

Karagöz'de olduğu gibi orta oyunundaki Kavuklu ve Pişekâr da yaşadıkları toplumdaki insanların birer temsilcisi niteliğindedir. Olaylar, bu iki baş kahraman çevresinde gelişir. Oyunda verilmek istenen mesajlar Kavuklu ve Pişekâr aracılığıyla seyirciye iletilir.

Kavuklu, orta oyununun en önemli güldürme unsurudur. Felek (2001: 42) Kavuklu'yu saf, açık sözlü, doğal bir tip olarak tarif etmektedir. Güzel ve Torun (2017: 292) Pişekâr'ın orta oyununun bir anlamda yönetmeni olduğunu ifade etmektedirler.

2.5.1. Orta Oyunu Bölümleri

Orta oyununun şekli ile ilgili araştırmacıların görüşleri ortaktır. Araştırmacılar, orta oyununun giriş, muhavere, fasıl ve bitiş (Kudret, 1973: 52; 2001: 27; Düzgün, 2002: 491; Albayrak, 2007: 401) olmak üzere dört bölümden oluştuğunu ifade etmişlerdir.

Giriş bölümü, Pişekâr'ın meydana gelip seyirci ve zurnacıyla konuşarak oyunu açtığı bölümdür (Kudret, 2001: 30). Bu bölüm, seyircinin dikkatini toplama ve seyirciyi oyuna hazırlama amacı taşımaktadır.

Orta oyununun muhavere bölümü, oyunun baş kişileri olan Pişekâr ve Kavuklu'nun söz ustalığını, dili kullanmadaki becerilerini gösterdikleri bölümdür. Muhavere bölümünün Kudret (2001: 30), arzbâr ve tekerleme olmak üzere iki kısımdan meydana geldiğini, arzbârın oyunun baş kişileri olan Kavuklu ve Pişekâr'ın tanışma konuşması olduğunu ifade ederken bu bölümün asıl amacının oyunun kişilerini seyirciye tanıtmak olduğunu belirtmektedir.

Muhavere bölümünde arzbâr bittikten sonra Kavuklu'nun söylediği tekerleme yer alır. Bu tekerlemeler, gerçeküstü, akıl dışı durum veya olayları konu alır. Muhavere bölümünde söylenen tekerlemeleri Gerçek (2001: 16), Elçin (2005: 676) ve Türkmen (1991: 21), olmayacak ya da olması imkânsız bir olay veya durumu olmuş gibi göstererek, anlatarak karşısındakini inandırmak için ustaca uydurulmuş sözler olarak tarif etmektedir. Kudret (2001: 31, 1973: 57) ve And (2001: 145) da Kavuklu'nun gerçekdışı bir olayı kendi başından geçmiş

gibi Pişekâr'a anlattığını ve sonunda olayın gerçek olmadığını, bir rüya olduğunu söylediğini ifade etmektedir.

Orta oyununun icra şekli sebebiyle söze dayalı bir oyun olduğunu söylemek mümkündür. Orta oyununda yapılan ses ve söz tekrarları, secilere yer verilmesi, mizahî bir üslupla olayların anlatılması akıcılığı sağlamakta ve oyunun estetik yapısını oluşturmaktadır.

And (2001: 143) da anlamsız sözleri, uydurma deyişleri oyunun temeli olarak görmektedir. Buna dayanarak muhavere bölümünün orta oyununun en önemli bölümü olduğunu söylemek mümkündür.

Fasıl bölümü, belli bir olayın işlendiği, sahnelendiği bölümdür (Kudret, 2001: 33, 1973: 58).

Bitiş bölümü, oyunun son bulduğunu seyirciye haber veren bölümdür. Bu bölümde Pişekâr, seyirciden özür diler, bir sonraki oyuna dair bilgiler verir ve seyircileri selamlayarak sahneden çekilir (Kudret, 2001: 34).

Karagöz'de olduğu gibi orta oyununda da mizah ön plandadır ve amaç, seyirciyi güldürmektir. Felek (2001: 40), orta oyununda güldürme unsurlarının cinas, nükte, rüya denilen hikâye, taklit ve mimik olduğunu belirtmiştir. Biz bu unsurlara yalanın da eklenmesi gerektiği kanaatindeyiz çünkü orta oyununun muhavere bölümünde yer alan tekerlemeler gerçeküstülüklerle dayanır. Söz konusu gerçeküstülüklerin temelinde yalan vardır. Orta oyununda yer aldığını düşündüğümüz yalanlamalarla ilgili birkaç örnek aşağıya alınmıştır.

Aşağıda verilen Orta oyunu muhaveresinde fırtınanın Kavuklu'yu göğe çıkarması ve Kavuklu'nun gökyüzünde seyahat etmesi, gökten lahananın içine düşmesi gibi olağanüstü olaylar yalana dayalı olarak anlatılmıştır. Muhaverenin sonunda anlatılanların rüya olduğu söylenmiştir.

Kavuklu: Sorma tosuncuğum, bir felaket atlattım ki tarif kabul etmez.

Pişekâr: Aman, geçmiş olsun Hamdiciğim. Naklet bakayım, merak ettim.

Kavuklu: Canım, geçende bir fırtına çıkmadı mıydı?

Pişekâr: Evet. Hatta ben korkumdan evin bodrumuna kaçmıştım. Sen nerede idin?

Kavuklu: Ben göklerde!

Pişekâr: Deme!

Kavuklu: Nasıl deme? Hâlâ tir tir titriyorum. Haşım haşım yanıyorum.

Pişekâr: Sakın sıtma olmayasın?

Kavuklu: Sıtma kaç para eder?

Pişekâr: Vah! Vah! Aman Hamdiciğim, anlat bakayım.

Kavuklu: İşte o fırtına sabahıydı. Rüzgâr daha pek o kadar esmiyor, yağmur azar azar çiseliyordu. Evden şemsiyeyi aldım. Açtım. Dırağman, Fethiye yolunu tutturdum. Fatih Meydanı'na geldim, rüzgâr ziyadeleşti.

Pişekâr: Açık, yüksek yerlerde öyledir.

Kavuklu: Baktım ki şemsiye dikilmeye başladı. Nerede ise elimden kurtulacak. Sıkı sıkı sapına sarıldım.

Pişekâr: Neyin sapına?

Kavuklu: Şemsiyenin! Ben sarıldıkça o dikildi.

Pişekâr: Baş vuruyor mu idi?

Kavuklu: Vurmaz olur mu.

Pişekâr: Allah vere de bocalamayaydın.

Kavuklu: Bocalamak nerede? Rüzgâr sertleştikçe sertleşti. Şemsiye dikildikçe dikildi.

Pişekâr: Aman!

Kavuklu: Amanı zamanı yok! Bir aralık, vücudumda bir hafiflik duydum.

Pişekâr: Ne oldu? Boşandın mı?

Kavuklu: Çüş! Sen boşanırsın.

Pişekâr: Kusmak Hamdiciğim. İnsan dolup boşanmaz mı?

Kavuklu: Dolup boşanmanın sırası mı? Fırtına koptu. Her tarafım sıırılsıklam. Bir ara dikkat ettim ki ben Fatih Camii'nin kapısının üstü ile bir hizaya gelmişim. Kurşunlar bana doğru.

Pişekâr: Ne diyorsun? Yat aşağı! Mazallah, bir tanesi rastladı mı?

Kavuklu: Tosun, sen bunamışsın. Tüfek kurşunu değil, kubbe kurşunları.

Pişekâr: Hay, Allah müstahakını versin. Yüreğim hop etti.

Kavuklu: Benimkini sorma, neler etti? Ben hâlâ yürüyorum, sanıyordum. Bir de göz ucuyla bakayım ki ayaklarım yerden kesilmiş, ben on on beş arşın yükselmiş değil miyim?

Pişekâr: Eey! Sonra?

Kavuklu: Sonrası. Büyük kubbe, derken minarelerin ilk şerefesi, alemeleri.

Pişekâr: Ya düşeydin!

Kavuklu: Kabil mi? Şemsiyenin sağlam olduğunu biliyorum.

Pişekâr: Oh! Sarıl! Ne yapıyorsun?

Kavuklu: Sarıl demedin mi?

Pişekâr: Bana değil. Şemsiyenin sapına!

Kavuklu: Artık aşağılara bakamıyordum. Gözlerim kararır, diye korkuyordum. Uç babam, uç!

Pişekâr: Ooh! Ben senin yerinde olsam çaylak maylak akbaba kovalar, yakalardım.

Kavuklu: O havada rasgelirsen.

Pişekâr: Aman Hamdiciğim. Bir şeyi daha merak ettim. Yolu nasıl buluyordun? Pusulan var mıydı?

Kavuklu: Pusulam yoktu ama cebimde, kabının üzeri haritalı bir sigara kâğıdı vardı. Çıkarıp bakıyordum.

Pişekâr: Acaba, nerelere kadar gittin?

Kavuklu: Düz gitseydim, muhakkak, Şam'ı bulmuştum fakat dik gittiğim için haritadan bulunduğum yeri tayin ettim ki Çukurbostan üzerindeyim.

Pişekâr: Eh! Ne ise! Pek o kadar uzun değil.

Kavuklu: Evet. Ne diyordum?

Pişekâr: Çukurbostan üzerindeyim, diyordun!

Kavuklu: Hâ. Bir de rüzgâr birdenbire kesilmesin mi? Başladım inmeye.

Pişekâr: Aman!

Kavuklu: Aman ki aman! Tam yan yola kadar indim, güneş de çıktı. Çıkar çıkmaz gözlerim kamaştı. Ne oluyorum demeye kalmadı, şemsiye paf dedi delindi.

Pişekâr: Eyvah!

Kavuklu: İşitiyorum, mahalle çocukları: “Gökten insan yağıyor!” diye bağıırıyorlardı. Onları dinleyeyim derken şemsiye tersine döndü. Harita elimden uçtu. Ben de kendimi bıraktım.

Pişekâr: Nereye?

Kavuklu: Aşağıya!

Pişekâr: Sonra? Aman çabuk söyle!

Kavuklu: Söylemeyeceğim.

Pişekâr: Aman söyle! Canım söyle!

Kavuklu: Tosun! Tosun! Seni yürütür, öküz yaparım ha! Dinleyecek misin? Yoksa.

Pişekâr: Dört kulağım sende!

Kavuklu: Ulan, iki kulak senin nene yetmiyor ki! Her ne ise düştüm.

Pişekâr: Sakatlık makatlık?

Kavuklu: Yok! Düştüm ama bir şeyler gacır etmeye başladı. Her tarafım birdenbire kapandı.

Pişekâr: Kuyu mu?

Kavuklu: Değil. Burnum ile şöyle bir kokladım ki lahana kokuyor.

Pişekâr: Gacır gacır mı ediyordu? Öyle ise ta göbeğine saplanmışsın.

Kavuklu: Tam da buldun. Ben düşerken meğer o açık imiş. Ben düşünce kapandı. Dış yaprakları bana sımsıkı sarıldı. Kolumu bacağımı bağladılar zannettim.

Pişekâr: Lahana korkmuştur!

Kavuklu: Korktu! Şimdi ben buradan nasıl çıkacağım diye düşünürken bir sallantı, bir sallantı.

Pişekâr: Neler oluyor?

Kavuklu: Ne bileyim? Bir sağa gittim bir sola. Lahana ile beraber olduğum yerden adeta koştum. Kulak verdim ki bir Arap karısı söyleniyor. Şimdi ben bunu eve götürür, dolma yaparım diyordu. Yüklendi. Git, bire git. Sonunda durdu. İndirdi. Derken, etrafımda çatırtılar başladı. Bir şeyler kopuyordu. Arap karısı lahanayı yere hızla bırakınca ufak bir çatlak meydana gelmişti. Gözümün birini oraya diktim, gözlüyordum. Elinde kara saplı bir bıçak. Dış kabukları soyuyor. Nemden sesim kısılmış. Bir türlü bağırıyordum. Bıçağı gözet, bir tarafıma saptırsın, diyemiyordum. Tam bana üç dört yaprak kala kalktı. Lahanayı kapınca ocaktaki iri, büyük bir tencereye atması mı?

Pişekâr: Eey!

Kavuklu: Bir su haşlandım, haşlanmadım, gözlerimi açtım ki ter içinde kalmışım.

Pişekâr: Sonra?

Kavuklu: Hâlâ mı sonra! Allah hayırlar versin. Meğer rüya imiş!

Pişekâr: Ben de sahi diye dinledim. (Rasim, 2001: 101- 105).

Aşağıda verilen muhavere bölümündeki yalanlama örneğinde de Kavuklu, yaşamadığı bir olayı yaşamış gibi Pişekâr'a anlatmakta ve sonunda rüya olduğunu söylemektedir.

Pişekâr: Ey, bakalım ne âlemdesin Ali'ciğim?

Kavuklu: Sorma İsmail Efendi. Pederin vefatından sonra bütün bütün sefil kaldım. Hangi işi tuttumsa muvaffak olamadım. Nihayet Etyemez'de deniz kıyısında bir kahve tuttum. İşlek yer olmadığı için pek kazanç olmuyorsa da civar komşuların yardımıyla geçiniyorum.

Pişekâr: O da iyi.

Kavuklu: Birgün kahvenin yanındaki konağın sahibi bey beni çağırttı: “Oğlum bizim Kerîme bu perşembe gelin oluyor. Damadın evi Macuncu'da. Mürüvvetimi göstermek için gelin alayını Bayezıt'tan, Edirnekapısı'ndan dolaştırmak suretiyle göndereceğim. Sen işgüzar bir adam olduğun için bu alayı idare edeceksin. Ben de seni iyice memnun edeceğim.” dedi.

Pişekâr: Ah ne âlâ iş!

Kavuklu: Perşembe geldi; sabahleyin kapının önüne elli tane araba dayandı, beş tane de binek beygiri. Düğün sahibi, benim için “bir kazaya maruz kalmasın diye bir beygir intihab etmiş ki görme. Gayet güler yüzlü. Gülmekten dişleri meydanda bir hayvan. Gözleri kapanmış, tefekküre dalmış sanırsınız. On altı sopa vurdum ancak o zaman kuyruğunu bir defa salladı.

Pişekâr: Aman birader, o tarif ettiğin senin, gayet ihtiyar bir beygir olacak.

Kavuklu: İhtiyar da söz mü? Bir patlıcana dört değnek sok işte bizim beygir. Kolumdan tutup beni bindirdiler. Her ne kadar “deh meh” dedikse de beygir öyle yürüyecek gibi gözükmüyordu. Bereket versin, gelin arabacısı usta bir adammış. Hemen bir kumanda etti: “Dayana dayana beygiri tramvay yoluna bastırın.” dedi. Güç hal ile dediğini yaptılar. Arabacı da oku getirdi, beygirin kuyruğuna dayadı.

Pişekâr: Aman birader, kazalı iş o.

Kavuklu: Kazalı ama bir kere söz verdik.

Pişekâr: Eey, sonra?

Kavuklu: Arabacı o acar beygirine kamçıyı vurdu mu bizimki şöyle bir ilerler gibi oldu. Ama inatçı mı inatçı. Ön ayaklarını direndi kaldı. İhtiyar mihtiyar hayvanın bu haline şaşakaldım. Arabacı biraz daha zorlayınca hayvanın ayakları tramvay yolunda olduğu için kızak kayar gibi ilerlemeye başladı. Nihayet hayvan da alıştı, yürüdü. Arkamda alayın azametini sorma. O elli araba, iki tarafın arabacıları, davetliler, kendi kendini davet edenlerle beraber lebalep dolu idi. Bayezıt’tan, Fatih’ten, Edirnekapısı dışarı çıktık.

Pişekâr: Orada bakla tarlaları filan vardır.

Kavuklu: Evet. Yol uzak, hava da sıcak olduğu için geline bir parça nefes aldirmek maksadıyla Bayrampaşa’da durduk; arabanın kale tarafına olan kapısını açtık, biz de mahalle delikanlılarıyla atlardan inerek birer cigara içtikten sonra yola koyulduk. Tam Topkapı’ya geldiğimiz sıralarda idi, gelin arabasından yenge hanım başını çıkarıp: “Ali Efendi! Ali Efendi! Ben sıcaktan uyumuş kalmışım. Şimdi gözümü açtım, ne göreyim gelin yanımda yok. Acaba Bayrampaşa’da mı kaldı, düştü mü, ne oldu, bilmiyorum.” demesin mi!

Pişekâr: Eyvah Ali’ciğim! Ne yaptın?

Kavuklu: Ne yapayım, pek fena bir vaziyet! Arabayı boş göndersem güvey evinden gelin soracaklar; kızın evine gitsem babası benim yakama yapışacak. Bir lahza düşündüm, derhal vaziyeti kavradım. Misafir arabalarını, yavaş yavaş yürümelerini tembih ederek, düğün evine doğru yolladım; gelin arabalarını çevirttim, aynı yoldan, ters geri aramaya başladım.

Pişekâr: Aman Ya Rabbi! Eey, sonra?

Kavuklu: Bayrampaşa’ya gelince yüreğim ferahladı.

Pişekâr: Gelini mi gördün?

Kavuklu: Kâfir gelin, gelincik! Bakla tarlasına girmiş, safasına bakmıyor mu?

Pişekâr: Ah! Gözün aydın!

Kavuklu: Hemen bir şey söyletmeden kucaklayıp arabaya attım. “Sür arabacı! Sür arabacı!” bir solukta macuncuya geldik. Ama herif kızmış, şeker köpürmüş, “Nerede kaldın a münasebetsiz?

Az daha şekeri yakıp kıvamı kaçıracaktım.” dedi. Hiddetle elimden o güzelim gelinciği aldığı gibi şekere attı, bir limon sıktı, tencereyi aşağı indirdi.

Pişekâr: Ya gelin ne oldu? Anlayamadım.

Kavuklu: Gelin filan yok, gelincik var.

Pişekâr: Ne gelinciği? Gelin gelin.

Kavuklu: “Gelin” diye kimi çağırıyorsun? “Gelincik” dedim anlamadın mı? Şekercinin yanında çalışıyordum. Gelincik macunu yaparken uyumuşum. Ustanın “Gelincik nerde?” diye bağırması üzerine uyanmışım.

Pişekâr: Tuuu! Allah müstehakını versin! Ben de bunu olmuş bir vaka gibi dinliyordum.

Kavuklu: Ben sana başlarken “Hayırdır inşallah!” demedim mi?

Pişekâr: Hayır duymadım.

Kavuklu: Sen unutmuşsun. Hiç gelin arabadan kaçır da görünmez olur mu? Aslı olmadığı bundan da belli (Kudret, 1973: 217-218).

Aşağıdaki muhavere bölümündeki yalanlama örneğinde de Kavuklu, yaşamadığı bir olayı başından geçmiş gibi Pişekâr’a anlatır ve sonunda bunun bir rüya olduğunu söyler. Muhaverede geçen olaylar akıl sınırlarının dışında kalan hayalî kurguya olaylardır.

Pişekâr: A birader, sözü sen âdetâ saçma bir hale koyuyorsun. Birbirimizi görmeyeli nelerle meşgul oldun? Nerelere gittin? Elbette birçok değişiklikler geçirdin. Maceranı soruyorum, sen başka şeylere sapıyorsun, vaka da geri kalıyor. Evet, seni dinliyorum. Anlat.

Kavuklu: Canım İsmail, nesini anlatayım? İnsan yaşadığı müddetçe elbette az çok meşakkat, eziyet çeker. İşte ben de öyle oldum. Hele hiç unutmam, geçen kış, biliyorsun, dehşetli bir soğuk olup da her taraflar müthiş buz kesilmişti.

Pişekâr: Evet birader, soğuk bir haftadan fazla devam etmiş, pek çok kimseler evlerinden dışarı çıkamamıştı. Atı arabası olanlar da kapanmış kalmış.

Kavuklu: Hah, işte o günlerin biriydi. Çarşıya inmek mecburiyeti oldu. Ayaklarıma keçe terliklerimi, üzerine de mestlerimi geçirerek evden çıktım.

Pişekâr: Efendim öyle kristalize idi ki buzlar, adım atmanın imkânı yoktu. Bari bu kalçınlar bir şey temin edebildin mi? Yani, matlub sâbit oldu mu?

Kavuklu: Canım, şimdi bir defa anlatırken, İsmail, “Mahdum zâbit oldu mu?” diye sualin ne lüzumu var? Burada münasebetsizlik sende mi, bende mi?

Pişekâr: Birader ben öyle bir şey sormadım ve aklımdan geçmedi. Onu da nereden uydurdun?

Kavuklu: Ulan, ne fitne herifsin be! Şimdi söyledin. Ne inkâr ediyorsun?

Pişekâr: Haaa! Şimdi hatırıma geldi. Efendim “Mahdum zâbit oldu mu?” demedim, “Matlub sâbit oldu mu?” dedim. Hay Allah iyiliğini versin! Yani, “Sokağa çıkıp çarşıya gidebildin mi? Kaymadın mı?” diye sordum.

Kavuklu: Pekâlâ. Bunun düpedüz Türkçesi dururken böyle beni şaşırtacak şeyleri neden söylersin be birader?

Pişekâr: Efendim alışkanlık. Hiç başka bir şey değil. Evden çıktın.

Kavuklu: Aman birader, çıkmaz olaydım. İki adım atar atmaz.

Pişekâr: Muvâzeneyi kaybettin.

Kavuklu: Neyi kaybettim?

Pişekâr: Efendim muvâzeneyi, yani kendi tartını kaybettin.

Kavuklu: Başkasının kantarı ile tartılmağa başladım, fakat onu da beğenmediler.

Pişekâr: Baskülle mi başladın?

Kavuklu: Yok canım, ben şimdi senin silsilenden başlayacağım, o zaman aklın başına gelir.

Pişekâr: Efendim sebep?

Kavuklu: Ulan, geçirdiğim şeyleri anlatıyorum; beynimi alt-üst ediyorsun; nerede kaldığımı bile bulamıyorum. İsmail, geçirdiğim vakanın her yerinde böyle sual çıkarırsan Alimallah bırakır kaçarım.

Pişekâr: Aman birader, benim karıştığım yok. Buyurun. Sizi dinliyorum. Buyurun, Allasen buyurun!

Kavuklu: Vallahi birader, ben hemen hemen önün sıra yedim, karnım tok. Siz buyurun!

Pişekâr: Canım bu da ne?

Kavuklu: Ulan, bu da nesi var mı? Öyle bir cinas yuvarlıyorsun ki, insan dayanamıyor. İsmail, bırakır kaçarım; veyahut dilini tut da geçirdiğim şeyleri anlatayım.

Pişekâr: Öyle ama a birader, hâlâ evden dışarı çıkamadın.

Kavuklu: Yakamı bırakmıyorsun ki.

Pişekâr: Vay! Demek ben mâni oluyorum, öyle mi? Pekâlâ! Ben de bundan sonra eğerleyim ağzımı açarsam.

Kavuklu: E, şimdi bu bitti mi? Oldu mu yutturma?

Pişekâr: İşte bak, lâfi kendin uzatıyorsun, birader.

Kavuklu: Ulan, herkes abdal mı? Sözün arasında olsun bir şey yutturmak zevkindir.

Pişekâr: Efendim ne yutturdum şimdi?

Kavuklu: Daha ne yutturacaksın? “Eğerleyim seni” diyorsun. Ulan, ben hayvan mıyım? Anladım, seninle görüşülmeyecek. İsmail, (Yürür.) gevezelik etmediğin bir gün haber ver de görüşelim. Allahaismarladık!

Pişekâr: (Karşılayarak.) Böyle bir hatâda bulundumsa affınızı dilerim. Bilerek değildir, söz misali olsa gerektirir. Sen her şeye bir bahane bulup mânâ verirsin. İşte af taleb ediyorum. Af et!

Kavuklu: İsmail hem soruyorsun hem de dinlemiyorsun a birader.

Pişekâr: Canım peki, evden çıktın.

Kavuklu: Çıktım ama yürümenin imkânı yok.

Pişekâr: Hiç kımıldamadın, orada kaskatı kaldın mı, birader?

Kavuklu: Kaskatı sen kal. Güya yürüdük. Kırk elli adım atar atmaz, nasıl oldu bilmem, biz sırt-üstü yere uzandık.

Pişekâr: Aman birader, bir tarafında bir sakatlık filân yok ya inşallah?

Kavuklu: Yok. Birdenbire öyle bir şey anlayamadım ama İsmail, yerimden de doğrulamadım.

Pişekâr: Demek öyle upuzun, cenaze gibi yerde kaskatı kaldın mı?

Kavuklu: Çenen tutulsun, İsmail!

Pişekâr: Canım, ne darılıyorsun? “Teşbihte hata olmaz” derler, meşhurdur. Demek kalktın?

Kavuklu: İsmail, yutturmalarından vazgeç de dur anlatayım; yoksa bu sefer hakikaten bırakır giderim.

Pişekâr: Aman birader, darılma. Bizim Türkçemiz böyle, yoksa an-kasdin değildir. Şimdi, doğrulabildin mi? Onu anlat.

Kavuklu: Ulan, rahat bırak da anlatayım. Kalktım, kalktım ama ayakta durabilirsen dur.

Pişekâr: Efendim, ne yaptın? Muvâzeneyi temin edebildiniz mi bari?

Kavuklu: Anlıyamadım?

Pişekâr: Terazilenebildin mi bari? Yani, ayakta durabiliyor musun?

Kavuklu: Kör müsün? Oturmuyorum ya!

Pişekâr: Canım, “burada” demedim, buzda buzda.

Kavuklu: Ne münasabet! Birçok çabaladıktan sonra ayağa kalkabildim ama olduğum yerde de kaldım. Ne ileri ne geri.

Pişekâr: Kazık gibi olduğun yerde mi kaldın?

Kavuklu: Kazık sensin. “Arada bir yutturma” dedik, olmadı mı daha? Malûm ya bizim evin önü çarşıya kadar meyillidir. Bu sebeple ne geri dönebildim ne de olduğum yerde duramadım. Düşmemek için kendimi teraziledikçe kaydım. Öyle bir hale geldim ki İsmail, âdetâ çimendifer gibi gidiyordum. Yolda tesadüf eden ahabplar, “Hamdi Efendi, uğurlar olsun!” diye bağırıyorlardı.

Pişekâr: Aman birader, seni durdurmaya teşebbüs eden olmadı mı? Meselâ önüne aşçı iskemlesi atmak gibi mânialar icat etmek veyahut göğüslemek gibi?

Kavuklu: Ne münasebet İsmail. Önümde durmanın imkânı var mı?

Pişekâr: Efendim seni durduracak hiçbir mânia yok mu? Bu ne gidiştir birader?

Kavuklu: Onu ahibbâdan bazıları tecrübe ettiler; fakat ben öyle hızlanmışım ki önüme duranı devirip geçiyorum.

Pişekâr: Aman birader, öyle derken demek sen gideceğin yerde de duramayacaksın. Nereye gidecektin?

Kavuklu: Canım çarşıya. Nafaka tedariki için çıktımdı.

Pişekâr: Peki şimdi?

Kavuklu: Artık durmak yok.

Pişekâr: Demek çarşığı da geçtin?

Kavuklu: Bir çimendifer gibi İsmail.

Pişekâr: Birader, bu yolun neticesi Haliç Denizi gelir. Maazallah, ya denize gidersen?

Kavuklu: Merak etme, o da oldu.

Pişekâr: Aman birader, denize kadar gittin mi? Bari dalmayaydın.

Kavuklu: Ona imkân yoktu, İsmail.

Pişekâr: Demek, önlediler öyle mi?

Kavuklu: Yok canım. Nasıl önlerler? Vurduğumu deviriyorum yahut sürüklüyorum.

Pişekâr: Eee nasıl durdun?

Kavuklu: Kim dedi durdum birader.

Pişekâr: Peki, denize mi daldın?

Kavuklu: İsmail ona da imkân yoktu, çünkü Haliç tamamıyla donmuş, buz olmuştu.

Pişekâr: Tamam! Öyleyse orada kalmışsındır.

Kavuklu: Ne gezer? Ben Otakçılar'ın o dik yokuşundan öyle hızlanarak inmişim ki yıldırım gibi Sötlüce'yi buldum.

Pişekâr: Aman birader, tehlike!

Kavuklu: Tehlike mehlike Sötlüce'yi geçtik.

Pişekâr: Demek orada tuttular.

Kavuklu: Ne gezer! Kim karşıladıysa tepe üstü geldi. Onu görenler, artık ne yoluma durdular ne de bir mâniaya başvurdular. Biz de o hızla Bademlik mademlik demedik geçtik. Baktım ki artık durmanın imkânı yok, beni görmeğe çıkanlara rica ettim, "Amanın, size çok yalvarım! Tutturduğum istikameti görüyorsunuz; şöyle bir tahmin mi edersiniz, haritaya mı bakarsınız, telgrafhaneye mi sorarsınız, beni karşılayacak bir yere telgrafla haber veriniz, bari karşılasınlar." dedim.

Pişekâr: Peki ama birader dağlar, tepeler, dik yokuşlar var. Buralarda ne yapıyorsun?

Kavuklu: İsmail, senin düşündüğün kadar ne dik tepeye ne de dağlara tesadüf etmedim. Tepenin birinden vız! diye indim mi, o hızla karşıma gelen yokuşu, biraz da ufaraksa zahmetsizce çıkabiliyorum.

Pişekâr: Ya fazla dikine rasgeline?

Kavuklu: Ben yardım ediyorum. Öyle yapmasam donup kalırım. Çarnâçar etrafımda bulunan ağaçlara tutunup tepeyi buluyor, oradan öteye artık kendi kendine inip çıkıyoruz. Çok sürmedi İsmail, biz akşama doğru İğneada'ya düştük.

Pişekâr: Aman birader, çok yüksekte mi?

Kavuklu: Yok canım, ne yükseği! Doğru dürüst gittik. İğneada' da büyük kılıç ağları gererek beni karşıladılar, bu suretle ancak durdurabildiler.

Pişekâr: Demek ki uzaktan görmüşler.

Kavuklu: Hayır canım, telgrafla haber vermişler.

Pişekâr: Peki, oraya gideceğini nasıl tahmin etmişler?

Kavuklu: Efendim bir yerden değil, birkaç yerden, hattâ bir de evden. Tabî yolda görenler derhal eve malûmat vermişler, bir taraftan da onlar tahmin ettikleri iskikametteki memleketlere “Kayarak, dağdan tepeden bir Kavuklu geliyor; hemen karşılayınız.” demişler. İşte, İğneada ahali de benim yolda olduğumu öğrenmişler, bir alay büyük balık ağları kurarak beklemişler.

Pişekâr: Demek, bu suretle tevkif edebildiler.

Kavuklu: Hemen karakola, oradan da umumi hapishaneye. Tamam!

Pişekâr: Canım, öyle bir şey söyleyen yok. Onu da nereden çıkardın a birader! “Tevkif ederler” dedim, yani alıkoyarlar, daha ileriye gitmene mâni olurlar, demektir. Her ne hal ise birader, sonra?

Kavuklu: Sonrası, elim ayağım donmuş.

Pişekâr: Elbette. Bu seyahat kaç saat sürdü?

Kavuklu: Ee, aşağıyukarı iki üç saati buldu tahminen.

Pişekâr: Doğrudur birader. Demek ki çok fevkalâde bir sür'at dahilinde hareket ediyormuşsunuz. Doğrudur.

Kavuklu: Çok fena bir surat darlığında gidiyorduk. Bu dar surattan kurtuluncaya kadar akla karayı seçtik.

Pişekâr: Canım yine saçmalamaya başladın. Neler söylüyorsun?

Kavuklu: Ulan İsmail, çok köpoğlusun vesselâm!

Pişekâr: Bu da neden icap etti durup dururken?

Kavuklu: “Dar surat” diyen de sen, “surat darlığı” diyen de sen. Yine kabahat benim öyle mi?

Pişekâr: Anlaşıldı. Yine “Sen dedin, ben dedim” e başladık. Devam efendim, devam!

Kavuklu: Yola mı dayanayım? İsmail, ne söylüyorsun?

Pişekâr: “Dayan” değil, “devam” diyorum. Yani, sözün alt tarafı. Seni balık ağları ile güç belâ yakaladılar. Peki o kadar mı?

Kavuklu: Ulan, o kadar olur mu? Elbette bir yere misafir edecekler. Şimdi “üşümüştür” diye derhal balıkçılar kahvesine girdik. Oh oh! İsmail, görme öyle güzel ısıtmışlar ki tarif edemem.

Pişekâr: Demek ki telgrafi alınca hesap etmişler, “Şimdi buzlar arasından gelecek, herhalde üşümüştür.” diyerek sobayı fayrap mı?

Kavuklu: Evet, sobayı fergab.

Pişekâr: Canım ne “fergab”ı? Mahalle mektebinde Amme cüzü okur gibi a birader!

Kavuklu: Onu sana sormalı ulan, onu sana.

Pişekâr: “Fergabé değil. Şimdi hatırıma geldi “fayrap”; yani, kazanın veyahut sâir bir şeyin hızla, yani fazla hararete ihtiyacı olur diye o şeyin altındaki ateşi fazlalandırmak için “fayrap” denir ki lisân-i ecnebiyeden alınmıştır.

Kavuklu: O Hristiyan leblebi ne oluyor?

Pişekâr: Canım “leblebi” diyen yok “ecnebi” dedim. “Yabancı” demek oluyor.

Kavuklu: Yine sapıttın. Be canım bırak da başıma geleni hikâyeye edeyim. Yoksa İsmail, akşama kadar ne ben anlatabilirim ne de sen anlayabilirsin.

Pişekâr: Aman efendim, sizi dinliyorum. Haydi efendim devam buyurunuz, devam!

Kavuklu: Olur, hamam buyuralım hamam! Derken efendim, şöyle bir aklım başıma geldi.

Vücudum, hele ayaklarım biraz kendilerine gelmişlerdi. “Haydi buyurun!” dediler.

Pişekâr: Aman! Durma birader, hemen davran.

Kavuklu: Ben de öyle niyet ettim, fakat yanımda tabanca filân yoktu.

Pişekâr: Ne tabancası? Kavgı mı çıktı?

Kavuklu: Çıkan giren yok. Sen söylüyorsun.

Pişekâr: Haa! “Davran” dedim, o mu? “Davran” dediğim; “Hamam için derhal fırla” demek istedim.

Kavuklu: Peki, patladın mı? Öyle yaptığımı elbette söyleyeceğim fakat gevezelikten meydan yok ki. Sahibinden evvel ahıra girmek zaten âdetindir. Hemen oranın güzel bir hamamı varmış, birader doğru hamama! Oh! Vücut da yerli yerini yavaş yavaş buldu. Etraftan tellâklar etrafımı aldı. Kimi oğuşturuyor, kimi keseliyor, kimi büyük bakır badyada lifi köpürtüyor. Artık görme İsmail.

Pişekâr: Aman ne güzel! O aralık sen ne yaptın?

Kavuklu: Ne yapılır? Olduğu gibi kendimi bıraktım.

Pişekâr: Desene, uşaklar arı gibi.

Kavuklu: Fakat sokanı yok. Bu da bitti, ben de bittim. İsmail, görsen ne oldum ne oldum! Turşu, turşu!

Pişekâr: Öyle, birader. O korkunç soğuktan kurtulup da vücudun muhtaç olduğu hararet ve istirahatı bulunca. Bir de üstelik masaj. Artık o ne istirahat olur! Birader, onun zevkine doyulur mu hiç?

Kavuklu: Derken, efendim, hamamdan çıktık. Orada bizim tanıdıklardan birkaç kişi çıkmasın mı?

Pişekâr: Aman! “Nur alâ nur” desene! Derken.

Kavuklu: Derkeni filân doğruca odaya. Pufla bir yatak hazırlanmış. Şöyle bir uzandım. İsmail, bir saatten fazla uyumuşum. Uyandım, “Buyurun yemek.” dediler. Artık tatlılar, meyvalar, kahveler. Aman İsmail, şaşırdım. İşte bunlar bize bilmem nereden akraba oluyorlar. Görsen dünya onların oldu.

Pişekâr: Oh oh! Birader, ne kadar kaldın orada?

Kavuklu: Epeycene. Havalara açılmasına kadar bırakmadılar.

Pişekâr: Eh! Eve bir haber tabîi unutulmadı ya?

Kavuklu: Yok canım hiç unutulur mu? Bir telgrafla “İğneada’da tutulmuştur.” diye bildirdik.

Pişekâr: Artık ziyafetlerin ardı arası kesilmemiştir.

Kavuklu: Her neyse. Bir haftadan fazla kaldım. “Aman şu fırsatı kaçırmıyalım!” dedik.

Pişekâr: Haydi oradan bir kargaburuna atladın.

Kavuklu: Öyle olmadı. “Bir leylek gagası daha kuvvetli olur” dediler, biz de öyle yaptık.

Pişekâr: Anlıyamadım. Leylek gagası ne oluyor?

Kavuklu: Daha kuvvetli olduğu için ona bindirdiler.

Pişekâr: Efendim, anlıyamadım. Siz leylek gagasına mı bindiniz? Öyle anladım.

Kavuklu: Evet, leylek gagasına bindik.

Pişekâr: Yok canım! Nasıl olur? Bir yanlışlık var.

Kavuklu: Ne yanlışlığı İsmail? Sen demedin mi “Kargaburuna atlamışsındır”? Ben de “Leylek gagasına atladık” dedim.

Pişekâr: Hay Allah iyiliğini versin! Canım orada böyle karışık isimler vardır, ben onu kast ettim. Sen de onunla mı alay ettin? Neyse sonra?

Kavuklu: Sonrası... Tesadüf, bir tüccar yelken gemisi uğradı.

Pişekâr: Evet, İğneadası’nın kömürü meşhurdur. Rumeli kömürüdür. Belki onun için gelmiştir.

Kavuklu: Öyle olduğunu sonradan anladık. Her neyse. Bu fırsatı kaçırmıyalım, dedik. Kaptan da bizimkilerin yabancısı çıkmadı. Atladık tabîi. Bizi sintinede bir yere soktular.

Pişekâr: Haydi, uğurlar olsun! Safâ geldin, hoş geldin!

Kavuklu: İnşallah yine buyurunuz, efendim!

Pişekâr: Hayrola? Kime söylüyorsun?

Kavuklu: Peki, sen kime söylüyorsun?

Pişekâr: Canım, ben senin hesabına misafir olduğun tanıdıklar tarafından söylüyorum.

Kavuklu: Ben de senin hesabına kendi kendime söylüyorum. İsmail, şaşırtma da vakayı hikâye edeyim.

Pişekâr: Evet derken efendim.

Kavuklu: Mendiller sallanarak “Uğurlar olsun! Safâlar geldin!” sedâlarıyla açıldık. Bir “Fora yelken!” dir gitti. Tayfalar çok İsmail, yirmiden fazla.

Pişekâr: Demek efendim, bombarta öyle mi?

Kavuklu: Bilmem. Bir “Fora yelken!” dir gitti. Görsen İsmail, ada gemicileri maymun gibi direklerin tepesinde geziyorlar. Demeye kalmadı, teknil yelkenler açıldı. Hava da güzel. Artık gemi keyfine doyum olmaz.

Pişekâr: Pupa yelken gidiyorsunuz. Allah selâmet versin. Ne tarafa böyle?

Kavuklu: Bilmem. Karadeniz tarafına doğru açıldık.

Pişekâr: Kömür yüklediniz miydi?

Kavuklu: Haa! Bak, sahi onu söylemeye unuttum İsmail. Efendim, torluklarda kömür henüz yanmadı. Daha iki gün beklemek lâzımmış. Onlar da beklemediler.

Pişekâr: Açıldınız.

Kavuklu: Evet İsmail, öyle oldu. Keşke açılmaz olaydık!

Pişekâr: Hayrola? Kötü bir şeye mi yakalandınız yoksa?

Kavuklu: Orasını hiç sorma birader. Ne kadar gittik bilemiyorum fakat herhalde bir gün akşama kadar gittik. Gece yarısı idi, birdenbire rüzgâr kesildi. Biz de ...

Pişekâr: Olduğunuz yerde derhal demirlemiştinizdir.

Kavuklu: Öyle olacakmış. Fakat öyle mi oldu ya!

Pişekâr: Aman birader, ne oldu?

Kavuklu: Orası çok derinmiş İsmail. Zincir yetişmedi.

Pişekâr: Aman?

Kavuklu: Amanı zamanı bu! İki tane sandalın biri geminin kıçında, biri de güvertede bağlı imiş. İndirdiler. Tayfalar, içerisine binerek başladılar küreklerle yakın ümit ettikleri karaya doğru gemiyi sürüklemeye.

Pişekâr: Demek siz bir semt-i meçhule doğru gitmek üzeresiniz.

Kavuklu: (...)

Pişekâr: Yok canım! Onların haritaları maritaları vardır. Öyle körü körüne çıkmazlar. Baksana, “Yirmi kişiden fazla tayfası vardı” diyorsun. Peki sonra?

Kavuklu: Sonrası sabaha kadar çabaladık durduk.

Pişekâr: Hâlâ daha sabah olmadı mı?

Kavuklu: Nasıl olmadı. Oldu. Hem de öyle sabah ki pek sevinçli.

Pişekâr: Ne gibi sevinçli?

Kavuklu: Birader nasıl sevinilmez! Bir de baktık ki Eyüp’le Sütlüce arasında demirlemişiz.

Pişekâr: Atla birader atla! Durma!

Kavuklu: Kim durur! Hemen o gemiyi çeken iki sandaldan birinin ipini çeke çeke gemiye yanaştırdım. Hemen içine atlayıp çala kürek iskeleye çıktım. Doğru eve! Artık bir sarmaş-dolaştır gitti. İsmail, hele bizim o Tekir’i görmeliydin. İnsan gibi. Daha gayret etse, boynuma sarılacak. Artık sürtüne sürtüne yüzümü yalamağa başladı. Ben de gözlerimi açtım. Hayvan her sabah beni böyle uyandıрмаğa alışık. Karnı da acıkmış. Nâçar kalktım. Şallak mallak aşağı mutfığa indim, hayvanın ciğerini yedirdim.

Pişekâr: Gemide mi oluyor?

Kavuklu: Ne gemisi İsmail? Kendine gel birader? Uyuyor musun yoksa?

Pişekâr: Canım ne uykusu? Gemi Haliç’e girdi, demirledi.

Kavuklu: Tokatlarım İsmail. Ulan İğneada’dan Haliç’e yelkensiz, makinesiz, pervanesiz, birkaç saat içinde nasıl gelinir yahu?

Pişekâr: Yoksa rüya mı anlattın?

Kavuklu: Ha şunu bileydin!

Pişekâr: Hay Allah iyiliğini versin! Ben de daldım da abdal gibi boyuna heyecanlı dinledim. (Kudret, 1973: 117-123).

2.6. Türkü

Türk halk edebiyatı verimi olan türküyü Dilçin (2009: 289), halk edebiyatının en zengin alanı olarak değerlendirmekte ve türküyü, farklı ezgilerle söylenen anonim veya ferdî halk şiiri nazım şekli; Elçin (2005: 195), mani ve koşma nazım şekline bağlı nakaratlı ya da nakaratsız lirik şiirler; Başgöz (2008: 15) anonim halk edebiyatı ve âşıklık geleneği bağlamında ezgi ile söylenen halk şiiri olarak tanımlamaktadır. Yakıcı (2013: 58) ise türküyü;

Duygu, düşünce, hayal ve birey ya da toplum olarak doğumdan ölüme kadar yaşanan, insan ve toplumda iz bırakan bütün olayları dile getiren, sevinçli ya da üzüntülü zamanlardaki coşku ve heyecanı yansıtan, kaynakları genellikle ozan, türkü yakıcı ve söyleyicisi kişilerden oluşan, hangi edebiyat şubesine ait ya da hangi biçim ve türde ortaya çıkmış olursa olsun halka mal edilerek anonimleşen, şölende, düğünde,

toplantıda ve her türlü icra ortamında dillerden düşürülmeyen, icracısı, icra ortamı ve konusuna göre kendine has bir ezgiyle söylenen manzum ürünler olarak tanımlamıştır.

Dilçin (2009: 289) ve Yakıcı (2013: 207) türkü bentlerinin türkünün asıl sözlerinin geçtiği bölüm ve nakarat olmak üzere iki bölümden oluştuğunu, nakarat bölümüne bağlama ya da kavuştak adı verildiğini belirtmişlerdir. Türkülerin bent ve kavuştaklarındaki dize sayıları çeşitlilik arz eder. Yakıcı (2013: 208) da türkülerin yapı bakımından değişiklik gösterebileceğini söylemektedir.

Türkülerin konularını Dilçin (2009: 289), aşk ve günlük hayata dair çeşitli konuların; Dizdaroğlu (1968: 259); deprem, ölüm, kıtlık, kahramanlık, sevgi, ayrılık gibi toplumsal ve bireysel konuların; Yakıcı (2013: 252-269), düğün, kına, bayram, askerlik, hastalık, doğa, meslek gibi çeşitli konuların oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca Dizdaroğlu, toplumun olaylara karşı verdiği tepkilerin, tutumların türkülere yansıdığını belirtmiştir.

Bireyi veya toplumu ilgilendiren hemen hemen her durum ve olay Türk halk edebiyatı verimlerinden olan türkünün konusu olmuştur. Mizahî konular da türkünün konuları arasında yer almaktadır. Türkülerde mizah unsuru, gerçeküstülüğe, akıl dışılığa ve yalana dayalıdır.

Türk milletinin aynası konumunda olan Türküler, hacim bakımından oldukça geniştir. Bu sebeple konuyla ilgili kaynakların tamamını inceleme imkânımız olmamıştır. İncelediğimiz kaynaklarda tespit ettiğimiz yalanlamalı türkü örneklerine aşağıda yer verilmiştir.

“Aşağıdan Geliyor Türkmen Koyunu” adlı yalanlamalı türküde icracı, çifte giderken öküzünün torbadan düştüğünü, manda yavrusunu sineğin kaçırdığını söylemektedir. Büyükbaş hayvanlardan olan öküzün torbaya sığması ve küçük bir hayvan olan sineğin kendisinden oldukça büyük bir hayvanın yavrusunu kaçırmaması gibi olayların gerçekleşmesi imkansızdır ve akıl dışıdır.

1

Aşağıdan geliyor Türkmen koyunu aman aman

Selviye benzettim yârin boyunu amanın yandım

Amanın amanın amanın yandım

Tiridine tiridine tiridine bandım

Bedava mı sandın para verip aldım

Sabahleyin erken çifte giderken aman aman

Öküzüm torbadan düştü gördün mü amanın yandım

Amanın amanın amanın yandım
 Tiridine tiridine tiridine bandım
 Bedava mı sandın para verip aldım

Manda yuva yapmış söğüt dalına aman aman
 Yavrusunu sinek kapmış gördün mü amanın yandım

Amanın amanın amanın yandım
 Tiridine tiridine tiridine bandım
 Bedava mı sandın para verip aldım (TRT Repertuarı’ndan alıntılan Kaya, 2014a: 189).

“Sıçan Türküsü” adlı türküde de bir farenin kediye ezdiği, alt ettiği ve insana ait özellikleri taşıdığı söylenmiştir. İcracı, evindeki fareden duyduğu rahatsızlığı ve farenin verdiği zararları yalanlamalı türküsünde dile getirmiştir.

2

Bizim sıçan rafta gezer
 Pissiğin bağırmı ezer
 Bulgura karanfil dizer
 Hatırl’olmuş bizim sıçan

Bizim sıçan takır tukur
 Sanırsın bir nallı katır
 Fakat bilmez gönül hatır
 Hatırl’olmuş bizim sıçan

Bizim sıçan evlenici
 Parası çok hak verici
 Dükkânlardan un alıcı

Çalgıc’olmuş bizim sıçan (Tekin ve Nakip, 1994: 75’ten akt. Kaya, 2014a: 249-250).

Sıçan Türküsünde de icracı fındık faresinin verdiği zararları, dizelerde yer alan Davul çektim derisine/ Eline almış hızarı/ Beline sokmuş keseri/ Kumar oynar bizim sıçan ifadeleriyle

yalanlamalı türküsünde dile getirmiştir. İcracı, yaşadığı sıkıntının zorluğunu fareyi olduğundan daha büyük bir şekilde tasvir ederek mizahî bir üslupla dile getirmiştir.

3

İstanbul'dan gelirkene
İras geldim sürüsüne
Öldürdüm ben birisini
Davul çektim derisine

Sıçanın evleri var
Yer altında yolları var
Çıplak çıplak dölleri var
Müflis olmuş findık sıçan

Eline almış hızarı
Beline sokmuş keseri
Çıkmış ambarın yukarı
Usta olmuş findık sıçan

Sıçanımın alını sarı
Kavurmamı etti yarı
Pastırmadan umma barı
Onu da umdun findık sıçan

Duvara soktum parayı
Usandım arayı arayı
Çaldırdım yedi lirayı
Kumar oynar bizim sıçan

Sıçan kazan ağzı açar
İçinden yağlısın seçer
Karanfil biberi saçar
Aşçı m'oldun findık sıçan (Özbek, 1981: 339-340).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

Bu bölümde, taranan kaynaklardan tespit edilen karakteristik özellikler gösteren yalanlama örneklerinden bazıları verilmiştir.

3.1. Anadolu Sahası Âşıklık Geleneğindeki Yalanlama Örnekleri

3.1.1. 16. Yüzyıl Yalanlama Örnekleri

1

Geze geze bir sineğe düş oldum

Bakın görün şu sineğin işini

Tuttum kılıç ile kestim başını

Yedi dağ üstüne serdim leşini

Sinek de vızladı uçtu havaya

Yağın sürdük üç yüz atmış devaya

Yüklettim yüz doksan katır, mandaya

Peşkeş ettik Kayseri'ye döşünü

Sineği meydana tutup attılar

Beş yüz kese akçaya yağın sattılar

Kemiklerinden bir köprü çattılar

Hesap ettik iki bindir yaşını

Karışladım yedi karış dizi var

Otuz harmâniden büyük gözü var

Seksen kantar iç yağından özü var

Hayıf görmüş zemherinin kışını

Derisini çadır ettik oturduk

Etin kestik dört köşeye yaturduk

Gürcistan'dan bir mirahor getürdük

Açtı ağzını da saydı dişini

Ol sineği gören kaçtı geriye
 Karşı koydu tam beş yüz çeriye
 Kanadın yelken yaptık çekdiriye
 Fil burnundan uzun gördüm kaşını

Ben bilirdim karanlıkta geleni
 Gelip benim tatlı canım alanı
 Dertli Kerem söyler böyle yalanı
 Ya kim görmüş ol sineğin başını (Onay, 1996: 156).

3.1.2. 17. Yüzyıl Yalanlama Örnekleri

1

Hey gaziler bir seyrana uğradım
 Söylenecek dinlenecek hâl değil
 Dokuz kişi bir pireyi kovalar
 Ardı sıra erilecek hâl değil

Hep mutaflar derildiler şaşılar
 Et hamalları görünce kaçtılar
 Ayağına yüz çift manda koştular
 Gövdesi çok çekilecek hâl değil

Gelür iken karşı tuttum bacağın
 Düşüremedim pirenin kalçağın
 Vardı yaktı bir fukara ocağın
 Elli yılda yapılacak hâl değil

Bakın pire bize ne hâl işledi
 Düşüp önüne at gibi kişnedi
 Anı gördüm topuğumu dişledi
 Zorlu gibi yakalan(a)cak hâl değil

Bakın hele şu pirenin işine
 Henüz girmiş elli sekiz yaşına

Topuz ile gül eyledim başına
Kırpikleri kırılacak hâl değil

Uyurken anı bekledim uyandım
Kollarım sığadım karşı dayandım
Ocaklara düşüp küle boyandım
Dahi gözüm açılacak hâl değil

Âşık Ömer eydür bunu söylerim
Aşk elinden dün-ü günü inlerim
Durmayup pirenin medhin eylerim
Akıl virüp inanacak hâl değil (Köprülü, 2004b: 272-273).

2

Sivrisinek ile halımız yaman
Sor nice başım yorgana koydurur
Burnumla kulağım yerler her zaman
Kaşınmaktan derimizi soydurur

Katar katar olmuş gelür vız deyü
Çok kanımı içmişlerdir az deyü
Usul ile böyle çalunur saz deyü
Nefeslerin birbirine uydurur

Akrep gibi sokar burnu kurusun
Acep nazik çalar Freng borusun
Yanınca uydurmuş eşek arusun
Hesap edip alayların saydurur

Birbirini kovalayıp yatarlar
Döşeğe girmeye yanup tutarlar
Böyle kaideyle usul tutarlar
Sanasın kim nefesleri naydurur

Kalkup mum yakup arayım dedim
 Başını gözünü yarayım dedim
 Dal satır cümlesin kırayım dedim
 Korkarım ki büyüklere duyurur

Gece ile derdimi kimse bilmez
 Her birin kurşunla urursan ölmez
 Söyleşmek kabildir yalnız gelmez
 Hep eşkıyasın bile ivdirir

Sanursun cenkçidir alayın dizer
 Avazın işinden canından bezer
 Ellerin evinde beş on gün gezer
 Bizim hanemizde altı ay durur

Gece herkes fikretmede yarını
 Meteristen dinler ah u zarını
 Cümle alem çeker onun zârunu
 Gerek gedâ gerek ise bay durur

Derviş Halil eydür ayık yatamam
 Sözlerim sahihdir yalan katamam
 Üş dururum hiçbirini tutamam
 Cinne benzer bir acaip soydurur (Elçin, 2005: 596-597).

3.1.3. 18. Yüzyıl Yalanlama Örnekleri

1

Küçücükten çıktım gurbet illere
 Hakikat râhına düştüm gezerken
 Eski sözdür gelir yazılan sere
 Aşk atına bindim yayan giderken

Şair oldum evvel dinle yalanı
 Vezn-ü mevzun derler bilmem ben anı

Unuttum bildiğim Türkçe lisanı
Arabî, Fârisi sohbet ederken

Âşıklığı özge hâlet sanırdım
Çalıp çağırmağı âdet sanırdım
Bunu ben bir kolay sanat sanırdım
Mızrabım kırıldı bozuk çalarken

Anladım ki bu bir çıkmaz sokaktır
Ben çıkardım diyen bunu ahmaktır
Bizlere mârifet hayli ıraktır
Gözlerim karardı eş'ar yazarken

Aklımı fikrimi başıma verdim
Düşünüp giderken bir pîre erdim
Otuz iki esnaf ahvâlin sordum
Bana ol pîr haber verdi sorarken

Vardım çiftçi oldum cümleden akdem
Yıllık ile tuttu beni bir âdem
İçtiğim tarhana çorbası her dem
Ağzım yaktım sıcak çorba içerken

Hele kaçtım ben o köyden aşağı
Vardım bir şehire bastım ayağı
Anda oldum bir çulfanın çırağı
Çıkrığı kırıldı masra sararken

Nalbant oldum kırdım nalın çoğunu
Bir katır nalladım dinle oyunu
Meğer acemiymiş bilmem huyunu
Çenemi teptirdim nalın sökerken

Berber oldum doldu dükkâna iller

Ser'an tıraş eder kel başı berber
 Ağustos gelince pek kokar keller
 Usandım başını tıraş ederken

Hamamc(1) oldum hamam göçtü başıma
 Tellak oldum bak şu benim işime
 Çuldan bir kese pek gitti hoşuma
 Yağır ettim birin kese sürerken

Bakkal oldum kaban yaptım yerimi
 Yağ tükendi Moskof aldı Kırım'ı
 Kayıkç(1) oldum taktım küreklerimi
 Tayfalar kırıldı kürek çekerken

Avcı oldum kuşlar havaya uçtu
 Hırsız oldum kement boynuma geçti
 Gemici oldum gemim engine düştü
 Hele ben kurtuldum tekne batarken

Kalafatçı oldum âlem uşattı
 Limanda tekneler hep yağır yattı
 Kalafat ettiğim gemiler battı
 Andan da koğulduk hile ederken

Balıkç(1) oldum balık ağa girmedi
 Asla dört paraya elim ermedi
 Dilenc(i) oldum kimse para vermedi
 Büyük kapılarda boyun eğerken

Aşçı oldum asla pişmedi yemek
 Boyacı oldum bilmem al yeşil irenk
 Dellâl oldum tuttum bir topal eşek
 Çamura saplandı çekip giderken

Saraç oldum bir gün başladım işe
 Sahtiyan tükendi kalmadı tirşe
 Kebapç(ı) oldum eti sapladım şişe
 Tuzunu unuttum biber ekerken

Pabuçç(u) oldum dikemedim pabucu
 Dikerken kırıldı tığların ucu
 Kalayc(ı) oldum hayli çalkadım kıcı
 Eski bakırların pasın silerken

Manav oldum elma armut tez çürür
 Cambaz oldum ip üstünde kim yürür
 Kasap oldum her gün gözüm kan görür
 Yüreğim bayıldı kana bakarken

Sarraf oldum sayamadım parayı
 Dülger oldum yapamadım sarayı
 Hallaç oldum elime aldım yayı
 Kirişim kırıldı pamuk atarken

Kazaz oldum yakışmadı elime
 Sayı oldum hırsız indi yoluma
 Mutaf oldum bak şu benim halime
 Götün götün gittim kızıl bükerken

Kuyumc(u) oldum dökemedim gümüşü
 Bilemedim elmas ile çay taşı
 Pazvant oldum bir gün yıkıldı çarşı
 Hele ben kurtuldum çarşı göçerken

Cevahirci oldum sözün doğrusu
 Fark etmedim cevahiri elması
 Terzi oldum ele aldım makası
 Parmağım kestirdim kumaş biçerken

Hammal oldum bir hafif yük bulamadım
 Pelvan oldum hiçbir adam yenmedim
 Yırttılar yakamı birden duymadım
 Kollarım kırıldı göğüs tutarken

Meyzin oldum ezan vakti olmadı
 Bağıra bağıra sesim kalmadı
 Kahvec(i) oldum hiç müşteri gelmedi
 Şerbetim ekşidi döktüm kokarken

İmam oldum kaba sofı çoğaldı
 Eski beynamazlar cam(i)ye döküldü
 Lerze oldu bir gün cami yıkıldı
 Abdestli, abdestsiz namaz kılarken

Ben bu sanatleri bir bir dolaştım
 Tekrar gelip şairliğe bulaştım
 Kâmilî mürşidin destine düştüm
 Tekye-i aşk içre çille çekerken (Köprülü, 2004b: 407-410).

3.1.4. 19. Yüzyıl Yalanlama Örnekleri

1

İstemez bir hâkim şahidi baydan
 Kurda koyun, ata eğer her dese
 Yahşi balık tuttum ben kuru çaydan
 Yerden göğre doğru yağar kar dese

Sanma zengin, dengin yolda kodudur
 Malı ile günah kirin yudurur
 Hacıyı hocaya beli dedirir
 Söğütte kavakta biter nar dese

Yorulmaz Seyranî hak yolda yelen
 Hak rahmeti günah cürmünü silen

Hak yanında kendin günahsız bilen
Gam yemezdım bana günahkâr dese (Kasır, 1984: 98).

2

Erince’de iras geldim yalana
Bahtım ahvalına müşkül halıdı
Dedim bu mekânda mehmanın kimdi
Dedi mana himmet eden Cüllü’dü

Azmana’da Keçel Halil’i buldu
Kavalı Yusuf da bu yola daldı
Karzak’ın milleti müşkül melûdu
Bir şad olan Gılvavnos gilidi

Gılava Serkis’ten uruhsat aldı
Çıldır Sancağı’nı tuşlayıf geldi
Devlet kordonunda bir gece galdı
O gece mekânı Kenarbel idi

Yüzbaşı sordu ki var mıdır cordun
Dedi Marguros’u Aktaş’ta yordum
Bilet suval etsen ahan boşbordum
Üstteki de Gıranson’un goludu

Ordan çıhtı geldi Ercan Dağı’na
Seyrettdi Çıldır’ın solu sağına
İndi Damdıra’nın veran bağına
Heç bitmeyen bostanını yoludu

Halil’in evinde on sene kaldı
Balabey’i Çamdıra’da görüdü
Çamdıralı her öy bir helet verdi
Yapıncısı Gülehet’in çuludu

Meyto'nun oğlunu yoldaş ettiler
 Dağ yolundan ta Başköy'e gettiler
 Kurbanıyı caryesine gatdılar
 Dedi bu da bizim cinsin malıdı

Endi Godamıh'a gezdi âlemi
 Gödeh Oruç'un oğluna verdi selam
 Molla Muti getdi divit kalemi
 Yanlış defterleri orda silidi

İsmail Ağa'ya götdü köçünü
 Cihan Abdullah'a verdi kaçını
 Dedi sennen gezeh Çin'i Maçini
 At oynagım Diyarbahır elidi

Aşağı Cambaz'a yerişti hemen
 Zobo Ömer'e eyledi aman
 Koca'nın oğlunda görmedi iman
 Yaha silkip onnan ayırd oludu

Suhara'ya geldi Hasso'yu sesdedi
 Hasso Cemal'ı bacasınnan istedi
 Yadiğâr bunnarın hepsinnen ustadı
 Odayıdı yalannarın kilidi

Gırdı Kadir'in tavuğunu kazını
 Nesif Ağagile sohtu özünü
 Süleyman görmeseydi bu yalanın üzünü
 Ayva kimi saralıban soludu

Karahasangilin Mustafa atdan ki düştü
 Paçası gödeldi denciği şişti
 Dediler ki karnındaki ne işti
 Dedi bütün kuruntunun yeridi

Sadık hamdan hama hikâye düzer
 Kocaoğlu Kerim alacah yığmağa gezer
 Kurban yalan söyleyende memleket sezer
 Onun sırrını dünya âlem bilirdi

Koç Ahmetgilin Memet Zinzal'a götdü
 Kerdele Mahmut'nan culfacılık etdi
 Dellal Ali'ye de bir top bez satdı
 Sırhı Ali geydiği onun şalıdı

Karagözlerin Bayram'la daldı derine
 Endiler Koğas'a evgâh yerine
 Köse Sefer'in yetemedi sırrına
 Onun işlerinnen ibret alırdı

Kemal'ı hatırsız nedaret sözlü
 Kemal'ı hatırsız nedaret sözlü
 Karacı bıyıklı su iti gözlü
 Gaburgası galın durgun delidi

Zurzuna'da Çato'ya yolladı adam
 Dedi ki men kimin evine gedem
 Dedi benim var bir döşeli odam
 Keçesi de Arakel'in cilidi

Ordan İstanbullu düştü önüne
 İndi Zurzuna'ya Çıldır Beyine
 O da döydü heç goymadı öyüne
 O gece mekân Goravel idi

Kâmil Ağa'nın sermayesi yağ idi
 Aslan kürdün oğlu Bino'nun sakalını sığadı
 Dedi Ardahan'da dostum Coşkun Ağadı
 Garib Ustayı da tek tek ya da salardı

Ramazan da baş eğmedi kimseye
 İmam durdu Kör Mutu'ynan Ese'ye
 İndi Purut'ta Godaraların Musa'ya
 Keçel İsmail dalında namaz gıladı

Bayram günü Urtalı'ynan görüştü
 Kör Hamit'nen küsülüydü barıştı
 Salah'ın torunu ağayınan imtihana girişti
 Onun lafı hepisinnen boludu

Meredis'te Sarı Süleyman'ın evine getdi
 Hafo'yunan Metin telgraf etti
 Dediler bu yalanın binası nedi
 Dağ Köyünde Cirtih Hasan'ın sakgalının telidi

Pekreşen'de yalan geldi sustular
 Nalbant Urusdam'ı gurban kestiler
 Kafasını Leş Habil'in boğazından astılar
 Dediler ki şirrettiğin zilidi

Gehreşen'de Işık'ın ambarı dolu
 Ordan Taş Köprü'ye uğradı yolu
 İmanı gurudan haber aldı; nedi bu yalanın yurdu
 Cevap veremedi dili lâl oldu

Ordan çıhtı Daşbaşı'nın safına
 Girdi Gars'ta Ahmed'in ihtikatına
 Uydu Oso'nun oğlu Ali'nin lafına
 Havayı gezdiği onun yelidi

Gamcivan'da Atoş'nan gurdular divan
 İrişti'de Veli Paşa'dı hatırını sayan
 Kızılverana'da oldu Hamza Pehlivan
 Deyesen ki Urustam-ı Zal'ıdı

Gızılverana'da Dadoş'unan söyledi
 Calada'da Sarı Mahmut eyledi
 Çamdıralı dövdü köyden goyladı
 Dedi befadarım Urus Veli'di

Calalı'dan kesti ehtibarını
 Akçakale'de açtı gizlin sırrını
 Her köyden yığdığı kisbi kârını
 Tikkılıçların Şamil Ağayınan bölüştü

Köylere dağıldı yalanın hası
 Alan ıslah oldu almayan asi
 Gagaç'ta Digo'nun oğlunun sermayesi
 Baştan başa bu yalanın puludu

Var mı benim kimi gama talanan
 Hab-ı gaflet likabına bölünen
 Yalan deye memleketi dolanan
 Çıldırılı Şenlik'in ahan selidi (Aslan, 1975: 136-139).

3

Bir gemi yaptırdım ayrık kökünden
 Bin pare top düzdüm taze soğanı
 Mısır darısından hesapsız gülle
 Niyetim fethetmek Firengistan'ı

Bin karga getirdim gemiye bekçi
 Ak ipekli örümcekler yedekçi
 Yüz bin serçe yazdım topçu tüfekçi
 Sivrisinek oynar kılıç kalkanı

Reis karıncalar dikti sereni
 Kepenekler çıktı açtı yelkeni
 İşaret hocası findık faresi

Kertenkele forsa dikti dumanı

Yeşil ördek sıva kısa bacaklı
Keklik topçubaşı kızıl ayaklı
On bin karabatak yalın bıçaklı
Martılar geriden sezer düşmanı

Tavşan komaz zira işi ihmale
Ne bakarsın tilki ile çakala
Sansar ile kedi gelmez icmale
Bunların ikisi cenk kahramanı

Ağ yavaşı martıları pusuya çekti
Çarkacı pireler ortaya çıktı
Nohudun güllesi dağları yıktı
Kör köstebek attı vurdu nişanı

Arılar silahın çekti meydana
Hücum eylediler geçen kervana
Tosbağalar cevlan etti her yana
Zapt ettiler baştan başa ormanı

Emretti ayılar geldi divandan
Koca maymun asker çıktı bir yandan
Kurt askerleri püskürttü ormandan
Eşek kulak dikti bastı figanı

Arslan ile cenk eylemek pek müşkül
Bin deve gönderdim sevgili öncül
Çekince kılıcı bokluca bülbül
Tahtakehlesinden saçtı al kanı

Hengâmî destanın vasfın eyleyem
Uykusuz bıraktı beni neyleyem

Eksiği var ise daha söyleyem

Hiç kimse söylemez böyle yalanı (Elçin, 2005: 141-142).

4

Kırık Bayrakdar'ın eşek fıkrası

Gayet firkatlidir dinleyin anı

Kan'da doğmuş Kitrevân'da gebermiş

Leng-i Timûr vaktinden kalma külhânî

Üzerinden üç bin kolan geçirmiş

Üç bin kuskun üç bin palan geçirmiş

Bin yük odun bin yük saman geçirmiş

Seksen bin de Erzincan'ın soğacı

Çok rakı taşımış meyhanelerden

Çok süprüntü çekmiş kâşânelerden

Çok kasnak yüklenmiş çingânelerden

Yarım rub' arpa ile boylamış Van'ı

Çorak'tan Bayrakdar arpa yüklemiş

Kellesine çarpa çarpa yüklemiş

Galiba külhânî sarpa yüklemiş

Üzdüler gönünü çıkmazdan cânı

Gelbulas önünde eğmiş semeri

Yükü semerinden bir karış geri

Galiba çok imiş eşeğin zoru

Gözünde olmasa arpadan yanı

Düşmüş küreğinden kolu yüzülmüş

Yükü ağırıymış beli yüzülmüş

Kırık Bayrakdar'ın eli yüzülmüş

Şehre düşmüş arar eşek lokmanı

Şimdi kurd lignine bindi Bayrakdar
 Eşekten düşmüşe döndü Bayrakdar
 Ta bir baş şehere indi Bayrakdar
 Sorar dükkân dükkân eşek dermânı

Neresi kırılmış deyu sordular
 Kimi nala kimi mika urdular
 Sonra keçel sakız haber verdiler
 Yaptırıp kop etti gör bu seyrânı

Horladı görünce Kırık Bayrakdar
 Yaklaştı yanına gördü canı var
 Dendi noldun ey merkeb-i kafadar
 Yer misin getirsem arpa samanı

Dedi ki zâhirde ben senden eşek
 Ve-lâkin manada sen benden eşek
 Dişlerin sırtarmış ey benden eşek
 Kulak yok kuyruk yok sıпкаç palanı

Neylesin ki üryan olmuş bîçâre
 Sefil baykuş teği sarılmış yâre
 Dört ayak bir kuyruk kalmış ne çare
 Çekmişler nalların çıkmış çevânı

Nallarım çektiler gözüm bakardı
 Kuyruğum kestiler yaşıım akardı
 Gelbulaslı Yakub gönüm çıkardı
 Köylüler pay etti geri kalanı

Ben de bilse idim durmaz gelirdim
 Eşeğin hâlinden ben de bilirdim
 Derisini soyar yağın alırdım
 Nice bir çekeyim ben bu yavanı

Bayrakdar eŖeğin noldu dediler
 Kodalı'ya kadı oldu dediler
 EŖek mesnedini buldu dediler
 Sen ara bul derisini soyanı

Sağ eŖek boğazlanmaz ey kanlı zalim
 Gayet periŖan oldu bu benim halim
 Bu sene gün attı benim ikbâlîm
 Kırk yüz saman bana etti ziyânı

Fetvâyâ danıştım buldu yerini
 Dedi ki alırsın üçün birini
 Ŗahidin birisi Ŗeyhin torunu
 Birisi de Varıcna'nın çobanı

Semgütlü Gafûr'a gider hırlarım
 Kapısında eŖek gibi zırlarım
 Hâkim efendiye varır zorlarım
 Yıkarım başına halk-ı cihanı

Hırladı zırladı kaldı Bayrakdar
 Bıraktı Bayburd'a geldi Bayrakdar
 İmamın yuduğun aldı Bayrakdar
 Zihnî de bitirdi bu dasitanı (Sakaoğlu, 2013a: 197-199).

5

SergüzeŖtim size beyan ederim
 Bilin merhametim ilancılıkta
 Acaip bir tuhaf destan söyleyim
 Bakın ne erbabım yalancılıkla

Pederle maderim ettiler kelâm
 Oğlana iş lazım der isi anam
 Bir gün oldu tutup rahmetli babam

Beni ırac yaptı yorgancılıkta

Yorgan iğnesiyle elimi deldim
Bu işi yapamam anladım bildim
Kaçtım oradan terzi yanına girdim
Şimdi kalfa oldum mintancılıkta

Hazırcılık bozdu dikiş dikeni
Geldi bir Yahudi aldattı beni
Koş benimle ortak edeyim seni
Hayırlı ticaret kaytancılıkta

Tulumbacılığa uygundu çağım
Hem gayretle koşarludur ayağım
Reis dedi gel ol benim uşacağım
Tepiştim bir eyyam tabancılıkta

İş can sıkılır içerim rakı
Sardım musikiye meyl ü merakı
Çalgı ile dolaştım Şam'ı Irak'ı
Hayli nam kazandık kemancılıkta

Fenn-i musikide kemali buldum
Since artık yirmi yaşına doldum
Silah kullanmaya heveskâr oldum
Merakım var idi kalkancılıkta

Baktım ki anın da yok eski şöhreti
Arardım kendime göre hizmeti
Geldi Kumbağlılar verdi gayreti
Tuttuk biz ticaret soğancılıkta

Gördüm ki soğanlar çürüyüp gider
Dedim bu iş değil sermaye ister

Muytablığı koydum zihnimde ezber
Vardık biz soyunduk kolancılıkta

Kazıl bükmesinden takat kesildi
Geri gitmesinden belim büküldü
Otçuluk etmeğe gözüm dikildi
Serdik postu samancılıkta

Yok bir gelen giden bekle dükkânı
Doğrusu insanların sıkılır canı
Mevsim de erişti bahar zamanı
Verdik biz molayı bostancılıkta

Bostancılık hem iş hem de zevk imiş
Geçirdik yazı bastıdı çün kış
Yanaştım hamama istedim bir iş
Dediler var çalış külhancılıkta

Külhanda dumandan bıktım boğuldum
Kaçtım oradan bakırcı oldum
.....
Çok tokmak salladım kazancılıkta

Beş gün kadar bu hizmeti ettim
Kesildi takatım vücuttan bittim
Köylere rençberlikte ne çare gittim
Çalıştım tarlada harmancılıkta

Dünyada her işin tadını tattım
Para kazanmadım daim aç yattım
Tüccara, sanata, esnafa çattım
Dikiş tutamadım dükkâncılıkta

Kayıkçı oldum ben açtım yelkeni

Anafor dalgaya tuttum dümeni
Fırtına denize atınca beni
Nasibim yok dedim kaptancılıkta

Hâsılı her işten gördüm hasarı
Artık dervişliğe kıldım kararı
Tutup bir mürşitten aldım ikrarı
Yerleştım tekkede meydancılıkta

Ahbabın reyine eylerim hizmet
Alsın eş'arımdan dinleyen lezzet
Desinler bir danedir elbet Behçet
Şairler içinde destancılıkta (Cunbur, 1968: 291-294).

3.1.5. 20. Yüzyıl Yalanlama Örnekleri

1

Horoz yumurtlamış kaz yumurtası
Civcivi tavuğun peşine gider
Kaplumbağanın var altından tası
Tavuskuşu gibi şişer de gider

Aslını yitirmiş yele mi gitti
Sağa mı sola mı bele mi gitti
Bendinden habersiz sele mi gitti
Yüzünün üstüne düşer de gider

Çalmadan oynuyor görmeden sazı
Nâehil ne anlar tatlı avazı
Demir altın olmaz bilinir pası
Deveyi kaybetmiş şaşar da gider

Fare kurbağanın sesine âşık
Gözsüze ne lamba ne lazım ılık
Muhyeddin bu fikrin karmakarışık

Sevenler dostuna nişâne gider (Kasır, 1997: 17'den akt. Özarslan, 2001: 375).

2

Kel Ali'nin dört boynuzlu danası
Kanatlanmış göğе uçu duydun mu
Çift sürerken Halime'nin ninesi
Heybesinden öküz düştü duydun mu

Yumurtlamış horozların tümüsü
Suya düşmüş tavukların namusu
Erzurum'dan gelen peynir gemisi
Ankara'dan öte geçti duydun mu

Üvez uçu yer oynadı yerinden
Salyangozlar buz bağlamış terinden
Fırın yaptık Erciyes'in karından
Kayseri'ye ekmek pişti duydun mu

Hacım çok mu bu yalanın gerisi
Bir kovan bal yapmış yaban arısı
Şaşı İbiş'in gözü âmâ karısı
On çuval pirinci seçti gördün mü (Alptekin, 1993: 189).

3

Madem öne geçtin yolcu
Bak şu işin gereğine
Başa ters giydir papucu
Zıkkım doldur çöreğine

Kısrak tepmiş ise tayı
Yemine kat ver oltayı
Acıma salla baltayı
Evin orta direğine

Anasından kaçan kuzu
 Babasından yer boynuzu
 Çorbasına katma tuzu
 Biber sür ver böreğine

Feymânî fil göbek atmış
 Karınca pusuya yatmış
 Çakal aslana şer atmış
 Helal onun yüreğine (Taşkaya, 2015: 81).

4

Süslesin odayı yapsın yerini
 Anamı babama gelin getirdim
 Dokuz çocuğu var doksan torunu
 Anamı babama gelin getirdim

Acep indirmelik atmaz mı ola
 Gamı kasaveti bitmez mi ola
 Ala kazı kurban etmez mi ola
 Anamı babama gelin getirdim

Böyledir feleğin çarkı yasası
 Hayırsız evladın olmaz tasası
 Avanta oğlan kıymetli Musa'sı
 Anamı babama gelin getirdim

İdiris beleştten umar cenneti
 Hac'Ömer kimseye etmez minneti
 Selâmi'yle Anşa çekti zahmeti
 Anamı babama gelin getirdim

Şükür gayrı tutar oldu dizleri
 Köy deyince dört açıldı gözleri
 Maşallah çok hizmet etti kızları

Anamı babama gelin getirdim

Ocak yanmayınca tüter mi baca
 Eller düğün etsin kırk gün kırk gece
 Nikâhını kıysın İmamî Hoca
 Anamı babama gelin getirdim (Topak, 2012: 356).

5

Akşam olur yatağında yatırmaz
 Korku bilmez top tüfekten sakınmaz
 Hayvan değil pazarlarda satılmaz
 Başımın belası benim üvezler

Havadan karadan taarruz ederler
 Kediden köpekten inan beterler
 Bin atlıya bin orduya bedeller
 Teslim aldı beni kâfir üvezler

Mevziye gizlenmiş taarruzlar başlar
 Savurdum değmiyor değnekler taşlar
 Üstüme çöktüler yetişin dostlar
 Bunu yanınıza koymam üvezler

Tüfeği aldım da çıktım avına
 Acınır mı üvez gibi zalıma
 Kan içinde kaldım bakın halıma
 Beni bu hallere koydu üvezler

Üvezler de şu başıma üşüştü
 Avrat uşak yel yeperek kaçıştı
 Elim yüzüm kan içinde açıştı
 Bunun hesabını verin üvezler

Bindim kırata da düştüm ardına

Taarruzda üvezler vardım farkına
Ateş emri verdim şanlı orduma
Şimdi teslim aldım sizi üvezler

Hasgül'üm mermiyi acele doldur.
Çavuşum onbaşım eratı kaldır
Acınmaz bunlara haddini bildir
Haydi dayan bize kâfir üvezler (Şahin, 2010:173-174).

6

Bir karpuz yetişti bizim bahçede
Dallarını saydım saydım bitmedi
Beş yüz işçi tuttum bir tanesinin
Kabuğunu soydum soydum bitmedi

Ne hormon vermişler ne de bir zehir
Bir yanı göl oldu bir yanı nehir
Yedi köy yerleşti iki de şehir
Ortasını oyduym oyduym bitmedi

Sibirya'ya odun gitti kökleri
Bilmiyorum kaç bin gemi yükleri
Bir dilimden çıkan çekirdekleri
Ambarlara koydum koydum bitmedi

Gelir miyim oyununa feleğin
Aklı ermez ne şeytan ne meleğin
Gölgesinde ufacık bir keleğin
Sürüleri yaydım yaydım bitmedi

Sübhanderele'yim bu en irisi
Anlayana lazım değil gerisi
Yere düşen yaprağının birisi
Sekiz aydır kıydım kıydım bitmedi. (Özer, 2013: 446-447).

7

Dinleyin efendim bir sohbetim var
 Hep şayan-ı destan oldu fareler
 İkamet-i dava şikâyetim var
 Belimi beş yerden kırdı fareler

Kıtlığın elinden çok çile çektim
 Harcadım evimi başıma yıktım
 Temin-i idare bir tohum ektim
 Yetmeden göğ iken yoldu fareler

Kazması küreği beş dişi de var
 Çadırı, direği, şiltesi de var
 Ordu komutanı binbaşı da var
 Geldi bölük bölük kondu fareler

Nerde bir bozartı görse yetişir
 Kimi hona gider kimi bölüşür
 Geceyi gündüze katar çalışır
 Kahraman tezgâhı kurdu fareler

Gönül ne gezersin sıçan avında
 Ellisi destede yüzü yığında
 İki bölük koydu dört kulağında
 Tarlayı ortadan böldü fareler

Gördüğü insana dalaşmak ister
 Hemen karşı koyup söyleşmek ister
 Mültezimler ile uğraşmak ister
 İlkbahardan behi verdi fareler

Toplanıp bir meclis olur akşamdan
 Durur konuşurlar ince makamdan
 Ne müdürden korkar ne kaymakamdan

Nizam defterini drd fareler

Bir gün keşfederken ev eşyasını
Bulgur uvalında duydum sesini
G ile öldürdüm bir tanesini
Kolorduya haber saldı fareler

Dinlen farelerin ferasetini
Çete başlarının cesaretini
Tamam kuşanmışlar cenk aletini
Geldi bizim eve doldu fareler

Gizlendi kediler tor da kalmadı
Bir karşı koyacak er de kalmadı
Kaçıp kurtaracak yer de kalmadı
Mal-ı ganimete daldı fareler

Önlerine bir taş atmadım hele
Yalınız bir yere gitmedim hele
Serbestçe uykuya yatmadım hele
Belki beni bile yerdi fareler

Emsal'm bundan da çektim çok elem
Bir diyecek söz kalmadı vesselâm
Hasıl-ı şikâyet hülasa kelâm
Harap etti bizim yurdu fareler (Ayva, 2016: 82-83).

8

Rzgrla binam var havayla durur
Kapısı mükemmel el dayandırmaz
Yükümü götürür filden karınca
Her ayak bastıkça yol dayandırmaz

Beş kuruş param yok ömür ağımda

Bir sürüm otluyor Ağrı Dağı'nda
 Çobanı faredir solu sağında
 Öyle sopa vurur mal dayandırmaz

Öyle ineğim var bir ton sağılır
 Fıç'altına girer girmez soğulur
 Çobanoğlu söz âlemde dağılır
 Ağır tekellümü dil dayandırmaz (Durbilmez, 2014: 245-246).

9

Bir hayal şehrine uğradı yolum
 Topraktan yağmurlar yağar havaya
 Serçe tırpan almış, ördek tırmığı
 Deve ayaküstü çıkmış yuvaya

Bir karınca gökte turna avlıyor
 Örümcekler kurt peşinde havlıyor
 Fare gitmiş balınayı avlıyor
 Su içerken bir fil düşmüş kovaya

Zürafa tekne de yoğurmuş hamur
 Sincap duvar yapar, aslan da çamur
 Leylek kaplanlara çıkarmış emir
 Demiş hemen çadır kurun ovaya

Çekirgeyi çoban tuttum koyuna
 On beş metre şal istedi boynuna
 Topal sinek davet etmiş köyüne
 Akrep lokman olmuş çıkmış devaya

Keklik otel açmış ceylan müşteri
 Baykuş gelenleri alır içeri
 Geyik meddah olmuş açar hüneri
 Kelebekler el kaldırmış duaya

Ariftir benim bu sözümü bilen
 Anlayıp içinden hissesin alan
 Şeref bunu söyler sanmayın yalan
 Tabiatı birleştirdim rüyaya (Taşlıova, 1990: 31).

10

Ben aslında karıncayı incitmem
 Günde üç beş tane cinayetim var
 Kılıbık değilim avrattan korkmam
 Hanımına sonsuz itaatim var

Rütbem mareşalden daha yukarı
 Otuz sene güttüm köyde davarı
 Lüzumsuz işlerde yaptım başarı
 Özürümden büyük kabahatim var

Kendime uymayan bir iş bulurum
 Horozun sesine eve gelirim
 Namaz kılmayana imam olurum
 Alını yere gelmez cemaatim var

Yaşantım çok tatlı baldan kaymaktan
 Benim gibi erkek çıkmaz oymaktan
 Günde on kez dayak yerim avrattan
 Krallardan üstün bir rahatım var

Yalanı söylemem hiç doğru demem
 Avantadan sevmem çalışıp yemem
 Emanet alırım iyade etmem
 Yüksek karakterli şahsiyetim var

Her yerde gezerim uçaktan inmem
 Eşşegi bulamam beygire binmem
 On beş yaşlı kız verseler evlenmem

Koca karılarla kontratım var

Yeni fehmeyledim sağ ile solu
Bilmiye çalıştım gittiğim yolu
Kırk mağazam vardır rüzgârla dolu
Avluk Dağları'nda saltanatım var

Çok ince ruhluyum değilim kaba
Yaptığım kusurlar gelmez hesaba
Bütün çingeneler bana akraba
Sülalesi temiz asaletim var

Her gün yemek yerim altın tabakta
Yiyip içip aç gezerim sokakta
Bir elbise yaptırırım her hafta
Çabut parçasından kravatım var

Altmış beşten kırka indi yaşlarım
Yolu yarı eder geri başlarım
Hep gerizekalı arkadaşlarım
Benim de kafamdan şikâyetim var

Bin bir mesleğim var yapmaz yıkarım
On beş avrat aldım halen bekarım
Yazın ağustosta soba yakarım
Kışın kırk derece hararetim var

Yoksulluk elinden halim pek yaman
Olamazlar benim gibi kodaman
Adım Abdülvahap soyu Kocaman
Koçlu Köyü denen vilayetim var (Kayırhan, 2007: 244-245).

11

Çöle sabır ektim ahpuna fikir

Tarla yamaç idi dönmedi tekir
 Hayal ile zengin oldum çok şükür
 Semada uçmanın zamanı geldi

Zenginliğin her dalında yerim var
 Suyu yok, yolu yok, bağda narım var
 Aslı yok yaylada beş bin sürüm var
 Süt, ayran içmenin zamanı geldi

Dostum çok halimi soran olmadı
 Boğalar çobansız buran olmadı
 Villa yaptırmışım gören olmadı
 Kapıyı açmanın zamanı geldi

Yüzmeyi hiç bilmem deryaya daldım
 Üstte az altında çok zaman kaldım
 İzmir fuarında bir köşe aldım
 Şehre göçmenin zamanı geldi

Başımda külahım ayakta gönüm
 Ta ki Şam ilinde söylenir ünüm
 Dozer ile tahıl ettim yüz dönüm
 İmece biçmenin zamanı geldi

Âşık Canımoğlu bu nasıl yalan
 Yüz kişi köçümü edemez talan
 Varlığı ne yapsın sağlığı olan
 Koltuğa geçmenin zamanı geldi (Köksal, 1986: 137-138).

12

Dinlen efendiler şikâyetim var
 Yandı canım pirelerin elinden
 Sizlere bir güzel hikâyetim var
 Yandı canım pirelerin elinden

Akşam olur gümbürtüye kalkarlar
 Sabah olur sağa sola bakarlar
 Hepsi de toplanırlar kaçarlar
 Yandı canım pirelerin elinden

Koca pire, pirelerin ulusu
 Yatağında yoktur hiçbir ölüsü
 Kaçar gider akıllısı delisi
 Yandı canım pirelerin elinden

Benim yatak bilemedin neresi
 Ne azgındır şu Göçü'nün piresi
 Her yanlarım oldu hançer yarası
 Yandı canım pirelerin elinden

Biz gidelim pireleri kırmaya
 Baltayınan kafasını yarmağa
 Müsadem yok benim burda durmaya
 Yandı canım pirelerin elinden

Bilmem bunlar suyu nerden içerler
 Kafa kulak demez çiğner geçerler
 Kanatları yok da nasıl uçarlar
 Yandı canım pirelerin elinden

Bilemedim nedir pirenin adı
 Bulamam uykuda lezzeti tadı
 Toplanır gelirler eri avradı
 Yandı canım pirelerin elinden

Pireli yatağı ben de n'edecem
 Döşşekten kalkıp da koyup gidecem
 Ben de mahkemeye dava edecem
 Yandı canım pirelerin elinden

Akşam olup sağı sola bakardı
 Kalgıyıp göğsüme basar çıkardı
 Yatağı yatınca canım yakardı
 Yandı canım pirelerin elinden

Nerde gezer pirelerin sürüsü
 Rahvan attan iyi yürür tırısı
 Kovalarken karşı koydu birisi
 Yandı canım pirelerin elinden

Bit babama danıştın mı işini
 Kerpetenle söksem azı dişini
 Çekiç vurup yarsam senin başını
 Yandı canım pirelerin elinden

Karyolam yok çıkıp benim yatacak
 Hayvan değil alıp gidip satacak
 Böyle benim her dertlerim kakacak
 Yandı canım pirelerin elinden

Yatağımda ordu kurdu pireler
 Ötesinden doldu kaldı dereler
 Diş yarası sırtındaki yaralar
 Yandı canım pirelerin elinden

Yeli görse hiçbir yana uçamaz
 Azgın pire kimse gelip geçemez
 Gömleğimden başka yere sıçamaz
 Yandı canım pirelerin elinden

Âşık Mehmet der ki kendi halımda
 Sabahadar çift sürerler dalımda
 Evleri var koltuğumda kolumda
 Yandı canım pirelerin elinden (Yakıcı, 1978: 42-44).

13

Hayvanlar âlemini dolaştım
 Onlar da kendini padişah sanar
 Meydanda güleşir arslanla çakal
 Ne acayip çakal arslanı yener

Fil telgraf çekmiş ala kargaya
 Yılan davet etmiş sineği çaya
 Akrep gelin olmuş ahırda taya
 Havada kartallar üleşe döner

Zürafa cebine çerez doldurmuş
 Manda vurmuş pireleri öldürmüş
 Tosbağalar bu yasayı kaldırmış
 Papağan kendini avukat sanar

Arılar kirpiye semer vurmuşlar
 Katırlar yengecin belin kırmışlar
 Geyikler hindiye aşık olmuşlar
 Ejder bülbül yutmuş bu da mı hüner

Eminî'yim serçe dönmüş yuvaya
 Kör baykuşlar çıkmış damda duvaya
 Sırtlan ok yay almış dönmüş civaya
 Manda karıncanın sırtına biner (Âşık Eminî, 1990: 66).

14

Ne acaip bir mucize
 Sinek fili yuttu yedi
 Belki yalan gelir size
 Koyun kurdu yuttu yedi

Bir mahluk çaresiz kaldı
 Sıçradı karaya daldı

Balık bağdan üzüm çaldı
Denizde kuruttu yedi

Bu bal sabrımı taşırdı
Söyledim millet şaşırđı
Karıncı uçak düşürdü
Toprakta çürüttü yedi

Kemal Hocam zır bekardı
Dört devrim teşbih çekardı
Altmış bire af çıkardı
Orucu eritti yedi (Artun, 2013b: 229).

3.1.6. Tarihi Tespit Edilemeyen Yalanlama Örnekleri

1

Topla sen kendini Çolak Hac'ağa
Sivrisinek ordu çekti varıyor
Gel göster fendini çekilme dağa
Bir boz duman gibi çöktü varıyor

Ne sırtlana benzer ne kızıl kurda
Dalanmadık âdem kalmadı bunda
Heves güves yapıp kurduğun yurda
Zehirli tohumun döktü vuruyor

Gece gündüz demez uçar havada
Kuşlar da tedirgin oldu yuvada
İş kalmadı artık Çukurova'da
Taradı eğerdi büktü varıyor

Şükür bir huyu var mezara girmez
Ölenler kurtulur orada görmez
Dışarda bulursa hiç aman vermez
Dalgalandı uçu söktü varıyor

Hakkı bu sineğin yoktur örneği
 Tılan'da Tırmıl'da kurdu derneği
 Kemer köyü derler asıl körneği
 Salman kahbe gidi ürktü varıyor (Başgöz, 2013: 252).

2

Yine bu lisanım destan söylesin
 Ehibbâlar sefa ile dinlensin
 Dilerim Mevlâ'dan kökü kurusun
 Yamandır akrepten eşed yılandan
 Yandım Allah bu pirenin elinden

Pire gelmedi deyi sen etme keder
 Saat on ikide ordu cem eder
 Ferâş döşenince seğırtip gider
 Yamandır akrepten eşed yılandan
 Yandım Allah bu pirenin elinden

Padişahı durur dere mahalde
 Seraskeri daim eder kumanda
 İkinci ordusu Cihân Paşada
 Yamandır akrepten eşed yılandan
 Yandım Allah bu pirenin elinden

Sürgünlerin ele alıp yürürler
 Sen girmeden ferâş için bürürler
 Senden alâ her âzânı bilirler
 Yamandır akrepten eşed yılandan
 Yandım Allah bu pirenin elinden

Hain-i bîdinler aman bilmezler
 Bir iki kişi ile geri dönmezler
 Ekleder insanı asla kanmazlar
 Yamandır akrepten eşed yılandan

Yandım Allah bu pirenin elinden

Pire olur böceklerin huddâmı
Uykuda hoplatır koca adamı
Benim bu vücudum sana gıda mı
Yamandır akrepten eşed yılandan
Yandım Allah bu pirenin elinden

Süprülmedik yerde ol hain yatar
Kelp gibi hıyanet adamı kapar
Başları külahlı sanırsın Tatar
Yamandır akrepten eşed yılandan
Yandım Allah bu pirenin elinden

İnsana cevri eder daim hıyanet
Bir parça uyutmaz bizleri rahat
Sükûti pireden etti şikâyet
Yamandır akrepten eşed yılandan
Yandım Allah bu pirenin elinden (Esen, 1991: 242-243).

3

Ala gözlerine soğan sıkıttım
Öküz tarlalara kaçtı gördün mü
Deve tara çıktı, fil yumurtdadı
Camış pencereden uşdu gördün mü (Özkan, 1991: 540).

3.2. Anadolu Sahası Yalanlamalı Masal Örnekleri

1

Evvel zaman içinde keçi tellal iken, horuz muhtar iken ben dedemin beşiğini tıngır mıngır salları iken biz üç kardeşlik. Adana'ya çalışmaya gittik. Epeyce çalıştık. Dedik ki köye gideceğiz. Üzerimize bir elbise yaptıralım diye bir terziye girdik. “Bize bir elbise yap.” dedik. Terzi komik bir adammış. “Bize yüz yalan söylerseniz elbisenizi beleş dikerim.” dedi. Neyse benim büyüğüm söze başladı. Biraz konuştu filan sonunu bağlayamadı, olmadı, bitiremedi. İkinci kardeşim söze başladı, bitiremedi; söze şimdi ben başladım. Pazar yerinde duruyordum, bıyıklarımı burup burup burduruyordum. Bıyığımın bom teline bir değen oldu. Döndüm,

baktım ki dedem dünyaya gelmiş. “Dede canın ne istiyor?” dedim. “Oğlum bir et alsan, et istiyorum.” dedi. El zaman gel zaman sonra baltanın oğlu, küreğin oğlu, dedem ve ben tavşan avına çıktık. Tüfeğimiz var, mekanizmamız yok, kırık. Mermisi hiç yok. Giderken bitmedik bir tavşan otu yanında dolandık. Bir tavşan yavrusu gördük. Baltanın oğlu attı vuramadı, küreğin oğlu attı vuramadı, ben attım vuramadım. Dedem sinirlendi. “Verin len şu tüfeği bana.” dedi. Tüfeği aldı dedem, bir çaldı. Koca dağdan tavşan takla makla indi geldi. Şimdi tavşanı aldık, gidiyoruz. Pişireceğimiz kap yok, giderken üç ev gördük. İkisi yıkık bir tanesinin dört duvarı yok. Dört duvarı olmayan evde üç kişi yatıyor. İkisi ölü birinin hiç canı yok. Hiç canı olmayan adama dedik ki: “Bize bir tencere ver, ikisi kırık birinin tabanı yok.” dedi. Tabanı olmayan tencereyi aldık, tavşanı kızarttık. Hocam, bir yedik bir yedik elinin artığı, kimsenin haberi olmadı. Neyse gidiyoruz. Giderken giderken ne görelim. Bir karıncaya seksen yerinden semer çekmişler. Üstüne de yüz bin kişi binmiş, harp etmeye gidiyorlar. Kervancı başına bu at ile bu karıncayı değişelim mi? diye sorduk. Kervancı başı kabul etti. “Tamam, değişelim.” dedi. Karıncayı aldık. Semerini çıkarttık. Semerin altında yara varmış. Dedik buraya ne eksek iyi olur? Oranın bilgiçleri, ak sakallıları falanları dediler ki ceviz ekin, ceviz iyi olur. Ceviz ektik. Karıncanın üstünde ulu bir ceviz kavağı büyüdü gitti. Neyse ceviz zamanı geldi. Çırpacağız. Cevizlere taş atarken yanlışlıkla bir kesek atmışım. Ağacın üstünde kırk dönümlük bir tarla meydana geldi. Neyse bu tarlayı ekme zamanı geldi. Buraya ne eksek ne eksek derken mısır ektik. Öyle bir mısır öyle bir mısır oldu ki yatıyoruz kulağımıza geliyor; kalkıyoruz topuğumuza geliyor. Bu kadar kuvvetli mısır oldu. Neyse mısırı biçme zamanı geldi. Mısırı biçerken içinden tavşan kaçtı, elimdeki orağı tavşana bir fırlattım. Orak tavşanın kışına gitti. Tavşan kaçtı orak biçti, tavşan kaçtı orak biçti; mısırı biçtik bitirdik. Sürdük savurduk, tohumdan bir tane eksik çıktı. O seneyi zararına çalıştık. “İkinci sene buraya ne kadar ekersek olur?” dedik. Dediler: “Karpuz ekin, buranın karpuzu iyi olur.” dediler. Karpuzu ektik hocam. Bir karpuz oldu bir karpuz oldu. En büyüğü iğnenin deliğinden geçiyor. Dedem hastalandı. “Oğlum, canım karpuz istiyor.” dedi. Şimdi karpuz mesele değil ama iş getirmede. En ufağından bir karpuz kopardım. Yuvarlaya yuvarlaya eve zor geldim. Bir de yedi kulaç palam var. Bıçağı karpuzla attım. Karpuz yarıldı, bıçak elimde kaldı. Kolumu çemredim, karpuzun içinde palayı aramaya başladım. Karpuzun içinde bıçak yok. İyice sinirlendim. Soyundum, karpuzun içine kendim girdim. Karpuzun içinde gezerken aksakallı bir dede peyda etti. “Oğul ne arıyorsun?” dedi. “Dede burada yedi kulaç palam vardı; onu kaybettim, onu arıyorum.” dedim. “Oğul ben bu karpuzun içinde dokuz camız kaybettim bulamadım. Sen bir palayı mı bulacaksın?” dedi. Yalan oldu yüz, çık dışarı vız dedik, terziye. (Bekdik, 2017: 190-191).

2

Adana'nın yazısında bir üvez yeyeliyo. Asdın sıkdı furamadı, Usdun sıkdı furamadı, babam Kör Musdun sıkdıydı ızıcık cızdırdı. Ben babayiğit beriden teltiye tokandıydım tuvallıya godum. Vardık yanına; Asdın çaldı bağazlıyamadı, Usdun çaldı bağazlıyamadı; babam Kör Musa'dan azıycık cızdırdı, ben babayiğit hemen bıçağı çalıverdiydım bağazlıyaverdim. Bunu yüzdüm, bozdum. Altmış okga dış yağı çıkdı, yetmiş okga iç yağı çıkdı. İki fasgaram varıdı; bunun birine yağı sürttüm, birine yetmedi. Ordan yatdık. Gece kalkdıydım fasgaralar biri biriyen döğüşüyollar; biri: “Yağlı yüzünü”, biri: “Yavan yüzünü sikiyim” diyor. Kakdım bunnarın yüzüne sille atdım. Gene yatdık sabah oldu. Kakdıydım fasgaralar yok. Ordan bunnarı arame getdim. Az getdim uz getdim; dere tepe düz getdim altı ay bir güz getdim. Arkamı değnediym bir golan uzunı yer getmişşim. İnne dikdim, pizi dikdim, üstüne çıkdım değnediym güccük bir yazıda fasgaralar çit sürüyollar. Ora vardım. Üvezin derisini atdıydım büyük bir yazı peyda oldu. Çiti elime aldım; sürdüm, ekdim; bir ekin oldu ki yatsam sakalımda, dinelsem toğumda. Ama adamı yutuyor. Bunu heyle biçerik beyle biçerik? derken öteden bir çakal geldi. Bu çakala bir orânan atdıydım, orân sapı çakalın garnına getdi. Çakal gaçdı orak biçdi, çakal gaçdı orak biçdi. Hepsi biçildi. Bunu beyle toplek? derken öteden bir gasırğa geldi; ekini topladı, harman etdi. Bunu Çal Horozunan Çil Horozu sürdürdüm, savurdum. Altmış okga Çal Horozunan Çil Horozu sürdürdüm, savurdum. Altmış okga Çal Horozu, yetmiş okga Çil Horozu vurdu. Çil-Horozun üsdüne bindim, sürdüm dermene. Dermene yaklaşıncı susadım. Ordaki punara indim. Punardan ağzumınan içdim, gözüm isdedi; gözümünen içdim, gulağam isdedi. Edemedim, gafamı kesdim punarın içine atdım. Ordan dermene vardım. Dermenci: “Hanı gafan ulan?” dedi. “Punara atdım” dedim. Herif: “Ulan, şimdi onu çakal yer” dedi. Ordan gopdum geldiym çakal gulağımın ucundan dutmuş. Çakala bir zumzuğunan atdıydım zumzuğum çakalın garnına getdi. İçini garışdırdıydım “gasur, gusur” ediyo. Çekdim çıkardıydım bir kâhat. Bunu okuduym: “Bir yanı yalan, bir yanı palan (Boratav, 2000b: 127-128).

3

Zamanında ben üç yüz bir yaşında ikan iki arkadaşım varıdı: Biri kör, biri cılbak. Çakmaksız, namnısız, gondaksız tüfeğenen bitmedik çalı dibinde doğmadık davşan avına getdik. Çıkdık depenin başına seyir etdik toprağına daşına. Gördük bir göl, ördekler yüzüyor. Çakmaksız, namnısız, gondaksız tüfeğenen gel ha eyledik. Ördekler zombala devrildi. Kör aradı buldu, cılbak goynuna göydü. Sapsız, namtısız, ceciksiz bıçağınan ganırdık bağazladık. Ördekleri bişirip yemek için bir gazan aradık. Bir cadı garısı ıras geldi. Lildirim likli, burnu

ilikli, gazan başlı, gurbağa dişli, ölü gurbağa gözlü, dağarcık yüzlü, küp garınnı, baldırcan burunnu; şipirdiğini dakışdırmış, könçeciğini çekişdirmiş, papucundan boşanan gıyraklar hanıya o bizim çakmaksız, namnısız, gondaksız tüfeğen saçması mı (gibi) vızıldêp geliyor. “Ebe garı, bize bir gazan” dedik, “ördekleri bişirmek uçun.” Bir gazan verdi, ağzı var, dibi yok. Sırıkladık mırıkladık; üç ocak daşı çatdık, gazanı gürdük, altına odunu furduk. Gazan gaynıyo ördekler oynuyo. Ocak daşlarının biri bir tarafa çekiyo gazanı, biri bir tarafa. “Bre ocağı batasıcalar gazanı mı pölüşücünüz?” dedim. Bunnara bikere eskayınan furdum; ocak daşı deyi çatdığım meğere tosbağıymış. Çılbak ve kör arkadaşlarımla beraber ördeği yedik; garnım doymadı, yüzüm gülmedi, bıyığımın ucu vız demedi, gulağamın dibi çat demedi. Bakıverem ki bir goz ağazı var; yemeğen üsdünden çeyrez olarak yeyim deyi gozun başına bir tezeğenen salladım. Bir de baksam ki ne Gırımoğlu’nun çiftliği gimi bir yazı olmuş gozun başında. Bu çiftliği sürmek uçun bir çift öküz arama talaşasına düşdüm. Aradımsa da bulamadım. Öküz çalmak uçun bir köye getdim. Bokluk deliğinden ahara girdim. Bokluk deliğinden öküzü çıkarmak uçun çalışdıysam da öküzü galdırdım, bokluk deliğinden gafasını dış yüze doğru soktum; göğdesi sığmadı, salındı galdı. Umudu kesdim. Bir ala kedi, bir gara kedi buldum. Öküz olarakdan bu bize kâfi diyerek goz ağacının altına geldim. Sabanı, boyunduruğa düzenmedim. Ala kediyne gara kediyi goşdum. Boyunduruk altında goşun halında goz ağacının başına çıkarmak istediysem de bir türlü çıkaramadım. Çavdar ağacından merdiven çatmak talaşasında iken ben bizim Memmet Ağa’nın çobanı gimi galleş, guyuğu gücük bir sarı it peyda oldu: Tek gulaklı, guyuğu üç ulaklı. Ala kediyne gara kediyi sabanın altında görünce hücum eyledi. Kediler itden gorkularından sabanın goz ağacının başına çıktılar. Ek bire bideri sür bire çifti; ek bire bideri sür bire çifti. Az sürdüm uz sürdüm, dere depe düz sürdüm, altı ay bir güz sürdüm. Geri döndüm bakdım ki arkadan ekin gevremiş, geçmiş. Bir orak aldım, yanaşdım ekine. Birez biçdikden sonra belim ağrıdı. Dineliverdim, yorgunluk elementiynen o yanıma bu yanıma bir tanıyıversem ki dilkinin biri çekge guvalep geziyo ekinin içinde. “Bre ocağı batasıca benim zatı belim ağrıyo, biçemiyorum ekini” dedim. Orağı dilkiye doğru kürelediydim orağın sapı dilkinin garnına gaçdı. Dilki gaçdı orak biçdi; dilki gaçdı orak biçdi; ekin tükendi, ben beriden bakagaldım. Vardım yatdım bir kölgeye. “Nasıl toparım, nasıl toparım?” derken bir gasırğa geldi, sapı topladı. Harman gimi gıvıragodu. Bir cuvara molası daha alak dedik. Çakmağı çakıversem ki cuvaranın kefinden habarlanamamışım, gavın kebebi mazı közümü gimi düşmüş. Bir de baksam ki bizim harmanın üsdüne bir gara bulut çökmüş. “Ulan yağmır mı yağıcı?” deyi bir gara gaygıya düşdüm. Bir de baksam ki top güllesi gimi bir gara yalım patladı. “Amanın bu da mı gelicidi başıma?” deyi talaşlandım. Su arame başladım. Meğer o yalım hakgımızda hayırlıymış. Sap yandı gırmızı buyda cec oldu. Bu buydayı

guyulamak uçun beni bir gara gaygı aldı. Ala kediynen gara kediye sordum: “Amanın ben şaşdım, buydayı guyulamak uçun bir çere bulun” dedim. “Aman ağa onun golayını biz biliyok” dediler. Bir bakıversek ki kediler bir güçük sıçan yakalamışlar. “Amanın bu güçük sıçanı nuneceniz?” dedim. “Ağa guyu guyulamak isdemiyon mu? İrahat olur, dur” dediler. Güçük sıçana bir yemin verdiler: “Bu buydayı guyumazsanız nesliniz geçiririk” dediler. Güçük sıçan getdi. O birilerine habar verme. Bir de baksam ki ümüm sıçanları toplamış. Bu toplanan sıçanlar cecin altını deldiler, guyu etdiler, buydayı guyuya gatlılar, guyunun içine akıtdılar. “Bu gaygıdan da gurtardı Allah bizi” dedim. Yornuk cuvarasına gene başladım. Bir de değneyiversem ki ben buyda ekerken bir garpız çekirde düşmüş. Garpız böyümüş, dört yaşlı camız potuğu gimi garartıp yatıyo. Zatı susamadı. Sapsız, namtısız, ceciksiz bıçağa gel ha eyledim garpıza; garpızın içine zarpadak ben de getdim. Dıkılıversem kime ne görün? Bir şehere ıras geldim. “Amanın ne gözel şehir imiş” dedim. Bu temiz şehirde gezmek uçun bir hamama gedyim dedim. Hamama girdim. Gurnası var, tası yok. Bir oturuyı, başında fersi yok. “Gız adın nedir?” dedim. Dedi: “Adım Emine” Açdım bakdım burnuna: Bir tarafı sazlık samanlık bir tarafı tozluk dumanlık. Bir tarafında demirciler demir döğüyo bir tarafında galayçılar gap galaylıyo. Vardım bir galayçının yanına. “Usta, bize galayçılık öğret” dedim. Bir buçuk günde usta etdi. Galaylıyamadm gapları, hep gırlı tavaların sapları. Cerrah oldum acı yaptım hapları; binin zehirledim ilaç verirken. Hey ağalar ben de garar eyledim, kâr eylerim derken zarar eyledim. Seyis oldum bir at tımar eyledim, guyruğun gopardım götün silerken. “Bu kârlarda da bir iş çıkaramadık” dedim. Garpızın içinden çıkma derdine düşdüm. Bir de baksam ki sapsız, namtısız, ceciksiz bıçağı gaybetmişim. Bakıversem ki sakalı bir gucak bir ihdiyar ıras geldi. “Sapsız, namtısız, ceciksiz bıçağı yitirdim; görmedin mi emmi?” dedim. “Köpoğlu köpek ben gatarnan deve yitirdim bulamıyorum ki sen bıçağı nerden bulucun”. Gulağımın dibine sillenen vurduysa sillenin şiddetinden garpızın ağzından zorpadak dışarı çıkdım. Garince vurdum palanı, yedi yerinden çekdim golanı. Evvelki söylediğimiz yalanı şimdi essah edelim ağalar. (Boratav, 2000b: 129-131).

4

Evvel zaman içinde

Kalbur saman içinde

Deve tellâl iken

Eşek berber iken

Tusbağa arabasıyla

Yük taşıdığım sıralardı

Anam beşikteyken
 Babam beşikteyken
 Anam ağlar anamı sallardım
 Babam ağlar babamı sallardım
 Dünyanın yeni kurulduğuna
 Ben on beş yaşında bir delikanlıydım
 Kazmanın yoğun tarafıyla
 Baş tıraş ettiğim sıralardı
 Beş kardeş idik
 Birimiz kör
 Birimiz topal
 Birimiz sağır
 Birimiz çıplak
 Birimizin tüfeğinin çakmağı yok
 Ava gider
 Avdan gelirdik
 Bitmedik çalı dibinde
 Doğmadık tavşan avlardık
 Gene ava gittik
 Az gittik
 Uz gittik
 Dere tepe düz gittik
 Tepelerde yel gibi
 Derelerde sel gibi
 Ödünç almış un gibi
 Toza da toza gittik
 Geri döndük değnediydik
 Bir kolan uzununu yer gitmişiz
 Sağır: Durun hele uşak bir kaz geliyor dedi
 Yoksa burası deniz mi
 Kör elini alnına dayadı: Burası bir göl
 Kazlar çırpına çırpına geliyorlar dedi
 Tüfeğinin çakmağı olmayan sıktı kazı vurdu
 Topal: Siz yetişemez murdar edersiniz ben varayım, dedi

Çıplak: Siz koynunuzdan düşürürsünüz ben koynuma koyayım dedi

Aldı koynuna koydu

Pişirmeye kazan gerek oldu

Gölün kenarında gezerken

Dibi düşük kenarları hiç yok bir kazan bulduk

Sağır basa basa kazanı suyla doldurdu.

O kazı kaldırdık koyduk ocağa

Adana'ya indi Hacı Ağa

Kaz kalktı kaçtı bucağa

Üç gün oldu kayna deriz kaynamaz

Anadan aldık sacı

Pişirmek için kazı

Kazın gölde kaldı gözü

Üç gün oldu kayna deriz kaynamaz

Kazın kanadı yapcacık

Eti kemiğinden berkçecik

Ne kaşık koydu ne kepçecik

Üç gün oldu kayna deriz kaynamaz

Sekizimiz çalı şeker

Dokuzumuz altın yakar

Kaz kaldırmış başın bakar

Üç gün oldu kayna deriz kaynamaz

Biz başladık kazı yemiye

Kaz kalktı başladı bizi döğmiye

Utanır olduk komşulara demiye

Üç gün oldu kayna deriz kaynamaz

Acu zulüm kazı yedik

Ne karnım doydu

Ne yüzüm güldü

Hiç bana keyf gelmedi

Oğlanın adı Kanber

Boğazına takarlar çenber

Minareden uzun minder

Yedim karnım doymadı

Ne sakalım tüm tüm
 Ne bıyığım com com etti
 Hiç bana keyf gelmedi
 İki çeler meler
 Dört şıkır mıkır
 Yedim gene doymadım
 Ana bacı
 Kaldır sacı
 Altmış altı bazlamacı
 Yedim karnım doymadı
 Harda hurda
 Eşği yedirdik bozkurda
 Altmış tarla firik buğday
 Yedim karnım doymadı
 Denizi çorba ettik
 Gemiye kepçe ettik
 Yedik içtik
 Yüzümüz gülmedi
 Horoza vurduk palanı
 Yedi yerinden çektik kolanı
 Şimdiye kadar söylediğimiz sahiyi
 Yalan edelim ağalar. (Boratav, 2000b: 145-147).

5

Üş kişi yalan söylemeng üçün bir yola arhadaş olmuşlar. Üçü de demiş ki biz havayı yalanımızın içine gatmıyalım. Her hepimize gara üzerine söylüyelim. Bunnarın ismi Ali, Memet, Yusuf'muş. Ali'ynen Memet geride galmış, Yusuf'u ise ilerden salmışlar. Yusuf ordan bir şehire varmış. O şehrin halgı demiş: Sen nirden gelip nire gidiyorsun. O da: Ben şu taraftan geldim şu tarafa gidiyorum. O şehrin halgı: Bu taraflarda ne var dimişle: Bi şe yoh da yalnız şunu duydum. Ne duydun dimişle. O da: Geldiğim yirde havada it uluşuyordu demiş ve Yusuf yoluna devam etmiş. Ondan gelli o şehrin halgı bu adamı dutun demiş. Bunlar Yusuf'u dutuyollar ve Yusuf'a diyollar ki: Sen bize neye yalan söyledin, havada it ulur mu be tiyare mi bu it havaya çıhsın. Ondan gille Memed'inen Ali yitişmişler bu galabalıh ne diyi sormuşlar. Onnar da demiş ki: Bu Yusuf ismindeki adam bize şu yalanı söyledi; havada it ulumuş diyi,

didi. Ondan gilli Yusuf'unan Ali: Biz de o yoldan geliyoruh, yalan değil ya bu söylüyememiş. Siz de duydunuz mu diye o halh Yusuf'dan sormuşlar. Biz de duyduh; o geldiğimiz yolda bir geçi ölmüş. Geçinin gabırgaları gurumuş, ora bir köpek gelmiş, ora gurnamış. Kopen enikleri gabırgaların içine girmiş, bir havadan gartal gelmiş o geçinin gabırgasını alıp gaçarhan o enikler gabırganın içinde uluşdular. Yusuf'unan Ali biz de böyle duyduh deyince o şehrin halgı bu dorüdür işde. Haydı gidin, bunnar olmayaydı seni öldürecidik. Bunnar canın gurtardı, haydı gidin. Bunun her üçü de şehirden dışa çıhıncah Ali'ynen Memet arhadaşı Yusuf'a şöyle öykelenmişler. Garadahı beceremiyecen yalanı nidecen de havaya başladı. Ordan darılıp birinen ayrılıyollar; Yusuf'u yannarından goğyollar. (Boratav, 2000b: 154).

6

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve tellâl iken, pire hamal iken, çocuklar babalarının beşiğini tıngır mıngır sallar iken, balta ile baş yülünür, kazma ile diş çekilir bir asırda. Bir tüfeğim vardı çakmaksız, tüfeğim kundaksız, aldım ava çıktım. Bitmedik yavşanın dibinde doğmadık tavşan eniğini gümbürdedip vurmadım mı ya. Kestim, yüzdüm, altmış batman yağı çıktı; fotininin birini yağladım, birine yetmedi. Bir alay asker gelmiş, karınları aç. Bunların karnını kim doyurur, ancak ben. Eve vardım neneme seslendim:

-Nene!

-Ne var oğlum?

-Ben bir alay askerin karnını doyuracağım. Bana bir kazan ver dedim.

-Oğul bir kazan var dipsiz, bir kazanım var kulpsuz dedi.

Dipsiz kazanı aldım, gittim karanavayı pişirdim. Asker yedi içti; karınları doydu. Kazanı alıp eve getirdim.

-Nene!

-Ne var oğlum?

-Askeri doyurdum.

Oğul kazanı yıka. Şu karşıda iki tane göl var; birinin suyu kurumuş, birininki hiç yok dedi.

Gittim suyu yok gölde kazanı yıkayıp getirdim.

-Nene!

-Ne var oğul?

-Kazanı yıkadım, bunu nereye koyayım?

-Getir rafa koy, dedi.

Rafa çıktım baktım bir selvi ağacı. Ağaca baktım altmış kilelik bir tarla. Onunu tavuğa, onunu horoza, onunu çulluğa, onunu kaza, onunu ördeğe, onunu da güvercine ekdim, indim aşağı.

-Nene!

-Ne var oğlum?

-Ben açım.

-Vallahi oğlum evde un yok.

-Peki dedim. Benim bir tarlam vardı gideyim bakayım. Gittim baktım tarla tam kıvamında. Orağı aldım bir yığın biçtim. Sıcaktan terledim, yığının dibine uzandım. Yanımdan bir tilki geçti.

-Ulan Tilki sen benimki gibi namı bir adamın yanından nasıl geçersin? dedim, orağı peşinden attım. Tilkinin kışına saplandı, tilki kaçtı orak biçti, tilki pisledi orak düştü, ekin de böylece bitti. Ee ne yapalım? Diye düşündüm. Ekini harmana indirmeli. Bir rüzgâr geldi aldı harmana indirdi. Bir atım vardı uyuz. Vurdum gitmez, çaldım ölmez. Nalı kırıldı vururken gözüme çingı gitti. Ben gözümü oğalarken rüzgâr savurdu. Bir dağarcığa buğdayı doldurdum, doğru değirmene.

-Ey değirmenci?

-Ne var?

-Ben buğday getirdim. Şu içerdeki çuvalları dışarı çıkar, dedim.

Değirmenci çıkardı. Dağarcığı nereye asmalı? diye telaşa düştüm. Nihayet idareliğe zor bela asabildik. Bir de baktım değirmenci lavaş yapıyor; her biri benim boyumda.

-Değirmenci bu lavaşları kim yiyecek?

-Oğul kim yalanı çok söylerse o dedi.

-Peki, dedim. Ben yalanı çok söylerim dedim, başladım. Benim bir babam vardı sırça parmağı ile değirmenin taşlarını dönderirdi. Denizin kıyısına kabak ekerdi babam. Kabağın teveği bir baştan öbür başa kol atardı. Devletin askerleri üstünden köprü diye geçerdi. O yalan bu yalan fili yuttu bir yılan, karıncaya binip de deveyi kucağa alan. Heybeden camuzum düştü gördün mü?

Değirmenci çörekleri bana verdi, eve getirdim. Nenem beni görünce telaşla seslendi:

-Oğul baban dünyaya geldi, çarşıya git de yüz paralık hiç getir dedi. Çıktım yola unuttum ne istediğini nenemin. Tekrar eve döndüm, sordum:

-Nene ne alacaktık?

-Oğul hiç dedi hiççe.

Unutmamak için hiç hiç diye diye yola tekrar koyuldum. Yolda bir balıkçı sahilde balık avlıyordu. Tor'u attı hiç çıkaramadı. Ben de hiç hiç diye oradan geçerken geldi kulağımın dibine bir hüdayı sille vurdu:

-Ağa niçin vurdun bana canım kurban olsun sana dedim.

-Niye vurmuyacağım sana. Hiç hiç diyeceğine üçü dördü birden desene, diye çıkıştı. Ben üçü dördü birden diye yola devam ettim. Bir cenaze geçiyordu yoldan cenaze alayından bir adam ayrılıp geldi boynuma bir sille vurdu:

-Ağam niçin vurdun bana? deyince:

-Niçin vurmuyayım pezevenk, üçü dördü birden diyeceğine Allah rahmet eylesin de. Allah rahmet eylesin diye giderken çarşıya geldim bir köpeği öldürmüşler. Belediye süpürgecisi bacağından tutmuş sürüklüyordu. Süpürgeci geldi kulağıma bir tokat vurdu:

-Neden vurdun ağam? deyince:

-Neden vurmuyacağım, Allah rahmet eylesin diyeceğine tu pis mahlûk, kokmuş de diye çıkıştı. Bu sözleri tekrarlıyordum yolum hamam önünden geçiyordu, kadınlar hamam yapmış çıkıyorlardı. Tu pis mahluk, kokmuş deyince mis gibi kokan bir hanım geldi, bana bir tokat vurdu. Sebebini sorunca:

-Oh ne güzel olmuş desene diye o da çıkıştı. Bir dar sokağa girdim esnaf kavga etmiş; biri birisinin kulağını koparmış, oh ne güzel olmuş diye geçerken birisi gelip suratıma bir tokat vurdu. Sebebini sormaz mısın birader. Oh ne güzel olmuş diyeceğine çek uzasın, kopmasın de diye o da beni azarladı. Bu sözü tekrarlayarak yola devam ettim. Bir saraç dükkânına rasladım. Herif deriyi çekiyor koparamıyordu. Çek uzayıp kopmasın diyeceğine hayır dua et dedi. Benim kafam karışmış nenemin istediğini unutmuşum. Hikâyedir bunun adı söylemekle çıkar tadı. (Boratav, 2000b: 189-190).

7

Muğla'ya vardım üç kuruş kazandım. Bununla üç tüfek aldım. Birinin kundağı yok, birinin çakmağı yok, birinin evvelden temeli yok. Temeli yok tüfeği sırtal ettim. Yolda giderken üç tavşan gördüm. İkisi ölü mölü, birinin evvelden canı çıkmış. Evvelden canı çıkmış avladım. Yolda giderken üç ev gördüm: İkisi yıkık mıkık, birinin evvelden temeli yok. Temeli yok evden üç karı çıktı; ikisi şirli mirli birinin evvelden donu yok. Donu yok karıdan bir kazan istedim. Üç kazanım var dedi: Birinin kulpu kırık, birinin kıyısı yamık, birinin evvelden temeli yok. Temeli yok kazana tavşanı vurdum. Pişirirken bubam geldi. Bu ne dedi tavşan dedim. İnanmadı bir kaldırdı kapağını kazanın. Kokusunun kuvvetinden hemen öldü. Neyse biraz of mof dedik. Kırk gün malını üleştik. Bana bir eski güğüm düştü. Bozulacak diye samralığa attırdım. Ertesi sabah bir baktım üç altın olakomuş: Birinin yazısı yok, birinin turası yok, birinin

evvelden temeli yok. Temeli yok altınla bir pire aldım. Bindim pireye gittim Tire'ye anam iyenim oradaki pireye! İstanbul'a vardım bir kâse yoğurt aldım. Durudur diye 999 desti su kattım. Koyudur diye. Sultanahmet minaresini belime soktum borudur diye. Pireye vurduğum palanı, kırdı kaçtı kolanı. Dinleyin ağalar benim koca yalanı! (Boratav, 2000b: 191).

8

Babam çok fakirdi. Bana bakamadı. Beni besleyemedi. Her vakit ona yük oluyor evde fazla geliyordum. Ne ise uzatmayalım. Bir gün babam beni yanına alarak bir ekmekçiye götürdü ve ona çırak verdi. Sanat altın bileziktir. Sonra benim gibi olmasın diye evine çekildi, gitti. Şimdi ben ustam ile beraber kaldım. O bana her türlü ev işini gördürüyor. Sonra da ne çalışmıyorsun bana yardım etmiyorsun diye dövünüyordu. Onun yanından kaçsam eve koymayacaklar. Çünkü babam beni ustaya verirken: Eti senin kemiği benim demişti. Ne yapayım her şeye katlanıyor, zorla olsun geçinip gidiyoruz. Günlerden bir gün ustam beni yanına çağırdı. Bilmem neden bu sefer ustamın yüzü gülüyordu. Bugüne kadar onu hiç böyle tatlı sözlü, güler yüzlü görmediğimden şaşkın şaşkın yanına vardım. Arkamı okşyarak oğlum: Mendilini al! Köye gidiyoruz: İyi amma neye dedim. Ekmek isteyeceğiz demesin mi! Bir aklım varmış başımdan çıktı. Ne kadar fakir olsam isteyici dilenci olmazdım ya? Fakat ne yapabilirim; elimden ne gelir. Boynumu eğdim. Değneğimin ucuna mendilimi geçirdim. Yanıma (aykıt)lardan tı, bız (tığ, biz) aldım. Ustamla yola çıktık. Tozda, güneşte epiyce yürüdükten sonra bir köye vardık. Hana indik. Geceyi orada aç (talasir) geçirdik. Sabah olunca ustam: Haydi git te köylülerden biraz ekmek iste gel dedi. Peki dedim boynumu büktüm. Mendil değneğin ucunda köyün sokaklarında dolaşmağa başladım. O kapıyı, bu kapıyı hepsini çaldım, ünledim; sesime ses veren kimse yok. Bir iki evden de evde ekmek yok, daha hamur yapamadık, hem evin saapleri tarlada bağda dediler. Hemen herkes birer bahane ile beni başından savıyordu. Akşama kadar istedim, dilendim gene elimde avucumda bir şey yok. Hana dönerken son bir kapı çaldım. Gene ses yok, aralıktan baktım bir de ne göreyim? Ortaya katmerler serilmiş, dumanları üstünde, orta yerde de bir koca tabak helva duruyor. Teyze, yenge diye gene ünümün çıktığı kadar bağırdım gene ses veren olmadı. Hah evde kimse yok dedim. Yavaşça kapıyı aralayarak içeriye girdim. Katmerlerle helvayı mendilime doldurdum, sardım, tam kapıdan çıkarken bir tıkırtı. Bir de ileri bakınca ne göreyim evin kadını elinde su testisiyle yoldan gelmiyor mu? Kaçamayacağım da yakalayacaklar hemen evin içindeki sulukluğa girdim. Kadın dışarıya çıkar da kaçarım diye orada beyhude geceye kadar bekledim. Çıkmadı. Kocası değirmende imiş, akşam o da geldi. Ben hâlâ bir ayağımın üstünde tavuk gibi bekleyorum. Akşam yemekten sonra adam; haydi karı kandili yak da ocağa suyu koy, hava soğuk dışarı çıkamayacağım şurada sulukta yıkanıvereyim

demesin mi? Eyvah şimdi hapı yuttuk! Tir tir titremeğe başladım. Neyse kandil yakıldı, ibrik bardak ocağın yakınına kondu, suyu ısıttılar. Şimdi sulukluğa kandille geliyorlar, kurtuluş yok yakalanacağım! Kirpi gibi büzüldüm. Kapının arkasına pusundum, kandili tam kapının dengine getirdiklerinde üfleyiverdim. Ha bir ha iki derken onlara kutudaki kibriti hep tükettirdim. Kibrit tükenince karanlıkta dikilip kaldılar. Adam! Karı getir el yordamiyle dökünüvereyim bari dedi. İbriği sulukluğa getirdiler. Ben bir köşesine sinmiştım. Adam ibriği bulayım diye bir el çaldı aksilik bu ya baldırımı yakalamasın mı? Ben hemen baldır diye bağırdım. Adam şaşırdı: “Ulan ne balı?” dedi. Ustam ambarda bal çalıyor dedim. Adam giyineyim diye uğraşırken ben de suluktan fırladım. Fakat onlar benden açığöz çıktılar hemen kapıyı kilitlediler. Jandarmaya koşuştular. Ben bir pırlandım eyvah ki mendili de sululukta unutmuşum, eli boş gitsem ustamdan dayak yemek korkusu da var. Dama çıktım eski bir toprak dam. Bir delik buldum; musandıraya indim. Aşağıya bakarken bir palan varmış o da düştü. Paldımı boynuma geçe komuş imiş, haydi beni de al aşağı eder. Neyse bir of mof zorla kendimi topladım, sululuktan mendili aldım. Kapı kilitli, dama da çıkamam hayırlısı dedim. Orada duran boş arı kovanlarından birine girdim, kapağı çektim. Kapağın deliği kapının yarığına denk geliyor. Ben oradan dışarıyı da görebiliyordum. Bir baktım üç tane uzun külahlı zebellâ gibi herif geliyor. Onlar dışardan kolayca kapıyı açtılar, kovanları okkalamağa başladılar. En ağır ben çıktım neyse beni salla sırt ettiler, götürüyorlar hemen bızı çıkardım. Herifin kulağı çözüne dedim de bir soktum. Of! Bunda demir arı var! Yetişin ağalar dedi, bıraktı. Diğer geldi sen korkarsın be. Arı dediğin neymiş dedi. Bu defa o yüklendi. Onun da şah damarına sapladım. Ah. Bu bela! dedi o da vazgeçti. Şimdi sıra üçüncüsüne geldi. O yüklendi; iki üç adım gitmeden o da bızı yedi. Eksik olsun böyle bal dediler beni attılar gittiler. Onlar uzaklaştıktan sonra kovandan çıktım. Giderken köpekler üstüme geldi. Kendimi boş bir eve zor attım. Köpekler her yanıma sarakaldılar. Bunu gören üç jandarma burada ne var diye yanıma geldiler. Beni gördüler: Ulan burada ne yapıyorsun diye sordular. Hiç. Köydeki handa ustam vardı. Köpeklerden geçemedim de buraya girdim dedim. Neyse epiy tokat mokat yedik beni ustamın yanına iletiverdiler. Ustam da şamarı tam anıtladı vuracakken geriye çekiliverdim; arkamdaki eşiği çeldim yargın üstü yere düştüm. O zaman sımsırık ter içinde uyandım bir de baktım yatağımda imişim; hâlâ zincir kemiğimde o düşüşün sızısı vardı. (Boratav, 2000b: 192-193).

9

Ey yâran-ı Memduh-i safa, olası gam hanesinden cûda. Kesende ola fermanınız, okunsun destanımız. Ne kadar aç kalsak kurunan yemeyiz biz. Gül-layib-i sükker, kahve-i,

Yemen, duhan içeriz. Bulursak içeriz, bulmazsak geçeriz. On sekiz bin âlem derler bu dünyanın hepsi. Mağripten maşrika velevasız yer olmaz.

Aziz cemaat. Vaktiyle biz üç arkadaş idik: Birimiz kör, birimiz topal, birimiz çıplak. Her üçümüz bir yere cem olup bir müşavere yaptık: “Herkes bir sanatla mahir. Biz ne yapalım?” Netice üçümüz de şöyle karar verdik: “Biz de ava gidelim. Ondan kolay meslek yok.” Bunu üçümüz de makul gördük. Ve lakin bizlere tüfek lazım. Kör dedi ki: “Ben vaktiyle bir yerde üç tüfek görmüştüm. Gidelim getirelim.” Haydi bakalım vardık oraya. Baktık ki üç köy: İki viran miran, biri temelinden yok. Gittik temelinden yok köye gördük üç kapı: İki yıkık mıkık, biri temelinden yok. Temeli yok kapıdan içeri girdik. Baktık ki üç tüfek asılı: Birinin kundağı yok, birinin namlısı yok, ötekinin çakmağı yok. Üçümüz üç tüfeği aldık. Şimdi bunlara mermi lazım. Tesviker’den pekmez gelmişti, Kars’tan da yoğurt. Yoğurdundan doldurduk, pekmezle avuzlattık. Tüfekleri omuzlayıp “Allahaismarladık” yola çıktık. Kör diyor ki: “Önde ben gideyim gözlerim gayet keskindir.” Çıplak diyor ki: “Biraz dağların tepesine çıkalım.” Çünkü üşümeden kaydı yok. Az gittik uz gittik, dere tepe düz gittik, altı ay bir güz gittik. Derelerden sel gibi tepelerden yel gibi. Manisa’dan Tura’dan geldi geçti buradan. Hamza Pehlivan gibi yola revan olduk. Nihayet bir dağın başına çıktık. Kör dedi ki: “Durun.” “Ne oldu?” diye sorduk. Dedi ki: “Bitmemiş ardıcın dibinde doğmamış bir tavşan yatıyor.” Kör nişan alıp tavşana tüfeği çevirdi. Patlatınca dağlar zelzeleye geldi. Kör, tavşanı devirdi; topal, seydirip getirdi. Dedik: “Bunu kim götürsün?” “Çıplak götürsün.” Çıplak, tavşanı koynuna koydu geri geliriz. Geldik üç köy: İki harap marap, biri temelinden yok. Temelinden yok köyde gördük ki bir duvarın dibinde üç nine yatıyor: İki ölmüş mölmüş, birinin hiç canı yok. Cansız nine: “Ne var yavrum?” dedi. “Nine bize bir kazan.” Nine dedi ki: “Mutbağı yoklayın.” Topal gitti baktı ki mutbakta üç kazan: İki kenarı kırık mırık, birinin hiç dibi yok. Topal dipsiz kazanı getirdi. Dedi: “Buna sacayak da lazım.” Dedik: “Cansız nine buna bir sacayak.” “Yavrum mutbağı yoklayın.” Yine topal gitti, baktı ki üç sacayak: İki ayağı kırık mırık, birinin hiç de ayağı yok. Dipsiz kazanı, ayaksız sacayağının üstüne kurduk. Tavşanın derisini yüzdük, etini doğradık kazana bir kavurma yapacağız. Yedi gün yedi gece pişirdik. Bir gece uyumuşuz meğer ne ki yağı varsa taşırmışız. Uyandık ki tavşan pişmiş, yağı taşmış. Dedik: “Biz bu kavurmayı yemekle bitiremeyiz.” Topalı gönderdik etraf-u eknafe haber verip yediden yetmişe davet ettik. Halk toplaşınca ben hesap ettim ki: “Bu kadar mahluktan bana bir şey düşmez.” Kibarın kaşığı daldırdım, omuz verdim kaldırdım. Herkes doydu, hiç kimsenin dudakları bir şey görmedi. (Boratav, 2009: 87-90).

3.3. Karagöz'ün Söyleşme Bölümünde Yer Alan Yalanlama Örnekleri

1

Hacivat: “Aman birader maşallah tu tu!”

Karagöz: Lebbeyk?

Hacivat: “Maşallah tu tu!” derim.

Karagöz: Sana tu!

Hacivat: Aman efendim niçin? Bir hata mı ettim?

Karagöz: Daha soruyor musun? Kapının önüne geldin, etmediğin hezeyan kalmadı. Utanmaz kerata. Yok “Ramazan geldi” yok “Bayram geldi”. Ağzına gelen haltı ettin!

Hacivat: Efendim işiniz her ne ise o işi biraz te'hîr edin de buraya gelin.

Karagöz: Gazete mütâlâa buyuruyorum.

Hacivat: Aman efendim rica ederim gelin de anlatın bakalım ne havadisler var.

Karagöz: Çok havadis var.

Hacivat: Gel gel gel!

Karagöz: Ulan, ben altı aylık çocuk muyum ki “Gel gel babası! Al oğlanı babası!” gibi beni çağırıyorsun?

Hacivat: Efendim size olan kemâl-i muhabbetimden dolayı böyle çağırdım. Gelin de bakalım ne havadis varmış.

Karagöz: Sen salt başağrısı imişsin ya! Nedir bakalım söyle!

Hacivat: Kusura bakmayın meraklıyım. Havadis oldu mu mutlak anlamağa çabalarım.

Karagöz söyle bakalım neler var?

Karagöz: Bir inek bir buzak doğurmuş.

Hacivat: Doğurur ya! Taaccüb olunacak bir şey değil. Elbette bir buzak doğurur belki de iki doğurur. Bakalım daha neler var?

Karagöz: Karadeniz’e yağmur yağmış.

Hacivat: Yağar ya!

Karagöz: Bu hafta leylekler geliyormuş.

Hacivat: Gelir ya! O hayvan her zaman vakt-i muayyenesinde gelir.

Karagöz: Üsküdar vapuru Köprü’ye yanaşırken.

Hacivat: Ey ey aman.

Karagöz: Ne oluyorsun Hacivat?

Hacivat: Hiç! Ey sonra? Sonra?

Karagöz: Köprü’ye çıma atmış.

Hacivat: Ey sonra?

Karagöz: Sonra o kadar.

Hacivat: Ey çıma atmayınca yanaşabilir mi? Elbette çıma atacak. Ey başka havadis yok mu?

Karagöz: Ulan ne söyledimse hiç ağzından “Olmaz” lakırdısı çıkmadı.

Hacivat: Olur şeye “Olur” derim olmaza “Olmaz” derim. Ey söyle bakalım daha ne var?

Karagöz: Dur bakalım buna ne diyeceksin: On çift mandayı bir arabaya koşmuşlar.

Hacivat: Bu da olur şey. Hatta icabına göre daha ziyade bile koşarlar.

Karagöz: Ey mandanın birisi uçmuş.

Hacivat: Uçar ya! Bir tarafı derin hendek olur paldır küldür haydi aşağı uçar gider.

Karagöz: Ulan buna da bir kulp uydurdu. Dur bir yalan düşüneyim. Bakalım buna ne halt edecek? Tavuğun birisi bir yumurta yumurtlamış iki sarısı varmış.

Hacivat: Cins hayvanmış. Bizim komşunun tavuğu da iki sarılı yumurtluyor.

Karagöz: Defol şuradan menhûs kerata! Ne söyledimse ağzından hiç “Olmaz” lakırdısı çıkmadı.

Hacivat: Canım bu söylediğin şeylerin cümlesi de olmaz şeyler değil öyle. Başka bir havadis varsa onu söyle.

Karagöz: Haa dur dur iyi hatırıma geldi: Seninle benim resmimizi, taklidimizi alıp ismini “Hayal” koymuşlar yarın gece Aksaray’da bir kahvede oynatacaklarmış.

Hacivat: Acayip!

Karagöz: Ey nasıl bakalım? Bu söylediğim havadis de olur şey mi?

Hacivat: Haa bak bu olamaz!

Karagöz: Olamaz mı? Bol bile gelir. Yarın akşam gidelim de görürsün. Herifler ilân bile çıkarmışlar.

Hacivat: İlânlarda ne yazıyor?

Karagöz: Beni evlendiriyorlar.

Hacivat: Aman birader gözün aydın!

Karagöz: Senin gözün de Kandilli.

Hacivat: Ben bu lakırdılardan hiçbir şey anlıyamadım.

Karagöz: Bunda anlamıyacak ne var? Benim gözüm Aydın oluyor da senin gözlerin niçin Kandilli olmasın?

Hacivat: Birader sen bugün lakırdıyı hep tersine anlıyorsun.

Karagöz: Ben tersini anlamıyorum sen söylemesini bilmiyorsun. Deminden beri şurada “Ramazan geldi, Bayram gitti” diyerek ağzına geleni söyledin.

Hacivat: Ben öyle “Ramazan” filan lakırdısı kaalime almadım.

Karagöz: Gördün mü bir kere? Ben sana “Ramazan’da kahve aldın” dedim mi?

Hacivat: İşte bak aramızda lakırdıların mana-yi fitebdîl oluyor. Benim söylediğim; “Karagöz’üm hayli zaman oldu seni görmiyeli.” dedim. Sen ise bunu başka türlü anladın.

Karagöz: Ne bileyim ben! Söyliyeceğin şeyi birer birer, tane tane anlatarak söylesene!

Hacivat: Aman birader pek zevkime gitti. Söylediğim eş’ârı der-akab tanzir buyurmanız yok mu her kişinin haddi değildir. Vâkıâ mefhumunca biraz hezeyan görünürse de vezince mevzunca pekaladır. Bir beyit daha söylersem der akab tanzir edebilir misiniz?

Karagöz: Öteye bile geçerim.

Hacivat: Aman birader!

Karagöz: Ne zannettin ya!

Hacivat: Haydi hazır ol geliyorum!

Karagöz: Söyle bakalım.

Hacivat: Dinle:

Cihânın rengine aldanma verme rengini reng al

Usulüyle yürü ger mest isen de pâynı deng al

Karagöz: Anladım arkası “al” olacak değil mi?

Hacivat: Evet.

Karagöz: Al şimdi benden alları:

Mehtaba çıkarsan yanına bir çelenk al

İstedğin karşılığı al pezevenk al

Hacivat: Aman birader!

Karagöz: Ne var?

Hacivat: Siz ehl-i kemâl, fuzalâ, allâme-i asr olasınız da hâlâ haberim yoktur.

Karagöz: Hacivat ağzını topla yırtarım haa! Kemal’in karısı neden oluyormuşum? Saçlı sakallı koskoca bir Karagöz hiç karı olur mu alık kerata? Ve hem de ben niçin budala olayım? Âleme hasır olduğumu sana kim söyledi? Ağzını topla sonra toplarım haa!

Hacivat: Aman birader lâtife mi ediyorsun? Ben öyle bir şey söyledim mi?

Karagöz: Ne idi o söylediğin ya?

Hacivat: Yani demek isterim ki güzel ebyât söylüyorsunuz.

Karagöz: Hayır bayat değil taze taze fırından yeni çıkmış.

Hacivat: Anladım adeta siz benimle istihzâ ediyorsunuz. Fakat zararı yok. Ben sükûtu ihtiyâr ederim.

Karagöz: Söğüdü ihtiyar edip kurutacaksın da kimse altında oturmasın mı? Ulan ne hıyanet herifsin be!

Hacivat: Sen eğlen zararı yok! Size şurasını soracağım, pek merak ettim.

Karagöz: Hacivat ziyade geliyorsun!

Hacivat: Canım birader kusuruma bakmayınız. Meraklı olduğumu bilirsiniz. Bendeniz hasta iken siz hiç mektep filan gördünüz mü?

Karagöz: Sen deniz iken pek çok yunus balıklarını görürüm. Hatta ufak tefek balıkları da görüp taş atardım, kaçışırlardı.

Hacivat: Canım şimdi deniz lakırdısı oldu mu?

Karagöz: Be herif sen ağzından çıkan lakırdıyı bilmiyor musun?

Hacivat: Ben ne dedim?

Karagöz: Ne diyeceksin? “Ben denizde hasta iken beni mektepte filan gördün mü?” demedin mi?

Hacivat: Be Karagöz!

Karagöz: Ne var Hacivat?

Hacivat: Senin aklını başka bir halde görüyorum. Allah encâmını hayreylesin! Ben sana: “Hasta olduğum encâmını hayreylesin!” Ben sana: “Hasta olduğum zamanlar mektep filan gördün mü?” dedim. Bunu da sual edişimin sebebi bir insan Aruzî okudun mu?

Karagöz: Okudum. Geçen gün yanımda bostana marul almak için gitmiştim. Bahçıvan beni görünce yanıma geldi “Aman Karagöz Beyefendi Hazretleri rica ederim birkaç günden beri bizim havuzî keyfini bozdu ve geceleri sayıklıyor; şunu bir okuyuverin.” diye ayaklarına sarıldı. Ben de havuzun başına gidip bir iyice okudum. İşte bu kadar! Bahçıvan sonra bizden marul parasını almadı.

Hacivat: Ben sana hasta hocalığını sormadım. “Aruzî derler bir kitap vardır o kitabı okudun mu?” diyorum.

Karagöz: Okudum.

Hacivat: Ey ilm-i hikmet

Karagöz: Hikmet’i de okudum. Başı ağrıyormuş, geçti.

Hacivat: İlm-i hendese?

Karagöz: Onu da okudum. Dişi ağrıyormuş.

Hacivat: Coğrafya?

Karagöz: Carcafya’yı okuyamadım ben gidinceye kadar ölmüş.

Hacivat: Anlaşıldı sen adam olmayacaksın. Nafile! Elinde bir sanatın yok. Ömrün lak lak ile geçiyor. (Kudret; 1969: 346-351).

2

Hacivat: Vay Karagöz’üm sen misin?

Karagöz: Sabah akşam benden dayak yer misin?

Hacivat: Dayak yemem bir tabak helva olursa yerim.

Karagöz: Onu bulsam bende yerim.

Hacivat: Evde canım sıkıldı gezmeye gittim.

Karagöz: Hiç evde oturmazsın Hacivat!

Hacivat: O gün de hava mutedil idi.

Karagöz: Senin soyunu sopunu bilirim; hepsi gidi idi.

Hacivat: Doğru bendeniz Kalpakçılarbaşı'na!

Karagöz: Benim de o gün işim vardı, gittim.

Hacivat: Nereye?

Karagöz: Atlamataşı'na.

Hacivat: Bir de baktım ki Karagöz o duhter-i pâkîze-ahterler orada.

Karagöz: Vay! Onlar o günü orada mıydılar?

Hacivat: Kimler Karagöz?

Karagöz: Fındıklı'daki aktarlar.

Hacivat: Aktarlar değil a canım! Hanımefendiler.

Karagöz: “Meyhanede yat evde ne derlerse desinler” fehvâsınca neme lazım benim ne derlerse desinler ister hanım ister efendi. Ey sonra?

Hacivat: Bir aşağı iki yukarı servi gibi hırâm ederler.

Karagöz: Semerci Vasil ile mi giderler?

Hacivat: Canım piyasa ediyorlar.

Karagöz: Piyaz mı satıyorlar?

Hacivat: Canım geziyorlar! Bunlar gezerken bir de öteden beri bir araba sesi bir de ne bakarsın Karagöz?

Karagöz: Bakar sensin köpoğlu!

Hacivat: Arabanın içinde iki tane duhter-i hünerver.

Karagöz: Vay onlar arabada mı idi?

Hacivat: Kimler Karagöz?

Karagöz: Turşucunun beslemesi Hünerver.

Hacivat: Turşucunun beslemesi değil. Arabanın içinde iki tane hanım. Mezbûrelerin hüsn-ü dilberlikleri zannedersin ki tulû eden afitab misali etrafa şule vermekte. Birisi değirmi yüzlü, kar gibi beyaz; öbürü gayetle cilveli, esmerce biraz; birisinin saç sünbül, kaşı keman; diğerinin dili bülbül, gözü yaman; biri söyledikçe insan bayılır, öbürü söylerse hemen ayılır; birisine beste söyletip dinlemeli, öbürüne “Haydi canım!” deyip bâde verdirmeli.

Karagöz: Vay köpoğlu köpek! Bu ne kadar medih? Meddah olsa bu kadar medhedemez! Ey sonra Hacivat?

Hacivat: Bendeniz bunları görür görmez aklım başımdan gitti; deli divane oldum.

Karagöz: Eğer tarifi gibi ise Hacivat ben de görsem Çingane olurum.

Hacivat: Eski zen dostluğum hatırıma geldi. Bu dılnevazlar bana nîm nigâhla aşinalık ettiler; bendeniz de arabanın arkasına düştüm.

Karagöz: Bir yerin kırılmadı mı? Ben de geçen akşam sarhoşlukla ana-lağırma düştüm. Sonra nasılsa güç hal ile kurtuldum.

Hacivat: Biz işi pişirmeğe başladık. Bir de ne bakarsın! Öteden beri bir rûyi siyâh ile kühen-sâl iki kadın geliyor.

Karagöz: Vay! Onlar da mı çarşıdaydı?

Hacivat: Kimler Karagöz?

Karagöz: Revanici Haydar'la Kör Visâl.

Hacivat: Bizim Arap halaylıkla kocakarı yani kayınvalide! Baktım ki durmak olmayacak çarşı ortasında rezalete kaftan giydireceğiz. Biraz zamparalık edelim dedik “Felek, Hamza'ya yâr olmadı”. Biz firara karar verdik püşt-i pâzen.

Karagöz: Demek ki yeni çıkmış evveli yoktu.

Hacivat: Ne yoktu?

Karagöz: Kuşlu pazen.

Hacivat: Kuşlu pazen değil püşt-i pâzen yani tabanı kaldırıp kaçtım. Eğer kaçmasam olmaz sonra evde rahatım selb olur.

Karagöz: Salepçiyi bulur mu?

Hacivat: Rahatım kaçar. Bendeniz arabanın arkasını takip ettim.

Karagöz: Ulan kerata! Tramvay mı koşturuyorsun yoksa şimendüfer mi? Nefes al be!

Hacivat: Karagöz'üm bunlar araba ile Mahmutpaşa başından doğru etraf ü eknafı temaşa ederek Cîsr-i Cedîd'e indiler.

Karagöz: Terlikçi Refik ile kunturat mı ettiler?

Hacivat: Hayır! Köprü başında arabadan indiler, arabacının parasını verip Köprü'den geçtiler.

Karagöz: Hacivat arkalarından git!

Hacivat: Bunlar doğru Köprü'nün Boğaziçi tarafına işleyen vapurların yanaştığı mahalleye geldiler. Orada bulunan vapur memurlarından birine Rumeli cihetine işleyen vapurun kaçta hareket edeceğini sual ettiler.

Karagöz: Hacivat sakın arkalarını bırakma haa! Yumurta kapıya geldi.

Hacivat: Bunlardan biri benim yanıma geldi. Yalıların Boğaziçi'nde Rumelihisarın'da olduğunu ve kendileriyle birlikte gitmekliğim için recâ ettiler.

Karagöz: Vecâ mı ettiler?

Hacivat: “Birlikte gidelim!” dediler.

Karagöz: Bin vapura! Hacivat hiç durma gitmene bak!

Hacivat: Halbuki o gün de deniz gayet sert. Öyle lodos esiyor ki vapura binmek güç. Dalgalar adam boyu gibi yükseliyor.

Karagöz: Bin vapura! Vapur batarsa yüzmek de bilmezsin; boğulursun kerata ben de senden kurtulurum!

Hacivat: Her ne kadar ibrâm ettilerse de bendeniz cesaret edip vapura binemedim. “Sair vakit gelirim” diye söz verdim. Adreslerini de aldım.

Karagöz: Vay tabansız kerata vay! Kadınlar senden cesaretli.

Hacivat: Bunlar benimle vedalaşarak bilet mahallinden biletleri alıp Rumeli vapuruna râkib oldular; saat onu çeyrek geçerek vapur Köprü'den hareket etti.

Karagöz: Ulan ne halt etmeğe vapura binmedin?

Hacivat: Bunlar vapurdan bana işaretle birbirimizi selamlıyarak vapur Boğaziçi cihetine müteveccih oluncaya kadar yanıp yakıla tahrîk-i çarh-i azîmet eyledi.

Karagöz: Senin ne adam olduğunu anladılar mı? “Korkak herifin birisi” demişlerdir.

Hacivat: Kuzum Karagöz sen hiç lakırdı anlamaz mısın?

Karagöz: Neye anlamam? Pekala anlarım!

Hacivat: Vapur kalktı. Gözden nihân oluncaya kadar bendeniz arkalarından hayran ü ser-gerdân iskelede kalakaldım.

Karagöz: Vay tabansız köpoğlu vay!

Hacivat: Ah Karagöz'üm! O akşam bendeniz fakirhaneye geldim. Geldim ama ne yolda geldiğimi ben bilirim.

Karagöz: Elbette sen bileceksin ben bilecek değilim ya! Ulan ne halt etmeğe vapura binmedin?

Hacivat: O gece sabaha kadar rahat yatamadım. Hâb-i rahatım selb oldu. Mecnun misali daima mahbubelerin fikr ü hayaliyle kendimi teselli ederdim. Bir an hayalleri gözümünden gitmezdi.

Karagöz: Seninki kırkıdan sonra saz çalmak değil yetmişinden sonra azmak. Hacivat eline bir ayna al da suratına bak. A keçi sakallı kerata sana yakışır mı bu zen-dostluk?

Hacivat: “Merâm-i andelib visâl-i güldür

Gönüldür bu gönüldür bu gönüldür”

Fehvâsınca muhabbet bir beladır ki giriftar olmayan bilmez. Sen onu bilir misin?

Karagöz: Onu da bilirim yirmiyi de! Ben sana bir sopa atarım ki aklın başına gelir.

Hacivat: Derûnumda olan aşk ateşinden o derece şiddet gördüm ki benimle beraber toprağa gömülmedikçe sönmez kıyas ederim.

Karagöz: Ah benim mini mini oğlum! Vazgeç evladım vazgeç Hacivat süzgeç!

Hacivat: Baktım ki olacak iş değil. Bizim mahallede bir acûze-i mekkâre ve dâhiye-i sahhâre vardı ki İblis'e fenn-i telbîsi ta'lîm ve tarîk-i hileyi esasiyle tavzih ve tefhîm ederdi.

Karagöz: Elini tut destisini bûs et Hacivat! Derdine deva bulur

Hacivat: Bunca iltica edip yedini takbîl eyledim.

Karagöz: Yedekçi Mukbil ile kavga mı eyledin?

Hacivat: Biraz yalvarıp para ile gönlünü aldım. Bu işi göreceğine söz verdi. Bendenizden hanımlarım semtini sual eyledi. Boğaziçi'nde Rumelihisarı'nda olduğunu söyledim.

Karagöz: Pişkince bir karı mangal kapağı gibi kaltak!

Hacivat: Acûze teşmir-i sâk ve bu kaziyeyi kuvveden fiile çıkaracağına söz verip vaad eyledi.

Karagöz: Ulan Hacivat sonu pot gelirse görürsün kerata!

Hacivat: Bendeniz kocakarının evinden kalkıp kendi haneme geldim. Ol taraftan gelen habere muntazır olarak çeharçeşm ile intizarda kalarak müterakkıb oldum.

Karagöz: Niçin inkisarda kalıyorsun? Anan baban vaktiyle bed-dua mı ettiler?

Hacivat: Canım yârin tarafından haber bekliyorum.

Karagöz: Yârin tarafından galiba sana sopa gelecek.

Hacivat: Derken Karagöz'üm akşam yakın oldu; bizim kapı dak dak çalındı.

Karagöz: Köpoğlu kapının tokmağı benim suratımda mı?

Hacivat: Dakk-i bâb.

Karagöz: Fındık kebâb.

Hacivat: Bendeniz pencereden baktım “Kapıyı çalan kim?” diye. Meğerse bizim gönderdiğimiz kocakarı değil miymiş!

Karagöz: Gözün aydın Hacivat kulakların da Manisa!

Hacivat: Bendenize sürûrumdan şâd ü handân oldum.

Karagöz: Sürur Ağa'yı şadırvanda mı buldun?

Hacivat: Sevincimden çıldırıyorum.

Karagöz: Çıldırırsan Toptaşı'na dayarlar seni.

Hacivat: Derhal inip kapıyı kocakarıya açtım.

Karagöz: Sevincinden etrafa para mı saçtın?

Hacivat: İstikbal eyleyip merdivenden yukarı çıkarıp bizim küçük odaya aldım. İstifsâr-ı hatırdan sonra yârimden gelen hayır haberden sual eyledim.

Karagöz: Hayreddin'den gelen soğancıyı belledin mi?

Hacivat: Yârdan gelen haberden sual eyledim. Bendenize “Beşâret olsun sizlere!” diye tebşîr eyledi.

Karagöz: Vay Hacivat sevgilin Beşaret mi olmuş?

Hacivat: Neden Karagöz?

Karagöz: Neden olacak? “Beşaret olsun sizlere diye tebeşir verdi” diyorsun.

Hacivat: Hayır efendim müjde verdi.

Karagöz: “Beşaret” demek müjde “cenâbet” demek de fena haber mi?

Hacivat: Kocakarı nasılsa bunların hanelerini bir takrib ile bularak haneye duhûl edip merasim-i hoş-âmediyi icra ettikten sonra yalan torbasını açıp tıynet-i asliyesinde merkûz olan habâseti izhâr eyleyerek: “Efendim bendenizin buraya gelmemin cechi: ser-i zülfünüzün mübtelâsı, çeşm-i mahmûrunuzun ibtilâbı, âşık-i efgendeniz olan merhamete şayan bir zatın tarafından vuslat ümidiyle geldim.” der.

Karagöz: Vay köpoğlu kocakarı! Bu ne lakırdı! Tamam bir senelik lakırdıyı birden söylemiş.

Hacivat: Bunlar bu sözü acûzeden gûş edince kemâl-i sürûr ile bülbül gibi güftâra başlayıp: “Sürûr ü ibtihâcımız olan efendiye söyle: Malum-i şerifleri olsun ki bu cariyeleri o günden beri kemâl-i iştîyak ile dilsüz olup rûz ü şeb fîkr ü hayaliyle ah ü enîn etmekteyiz. Eğer ki hane-i bî-minnetimize lütfen teşrif buyururlarsa bizleri dil-şâd ederler.”

Karagöz: Hacivat gittiğin vakit bu suratla gitme! Suratına maske tak da öyle git olmaz mı?

Hacivat: Benim nem var? Tanasüb-i azada noksan mıyım behey Çingene?

Karagöz: Neren güzel ulan? Eksal herifin birisin!

Hacivat: Bendenize bu haber gelir gelmez doğru Karagöz ben berbere; tıraş oldum, nevaleyi düzdüm ver elini Rumelihisarı!

Karagöz: Hisar’a gideceğine Çüplük’e git kerata!

Hacivat: Kendilerinin tarifi üzere yalayı buldum, kapıyı çaldım; kapıcı kapıyı açtı.

Karagöz: Hacivat dayak yemeden kaçtı.

Hacivat: Kemâl-i ihtirâm ile bendenizi ta’zîm ü tekrîm ile yukarı çıkardılar.

Karagöz: Seni o halde görmeli Hacivat! Tespihböceği gibi büzülmüşündür.

Hacivat: Aman Karagöz’üm! Görüş ne güzel manzara! Köşkün içi döşenmiş, ortasında bî-nazîr fiskiye yapılmış, dört tarafından mermerden aslan ağızlarından mâ-i lezîz cereyan eder ve bahçede envâ-i reyâhîn ve ezhâr. Bendeniz seyr ü temâşâ eylerken.

Karagöz: Rüya mı bu Hacivat gördüğün şeyler yoksa mâlihülya mı?

Hacivat: Aynen müşâhede ettim.

Karagöz: Ayna da mı seyrettin? Denizin şavkı vurmuştur.

Hacivat: Birden Karagöz ne bakarsın.

Karagöz: “Mahmur mahmur sen de bana yâr mısın? aman!” Ulan bu şarkıdır!

Hacivat: Çarşıda gördüğüm hanımlar geldiler, yanıma oturdular. Hoş-âmedîden sonra muhabbete koyulduk.

Karagöz: Muhabbet ederken duyuldunuz mu?

Hacivat: Duyulmak değil a canım! Muhabbet esnasında meclis takımı kuruldu.

Karagöz: Ahmet Bey’e kurşuncu Sabire mi vuruldu?

Hacivat: Al kadehi ver bâdeyi; iş ü işret, zevk ü sohbet!

Karagöz: Bu işin sonu nekbet Hacivat!

Hacivat: Hanımlar başladılar şarkıya.

Karagöz: Hanımlar küfür mü ettiler Şevki’ye?

Hacivat: Şarkıya.

Karagöz: Hay keçi sakallı kerata!

Hacivat: Bendeniz aşka geldim; üç defa nara attım Karagöz!

Karagöz: Birisi de sana tokat ataydı.

Hacivat: Hanımlar şarkı söylerken bendeniz muttasıl bâde nûş ediyordum.

Karagöz: Bademle işaret mi ediyordun?

Hacivat: Bendeniz doldurup hanıma veriyorum, hanım doldurup bana veriyor.

Karagöz: Öyleyse adeta değişik oluyor.

Hacivat: Vur patlasın çal oynasın!

Karagöz: Hacivat da zevk duymasın!

Hacivat: Bu aralık bir cariye geldi “Yemek hazır!” dedi. Hanımların ikisi birden “Buyurun efendim yemeğe!” diyerek tazim ü tekrim ile yemek odasına girdik.

Karagöz: Hacivat iyi karnını doyur ne olur ne olmaz!

Hacivat: Yemek sofrası bahçeye nâzır olan köşke alafranga bir surette kurulmuştu. Zannedersem hazmı teshîl için alafranga sofralarda meyveler bulundurmak adet olduğundan sofrada billûr kâsenin içinde dördü beşi bir kıyyelik şeftaliler duruyordu.

Karagöz: Canım Hacivat söyleme! Ağzım sulandı o kadar medhetme!

Hacivat: Âmâde ve ihzâr eşribe-i lezîzeden tenâvül buyurmaklığımı teklif ettiler.

Karagöz: Kuzum Hacivat bir daha gidersen birkaç tane koynuna koy da sonra bana verirsin.

Hacivat: Sofrada bulunan et’imelerden ve eşribelerden ekl ü şürb edip ba’dehû sofradan kalkarak elimizi yıkayıp köşkün üst katındaki sahile nâzır olan küçük odaya çıktık.

Karagöz: Hacivat hâlâ uykunuz gelmedi mi? Yatsanıza!

Hacivat: Alâ mümessek kahveler gelip nûş olunduktan sonra hanımlar bendenize eğer istek buyurulursa hâbgâha teşrif buyurmaklığımı teklif ettiler.

Karagöz: Kahveci Agah ile bir yere mi gittiler?

Hacivat: Değil efendim. Yatak odasına gitmek için söylediler. Bendeniz de maal-memnuye hanımların re'yini kabule şâyân gördüm, hanımlarla birlikte yatak odasına duhûl eyledik.

Karagöz: Ben de fuhûl eyledim.

Hacivat: Bir de Karagöz'üm baktım ki ne göreyim? Odanın ortasında bir karyola; altından musanna bütün üstü işleme.

Karagöz: Benim işlediğim yok sen işleyeceksin köpoğlu!

Hacivat: Odanın mefrûşâtı sâir odalar gibi değil gayetle müzeyyen ve karyolanın yanında üç ayaklı merdiven.

Karagöz: Hiç karyolanın yanında merdiven olur mu?

Hacivat: Karyola yüksek olursa merdiven olur; suhûlet için.

Karagöz: Merdivenden yukarı çık.

Hacivat: Bir ayağı merdivene attım; öteki ayağımı basayım derken ayağım kayar kaymaz yüzüstü düşer düşmez ayağım kırılmasın mı?

Karagöz: Aman Hacivat gördün mü ettiğin haltı!

Hacivat: Bu kabahat mı? Kaza olacak. Bir de Karagöz o can acısıyla gözümü açtım baktım ki sabah olmuş.

Karagöz: Ey bu söylediğin rüya mı?

Hacivat: Sen sahi diye mi dinliyorsun?

Karagöz: Ne bileyim ben? Sen rüya demedin. Beni iki saattir göz hapsine aldın kerata! Ben de gideyim de evde karıcığım ile görüşeyim! (Kudret, 1969: 541-554).

3

Hacivat: (Perdeye geri gelir) Karagöz'üm akşam şeriflerin hayrolsun.

Karagöz: (Yattığı yerden doğrulur.) Senin de ambarda şekerlerin kaybolsun Hacivat.

Hacivat: Karagöz'üm bu akşam heyheylerin üzerinde anlaşılan.

Karagöz: Ben eşek miyim heybelerim üzerimde olsun (vurur)!

Hacivat: Demek istiyorum ki sana bir dokunan işitir bin ah.

Karagöz: Bir dondurmayla kim yemiş bin külah?

Hacivat: Demem o ki sinirlisin sinirli.

Karagöz: Doğru ya sihirlim sihirli.

Hacivat: Sihiri nereden çıkarıyorsun Karagöz'üm?

Karagöz: Nereden olacak Alaeddin'in lambasından çıkarıyorum.

Hacivat: Ne güzel sohbet edecektik şimdi lambayı da nereden çıkardın?

Karagöz: Bizim evin kilerinden bir sandık buldum oradan çıkardım.

Hacivat: Karagöz'üm sandığı şimdi sokma lafa

Karagöz: Ceviz üzerine sedef kakma!

Hacivat: Ne kıymetli sandıkmış bu birader.

Karagöz: Kıymetlidir tabii içinden çıkanlar daha da bir kıymetlidir.

Hacivat: Deme! Anlat hele anlat neler çıktı sandığın içinden?

Karagöz: Köftehor nasıl da ağzının suyu akmaya başladı. Efendime söyleyeyim indim kilere öteberi alacaktım bir baktım koskoca bir fare!

Hacivat: Aman Karagöz'üm ben fareden korkarım at onu dışarı at!

Karagöz: Yahu Hacivat fare dedik ama mübarek bir büyümüş bir serpilmiş bir semirmiş; suratı da tıpkı sana benzemiş.

Hacivat: Vay başıma gelenler!

Karagöz: Kapının arkasından aldım koca sopayı.

Hacivat: Eeeee!

Karagöz: Vurdum kafasına, vurdum kafasına. (Hacivat'a vurur)

Hacivat: Vurma Karagöz'ün niye vuruyorsun?

Karagöz: O da aynı senin gibi dile geldi başladı yalvarmaya. Bende tatlı dile kanacak göz var mı?

Hacivat: İnşallah vardır.

Karagöz: Hiç heveslenme Hacivat bende o göz yok. Vurdum kafasına, vurdum kafasına.

Hacivat: Aman Karagöz'üm vurma hayvanı öldüreceksin!

Karagöz: Fare sesin feryadını duymuş olacak Hacivat Çelebi hayvan tekrar dile gelmesin mi?

Hacivat: Gelsin!

Karagöz: Aman dilemesin mi?

Hacivat: Dilesin!

Karagöz: “Aman efendim vurmayınız ben uğurlu bir fareyim!” demesin mi? Uzun lafın kısası birader fare bir yalvardı bir yakardı sorma!

Hacivat: Eee sonra?

Karagöz: Sonrası malum aldım yine sopayı elime.

Hacivat: Aman vurma!

Karagöz: Şaka yaptım Hacı Cav Cav.

Hacivat: Anlat anlat sonra ne oldu?

Karagöz: “Aman yiğit Karagöz canım yiğit Karagöz ben bildiğin farelerden değilim!” dedi.

Hacivat: E peki hangi farelerdenmiş?

Karagöz: Ballı pekmezli kuru yemiş.

Hacivat: Hepsini fare mi yemiş?

Karagöz: Hacivat dinle de anlatayım. “Benim bir kerametim var sen beni bırakırsan ben de sana kerametimi açıklarım!” dedi. Kerameti duyunca attım sopayı yere.

Hacivat: At at zaten ziyadesiyle hırpaladın hayvanı.

Karagöz: “Şu duvarın dibini kaz orda bir sandık var. O sandık artık senindir!” dedi sonra da kayboldu gitti.

Hacivat: Sonra ne oldu?

Karagöz: Şu duvar dibine iki kazma vurayım da sandığı çıkarayım dedim.

Hacivat: Vur vur!

Karagöz: Aldım elime kazmayı vurdum duvarın dibine, vurdum duvarın dibine.

Hacivat: Vurma vurma!

Karagöz: Yahu Hacivat kazmayı vurmada sandık çıkar mı hiç? Vurdum duvarın dibine, vurdum duvarın dibine.

Hacivat: Buldun mu bari sandığı Karagöz’üm?

Karagöz: Buldum buldum.

Hacivat: Aç sandığın kapağını aç!

Karagöz: Efendime söyleyeyim Hacivat sandığın kapağını açtım birde ne göreyim? Aman efendim çil çil altınlar, zümrütler, yakutlar, elmaslar. Bir altın taç; üstü yeşim taşıyla işlenmiş.

Hacivat: Tam da benim başıma layık.

Karagöz: Bir inci kolye; altın zincirlere dizilmiş.

Hacivat: Tam da benim boynuma layık.

Karagöz: Bir gümüş yüzük; üstü elmaslarla süslenmiş.

Hacivat: Tam da benim parmağıma layık.

Karagöz: Hacivat hiç sulanma şimdi bir yumuk geliyor tam da suratına layık. Dedim elimi uzatayım da şu altınlardan alıvereyim arkadaşım Hacivat’a veririm belki.

Hacivat: Al al iyice doldur avucunu.

Karagöz: Tam elimi uzattım altınları tutacağım bir ses ense kökümde bağılıyor “yar bana bir eğlenceeeee!”.

Hacivat: Dinleme Karagöz’üm dinleme.

Karagöz: Hacivat Çelebi dinlememek ne mümkün herif sanki kulağımın dibinde belediye bandosunu talim ettiriyor. İçli içli, yanık yanık bağılıyor.

Hacivat: Çıkıp dışarı iki tokat atıverseydin sen de.

Karagöz: Ben de aynen öyle yaptım.

Hacivat: Karagöz'üm bana niye vuruyorsun?

Karagöz: Akşam akşam kapıma dikilen sen, “yar bana bir eğlence” diye mahalleyi birbirine katan sen, tam çil çil altınları avuçlayacakken rüyasından uyanan ben.

Hacivat: Rüya mıydı hepsi?

Karagöz: Rüyaydı tabii köftehor ne sandın?

Hacivat: Madem sandık yok madem çil çil altınlar yok bana da burada lüzum yok (gider).

Karagöz: Aman hızlı git fareler kovalamasın. Ben de gidip biraz daha kestireyim bari. (Paşa, 2014: 303-306).

3.4. Orta Oyununun Muhavere Bölümünde Yer Alan Yalanlama Örnekleri

1

Pişekâr: Pekâlâ. Anlat bakalım! Bu kadar zamandır bizi ne aradın ne de sordun. Herhalde belli başlı bir iş sahibi oldun ki bizi arayıp soracak vakit bulamıyorsun. Yahut uzun zaman İstanbul'da yoksun öyle mi?

Kavuklu: Pek öyle değil birader. Ama pek de İstanbul'da değildim.

Pişekâr: Dedim ya elbette öyle bir şeydir. Peki hayırlı mı?

Kavuklu: Eh pek hayırsız değildi. Ne çare ki bizde tecelli yok da istediğimiz gibi ticaret yapamadık.

Pişekâr: Olsun. Bir işe başlamışsın ya.

Kavuklu: Evet başladık, başladık ama ne faydası var! Alt tarafı bok çıktıktan sonra.

Pişekâr: Ne oldu? Tuttuğunuz işten zarar mı ettiniz? Aman merak ettim birader yegân yegân beyan et.

Kavuklu: Ne edeyim ne edeyim?

Pişekâr: Canım “vakayı izah et” dedim.

Kavuklu: Ne bakkalını uzak edeyim? İsmail saçmalıyorsun.

Pişekâr: Hayır iki gözüm “Başından geçenleri bir anlat” derim.

Kavuklu: Ulan ne fitne fücür adamsın bilir misin! İnsanın söyliyeceğini şaşırtıyorsun be! Dur da anlatayım.

Pişekâr: Aman birader devam buyurunuz. Sizi istimâ ediyorum.

Kavuklu: Al bir daha! Nemi istimal ediyorsun? İsmail bozuşacağız galiba.

Pişekâr: Canım ne oluyorsun be kuzum? “Anlat, seni dinliyorum.” dedim.

Kavuklu: Ulan “anlat”ı şimdi söyledin. Evvelki böyle miydi? Bırak da anlatayım.

Pişekâr: Buyurun birader.

Kavuklu: Nereye gidiyoruz? Ne yiyeceğiz?

Pişekâr: Canım uzatma bir yere gitmek için “Buyurun” demedim. Yani “Vakayı hikâyeye başla” demek istedim. Evet ticarete başla bir kere.

Kavuklu: Vallahi bir daha başlayamam. Bir kere ağzım yandı. Anlatayım da bak.

Pişekâr: Peki seni dinliyorum. Evet.

Kavuklu: Hani “Rüstem Efendi” derlerdi biri vardı. Onu sen de tanırsın.

Pişekâr: Evet hatırlıyorum. Aktar Rüstem Efendi. Oğlu bizim de mektep arkadaşı.

Kavuklu: Tamam. Bildin. Ta kendisi işte! Bizden ayrıldıktan sonra büyük ticaretlere girmiş ve zengin olmuş. Bir gün bana rasladı “Vay Hamdi’ciğim!” diye boynuma sarıldı. Hoş beş ettikten sonra ne işle meşgul olduğumu sordu ben de “Boştayım.” dedim. Acındı bana. İyilik olsun diye o sene karpuz vakti olduğundan Tekirdağı’ndan karpuz getirerek kabzımallara devredecekmiş. Benim gibi candan birine ihtiyacı varmış “Tamam! Aradığımı buldum.” dedi. Yapacağım işin ne olacağını sordum anlattı.

Pişekâr: Ne imiş?

Kavuklu: Tekirdağı’ndan karpuzu yükliyerek buraya getirecek, kabzımala teslim edip bir de kâğıt alacak tekrar Tekirdağı’na dönerek ben gidip gelinceye kadar orada mal hazır edilecek, tekrar alıp İstanbul’a getirerek muamele yapacaktım.

Pişekâr: Haa anladım! Sen mutemed.

Kavuklu: Musibet sensin. Ulan şimdi şu münasebetsizliğin ne lüzumu var durup dururken?

Pişekâr: Yanlış anladın. Sen mal sahibinin bir mümessili.

Kavuklu: Şimdi benim anlamadığımı doğrulttun mu sanki?

Pişekâr: Anladım iki gözüm, sen benim anlamadığımı anlamadın.

Kavuklu: Uzatma İsmail sözümü bitireyim.

Pişekâr: Buyurun efendim.

Kavuklu: Hayır eksik olmayın şimdi yedim; karnım tok.

Pişekâr: Görüyürsun ya! Lafı ben değil sen uzatıyorsun.

Kavuklu: O senin kısılası çenen duruyor mu?

Pişekâr: Evet Tekirdağı’na git.

Kavuklu: Şimdi mi?

Pişekâr: Hayır canım hikâyeni anlat.

Kavuklu: Bir yelken kayığı ile Tekirdağ’ı dedik çektik.

Pişekâr: Kayığı mı?

Kavuklu: Hayır cavlağı çektik. Ulan söz temsili bir yere gittiğini söylemek için “İstanbul dedik çektik” demezler mi? Ben de “Tekirdağ’ı dedik çektik” dedim. Sen böyle her sözüme aksi bir mana verdikçe ne hikâye ne de oyun biter. Dur da anlatayım başıma gelenleri.

Pişekâr: Efendim sizi dinliyorum.

Kavuklu: Ulan beni dinlesen çenen durur. Her neyse. Oradaki bostan sahipleri bizi karşıladılar. Ziyafetler filan o geceyi misafir olarak mal sahiplerinin evlerinde geçirdik. Bilmem ne düşündüler taşındılar ertesi gün.

Pişekâr: “Tüy” dediler mi?

Kavuklu: Onlar beni değil galiba ben seni kovacağım. Ulan ne münasebetsizsin be herif! Bırak da anlatayım.

Pişekâr: Devam et devam.

Kavuklu: Dayanacak adamda kafa mı bırakıyorsun?

Pişekâr: Efendim “Hikâyeyi anlat” demek istedim.

Kavuklu: Peki ben sükût mu ediyorum da söylüyorsun? Ne o ne de bu sade senin boşboğazlığın. Dinliyecek misin, keseyim mi?

Pişekâr: Aman efendim lakırdı serencamın en tatlı yerinde kesilir mi?

Kavuklu: Kim bu Bakırcı Hoca?

Pişekâr: Canım “Bakırcı Hoca” diyen var mı a birader? Sen “ters”i “teres” anlıyorsun. Canım “Başından geçeni anlat.” diyorum.

Kavuklu: Ulan sana kaç kere “Sus” diyorum yine çenen durmuyor. Susacak mısın yoksa kafana bir şey vurarak savuşayım mı?

Pişekâr: Canım birader ne hâcet! Ben sükût ederim siz de hikâyeyi istediğiniz gibi ikmal edersiniz. Buyurun sizi dinliyorum.

Kavuklu: İsmail bu sefer de başladıktan sonra yine öyle benim anlamadığım sözlerle araya girersen Hüdâ alim kafana bir şey vurur savuşurum.

Pişekâr: Ne münasebet efendim. Devam et.

Kavuklu: Ne diyordum? Ertesi gün dedi ki sen benim yabancım değilsin; tabî bana darılmazsın bilirim. Seni buraya kadar sürükledim getirdim. Lakin sana ihtiyaç kalmadı. Al şu elli lirayı; helal hoş olsun, afiyetle ye. İstersen sen de bu ufak para ile kendine bir iş tutar da geçinirsin.

Pişekâr: Demek sana ihtiyacı kalmamış. Öyle anlaşıyor.

Kavuklu: Öyle olacak.

Pişekâr: Sen ne yaptın? Kabul etmedin mi?

Kavuklu: Ulan havadan gelen elli lira gibi büyük parayı kim almaz? Neyse! Geri vermek şöyle dursun sevinçten bir yere sığmaz oldum.

Pişekâr: Arz-ı minnetler edeydin.

Kavuklu: Öyle yapacaktım ama oralarda öyle şeyler bulamadım.

Pişekâr: Ne bulamadın?

Kavuklu: Hasırlı minderler.

Pişekâr: O ne demek oluyor?

Kavuklu: Sana sormalı kalın kafalı. Sen söyledin.

Pişekâr: Anladım söylediğimi yanlış tefsir ettin.

Kavuklu: O da yok.

Pişekâr: Hangisi?

Kavuklu: Ben şimdi dayağa başlarsam tepsiyi, hasırlı minderleri filan anlarsın.

Pişekâr: Devam devam.

Kavuklu: Patlama da anlatayım. Sevinçten havalarda zıplıyordum. Evvela dedik ver elini Silivri.

Pişekâr: O da neden?

Kavuklu: Malum ya İstanbul'da Silivri yoğurdu makbuldür, çok satılır. "Ben bu elli lira ile çok güzel yoğurt yapabilirim" dedim.

Pişekâr: Güzel. Ne duruyorsun?

Kavuklu: Ne yapayım?

Pişekâr: Silivri'ye gitsene!

Kavuklu: Patlama. Dur da söyliyeyim. Ulan parayı şimdi almışım da gitmiyormuşum gibi söylüyorsun. Bir de oraya vardım ki öyle yoğurt moğurt ticareti yapılır gibi değil.

Pişekâr: Elbette. Bilûmum mandıralar bir konturatoya merbuttur.

Kavuklu: Evet. Ben de hayret ettim; orada kunduralar hep armut.

Pişekâr: Canım saçmalama. Armuttan hiç kundura olur mu?

Kavuklu: Armuttan kundura olmaz da ne halt etmeye söyledin kerata!

Pişekâr: Canım efendim yine ters anladın. "Mandıralar, yoğurt kârhaneleri tarafından konturat edilmiştir başka kimselere süt satamazlar" diyorum.

Kavuklu: Yalnız kerhanelere mi satarlar?

Pişekâr: "Yoğurt imalathaneleri" demek istiyorum canım.

Kavuklu: Pekâlâ musibet. Bunu söyleyen de lafı uzatmasan olmaz mı? Sabredemezsin değil mi?

Pişekâr: Evet. Derken efendim.

Kavuklu: Şuraya bak be! Sen söyleyecekmışsin gibi söylüyorsun. Derken efendim haliyle o geceyi orada bir handa geçirmek lazım geldi. Neyse iyi kötü bir han odası bulduk.

Pişekâr: Evet. Orada Perapalas gibi oteller nereden bulunacak.

Kavuklu: Neyse. Palas pandıras hana girdik. Benden başka bir misafir daha vardı. "Hoş geldin.", "Safâ geldin." falan derken herifle ahbap olduk. O da benim gibi ticaret için gelmişmiş.

Pişekâr: Demek o da senin gibi inkisâr-i hayale uğramış desene!

Kavuklu: Evet öyle olmuş ama benim gibi değil o. O evvela etli hisar hıyara uğramış orada bir iş görememiş, oradan da buraya gelmiş.

Pişekâr: Anlıyamadım. O “etli hisar hıyar” dediğin oralarda bir memleket mi oluyor?

Kavuklu: Bilmem. Sen söyledin.

Pişekâr: Hay Allah iyiliğini versin! Ben, o adamın yanlış düşündüğünü ve “aradığını bulamamış” demek istedim.

Kavuklu: Ulan ne fitne fücür herifsin be! Bunu böyle söylesen de beni de yormasan olmaz mı?

Pişekâr: Peki. Derken efendim.

Kavuklu: Senin anlayacağın herif de bana uydu, ortak olduk. Ver elini Tekirdağı’na düştük.

Pişekâr: Efendim geçmiş olsun. Bir tarafınıza bir şey olmadı ya.

Kavuklu: Ne gibi?

Pişekâr: Tekirdağı’nda düştüğünüz yer inşallah taşlık maşlık değildi.

Kavuklu: Ulan dayağa öyle kaşınıyorsun ki sorma.

Pişekâr: Canım sen “düştük” demedim mi?

Kavuklu: Canım “düştük” demekle “oraya vardık” demek istedim yoksa bir yerden düştük demedim.

Pişekâr: Pekâlâ. Bendeniz öyle zannetmişim. Af edersiniz. Evet.

Kavuklu: Kötü bir yük arabasıyla geldiğimiz için toz toprak, ter mer vücudun yağı ile karıştığı için hakikaten bir hamama girmeyince temizlenmek imkânı yoktu. Bizim yeni ortak biraz soğukça dedi ki: “Birader bir hamama girmeyince ben hiçbir işe girişmem.” Düşündüm, haklı buldum. O geceyi bir handa geçirdik. Sabahleyin şafakla beraber ver elini hamam dedik dayandık.

Pişekâr: Nereye nereye? Hamama mı dayandınız?

Kavuklu: Evet. Çok yorgun olduğumuz için hamamın külhan tarafındaki ılık duvarına sırtımızı verdik dayandık.

Pişekâr: Birader maazallah ya duvar üzerine yıkılsa. Böyle tehlikeli işlere neden girersiniz? Derken.

Kavuklu: Derken merken yok dayandık kaldık.

Pişekâr: Hani ya ticarete girişecektiniz. O ne oldu?

Kavuklu: Elinin körü oldu.

Pişekâr: Anlıyamadım. Hesap karıştı iki gözüm.

Kavuklu: Elbette. Senin tutulası çenen durmadıkça hesap değil biz birbirimize karışacağız galiba. Ulan lafin nihayetini dinlemeden ne diye sözü karıştırıyorsun? İnsan lakırdının gerisini unutuyor be!

Pişekâr: Canım ne bileyim. “Hamamın duvarına dayandık.” dedin de merak ettim.

Kavuklu: Hay Allah cezasını versin de dayanacak yerin kalmasın.

Pişekâr: Evet birader görölüyor ki ben yanlış telâffuz etmişim. Evet. Aman devam! Vaka gittikçe merak-âver bir hâl alıyor.

Kavuklu: Artık orasına dikkat edemedik Parlak Yaver mi alıyor, başkası mı alıyor bilmem. Hemen soyunduk, halvete girdik. Per yorgun olduğumu şöylece göbekteşına sırtüstü uzanınca anladım. İsmail vücudum öyle rahat etti ki sorma.

Pişekâr: Ah öyledir birader. O yorgunlukla öyle ılık taşların üzerine gelişi güzel, olduğu gibi kendini bırakınca istirahat başlar. Hele bir de tellâk çağırıp da göğsünü ardını sert bir şeyle sürüştüre sürüştüre kiri kabartırsa artık dokunma keyfine.

Kavuklu: Hamama gidince öyle mi yaparsın?

Pişekâr: Onun orası ehl-i keyfin keyfine tâbidir. O zevki herkes takdir edemez. Evet.

Kavuklu: Neyse. Yavaş yavaş ve hafif hafif bir türkü tutturdum.

Pişekâr: Demek neşelendin.

Kavuklu: Meşale filan yok canım gece değil “Sabahleyin erken” diyorum. Kulağın nerde İsmail?

Pişekâr: Canım “meşale” değil “neşelendin” dedim yani içinden coşkunluk gelmiş.

Kavuklu: Yavaş yavaş sedaya çıkmışım farkında değilim.

Pişekâr: Yüksek miydi?

Kavuklu: Pek o kadar değil. Yerden hemen hemen bir arşın kadar yüksek.

Pişekâr: Neresi bu?

Kavuklu: Yattığım göbekteşi.

Pişekâr: Canım ben göbekteşını sormadım. Sedanın yüksekliğini murat ediyorum.

Kavuklu: İsmail biraz daha devam edersen savaşağım veyahut gırtlak gırtlığa geleceğiz. Artık çok oluyorsun.

Pişekâr: Ne darılıyorsun a birader. Ben sana sedânın yüksekliğini sordum sen bana göbekteşının yüksekliğini tarif ettin. Kabahat bende mi?

Kavuklu: Ulan sen her vakit “Söyleyenden dinleyen ârif gerek” demez misin?

Pişekâr: Hakkın var birader bu defa ben yanıldım. Devam ediniz.

Kavuklu: Efendim.

Pişekâr: Yani “Yürü” derim.

Kavuklu: Nereye? Böyle mi?

Pişekâr: Bu da lazım. Fakat böyle yürümek değil “Sözün arkasını anlat, devam et” demek istedim.

Kavuklu: Bırakmıyorsun ki sözüme devam edeyim. Galiba biz elhap oynayacağız. Dur be dur da hikâyeyi anlatayım! Malum ya hamam ve cami gibi kubbeli yerlerde.

Pişekâr: Sedâlar akis yapar. Evet.

Kavuklu: Ne yaparsa yapsın. En kötü sesler orada ne güzel oluyor. İşte ben de yavaş yavaş dalgınlıkla sedâyı yükseltmiş adeta etrafın duyabileceği kadar yüksek okumaya başlamıştım. Bir aralık “Allah!” diye bir ses geldi kulağıma. Doğrudum, nereden geldiğine baktım. Orada bulunan müşterilerden biri benim baktığımı görünce “Aman birader kesme Allah aşkına! Bizi mest ettin.” demesin mi? Doğrusunu istersen İsmail koltuklarım kabardı. Sade öyle kalmadı biz bayağı bildiğimiz şarkı ve türküleri.

Pişekâr: Bülend âvâz ile.

Kavuklu: Yok canım ben yalnız başıma okuyordum öyle dilenci ayvaz filan yok. Derken efendim başladım.

Pişekâr: Gazele mi?

Kavuklu: Senin silsilene.

Pişekâr: Rahmet mi?

Kavuklu: Zahmet mi? İsmail eğleniyor musun? Bırak da başımdan geçenleri anlatayım. Sıkıldınsa bırakayım.

Pişekâr: Ne demek birader. Görmüyor musun can kulağıyla takip ediyorum.

Kavuklu: Rica ederim ne istersen et de beni dinle; yoksa üzülürüm.

Pişekâr: Aman birader kusura bakma. Arada bir merakımdan seni meşgul ediyorum. Af et.

Kavuklu: Ne halt edersen et. Beni kendi halime bırak da söyliyeyim.

Pişekâr: Devam birader devam. İşte ben “elhap” dedim artık ağzım açılmaz merak etme. Devam et, anlat.

Kavuklu: Peki.

Pişekâr: Sen lafa başlayınca artık benim ağzım kilitlenmiştir.

Kavuklu: Pekâlâ.

Pişekâr: Şayet işaretle anlatılacak bir şey değilse o zaman çârnâçâr şifâhî olarak söylemeye mecbur kalırım.

Kavuklu: Kal kaskatı kal herif! Ulan “elhap” dediğin susmak bu mu?

Pişekâr: Hayır efendim şey.

Kavuklu: Tutulası çenen dursun, kısılası sedân da çıkmasın. Ulan ne geveze olmuşsun be! Ben seni böyle boşboğaz olarak bırakmadımdı. Çenene kim tükürdü böyle? Boğul. Alimallah bırakmam. Ya patlatırsın yahut boğulur susarsın, çenen de kısılır.

Pişekâr: Aman birader az kaldı boğuluyordum. Amma insafsızlık ediyorsun. Kasdın ne a birader?

Kavuklu: Kasdım masdım sus! O kadar.

Pişekâr: Canım Allah için olsun söyle senin deminden beri sözüne hiç itiraz ettim mi? Kuzular gibi dinledim. Dinliyeceğim a efendim.

Kavuklu: Öyleyse halt etme de kuzu gibi, öküz gibi, nasıl istersen dinle. Haa ne diyordum? Sen adamda akıl mı bırakıyorsun a canım. Haa derken öbür kurnadan başka biri “Aman birader Allah aşkına kesme.” diyor. Şimdi ben bunları duydukça şımardım. “Demek ki benim sesim güzelmış de ben farkında değilmişim” dedikçe coştum. Etraftan bir derken üç dört talipli çıktı hadi biz coştuk. Bu ara bir kumandan sedâsı gibi bir ses: “Ulan uşaklar buraya gelin!” Tellâk yanaşması, nöbetçi ustası, külhancısı, hâsılı.

Pişekâr: Evet germâbe müstahdemi.

Kavuklu: “Gel baba üst katta” diyen yok canım. Onların hepsi geldi.

Pişekâr: Evet ben de onları söylüyorum. “Ne kadar müstahdem varsa hepsi geldi” dedin ya.

Kavuklu: Evet üst katta, alt katta kimse kalmadı; hepsi gelmedi. Meğerse o kumanda eden adam hamam sahibiymiş; sonradan öğrendik.

Pişekâr: Galiba sizin öyle bağırıp çağırmanıza hiddet etmiş.

Kavuklu: Ne gezer! O bizden daha coşkunmuş. “Ulan dedi bu böyle olmaz. Böyle güzel sesli adamlar şarkı şevki ile söylerken mutlaka bunun yanında adamı keyiflendirecek bir şişe ister. Varın çarşıdan büyük beş okkalık şişe ile rakı alın, salata alın. Orada mezeciler vardır; balık tavaşı, derya dolması, ciğer kebabı, kavun, karpuz, üzüm bakın daha ne gibi meze olacak yemiş varsa; bir mikdar kaşar peyniri, beyaz peynir, sucuk, pastırma, beş okka has ekmek, bir büyük tepsi kadeh, bardak, kaşık, çatal, bıçak, tabak her ne lazımsa. Salatalık unutmayınız. Büyücek bir kabın içine de bolca yeşil salata, üzerine biraz zeytin, on tane de bizim taze yumurtalardan yumurta haşlayınız. Bolca Ayvalık zeytinyağından, kararınca sirke, bolca bir salata. Domates de bulabilerseniz memnun olurum.

Pişekâr: Aman birader mide fesadına uğrarsınız. Bunları böyle karmakarışık yerseniz. Bâ-husûs hamam gibi sıcak yerde bilmem nasıl olur. Neyse. Sonra?

Kavuklu: Herifler bir fırlayış fırladılar. Yarım saat geçti geçmedi İsmail göbektaşında mükemmel bir sofraya. Demeye kalmadı iki kişi daha peyda oldu.

Pişekâr: Nereden?

Kavuklu: Bilmem nereden geldiler. Fakat o gelenler çıplak değil. Onlar da hamam sahibi gibi temiz pak giyimli. “Ooo! Maşallah! Buyursunlar efendim. Nasıl oldu da geldiniz? Gelmeseydiniz ben haber salacaktım. İsalet oldu buyurun!” Onlar da “Biz sizin uşaklardan haber aldık haydi bir baskın yapalım dedik geldik ama boş boş gelmedik bak ne getirdik.” Ve bir el şakırtısı koptu. Bir de ne görelim!

Pişekâr: Tellâk mı çağırdılar?

Kavuklu: Yok canım. Tellâğı mellâğı kimin gördüğü var. Birtakım çalgıcılar çala çala içeri girmesin mi? İsmail hepimizin ağzı açık kaldı.

Pişekâr: Eee! Aman birader “iş azdı” desene! Artık ahenk başlamıştır.

Kavuklu: Öhö, öhö, öhö! Durulur mu? Haydi ben de onların arasına karıştım.

Pişekâr: Demek seni de uydurdular.

Kavuklu: İsmail kendine gel!

Pişekâr: Hayır canım neden ters telâkki ediyorsun. Yani seni de aralarına alarak kendilerine uydurdular sen de onlara karıştın değil mi?

Kavuklu: Ulan köpoğlu arada fırsat bulunca kaçırmaz yutturursun. Bilirim de.

Pişekâr: Her ne hâl ise! Şimdi o bahsi kapa da sen hamamı anlat.

Kavuklu: Birader çok geçmeden bizim ahenk kerizlere döküldü.

Pişekâr: Ne demek Hamdi’ciğim? Çok kaba bir şey söyledim. Oradan ana lağımina mı düştünüz?

Kavuklu: Ulan lafı nerenden dinliyorsun? “Keriz” diye sâzendeler arasında köçek, çengi havalarına derler. Ben sana “oyun havalarına yani köçekçelere başladık” demek istedim.

Pişekâr: Haaa! “Keriz” o demek midir? Peki “kerize düştünüz”?

Kavuklu: İsmail saçmalama, tepelerim. Kerize baban düşsün köpoğlu.

Pişekâr: Canım ne darlıyorsun? Sen öyle söylemedin mi?

Kavuklu: Canım ben “keriz havaları” dedim. Yani sâzende ve hânendeler arasında köçeklere “keriz havası” derler ki saz bu havaları çalmaya başlar başlamaz ortaya çengiler eğer meclis erkek meclisi ise köçekler meydana gelir, şakır şakır göbek atmaya başlarlar. Anladın mı kalın kafalı?

Pişekâr: Peki anladım anladım! Ama bunlar bildiğiniz gibi şalvar ile mi başlarında kavuk, sarık ile mi oynarlar? Orasına aklım ermedi.

Kavuklu: Ulan kavuk sarıkla oynanır mı? Köçekler, etrafı sırma işlemeli saçaklı ipek kumaştan yapılmış bir fistanla; üzerine ön tarafında toka, gayet süslü ipek kuşak, gümüş de altın suyuna batırılmış kemer bağlar; sırtında yine ipek, etrafı sıçandişi işlenmiş gömlek; onun üzerine de

som sırma işlenmiş kadife yahut halis al çuhadan yapılmış delme; başında hasır fes, üzerine ipek ve kenarı sırma ile süslenmiş bir çevre sarılmıştır.

Pişekâr: Peki çengiler ne giyerler?

Kavuklu: Ulan onu sen benden iyi bilirsin.

Pişekâr: Neden senden iyi bilirim a birader?

Kavuklu: Hamamın sahibi Ümmügülsüm Hanımın en aziz ahababı değil miydi senin karın? Ulan her gün hamamdan çıkmaz nerde düğün dernek varsa seninki orada. Elbette ondan öğrenmiş olacaksın.

Pişekâr: Haaa! Gerçek. Şimdi hatırıma geldi. Komşunun kızını gelin etmiştik de onların evi dar, vakit ve halleri de pek uygun olmadığından düğünü bizim evde yapmıştık da ben kapı aralığından çengi çegâne oyunlarını seyretmiştim.

Kavuklu: Onlar da benim bildiğim gibi mi giyiniyorlar İsmail?

Pişekâr: Ne gezer! Çengilerinki tamamiyle başkadır. Daha zarif, çok süslü.

Kavuklu: Nasıl? Onlar da dur bakalım hamama getirdikleri gibi mi?

Pişekâr: Ay! Hamama çengi de mi geldi!

Kavuklu: Sen şimdi sizin çengiyi tarif et; bakalım bizim çengiye benziyor mu?

Pişekâr: Yani size mi uydurayım?

Kavuklu: Suratına bir tane konarsam uydurmayı görürsün.

Pişekâr: Ne var a birader? Sizin çengi bizim çengiye benziyor mu? Onu sormuyor musun?

Kavuklu: Evet onu soruyorum fakat “Bize uydur” demedim. Haydi anlat bakalım.

Pişekâr: Efendim benim gördüğüm çenginin başında etrafı altınlarla süslenmiş bir tepelik; alnın ortasında, yuvarlak ve çok süslenmiş; “kaşbastı” tabir olunur bir altın; üstünde, köçeklerinki gibi altın sırmalarla türlü türlü işlenmiş, kadifeden bir cemdan var; bunun altında “üç etekli” tabir olunan ve yenleri adeta dizden aşağı kadar sarkmış, bu da ipekli sırmalarla süslenmiş entari; bunun içinde göğsü hemen hemen yarıya kadar açık ipek hilâli gömlek; üç eteklinin üzerine beline lâhurî şal, şalın üzerine de yine altın ve gümüş bağlanmış.

Kavuklu: Bacakları çıplak mı?

Pişekâr: Efendim ne münasebet! Topuklarının biraz yukarisından büzülerek bağlanmış ve topuklarına kadar torbalanmış dökülmüş yine işlemeli ipek şalvar var ki tek mil güzelliği oynarken üç etekli entari şöylecene biraz havalandıkça şalvarın kısmen görünüşünü de tecelli ediyor. Ya o ayağındaki alçak ökçeli, sırma işlemeli pabuçlar mini mini ayakları o kadar güzelleştiriyor ki görülmeğe doyulmaz. Hamdi’ciğim haydi şimdi bunları bertaraf edelim de gelem hamama.

Kavuklu: Ne o? Canın hamam mı istedi? Yoksa bizim hamama imrendin mi?

Pişekâr: Hayır efendim. Sizin vaka bizim sohbeta karıştı da onu hatırlatmak ve sizin serencâmı dinlemek istedim. Sonra?

Kavuklu: Ne o? Camdan seren mi yapmışlar?

Pişekâr: Canım camdan gemi sereni olur mu? “Serencâm” “baştan geçen ahvâl” demektir.

Kavuklu: Pekâlâ. Öyledir de ne halt etmeye “seren cam” diyorsun?

Pişekâr: Efendim o, sözün gelişine bağlıdır.

Kavuklu: Sen de bağını çözöver de ben anlayayım. Hayır bir fitne sokmak adetindir de ondan.

Pişekâr: Şu vakaya gelelim.

Kavuklu: İşte iş anlaşılıyor ya. Bizim kafalar tütsülendikçe coştı. Hamam sahibi ehl-i dil herif. Bağırıldı: “Uşaklar! Hamam kapılarını tamamiyle kapatın içeri hiç müşteri almayın. Beri bak ulan külhancı! Sen de külhana mukayyed ol, ateşi eksik etme; hamam ve sular soğumasın.” dedi. Tamam. Biz de öyle olduk ki olacağını sorma.

Pişekâr: Desenize pupa yelken orsa alabanda gidiyorsunuz öyle mi?

Kavuklu: Hem de kaç mil. Kimsenin kimseden haberi yok. Birader sarhoşluk bu; arabacılık değil. Vur patlasın çal oynasın olanca hızıyla gidiyoruz. Artık bende de ötekilerde de bağırmaktan ses kalmadı.

Pişekâr: Nâra mı atıyorsunuz?

Kavuklu: Hepsi karışık birader. Ortada çengi kıvrıp göbek atarak çalkaladıkça kimde derman kalıyor? Kaltak çok da güzel oynuyor. İsmail sen de orada olsaydın mutlaka sen de baştan çıkardın.

Pişekâr: Aman birader siz baştan mı çıktınız?

Kavuklu: İçimizde baştan çıkan yok değildi. Fakat ben korkak olduğum için düşerim diye korkumdan sereni indirdim de kıçtan çıktım.

Pişekâr: Haydi hey düdük sen de! Ben size kayıktan mı çıktığınızı sormadım. Kepazelik oldu mu?

Kavuklu: Ne gibi?

Pişekâr: Canım bana hepsini açık açık mı söyleteceksin? Oynayan çengi yani kadın değil mi?

Kavuklu: Söyledim ya “çengi” dedim. Elbette kadın.

Pişekâr: İşte ben de onu soruyorum. “Sarhoşlukla çengiye sulanan olmadı mı?” demek istedim.

Kavuklu: Ne diyorsun! Sulanmadık kimse kaldı mı a birader!

Pişekâr: A birader öyle erkekler arasında oynayan çengiler Çingene karılarıdır ve bâ-husûs Tekirdağ’ı dediğin yerde ekserisi Kıbtî’dir. Nasıl sulanılır bilmem ki.

Kavuklu: Sade biz değil o da sulanmıştı.

Pişekâr: Anlıyamadım. Çingene karısı da mı sulandı?

Kavuklu: Elbette. Ne diyorum sulanmadık hiç kimse kalmamıştı. Biz sarhoşlukla ahenge dalmış vur patlasın yâ hey! Baştan kara, ulu orta almış yürümüşüz. Ne oluyor farkında mıyız ya!

Pişekâr: Neden farkında değilsiniz?

Kavuklu: Sarhoşluktan.

Pişekâr: Anladım. Sarhoşluktan sulandınız. Güzel. Fakat hep birden nasıl olur?

Kavuklu: Ya birer birer mi sulanacaktık?

Pişekâr: Öyle değil mi a birader! Bir kadına hep birden hücum edilmez ya!

Kavuklu: Ne hücumu? Muharebe mi ediyoruz. “Hep beraber sulandık.” diyorum anlamıyor musun yahu?

Pişekâr: Canım çıldıracağım. “Nasıl olur?” diyorum a bireder!

Kavuklu: Nasıl olacak. Biz farkında olmadığımız gibi kimse de farkına varamamış. Çünkü hamamda çalışanların hiçbirisi yanımızda değil.

Pişekâr: Tabîî. Patronlarının olduğu ve eğlendiği yerde müstahdeminin ne haddine bulunmak! Bâ-husûs taşralarda ve esnaf arasında bu gibi âdâba pek ehemmiyet verirler ve pek dikkat ederler. Bir evlat ne kadar büyük olursa olsun hatta kravatlı, zengin, evli barklı, çoluk çocuk sahibi olmuş olsun yine babalarının ve büyüklerinin yanında ‘Otur’ demedikçe oturmazlar zira saygısızlık olur.

Kavuklu: İşte bilmem nedense. Büyüklerini saydıklarından mı yoksa rahatsız olmasınlar diye mi hamam uşaklarından hiçbiri hatta soğuklukta bile bulunmadığından, bizden de kimse farkına varacak halde olmadığından görmemişler. Bizim süprüntülerden mi yoksa bir başka sebepten mi her ne hâl ise hamamın suları giden o koca lağım tıkanmış; kurnalardan, hazneden ağır ağır taşan sular gidecek delik bulamayınca tabîî içerde kabarmağa başlamış biz de topuklarımıza kadar sulanmış yerde oturanlar sucuk gibi sulanmıştık. İşte hep birden böyle sulandık.

Pişekâr: Canım öyle olunca “sulandık” denmez “ıslandık” denir.

Kavuklu: Her ne hâl ise! Birader böyle olduğu halde kimsenin umurunda bile değildi. Biz hâlâ vur patlasın çal oynasın gidiyoruz. Bir aralık nasıl oldu farkında değilim bir hışımlı külhanbeyi içeri girdi “Amanın ne yapıyorsunuz? Farkında değilsiniz hamam havalandı.” demesin mi? Derhal hamam sahibi fırladı “Koş uşaklara söyle; çabuk kubbenin etrafına hamamın renkli peştamal ve sileceklerinden her yerine assınlar belki bir arızaya uğrarız.” dedi. Külhanbeyi koşarak çıktı gitti biraz sonra da kubbenin etrafında adamlar görünmeğe başladı ki bunlar etrafi donatıyorlardı. Artık bizde bir yere çarpmak korkusu kalmadı yine zevke daldık.

Pişekâr: İşte burada saçmaladın Hamdi’ciğim. Nasıl olur birader hamam havalanır mı hiç? Düşün koca hamam. Hiç olur iş değil. Yoksa alay mı ediyorsun?

Kavuklu: Ne alayı birader. Ben sana olan vakayı ve başıma geleni anlatıyorum.

Pişekâr: Bu olmaz şey birader. Öyleyse yalan söylüyorsun.

Kavuklu: Durup dururken seni neden aldatayım a birader! Ben olanı söylüyorum.

Pişekâr: Canım muhkem bir temel üzerine bina edilmiş kubbeli mubbeli koca hamam hemencecik falan nasıl havalanır? Canım buna kimseler inanmaz.

Kavuklu: Ben sana şimdi ispat edeceğim. Bir kere hamamcının verdiği emre bakılırsa bunların birkaç defa havalandıkları anlaşılıyor.

Pişekâr: Hayır hayır birader olamaz! Bu senin dediğin bir faraziye olabilir yoksa bu mantıkan olamaz vesselâm! Zira fennen imkânı yoktur.

Kavuklu: Nasıl yok?

Pişekâr: Elbette yok. Zira fennen sabit değil.

Kavuklu: Evet içimizde zabıt yoktu.

Pişekâr: Canım “İmkânı yok!” dedim ya. O kadar! Fen kabul etmez.

Kavuklu: Sen kabul etmezsen ben ederim. Zira evvela ben de senin gibi inanmadım fakat sonradan gelenlerle hamamcı, işi hallettiler. Hatta sonradan gelen iki yabancı misafirler ikisi de meşhur kimyagerlerdenmişler.

Pişekâr: Peki onlar da mı bu hale inandılar.

Kavuklu: İnanma değil onlar hamamın havalandığını ispat ettiler.

Pişekâr: Fennen mi sözlen mi?

Kavuklu: Fenerlen değil sözlen ispat ettiler; hepimiz inandık.

Pişekâr: Nasıl?

Kavuklu: Bak dinle: Hamamda büyük kazanın altında cehennem bir kısmı var ya.

Pişekâr: Evet. Orada olduğu gibi iç büyük halvetin altı da tamamen cehennemdir.

Kavuklu: Peki bu göbekaşı ve etrafındaki yerleri kızdırmaz mı?

Pişekâr: Tabî. Zaten onun için yapılmıştır.

Kavuklu: Pekâlâ. Kurnalardan dökülen sular kaynayarak farkında olmadığımız halde yavaş yavaş istim olmaz mı?

Pişekâr: Elbette olur.

Kavuklu: Peki bu istimler kazanda kaynayan suların istimleriyle beraber nereye gider?

Pişekâr: Efendim onlar kubbede toplanır.

Kavuklu: Oradan bir yere giderler mi?

Pişekâr: Canım orada bir delik yok ki çıksınlar. Tabi orada içtima ederler.

Kavuklu: Ne ederler ne ederler?

Pişekâr: İçtima yani orada toplanırlar. Ne olmuş?

Kavuklu: Peki bizim içtiğimiz okkalarla rakıların ispiertosu?

Pişekâr: Tabi onlar da kubbeye toplanır.

Kavuklu: İşte oldu. Bir kere düşünsene elle yapılan balonlar neyle havalanıyor?

Pişekâr: Evet evet. Şimdi benim de aklım yattı. Peki sonra? Sallantı falan olmuyor mu?

Kavuklu: Eee ufak tefek sallantılar eksik değil. Aşağıdan kubbedekilere soruyorum. Boyuna havalanıyormuşuz. Biz yine cümbüşte devam ediyoruz. “Yaşa var ol!” naraları dünyayı kaplıyor.

Pişekâr: Nasıl havalanıyorsunuz?

Kavuklu: Biz bir şeyin farkında mıyız ya.

Pişekâr: Peki sallantıyı fark etmiyor musunuz?

Kavuklu: Amma da tuhafsin İsmail. Bir insan sarhoş olursa sallantının farkına varabilir mi? Olduğu yerde kendi sallanır. Nerede fark edecek?

Pişekâr: Desene birader siz kevâkibe doğru ilerliyorsunuz. Öyle mi?

Kavuklu: Akif de kim oluyor? Mahallede değil havadayız. Öyle Akif falan yok birader.

Pişekâr: Aman birader meraktan çatlayacağım. Sonra? Sonra ne oldu? Hava biter boğulursanız ne olacak?

Kavuklu: O da oldu galiba. Havasız yere vardık ki hamamın kubbesi çok büyük bir kale topu patlar gibi kulaklarımızın zarını patlattı. Çok korkunç bir gümleme ile gümleyince her birimiz bir tarafa fırladık.

Pişekâr: Aman birader ne olmuş? Havasız tabakaya mı tesadüf etmişsiniz?

Kavuklu: Öyle olacak. Hepimizin koynundaki tütün tabakaları süt kesildi.

Pişekâr: Ne sütü?

Kavuklu: Benim tabaka koyun sütü kesildi fakat bazılarının tabakası inek, bazılarınıninki de manda sütü kesilmişti.

Pişekâr: Canım ne söylüyorsun? Yine saçmalamalara başladın.

Kavuklu: Ulan ben mi söyledim sen mi? Sana kubbe patladı diyorum. Sen bana tabakadan dem vuruyorsun.

Pişekâr: Peki sonra? Aman birader pek meraklı yerine geldik. Sonra? Sonra ne oldunuz?

Kavuklu: Darmadağın olduk.

Pişekâr: Demek sapır sapır dökülmeye başladınız.

Kavuklu: Elbette. Olmuş armut gibi dökülmeye başladık. Hatta ben yolda bizim hamam sahibine tesadüf ettim de bana “Uğurlar olsun ne tarafa gidiş?” diye sordu. Ben de ona sordum. Onun niyeti Tekirdağ’ına inmekmiş. Demeye kalmadı caf diye ben Küçükçekmece Gölü’ne düşmeyeyim mi birader.

Pişekâr: Aman yüzme biliyorsan kurtulursun.

Kavuklu: Ona hacet kalmadı. Ben göle düşer düşmez şap diye gözlerim açıldı. Bir de ne göreyim! O akşam bir iki ahbapla fazlaca kaçırmıştık. Sarhoşlukla odama giriyorum diye mutfığa girmiş, karyolam diye de orada bulunan bir sekinin üzerine çıkmış sızmışım. Rakının hızı geçince üşümüş, sağa sola dönmek isteyince haydi aşağıya. Bereket versin o gün çamaşır ıslatmışlar, tekneyi de sekinin önüne koymuşlar; caf diye ben içine.

Pişekâr: Sizin ev Küçükçekmece Sahili Gölü'nde miydi?

Kavuklu: Yok canım. Bildiğin gibi Eyüp'te Otakçılar'da.

Pişekâr: Anlayamadım. Küçükçekmece Gölü'ne nasıl düştün?

Kavuklu: Anlattık ya göl möl yok. Bizim mutfakta çamaşır ıslı tekneye düştüm. Tabi derhal uyandım. Bu rüyayı da hayıra yordum vesselam.

Pişekâr: Ay! Bu rüya mı idi?

Kavuklu: Ne zannettin yahu hamam uçar mı?

Pişekâr: Haydi hey densiz sen de! Bir saattir kafa patlattın. Şimdi anlat bakalım nasıl oldu da buraya geldin? (Kudret, 1973: 181-192).

2

Pişekâr: Canım şimdi onları bırakalım da şu benden ayrı bulunduğun vakitler nasıl yaşadın, nasıl hayatı temin ettin? Onu anlat.

Kavuklu: Orasını kapa şimdi. İsmail çok zahmetler çektim. Okumamak yüzünden çekmediğim kalmadı.

Pişekâr: Ah cehl-i mürekkebe öyledir birader. Vah vah vah! Sonra?

Kavuklu: Hakikaten İsmail insanın cebi mürekkebe olursa berbat oluyor.

Pişekâr: Canım ne mürekkebi?

Kavuklu: Bilmem sen söyledin. Şimdi İsmail bana ne soruyorsun.

Pişekâr: Canım ben öyle mürekkebli hokkalı şey söylemedim. Haaa aklıma geldi: “Cehl-i mürekkebe” dedim yani “Hiç okumamış insan” demek istedim.

Kavuklu: Hadi hadi canım öyle alay eder gibi sohbet mi olur? İsmail vallahi birader savuşurum. Canım benim öyle lügatlerden anlamayacağımı bilmiyor musun? Budala mısın nesen?

Pişekâr: Canım kusuruma bakma. Bazen dalıp da öyle yapıyorum. Vallahi farkında olmuyorum. Affet Hamdi'ciğim!

Kavuklu: Peki. Ama yarı yerde yine yaparsan bir daha ağzımı açmam, yüzüne de bakmam birader giderim.

Pişekâr: Aman aziz kardeşim hepsi neyse fakat onu yapma, tahammül edemem. Zira biz uzun zamandan beri birbirimizden ayrı düştükten sonra bir tesadüfün îanesiyle birleşebildiğimiz en nazik zamanda senin bizi terk ederek gitmene tahammül edemem. Peki buyurun ne diyordunuz?

Kavuklu: Yahu benim de hatırımda kalmadı ki.

Pişekâr: Ben buldum. “Benden ayrı olduğun vakit ne ile geçirdin?” demiştim. Ona cevap vermek üzereyken kestin.

Kavuklu: Evet evet aklıma geldi. Nasıl anlatayım birader? Senden ayrılmamız esasen mahalleden bir başka yere naklediğimiz olmuştu. O zaman peder her nedense Eyüp tarafını istemişti de Üsküdar Bağlarbaşı’nda bir eve taşınmıştık. Mahallede yeni idik. Hemen hemen taşındıktan bir hafta sonra idi zannediyorum, mahallede “Yangın var!” dediler. Hemen ben yataktan fırladım şöyle bir pencereden bakayım dedim. Aman birader yangın dumanıyla beraber ateşin kızıllığı suratıma vurdu. Aman bir de ne bakayım! Bizim mahallenin tam içinde.

Pişekâr: Aman birader pek mi yakın? Pek mi yakın?

Kavuklu: Ne söylüyorsun İsmail. Ben birdenbire hemen burnumun ucunda zannettim.

Pişekâr: Aman birader o uğurdur, o uğurdur!

Kavuklu: İsmail yanmış kibrit değil “Yangın” diyorum sana birader.

Pişekâr: Pek mi yakın dersin?

Kavuklu: Ne söylüyorsun a birader! Ne dedim sana burnumun ucunda zannettim.

Pişekâr: Korkmadın mı?

Kavuklu: Canım yangından korkulmaz derhal söndürülmeğe çalışılır. O kadar!

Pişekâr: Birader ya söndüremezseniz ne olur?

Kavuklu: Ananın örekesi olur. Büyür büyür mahalle sonuna kadar yanar kül olur.

Pişekâr: Vah vah! Acaba bu da mı öyle olacak dersin?

Kavuklu: Çenen tutulsun! Daha ortada bir şey yok. Ne olacağı belli değil.

Pişekâr: Öyleyse daha vakit erken durma!

Kavuklu: Ne yapayım? Söndürmek için bende bulunan iki kovayı yakalayınca doğru yangın yerine.

Pişekâr: Sizden kaç ev yukarda imiş?

Kavuklu: “Pek yakın.” dedimse de burnumun ucunda değil. Mahallenin öbür ucundaymış. Duman ortalığı kaplamış, göz gözü görmüyor, herkeste bir telaştır gidiyor.

Pişekâr: Desenize: “Aksaray’da yangın olmuş halk boğulmuş tütüne”.

Kavuklu: “Tulumbalar hayretmedi sok boruyu götüne” mi oldu? Ulan şu benim başıma geleni doğru dürüst söylettirmeyecek misin?

Pişekâr: Ne oldu canım? Hatırıma öyle bir şey geldi: Hani ya hayal oynatırlar da arada “Gel-geç muhâveresi” dedikleri bir oyun vardır ya. Hacivat gelir bir mısra söyler gider; Karagöz gelir o mısranın alt tarafını söyler gider. İşte o zaman benim söylediğim: “Aksaray’da yangın olmuş halk boğulmuş tütüne” der geçer; müteâkıben Karagöz meydana gelir: “Tulumbalar hayretmedi sok boruyu ...”

Kavuklu: Dur hatırıma geldi. Ötesini söyleme kendi kendine anlaşıyor. İsmail bu boşboğazlığını görüyor musun? Şimdi bunun burası yeri midir? Söylediğimi de söyleyeceğimi de berbat ettin.

Pişekâr: Canım bilmez misin: “Geldi kafiye, gitti Safiye.” İşte bana da öyle bir şey oldu da söyledim yoksa hakikaten burası yeri değildi. Af et. Neyse oldu bir şey. Gelelim yangına.

Kavuklu: İsmail ben pek yorgunum, gidemem.

Pişekâr: Nereye gidemezsin?

Kavuklu: “Gelelim yangına.” dedin ya. İşte oraya gidemem, yorgunum.

Pişekâr: Canım sözümüzü orda bırakmıştık da oraya gelelim dedim.

Kavuklu: Sen bana baksana birader! Eğer sen söyleyeceksen söyle dinleyeyim yoksa yakamı bırak da defolup gideyim. Yook ben vaka anlatacaksam sen sus da ben anlatayım.

Pişekâr: Peki canım! Buyurunuz sizi dinliyorum.

Kavuklu: Nerde kaldık yine unuttum. Adamda akıl mı bırakıyorsun a canım! Şurada tatlı tatlı konuşurken balkabağı gibi hayal oyununda Karagöz’le Hacivat’ın söylediğini söylemeğe kalktın. Elbette iyi olmaz. İnsan söylediği sözün ardını unuttur.

Pişekâr: Efendim kovaları aldınız, sokağa fırladınız, etrafı da duman bürümüştü. Orda kaldık.

Kavuklu: Ben orada kalmadım zira durulur gibi değildi.

Pişekâr: İyi ama birader etraftan yetişenler olmadı mı?

Kavuklu: Canım elbette yakından uzaktan gelenler büyük bir kalabalık yapmışlar. Herkes seyirci. Yalnız yangına yakın olan evler eşyalarını boşaltıyorlar. O seyircilerden bazıları da eşyalara yardım ediyorlar.

Pişekâr: Aman birader onların arasında fırsat kollayanlar var mı? Eksik olmaz. Sirkat de fazla olur. Acaba yağmacılık oldu mu dersin?

Kavuklu: Kim bilir. Herkes telaşa düşmüş. Sade yangına yakın olanlar değil öbür mahallelerden de gelenler çok.

Pişekâr: Pek tabi. Zira önüne geçilmezse hemen her tarafı ateş kaplar. Onun için yakın uzak ne olursa olsun! Deniz veya ateşin sirâyet edemeyeceği kadar fâsıla olursa o başka. Malum ya kundakçılık vardır.

Kavuklu: Çocuk kundağı mı? O ne demek böyle?

Pişekâr: Efendim sigortalar birbirine ziyan ettirerek iflas ettirmek isterler ki meydan kendilerine kalsın. Bunun için böyle yangın çıkarmak üzere daima kullanılan adamları vardır. Fırsat kollar, sırası düştü mü derhal kundaklar.

Kavuklu: Ne demek anlayamadım İsmail? Çocuk kundaklar gibi mi kundaklıyorlar?

Pişekâr: Hayır canım o senin dediğin kundak başka.

Kavuklu: Senin bildiğin kundağı tarif et bakayım. Hiç görmedim; nasıl şeydir duymadım da.

Pişekâr: Canım şimdi onun sırası değil. Sana biraz anlattım ya. Şimdi vakayı anlat.

Kavuklu: Canım o kadar derinini istemiyorum. Şöyle kaba saba bir yerinden benim anlayacağım gibi bir tarif elverir.

Pişekâr: Canım şimdi “Anlamadım.” diyeceksin bana elli kere tekrar ettireceksin.

Kavuklu: Hayır İsmail bir şey söylemem. Sadece anlat.

Pişekâr: Dinle: “Mevâdd-ı iştiâli bir araya getirerek yavaş yavaş sirâyet ederek birdenbire etrafi alevler kaplayacak tarzda tertip edilmiş, adeta bir çocuk kundağı şeklinde yapılmış bir şeydir. Onu ilk fırsatta tahmin ettiği binanın muvafık veya kaabil-i iştiâl bir yerine yerleştirir. Ufak bir kav yani ağaç kavı gibi yavaş yavaş büyüyüp birdenbire ateşi büyüten bir maddeyi ateşler, bırakır, savuştur. Sonunda kimse farkına varmazsa pek az bir zaman zarfında ateş evi sarar ve kül olur. Hangi sigortada sigortalı ise o sigorta da birkaç evin bedelini ödeyince iflas eder; meydan diğer sigortalara kalır. İşte bu! Anladın mı kundakçılar ne imiş?

Kavuklu: Birazını anladım, birazını anlamadım. Sade kundakçının ne demek olduğunu anladım. İsmail şimdi gelelim vakamıza. Ben kovalarla çeşmeye koştum. Koştum ama İsmail ben gidinceye kadar mahalle tulumbaları üç dört tane gelmiş, boyuna su işliyorlar. Ben doğru çeşme başına. Bereket versin yakında pek kocaman bilmem ne çeşmesi var. Sade bu değil çeşmenin yanında yangın için hazırlanmış bir iki havuz var.

Pişekâr: Evet evet anladım: Salkımsöğüt çeşmesi gibi.

Kavuklu: Hah tamam! İşte öyle. Tulumbacılar suyu oradan işliyorlar ise de mahalle halkı çeşmeye hücum etmiş. Herkeste büyük bir sabırsızlıkla bir de telaş. Baktım çeşmeye sokulmanın imkânı yok. Bereket versin bir gün evvel etrafta ne var ne yok diye ben gittiğim yerleri kolaçan ederim de. Bu da öyle olmuştu. Çeşmenin yanında demir basamaklarla hazneye çıkmak için yapılmış yer var. Haydi ben oraya tırmandım.

Pişekâr: Çeşmenin üzerinden yangını görmek için mi?

Kavuklu: Hayır canım! Haznenin yukarısında hazneye girmek için bir kapak var. Su da oraya o kadar yakınmış ki İsmail hemen elini uzat, oracıktan kabını doldur. Birader o kadar yakın. Hemen kapağı açtım. Birdenbire kovanın birini suya hızla daldırdım. Bir de ne göreyim birader yangın için havuzlardan olsun, çeşmenin o kocaman musluğundan olsun o kadar işlemişler ki

su kapak hizasından hemen bir kulaç aşağılamış. Ben de tetikte değilim. Haydi ben tepe taklak haznenin cumbadak içine!

Pişekâr: Aman birader boğulmadın ya!

Kavuklu: Amma da tuhafsin İsmail. Ulan o zaman boğulsaydım şimdi burada olur muydum?

Pişekâr: Af edersin. Bana bir başkası tarafından yapılmış bir hikâye gibi gelmiş de dalgınlıkla söyledim. Neyse sonra?

Kavuklu: Sonrası bereket versin elimdeki kovalar her ikisi de hızla düşerken tepe aşağı olmuşlar ve içlerine su girmemiş. Onlar bana şamandıralık ettiler de suyun dibine daldım, yüzünde kaldım.

Pişekâr: Aman birader istimdâd et!

Kavuklu: Sen de tuhafsin İsmail. Kocaman hazne dedimse Haliç Denizi kadar değil ya birader. Orada istimbot ne gezer çağırayım?

Pişekâr: Canım istimbot değil istimdâd yani etraftan adam duysun da gelsinler, seni kurtarsınlar. İmdat canım imdat bilmiyor musun?

Kavuklu: Dedik ya hangisi olursa olsun fayda yok. Açık denizde değiliz İsmail nihayet bir çeşme haznesindeyim. Ne kadar büyük olsa yine öyle bir şey değil bir şamandıra dahi olmaz. Sen çocuk musun İsmail? Ne istimdâdı diyorsun sen. Su o kadar hızla azalıyor ki tarif edemem.

Pişekâr: Tamam işte o halde kurtuldun demektir. Zira az zaman içinde haznede su azalacak, sen de kurtulacaksın.

Kavuklu: Böyle olsa ne âlâ. Öyle olmadı ki. Bir kere hazneye gelen su çok şiddetli. Öyle senin düşündüğün gibi olmadı. Yukarıdan seller gibi şiddetle gelen su aynı zamanda o nispette giden su. Ben kendimi zabtedemedim birader su ile beraber haydi musluğa!

Pişekâr: Canım kovalar seni kurtarmıyor mu?

Kavuklu: Başıma belayı getiren kovalar oldu.

Pişekâr: Efendim neden? Onların seni kurtarmaları icap etmez miydi?

Kavuklu: Ederdi ama su bolken. Bu defa bana bela oldular.

Pişekâr: Anlayamadım. Nasıl bela olurlarmış birader?

Kavuklu: Suyun hızıyla doğruca musluk yoluna yani büyük boruya süratle daldım. Kovalar sıkışınca boğulacaktım. Tabi bıraktım. Bırakır bırakmaz haydi ben sakalardan birinin uzun ve köseleden yapılmış kırbasının içine. Girmeye kalmadı İsmail pür telaş haydi su ile beraber su tulumbasının içine. Oradan da boyuna durmak yok çünkü arkadan gelen su o kadar sıkıştırıyor ki ne sen sor ne de bana söylet. Aman birader altı kişi birden tulumbanın kollarına alabildiklerine olanca kuvvetleriyle basınca biz de su ile beraber haydi hortumdan içeri. Döne döne geldik hortumda bağlı olan sarı borunun içine.

Pişekâr: Aman birader fırla boğulacaksın durma nefes al!

Kavuklu: Evet gerek hortumdaki hücum eden suyun zoruyla gerek kendi gayretimle borudan içeri girdik. Girdik öbür taraftan çıkmanın imkânı yok.

Pişekâr: Aman birader o neden?

Kavuklu: Nedeni filan yok İsmail. Borucu baş parmağını borunun ucuna kapamış.

Pişekâr: Efendim o da neden öyle?

Kavuklu: Efendim beyefendi evvela bir narâ atacak nereli olduğunu yani hangi mahallenin tulumbacısı olduğunu söyleyecek, ondan sonra suyu koyuverecek. O zaman kadar boruda birikip de arkadan zorlayan su birdenbire borunun dar olan deliğinden fırlarken çatırdayacak, borucu beyde ateşe suyu yetiştirecek. İşte o zaman bir narâ daha “Haydi filan yerli filan tulumbacılar!” diyecek.

Pişekâr: Peki sen ne yaptın?

Kavuklu: Bu da sual mi İsmail? Su arkamdan dayanılmayacak derecede dayanırsa ben ne halt edebilirim? Tabi ben de o sıkıntı ile fırladım.

Pişekâr: Demek doğruca yangının içine mi?

Kavuklu: Yok canım! Ben onu iyi şakullediğim için atladım. Fakat çok hızla fırlamışım doğruca Çanakkale’deki büyük muhafaza topunun üstüne.

Pişekâr: Eyvah! O süratle bir tarafın sakatlanmayaydı bari.

Kavuklu: Ona meydan kalmadı ki.

Pişekâr: Aman kurtuldun inşallah?

Kavuklu: Kurtuldum ama İsmail korkudan o kadar sıkılmış o derece terlemişim ki tarif edemem.

Pişekâr: Elbette birader az iş mi o! Öyle sudan kurtul, ateşten kurtul; durmadan kurtul. Ne söylüyorsun birader. Verilmiş sadakan varmış. Geçmiş olsun! Sonra?

Kavuklu: Hiç de farkında değilim ne zaman yaptım, ne zaman yaktım, ne zaman içtim. Vallahi farkında değilim. O da elimden düşmemiş nasılsa. Elimi de arkama bağlamış bulunuyorum. Birader kulağımın dibine bir gümbürtü koptu. Aklım başımdan gitti.

Pişekâr: O da nerden çıkıyor birader?

Kavuklu: Efendim elimde yanar sigara var ya! Nasıl olmuş ellerimi arkama bağlamıştım. Top dolu. Malum ya düşmana karşı her vakit hazır durur. O bir nizam olmuştur. Fünnye üzerindeki sigara fünüyeyi ateşlediği gibi top patlıyor haydi biz havaya! Bir iki taklak attıktan sonra güm diye yere düştük.

Pişekâr: Aman birader bir yerine bir şey olmadı ya inşallah?

Kavuklu: Efendim hamdolsun bir tarafıma bir şey olmadı ama aklımda zıvanadan çıkıyordu az kalsın İsmail. Derhal o korkuyla gözlerimi açtım ki kan ter içinde kalmışım.

Pişekâr: Korkudan mı, sıcaktan mı?

Kavuklu: Ne?

Pişekâr: Efendim kan ter içinde kalmak.

Kavuklu: İkisi de var İsmail ikisi de var. Ulan bir kere Çanakkale'deki top beni havalara atar, ben de havadan yere düşerim de nasıl olur korkmam, nasıl olur da korkudan terlemem! Bereket versin bizim hemşire tahtakurusundan uyuyamamış. Benim o halimi görmüş de uyandırmış.

Pişekâr: Hay Allah müstahakkını versin! A birader deminden beri anlattığın hep rüya mıydı? O kadar ciddi söylüyordun ki azizim kim olsa hakikat diye dinler. Hay Allah iyiliğini versin! Her neyse. (Kudret, 1973: 309-313).

3

Kavuklu: Bak geçen gün başıma neler geldi.

Pişekâr: Hayrola birader? Gerçi “Dağ başından duman, insan başından keder eksik olmaz.” derler. İnşallah zararlı bir keder değildir. Anlat bakayım. Malum ya insanın en aziz dostu, derdini dinleyendir.

Kavuklu: Aman İsmail hayatımda böyle bir şeye raslamadım.

Pişekâr: Anladım canım merakta bırakma anlat. Hayırdır inşallah!

Kavuklu: Bizim teyzezâde Memduh'u bilirsin ya.

Pişekâr: Evet.

Kavuklu: Bu biraz haylaz olduğu için bizim enişte ne yaptıysa istediği gibi okumadıydı.

Pişekâr: Evet o kadar nasihat, tehditler, dayaklar kâr etmemişti. Peki ne olmuş?

Kavuklu: Olması filan yok. Geçen de bir gün zıp diye çıkageldi.

Pişekâr: Bir yere mi gitmişti?

Kavuklu: Nerde durdu ki! Neyse bir de baktım üstünde askerî elbise, yakasında tayyare nişanları.

Pişekâr: Hani ya şu madenden mamûl, sarı?

Kavuklu: Evet madamdak malûl, sarı iki tayyare nişanı. Hayret ettim. Oğlan tayyare mektebine yazılmış, talebe olmuş. Güya yeryüzünde mektep kalmamış da artık gökyüzü mektebine girmiş.

Pişekâr: Ne âlâ. Aferin! Demek akli başına gelmiş desene!

Kavuklu: Ben de öyle tahmin ederek bazı şeyler sordum.

Pişekâr: Ne gibi? Tayyarenin ne ve nasıl olduğunu biliyor musun?

Kavuklu: Canım nerden bileceğim? Bazı bilenlerden duyuyoruz ya.

Pişekâr: Evet. Fakat ne olduğunu bilmiyorsun değil mi?

Kavuklu: Amma da yaptın İsmail. Hiç olmazsa resimlerini görmüyor muyuz yahu?

Pişekâr: Peki bu da mektebine girmiş; öğreniyor mu yoksa orada da mı haylazlıkla yaşıyor?

Kavuklu: Canım orasını ne sordum ne aklıma geldi. Benim merakım, koca şeyin nasıl havada uçtuğu idi.

Pişekâr: Doğrusu az çok bu hususta malûmatım olmakla beraber yine de iç yüzüne ben de vâkıf olamadım.

Kavuklu: İç yüzünde ne vakfı var onun?

Pişekâr: “Vakıf” değil “vâkıf” dedim ki “İç yüzünü bilmiyorum” demektir. Her ne hâl ise! Aman sonra? Aman merak oldu o haylaz demek adam olmaya yüz tutmuş desene!

Kavuklu: Orası benim neme lazım. Benim merakım, nasıl uçuyor; onu öğrenmek.

Pişekâr: Sordun mu? O biliyor mu?

Kavuklu: Elbette.

Pişekâr: Aman anlat birader!

Kavuklu: Ne bileyim birader benim duymadığım lakırdılar, isimler. Baktı ki ben anlayamadım, bu tayyareleri bana göstermeye karar verdi.

Pişekâr: Aman birader çok meraklı şey. Haydi durma!

Kavuklu: Ne yapayım?

Pişekâr: Koş koş! Çok meraklı şey.

Kavuklu: Evet işte ben de onu merak ediyorum. Onun içinde iki kişi bulunuyormuş. Nasıl olur da düşmez? Çıldıracağım.

Pişekâr: Yaa! Birader hepimizin de merakı o ya! Soraydın bari nasıl oluyor da ne tayyare ne de içindeki adamlar düşmüyor? Vakıâ mucit elbette bu noktaları düşünmüştür ve bir tertibat almıştır. Ne olursa olsun çok ağır olmayan bir sigara kâğıdı bile havada duramaz. Hayret-efzâdır, birader.

Kavuklu: Kim?

Pişekâr: Canım nasıl kim?

Kavuklu: Halit Rıza?

Pişekâr: Nasıl Halit Rıza canım? Onu da nerden buldun?

Kavuklu: Ulan ne döndürüyorsun? Şimdi sen söylemedin mi be?

Pişekâr: Hay Allah iyilik versin! Anladım “Hayret-efzâ” dedim yani “İnsanı hayrette bırakır” demek istedim. Evet sonra?

Kavuklu: Sonrası olur olmaz ya iddiaya bindi. Ben dedim “Onun bir orostopolluğu olacak.”, o: “Hayır, bir fendir.” dedi. Ne olduğunu yani söylediği sözün manasını anlamadım ama ne

demek istediğini anladım. Onu bunu bilmem bu öyle bir makine olacak ki fakat içinde insan olamaz.

Pişekâr: Hayır birader insan olmasına vardır fakat nasıl nerde duruyor da düşmüyor?

Kavuklu: Ben hepsine inanmadım. Bu kuyruksuz uçurtmadan başka bir şey olamazdı. İnada tutuştuk nihayet beni Ayastafanos'a götürerek bu tayyareleri birer birer hatta nasıl uçtuklarını falan göstereceğine karar verdik.

Pişekâr: Aman birader durma!

Kavuklu: Ne yapayım?

Pişekâr: Yürü.

Kavuklu: İsmail nereye?

Pişekâr: Canım tayyare mektebine.

Kavuklu: Şimdi oluyormuş gibi söylüyorsun. Elbette durulur mu? Fakat o gün vakit geçmişti.

Ertesi günü sabah şafakla Ayastafanos'a gitmeğe karar verdik.

Pişekâr: Evet. Aman birader çok meraklı bir tahkika girişmişsin.

Kavuklu: Öyle oldu pek meraklı bir tık tıka giriştik.

Pişekâr: Canım nasıl tık tık?

Kavuklu: Bilmem. Ulan sen söyledin.

Pişekâr: "Tahkik" dedim. Sen de amma da uyduruyorsun. Haa! Evet. Derken.

Kavuklu: Ertesi gün erkenden Memduh kapıya dayandı.

Pişekâr: Sarhoş muydu?

Kavuklu: Öyle olacak. Bir narâ bir narâ daha "Ulaaaan! Aç, ben geldim!". Aklım başımdan gitti. Yataktan fırladım.

Pişekâr: Ne yaptı? Kapıyı mı tekmeledi birader?

Kavuklu: Evet gemi azıya almış; basıyor çiftelyi.

Pişekâr: Canım ne söylüyorsun? Hayvan mı tarif ediyorsun?

Kavuklu: İsmail galiba sen ne söylediğinin farkında değilsin. Ulan sabahleyin namaz vakti bize gelen adam kapımı tekmeler mi be?

Pişekâr: Peki ne yaptı?

Kavuklu: Meydan veriyor musun a musibet!

Pişekâr: Evet. Hemen ne yaptın?

Kavuklu: "Acele etme, geliyorum" diye seslendim; derhal giyindim, sokağa fırladım ver elini Sirkeci. İki tren bileti aldım, çimendifere girdik.

Pişekâr: Yani katara dahil oldunuz.

Kavuklu: Evet bizi birbirimize beni de öndeki develerden birinin semerine bağladılar, yola düzüldük.

Pişekâr: Canım yine saçmalamaya başladın. A birader ne devesi ne katırı? Anlayamadım.

Kavuklu: Ulan sen söylemedin mi?

Pişekâr: Canım ne dedim?

Kavuklu: “Katara girdiniz” demedin mi? Ben de onu söylüyorum.

Pişekâr: Efendim deve katarına değil “Şimendüfer katarına girdiniz” dedim ya.

Kavuklu: Ulan biraz çeneni tutsan da anlatacağımız şaşırtmasan olmaz mı be?

Pişekâr: Efendim devam.

Kavuklu: Sus be adam!

Pişekâr: Evet şimendüfere bindiniz. Haydi!

Kavuklu: Ne o? Acelen ne?

Pişekâr: Efendim hareket.

Kavuklu: Çenene bereket! Dur da ne diyeceğimi, nerde kaldığımı hatırlayayım.

Pişekâr: Efendim haydi durdum, hatırla.

Kavuklu: Sen de durma, zırla! Uzatmayayım geleceğimiz yere geldik “Ayastafanos!” diye bağıldılar. Doğruca.

Pişekâr: Garaja.

Kavuklu: Çenen tutulsun! Ulan inşallah sen gidersin o darağacına.

Pişekâr: Canım kim dedi “Darağacı?” “Garaj” dedim a birader!

Kavuklu: Hay demez ol da başıma geleni anlatayım ulan! Bir de oraya vardık ki aman İsmail havada gördüğümüz o küçücük şeylerin her birisi bir çifte kayıktan çok büyük birader. Şaşırdım. Evvela ben tayyarenin onlar olduğunu anlayamadım; bizim Memduh gösterdi “İşte dedi, o havada gördüğün ‘küçücük sivrisinek’ dediğin tayyareler bunlardır.” dedi.

Pişekâr: Çok büyük yani uçacağına inanılmayacak kadar mı büyük?

Kavuklu: Dedik ya bildiğimiz orta mavnalar kadar bir şey. Yalnız iki taraflarında gölgelik mi dersin sundurma mı dersin öyle bir şeyler var.

Pişekâr: Haa anladım kanat. Kanat olacak birader.

Kavuklu: Belki de öyle. Ne ise. “İşte dedi o havada gördüğün sivrisinek gibi şeyler.”. İsmail iki çifte kayıktan çok büyük. Doğrusunu söyleyeyim “O havada uçan bunlar değildir.” diye ben iddiaya başladım.

Pişekâr: Canım sen de tuhafısın a birader. Sana yalan söyleyecek değiller ya!

Kavuklu: Öyle ama İsmail sen de benim yerimde olsaydın hiç de inanmazdın. Ne diyorum sana onlar öyle havada cıgara kâğıdı gibi uçağa hiç de benzer şeyler değildi.

Pişekâr: Peki ne oldu sonra?

Kavuklu: Ne olacak orada bulunan amirler, hocalar başıma biriktiler; beni inandırmaya çalıştılar fakat ben bir türlü inanamıyordum. Nihayet içlerinden biri hocaları imiş. “Peki dedi sizi inandırmak için ufak bir hava seyahati yapalım olur mu?”, “Nasıl olur? Ben aşağıdan ufacık göreceğim, o olmaz.” dedim. O zaman “Seni kaptanla beraber uçuralım.” dediler.

Pişekâr: Aman birader derhal kabul edeydin.

Kavuklu: “Ne münasebet. O hiç olmaz.” dedim. Hasılı tayyarenin içine girdik. Aman İsmail o görülecek bir şey. Muvakkıthaneye benziyor: Bir alay saat. Birer birer anlattılar. Kimisi ne kadar yükseldiğini, kimisi rüzgârı, fırtınayı, kimisi soğuğu sıcaklığı, her biri bir şey gösteriyormuş.

Pişekâr: Efendim süratin derecesini irâe eden.

Kavuklu: Hayır sirkatin derecesini araba eden bir alet göstermediler.

Pişekâr: Canım “Sirkat”ın değil uçuşun yani gidişin kaç mil gittiğini demek istedim.

Kavuklu: Yok olur mu a canım! Ondan başka daha neler var.

Pişekâr: Acayip! Bunlardan başka ne olabilir?

Kavuklu: Nasıl ne olabilir? Her vakit bir falcı beraber gidirmiş ki insanın içinden geçirdiği korkuyu, düşünceyi, ne halt edeceğini biliyor; ona göre tertip alıyormuş.

Pişekâr: Amma da yaptın haa! Birader artık bir de kâhin mi bulunduruyorlar?

Kavuklu: Ne söylüyorsun İsmail? Ne yok ki tahin bulunmasın.

Pişekâr: Canım “Tahin” değil “Kâhin” dediğim gaaibi keşfedendir.

Kavuklu: Keş senin babandır. Yutturmaya mı başladın gene? Bırak da anlatayım.

Pişekâr: Evet. Sonra?

Kavuklu: Sonrası allem ettiler kallem ettiler, beni tayyareye bindirmeye razı ettiler.

Pişekâr: Aman sahi mi birader? Sen ki bu derece korkak, vapura bile binemeyen adam nasıl olur da tayyareye biner? Yoksa benimle istihzâ mı ediyorsun?

Kavuklu: Evet seninle istifrağ ediyorum.

Pişekâr: Aman canım “İstifrağ” değil “İstihzâ” yani eğleniyor musun?

Kavuklu: Ulan neye yalan söyleyeyim öyle şeyler söylediler ki sen de olsaydın inanır ve hevesle binerdin çünkü o koca alâmetin uçacağına katiyen inanmadım “Bunlar benimle alay ediyorlar” dedim.

Pişekâr: Allah Allah! Hiç de inanacağım gelmiyor.

Kavuklu: İşte ben de senin gibi inanmadım. Ulan durup dururken böyle bir yalan söylemenin ne lüzumu var be! Sen ötesini dinle. Deli gömleği gibi arkasından düğümlü bir gömlek giydirdiler; önümden arkaya çaprazvari enli kayışlarla çadır bağlar gibi yerdeki halkalara bağladılar. Sordum “Devirlerde fazlaca çarpılır, onun için bağlanır.” dediler. Ne ise onu da

yuttuk. Artık bir kere işe girişmiştik, utandım da dönemedim. Her türlü ihtimale karşı bir de kocaman bir rüverver, bir vinceşter, hülâsa bir top eksik “Bu ne olacak?” dedim “İnsan hâli belki bir fırtınaya tutuluverir ve yabana inersiniz; bu bir ihtiyattır” dediler ben gene işin alayındayım.

Pişekâr: Bu da tuhaf. Harbe mi gidiyor, seyahate mi çıkıyorsunuz? Evet. Derken efendim.

Kavuklu: Derken efendim “Çocuklar dikkat ediniz, bir şey eksik olmasın.” Dediler. Bizim Memduh: “Efendim, tayfun tertibatı konmamış.” dedi.

Pişekâr: Nasıl tayfun? Sakın “Telefon tertibatı” demiş olmasın.

Kavuklu: Tayfun mayfun ben hâlâ inanmıyor, içimden alay ediyordum.

Pişekâr: Hayır hayır şurasını anlayamadım. “Telefon” dedim ya onun lüzumunu anlayamadım. Seninle kaptanın arası söz işitilmeyecek kadar uzak mı ki? Olsa olsa bir buçuk bilemedin üç metre mesafe olabilir; telefona ne hacet?

Kavuklu: Evvela ben de senin gibi düşündüm. Ben işin alayında olduğum için kulak asmadım; “Ne isterlerse yapsınlar, bunların hepsi beni aldatmakta, korkutma için.” dedim hiç de aldırıldığım yok.

Pişekâr: Tabi efendim. Hem bu işin acemisi hem de havalanacağına inanmıyorsun elbette aldırılmazsın. Evet. Derken efendim.

Kavuklu: Derken efendim biri dışardan “Ateş!”, bizim kaptan “Ateş!” diye bağırıldılar. “Eyvah! Ne oluyoruz? Tutuştuk mu?” diye içime bir korku yürüdü. Demeye kalmadı İsmail insanın beynini patlatacak derecede bir gürültü koptu. İşte o zaman ben hapı yuttum, korkumdan avazım çıktığı kadar bağıyorum.

Pişekâr: Çi fâide. Duyulmaz ki.

Kavuklu: Çiğ faide pişmiş faide ben olduğum yerde kendimden geçmişim. Bir an kendime geldim şöyle bir aklımı başıma topladım; bizim kaptana seslendim. Aman! Ulan neredeyiz? Baktım aldırış eden yok. Bir daha, bir daha. Ne gezer! Aramız uzak değil ama İsmail gürültüden ses duyulmuyor mu ya!

Pişekâr: Efendim telefon telefon.

Kavuklu: Öyle oldu. Onu da bizim kaptan akıl etmiş. Ağzımın oynadığını görüyor çünkü ikide birde arkasına dönüp bana bakıyor nihayet telefonu işaret etti. Aklım başıma geldi hemen kulaklarıma konacağı başıma, söylenecek boruyu ağzıma aldım “Aman ulan beni desturun ufak aptes sıkıştırdı, inelim de sonra gene havalanırsın.” dedim.

Pişekâr: Öyle olur mu hiç? İstedığın vakit istediğin yere inilmez zannederim.

Kavuklu: Öyleymiş İsmail. “Bir kere aşağıya bak da sonra konuşalım.” dedi biraz eğilerek uzanıp baktım; kaptan sordu “Ne gördün?”.

Pişekâr: Hiçbir şey söylemedi mi birader?

Kavuklu: Gördüm gördüm ama İsmail ona da inanmadım.

Pişekâr: Ne gördün de inanmadın birader?

Kavuklu: Ne bileyim. “Bir kumsalda çocuklar yapmış olacak bir cevizin dört tarafına kibrit çöpleri dikmişler, oyun oynuyorlar.” Dedim. Bizim kaptan kahkahayla güldü “İşte o gördüğün Ayasofya camisidir.” der demez İsmail aklım başımdan çıktı “Aman evladım desturun aptesim pek sıkıştırdı, bir çaresini bul da ya dön veyahut in.” dedim.

Pişekâr: Öyle ama birader o böyle her istenilen yere inemez ki mutlaka onun istasyonu olacak ki insin.

Kavuklu: Öyleymiş ne bileyim İsmail. “Aman evladım pek sıkıştım, bir çare bul.” dedim. “Zararı yok, koyver.” dedi. “Aman evladım, onu hiç yapamam.” dedim. Sen işin fenalığına bak ki korku ile her ikisi de geldi. “Her ikisi de birden hücum etti.” dedim. O muttasıl “Koyver, zararı yok.” diyor.

Pişekâr: Tabi birader zararı olmaz; zira düşünceye kadar mahvolur.

Kavuklu: Anladım ama olduğum yerde sımsıkı bağliyım İsmail iki tarafa zor kımıldanabiliyorum; düşünsene nasıl olur?

Pişekâr: O da doğru ya! Aman birader ne yaptın?

Kavuklu: Ne yapacağım. Başka çare bulamayınca derhal yanımdaki rüververe sarıldım. “İnmezsen ateş edeceğim.” dedim o hiç aldırmadı. Korkudan mı, kazaen mi ne oldu bilemiyorum İsmail tabanca birdenbire “Bom!” diye patlamaz mı? “Eyvah!” dedim ama ben de korkudan bittim.

Pişekâr: Aman! İnşallah çıkan mermi bir yere isabet etmedi.

Kavuklu: Ne söylüyorsun İsmail? “Gık” demeden kaptan olduğu yere yığıldı kaldı.

Pişekâr: Aman azizim felaket!

Kavuklu: Orasını hiç sorma İsmail benim de aklım başımdan çıktı. Düşün şimdi benim gibi korkak bir adam, elindeki tabanca patlar bir de karşısındaki adam olduğu yere yığılıverirse ne olur?

Pişekâr: Aman azizim adam mahvolur. Yüreğine inmediğine çok şükür.

Kavuklu: O da bir şey değil bu sefer bizim tayyare tepe üstü bir dikiliş dikildi; baktım dik aşağı kurşun gibi iniyoruz derken pis bir koku da geliyor burnuma “Eyvah dedim kim bilir nasıl murdar bir bataklığa düşüyoruz” demeye kalmadı korkudan mı, kokudan mı gözlerim fal taşı gibi açıldı.

Pişekâr: Düşerken korkudan gözlerini kapamış olacaksın. Öyledir. Peki ne gördün? Düştüğün yer bataklık mı imiş?

Kavuklu: Anlamıyor musun İsmail? Korkulu rüya be! “Gözümü açtım.” diyorum.

Pişekâr: Vay! Demek anlattığın rüya mı idi? Ben de hakikat diye mütessirâne abdal gibi dinledim durdum.

Kavuklu: Yok korkma hepsi rüya değil, içinde sahici de var.

Pişekâr: Canım rüyanın sahi ciheti olur mu?

Kavuklu: Ulan sen korkuyu bilir misin? İnsana neler yaptırır anlamıyor musun? Ben o korku ile kendimden geçmiş ne var ne yok salıvermişim. Korku ile mi o murdar koku ile mi yerimden fırladım. Utancımından kime ne söyleyebilirim? Sıvadık kolları ne var ne yok temizlemeye başladım. Bu ara kapı çalınmaz mı? Bir de pencereden baktım ki bizim Memduh. “Haydi ağabey gitmeyecek miyiz?” demesin mi! “Defol oradan!” diye öyle bir bağırılmışım ki oğlan neye uğradığını bilemeyerek tabanları kaldırdı.

Pişekâr: Zavallı çocuk! Onun ne suçu var birader? Seni rüyaya o sokmadı ya!

Kavuklu: Öyle ama sen de olsaydın kovma değil çıkar döverdün be! Ne ise! Onu bunu bertaraf edelim de ben bu halde ne olacağım İsmail?

Denyo: Berbat.

Kavuklu: Ulan sen hâlâ burada mısın? Ben seni unuttum gitti. İsmail şu oğlana bir ikilik ver de eve gitsin.

Pişekâr: Peki. Al oğlum bununla lokum alırsın. Haydi bakayım doğru eve!

Denyo: Olur, giderim. (Kudret, 1973: 340-345).

3.5. Yalanlamalı Türküler

1

Bardağı koydum tereğe

Emanet ettim feleğe

Gidem diyem kedi beşe

Sıçan kırdı bardağı

Bizim bardak helli melli

Etekleri sırma telli

Kurnaz sıçan aldı feli

Geldi kırdı bardağı

Dostları gelsin bir araya

Merhem yapsın bu yaraya

Nasıl diyim ben karıya

Sıçan kırdı bardağı

Bahar olsun tohum ekem

İstanbul'a tel çekem

Sıçan senin belin bükem

Nasıl kırdı bardağı (Özkan, 1991: 544).

2

Tarlada yemiş anızı

Bozdağ'a dönmüş omzunu

Sırtına vurmuş bir çift camızı

Kispetli pehlivan gibi geliyor güdük sıçan

Tarlada yemiş başağı

Sırtına vurmuş döşeğı

Önüne katmış üç sıpalı eşeğı

Ben cambaz başıyım der gider güdük sıçan (Çine, 2003: 149).

3

Tahtakurusu Türküsü

Ağşam olunca kederim artar

Zalım tahtakurusu ettiğın yeter

Ufacık iğnesi zehirden beter

Usandım elinden tahtakurusu

Varamam yatağa canım sıkılır

Ne kadar teklifsiz gelir sokulur

Yukardan aşşağı tek tek dökülür

Yaktın vücudumu tahtakurusu

Sarılmış boynuma hakkını ister

Şaşırdım Allah'ım yolumu göster

Ufacık yavruların koynumda besler
Usandım elinden tahtakurusu

Alacağı var gibi sıkı sıkı sarılır
Elimi değerse karnı yarılr
Yatağa geç varsam bana darılır
Şaşırdım elinden tahtakurusu

Her koğuştā elli altmış kişi var
Her biriyle ayrı ayrı işi var
İnci gibi kırılāsı dişi var
Usandım elinden tahtakurusu

Vücudum da yara oldu sızılar
Günde de bin tane yavru kuzular
Hiçbirini tutamaz avcı tazılar
Bulamadım çaresini tahtakurusu

Tam akşam olunca kederim artar
Tahtakurusu ettiğin yeter
Ufacık iğnesi hançerden beter
Usandım elinden tahtakurusu

Bu da bir böcüktür yuvasız gezer
Deve gaterini yasdığa dizer
Bunların elinden kim olsa bezer
Bitirdin bizleri tahtakurusu

Zehire boyanmış sivri iğnesi
Günde on beş yavru yapar annesi
Gözümü yumunca yürür hepis
Aldattın bizleri tahtakurusu (Özbek, 1981: 340-341).

SONUÇ

Çalışmanın bu bölümünde, yalanlamanın tür mü şekil mi olduğu probleminden yola çıkılarak taranan kaynaklarda yalanlama özelliği gösteren metinlerin incelenmesi sonucu elde edilen bilgilerden hareketle yapılan tespitler ve bu tespitler sonucunda yapılan önerilere yer verilmiştir.

Yalanlamaların âşıklık geleneği içinde hem müstakil olarak hem de âşık fasıllarının tekellüm bölümünde yer alan bir halk edebiyatı verimi olduğu görülmüştür. Âşıklık geleneği bağlamında müstakil olarak icra edilen yalanlamalar, genellikle hece ölçüsünün sekizli ve on birli kalıbıyla icra edilmiştir. İncelenen yalanlamaların nazım birimi genellikle dörtlük olmakla birlikte beşlilerle icra edilen bir yalanlamanın da mevcut olduğu tespit edilmiştir. Yalanlamaların en az dört en fazla otuz üç dörtlükten oluştuğu görülmüştür. Yalanlamaların kafiye şemaları da çeşitlilik arz etmektedir. Âşıklık geleneği bağlamında müstakil olarak icra edilen yalanlamalarda yoksulluk, hayvanlar, ekonomik hayat gibi bireysel ve toplumsal konular işlenmiştir. Müstakil yalanlamaların eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme, protesto ve tenkit işlevlerini yerine getirdiği tespit edilmiştir. Âşık fasıllarının tekellüm bölümünde yalanlama örneklerinin çok fazla yer almadığı görülmüştür. Âşık fasılları içinde yer alan yalanlamalar, şekil olarak müstakil yalanlamalarla aynılık göstermektedir. Bu yalanlamaların eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevine yönelik olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen kaynak eserlerde tespit edilen ilk yalanlama örneği, 16. yüzyıl âşıklarından Âşık Kerem'e aittir. Yüzyıllara göre icra edilen yalanlamaların sayısı 17. yüzyılda üç, 18. yüzyılda iki, 19. yüzyılda on üç, 20. yüzyılda elli altı olarak tespit edilmiştir. Ayrıca tarihi tespit edilemeyen on iki yalanlama örneği de mevcuttur. Elde edilen veriler incelendiğinde yalanlama örneklerinin zamanla artış gösterdiği görülmektedir. Bunun nedeni, yalanlama türünün ilgi çekici olması, âşıklar tarafından kabul görmesi ve zaman içinde âşıklar arasında yayılması; yalanlamaya konu olacak durum ve olayların tarihî süreç içinde artış göstermesi olarak değerlendirilebilir.

Anonim halk edebiyatı verimlerinde ise masal, halk hikâyesi, Karagöz, Orta oyunu ve türkü metinlerinde yalanlamaların yer aldığı tespit edilmiştir.

Yalanlamalı masallar hem müstakil olarak hem de masalların başında yer alan anonim halk edebiyatı verimlerindendir. Yalanlamalı masallar genellikle nesir formda bulunmakla birlikte nazım formda bulunan yalanlamalı masalların da mevcut olduğu görülmüştür. Yalanlamalı masallarda olması mümkün olmayan, aklın sınırları dışında kalan, mantıksız durum veya olaylar konu edilmiştir. Müstakil olarak bulunan yalanlamalı masallar; eğlenme,

eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevine yöneliktir. Masalların başında yer alan yalanlamalı masallar ise dinleyicinin dikkatini toplamak, masalın başlayacağını haber vermek, dinleyiciyi masalın dünyasına hazırlamak gibi fonksiyonları yerine getirmektedir.

Masal formellerinin de bazılarının yalanlama olduğu tespit edilmiştir.

Halk hikâyesinin döşeme kısmında yer alan yalanlamalar, genellikle nesir formda olmakla birlikte nazım veya nazım-nesir karışık formda bulunan yalanlama örneklerinin de mevcut olduğu tespit edilmiştir. Döşemelerde yer alan yalanlamalarda da yalanlamalı masallardaki gibi olması mümkün olmayan, aklın sınırları dışında kalan, mantıksız durum veya olaylar konu edilmiştir. Bu yalanlamaların; dinleyicinin dikkatini toplamak, hikâyenin başlayacağını bildirmek ve dinleyiciyi hikâyeye hazırlama işlevine yönelik olduğu tespit edilmiştir.

Karagöz ve Orta oyununun muhavere bölümünde yer alan yalanlamaların nesir formda bulunduğu görülmüştür. Karagöz ve Orta oyununda yer alan yalanlamalarda da olması mümkün olmayan, aklın sınırları dışında kalan, mantıksız durum veya olaylar konu edilmiştir. Muhavere bölümünde yer alan yalanlamalar; eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevine yöneliktir.

Taranan kaynaklarda incelenen türkülerde çok fazla yalanlama örneğine rastlanmamakla birlikte birkaç örneğinin mevcut olduğu görülmüştür. Türkülerdeki yalanlamalar; hece ölçüsünün sekizli, on birli ve on altılı kalıplarıyla icra edilmiştir. Yalanlamalı türkülerin nazım birimi genellikle dörtlüklerden oluşmakla birlikte bentleri ikili, kavuştakları üçlü olan bir yalanlamalı türkü örneğine de rastlanmıştır. Tespit edilen yalanlamalı türkü örneklerinin en az iki en fazla dokuz dörtlükten oluştuğu tespit edilmiştir. İncelenen yalanlamalı türkülerin konusunu hayvanlar oluşturmaktadır. Yalanlamalı türküler; eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevini yerine getirmektedir.

Yalanlamalarda olması mümkün olmayan, aklın sınırları dışında kalan, mantıksız durum veya olaylar; tezat, abartı, hayal ve rüya anlatımlarıyla anlatılır. Yalanlamalarda yer alan söz oyunları, ses ve söz tekrarları gibi dil unsurları ahengi ve akıcı üslubu sağlar.

Sonuç olarak yalanlamalar; sabit bir form teşkil etmeyen, icra edildiği geleneğin veya metnin şekil özelliklerine uyum sağlayan, yalana dayalı hayal oyunları, gerçekleşmesi mümkün olmayan, akıl dışı durum ve olayları alaylı ve mizahî bir üslupla konu alan; tenkit, protesto işlevlerini yerine getirmekle birlikte genellikle eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevine yönelik icra edilen halk edebiyatı türüdür.

Elde edilen sonuçlardan hareketle;

- Günümüze kadar mizahî, güldürücü ve hayvan destanları olarak adlandırılan yalanlamaların, yalanlama olarak adlandırılmasını,
- Gerçekleşmesi mümkün olmayan, akıl dışı durum ve olayları yalana dayalı olarak konu alan masalların yalanlamalı masal olarak adlandırılmasını,
- Yalana dayalı masal giriş formellerinin, yalanlamalı giriş formelleri; masal geçiş formellerinin, yalanlamalı geçiş formelleri; masal bitiş formellerinin, yalanlamalı bitiş formelleri olarak adlandırılmasını,
- Halk hikâyelerinin döşeme kısmında gerçekleşmesi mümkün olmayan, akıl dışı durum ve olayları yalana dayalı olarak konu alan kalıp ifadelerin yalanlama olarak adlandırılmasını,
- Karagöz ve Orta oyununun muhavere bölümünde geçen konuşmaların yalanlama olarak adlandırılmasını,
- Yalanlamaların yer aldığı türkülerin yalanlamalı türkü olarak adlandırılmasını teklif ediyoruz.

KAYNAKÇA

- Aça, M. (2016). “Âşık İlhami Demir (Hamid Demir)”. Ali Berat, Alptekin (Ed.). *Feyzi Halıcı ve Yirminci Yüzyıl Âşıkları Üzerine Araştırmalar I*. Akçağ, Ankara, 53-61.
- Albayrak, N. (2007). “Orta Oyunu”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (33): 400-402.
- Albayrak, N. (2010). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Kapı Yayınları, İstanbul.
- Ali Rıza Bey (2001). “Orta Oyunları”. Abdulkadir Emeksiz (Hazırlayan). *Orta Oyunu Kitabı*. Kitabevi, İstanbul, 12-14.
- Alptekin, A. B. (1993). *Âşık Hacı Karakılçık Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Örnekler*. Kültür Ofset Basımevi, Hatay.
- Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli Masalları*. Akçağ, Ankara.
- Alptekin, A. B. (2013). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Akçağ, Ankara.
- And, M. (1969). *Geleneksel Türk Tiyatrosu*. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- And, M. (2001). “Çağdaş Tiyatro Açısından Karagöz ve Orta Oyunu”. Abdulkadir Emeksiz (Hazırlayan). *Orta Oyunu Kitabı*. Kitabevi, İstanbul, 141-146.
- And, M. (2001a). “Karagöz”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (24): 401-403.
- And, M. (2001b). “Orta Oyunu Kolları, Oyun Yerleri”. Abdulkadir Emeksiz (Hazırlayan). *Orta Oyunu Kitabı*. Kitabevi, İstanbul, 35-38.
- Arı, B. (2013). “Güldürücü Destanlardan Yalanlamalı Destanlar ile Gelin- Kaynana Manilerinin Mizah Yönünden Benzerlikleri”. *Turkish Studies*, Sayı 8: 53-64.
- Arslan, A. A. (2000). *Kuzeydoğu Anadolu (Kars) Türk ve Kuzey Britanya Halk Edebiyatlarında Masallar 2*. Cilt. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Artun, E. (2009). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. Kitabevi, İstanbul.
- Artun, E. (2012). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı (Edebiyat Tarihi ve Metinler)*. Karahan Kitabevi, Adana.
- Artun, E. (2013a). *Âşık Edebiyatı Metin Tahlilleri*. Karahan Kitabevi, Adana.
- Artun, E. (2013b). *Çukurova Halk Kültüründe Mizah*. Karahan Kitabevi, Adana.
- Artun, E. (2014). *Ansiklopedik Halk Bilimi/ Halk Edebiyatı Sözlüğü*. Karahan Kitabevi, Adana.
- Artun, E. (2015). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri Edebiyat Tarihi/Metinler*. Karahan Kitabevi, Adana.
- Artvinli, T. (2001). *Yusufelili Âşık Pervanî Hayatı- Şiirleri- Karşılaşmaları*. Ürün Yayınları, Ankara.
- Aslan, E. (1975). *Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı, Şiirleri ve Hikayeleri (İnceleme- Metin- Sözlük)*. Sevinç Matbaası, Ankara.

- Aslan, E. (2017). *Türk Halk Edebiyatı*. Pegem Akademi, Ankara.
- Âşık Eminî (1990). *Gönül Deryası*. Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.
- Atsız, H. N. (2013). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ötüken, İstanbul.
- Avan, Y. (1995). *Aksaraylı Âşıklar*. Aksaray Valiliği Kültür Yayınları, Aksaray.
- Ayva, A. (2016). “Âşık Emsalî (Mustafa Turgut)”. Ali Berat, Alptekin (Ed.). *Feyzi Halıcı ve Yirminci Yüzyıl Âşıkları Üzerine Araştırmalar I*. Akçağ, Ankara, 79-86.
- Bakırcı, N. (2006). *Niğde Masalları*. Niğde Yüksek Öğretim Vakfı Yayınları, Niğde.
- Bakırcı, N. (2010). *Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerinde Bir İnceleme*. Manas Yayıncılık, Elazığ.
- Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Banarlı N. S. (2014). “Karagöz”. Ünver Oral (Hazırlayan). *Karagöznâme*. Kitabevi, İstanbul, 52-55.
- Bascom, W. R. (2005). “Folklorun Dört İşlevi”. (Çev. Ferya Çalış). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Geleneksel Yayıncılık, Ankara, 125-151.
- Başgöz, İ. (1986). *Folklor Yazıları*. Adam Yayınları, İstanbul.
- Başgöz, İ. (2008). *Türkü*. Pan Yay., İstanbul.
- Başgöz, İ. (2014). *İzahlı Türk Halk Şiiri Antolojisi*. Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Bekdik, M. (2017). *Konya- Ereğli Masalları*. Kömen, Konya.
- Bekki, S. (2008). “Anadolu Sahası Halk Şiirinde Kaftiye: Tespitler ve Öneriler”. Milli Folklor, 78: 59.
- Bilga, S. N. (2014). “Karagöz’e Dair”. Ünver Oral (Hazırlayan). *Hayâlden Gerçeğe Karagöz*. Kitabevi, İstanbul, 25-28.
- Boratav, P. N. (2000a). *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Boratav, P. N. (2000b). *Tekerleme*. Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Boratav, P. N. (2009). *Zaman Zaman İçinde*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Boratav, P. N. (2011a). *Halk Edebiyatı Dersleri*. (M. Sabri Koz), Tarih Vakfı, İstanbul.
- Boratav, P. N. (2011b). *Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği*. Tarih Vakfı Yay., İstanbul.
- Boratav, P. N. (2015a). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Bilgesu, Ankara.
- Boratav, P. N. (2015b). *Az Gittik Uz Gittik*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Boratav, P. N. (2017). *Folklor ve Edebiyat 1*, BilgeSu, Ankara.

- Cerrahoğlu, M. (2011). “Yalanlamalı Destanlar ile Masal Tekerlemeleri Arasındaki Benzerlikler”. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 8, Sayı 15: 281-293.
- Cunbur, M. (1968). *Başakların Sesi Türk Halk Şairlerinin Eserleri ve Hayatları*. Poyraz Reklam Yayınları, Ankara.
- Çine, H. (2003). *Burdur'dan Damlalar Folklor (Halk Bilimi)*. Burdur Valiliği, Burdur.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. Akçağ, Ankara.
- Dağı, F. (2016). *Gâvur Dağı (Cebel-i Bereket) Türkmen Masalları*. Kömen Yayınları, Konya.
- Derelioğlu, G. (2011). “Kemal Işık (Kul Kemal)”. F.A. Turan, vd. (Ed.). *Sazın ve Sözü'n Sultanları 5*. Cilt. Gazi Kitabevi, Ankara, 288-289.
- Dilçin, C. (2009). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. TDK, Ankara.
- Dizdaroğlu, H. (1968). “Halk Şiirinde Türler”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı, 19 (207): 186-293.
- Durbilmez, B. (2014). *Karslı Âşık Murat Çobanoğlu Hayatı- Sanatı ve Eserleri*. Kardeşler Ofset, Kayseri.
- Duymaz, A. (2002). *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*. Akçağ, Ankara.
- Düzgün, D. (2002). “Geleneksel Türk Tiyatrosu”. *Türkler Ansiklopedisi. Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara, 15,487-496.
- Düzgün, D. (2008). “Âşık Edebiyatı”. M. Öcal Oğuz (Ed.). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Grafiker Yayınları, Ankara, 235-278.
- Eberhard, V.W ve Boratav, P. N. (1953). *Typen Turkischer Volksmarchen*. Wiesbaden.
- Ekici, M. (2008). “Araştırma Yöntemleri”. M. Öcal Oğuz (Ed.). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Grafiker Yayınları, Ankara, 43-93.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*. KTB Yay, Ankara.
- Elçin, Ş. (1997a). *Halk Edebiyatı Araştırmaları 1*. Akçağ, Ankara.
- Elçin, Ş. (1997b). *Halk Edebiyatı Araştırmaları 2*. Akçağ, Ankara.
- Elçin, Ş. (1999). *Âşık Ömer*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Elçin, Ş. (2005). *Halk Edebiyatına Giriş*. Akçağ, Ankara.
- Esen, A. Ş. (1991). *Anadolu Destanları*. Pertev Naili Boratav, Fuat Özdemir (Hazırlayan). Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Felek, B. (2001). “Orta Oyunu Nasıl Oynanır?”. Abdulkadir Emeksiz (Hazırlayan). *Orta Oyunu Kitabı*. Kitabevi, İstanbul,39-46.
- Gencosman, K. Z. (1972). *Türk Destanları*. Hürriyet Yayınları, İstanbul.

- Gerçek, S. N. (2001). “Orta Oyunu”. Abdulkadir Emeksiz (Hazırlayan). *Orta Oyunu Kitabı. Kitabevi*, İstanbul, 15-24.
- Gökalp, M. (2001). *Şair Keşfi ve Âşık Huzûrî*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Gökalp, Z. (2006). *Türkçülüğün Esasları*. Elips Kitap, Ankara.
- Gökbakar, İ. (2014). “Halk Hikâyeleri ve Karagöz Oyunu”. Ünver Oral (Hazırlayan). *Hayâlden Gerçeğe Karagöz*. Kitabevi, İstanbul, 41-46.
- Günay, U. (1998). “Masal”. *Türk Dünyası El Kitabı* 3. Cilt. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 425-438.
- Günay, U. (2011). *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, 6. Baskı. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Güney, E. C. (1982). *Masallar*. KTB, Ankara.
- Güvenç, A. Ö. (2015). *Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Mizahi Destanlar*. Gece Kitaplığı, Ankara.
- Güzel, A. (2010). *Kaygusuz Abdâl Divânı*. MEB Yayınları, Ankara.
- Güzel, A. (2012). *Dinî- Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*. Akçağ, Ankara.
- Güzel, A. ve Torun, A. (2015). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, 9. Baskı. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Güzel, A. ve Torun, A. (2017). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Akçağ, Ankara.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2002). *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Işık, M. (2010). “Mürsel Sinan Uğursu (Âşık Sinan)”. F.A. Turan, vd. (Ed.). *Sazın ve Sözü’n Sultanları* 3. Cilt. Gazi Kitabevi, Ankara, 280-281.
- İlaydın, H. (1964). *Türk Edebiyatında Nazım*. İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.
- Karabacak, M. (2001). *Âşık Ali Karabacak Hayatı-Sanatı-Şiirleri*. Lazer Ofset Matbaa, Karaman.
- Karadavut, Z. (2013). *Kırım Tatar Folkloru*. Kömen, Konya.
- Kasır, H. A. (1984). *Seyranî*. Acar Matbaacılık, İstanbul.
- Kâşgarlı Mahmud. (2013). *Dîvânu Lugâti’t Türk*. (Çev. Besim Atalay), Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Kaya, D. (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Akçağ, Ankara.
- Kaya, D. (2014a). *Anonim Halk Şiiri*. Akçağ, Ankara.
- Kaya, D. (2014b). *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kayırhan, F. E. (2007). *Abdulvahap Kocaman’ın Hayatı ve Şiirleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

- Kırzioğlu, M. F. (1968). “Halk Hikâyelerinde Döşeme Söyleme Geleneği”. *Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı*, 19 (207):470-482.
- Kızıroğlu, I. (1947). “Çocuk Masallarından Önce Söylenen Döşemelerden İkisi”. *Türk Halkbilgisi Haberleri*, 10 (125): 26-30.
- Kocatürk, V. M. (1963). *Saz Şiiri Antolojisi*. Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- Köksal, H. (1986). *Âşık Canımoğlu İpekhan* (Deyişler). İstiklal Matbaası, İzmir.
- Köprülü, M. F. (2004a). *Edebiyat Araştırmaları 1*. Akçağ, Ankara.
- Köprülü, M. F. (2004b). *Saz Şairleri*. Akçağ, Ankara.
- Kudret, C. (1969). *Karagöz*. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Kudret, C. (1973). *Orta Oyunu*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Kudret, C. (2001). “Orta Oyununun Oyun Yeri ve Bölümleri”. Abdulkadir Emeksiz (Hazırlayan). *Orta Oyunu Kitabı*. Kitabevi, İstanbul,25-34.
- Nutku, Ö. (2014). “Karagöz Üzerine Düşünceler”. Ünver Oral (Hazırlayan). *Hayâlden Gerçeğe Karagöz*. Kitabevi, İstanbul,70-78.
- Oğuz, M. Ö. (2001). *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*. Akçağ, Ankara.
- Onay, A. T. (1996). *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*. (Haz. Cemal Kurnaz). Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ong, W. J. (2014). *Sözlü ve Yazılı Kültür/ Sözüün Teknolojileşmesi*. (Çev. Sema Postacıoğlu Banon), Metis, İstanbul.
- Oral, Ü. (2002). *Karagöz Oyunları*. Kitabevi, İstanbul.
- Oral, Ü. (2015). “Gölge Tiyatromuz: Karagöz”. Ünver Oral (Hazırlayan). *Radyo-Sinema-TV ve Gelenek Tiyatromuz*. Kitabevi, İstanbul,9-12.
- Ozansoy, H. F. (2001). “Orta Oyunu”. Abdulkadir Emeksiz (Hazırlayan). *Orta Oyunu Kitabı*. Kitabevi, İstanbul,215-217.
- Önal, M. N. (2011). *Muğla Masalları*. Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla.
- Özarslan, M. (2001). *Erzurum Âşıklık Geleneği*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Özbek, M. (1981). *Folklor ve Türkülerimiz*. Ötüken, İstanbul.
- Özer, F. (2013). “Yunus Tömen (Sübhandereli)”. F.A. Turan, vd. (Ed.). *Sazın ve Sözüün Sultanları 10*. Cilt. Gazi Kitabevi, Ankara,446-447.
- Özhan, M. (2014). “Türk Gölge Tiyatrosu”. Ünver Oral (Hazırlayan). *Karagöznâme*. Kitabevi, İstanbul, 200-205.
- Özkan, İ. (1991). “Yalanlamalar ve Tekerlemeler”. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 341: 539-551.

- Paşa, Ş. (2014). “Kayıp Çelebi Oyunu”. Ü. Oral (Hazırlayan). *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları*. Kitabevi, İstanbul, 303-306
- Rasim, A. (2001). “Bir Orta Oyunu Tekerlemesi”. Abdulkadir Emeksiz (Ed.) *Orta Oyunu Kitabı*. Kitabevi, İstanbul, 100-105.
- Rayman, H. (2010). *Halk Edebiyatı Anlatı Türleri (Fıkra- Masal- Halk Hikayeleri- Mitoloji-Efsane)*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Saçkesen, A. (2003). *İzmir’de Yaşayan Âşıklardan Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Sakaoğlu, S. (1999). *Masal Araştırmaları*. Akçağ, Ankara.
- Sakaoğlu, S. (2002a). *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Akçağ, Ankara.
- Sakaoğlu, S. (2002b). *Kadirlili Âşık Halil Karabulut Destan Destan Üstüne*. Sumbas Kaymakamlığı Sumbas ve Köylerini Toplumsal Kalkındırma Birliği Yayını, Kadırlı.
- Sakaoğlu, S. (2011). *Türk Gölge Oyunu Karagöz*. Akçağ, Ankara.
- Sakaoğlu, S. (2013a). “Türk Saz Şiiri”. *Türk Şiiri Özel Sayısı III* (Halk Şiiri). TDK, Ankara, 105-250.
- Sakaoğlu, S. (2013b). *Türk Masalları*. Akçağ, Ankara.
- Sakaoğlu, S. (2014). “Varsağı mı, Sekizli Koşma mı?”. *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*. Kömen, Konya, 113-130.
- Sakaoğlu, S. (2015). *Masal Araştırmaları*. Akçağ, Ankara.
- Sakaoğlu, S. ve Alptekin, A. B. (2016). *Halk Şiirinden Seçmeler*. Akçağ, Ankara.
- Sakaoğlu, S. ve Ergun, M. (1998). *Proben*. TDK, Ankara.
- Sakaoğlu, S., Alptekin, A. B., Sakaoğlu, Y., Şimşek, E. (1999). *Meddah Behçet Mahir’in Bütün Hikâyeleri*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Sami, Ş. (2010). *Kamus-ı Türkî*. (Haz. Paşa Yavuzarslan), Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Sevengil, R. A. (1967). *Çağımızın Halk Şairleri*. Atlas Kitabevi, İstanbul.
- Sevin, N. (2014). “Karagöz’ün Tarihçesi Üstüne”. Ünver Oral (Hazırlayan). *Karagöznâme*. Kitabevi, İstanbul, 61-62.
- Seyidoğlu, B. (2006). *Erzurum Masalları*. Dergâh Yay., İstanbul.
- Şahin, A. K. (2010). “Hasan Hüseyin Erim (Âşık Hasgöl)”. F.A. Turan, vd. (Ed.). *Sazın ve Sözü’nün Sultanları 3*. Cilt. Gazi Kitabevi, Ankara, 173-174.
- Şenocak, E. (2016). “Âşık Deryâmi (Dursun Ali Erdoğan)”. Ali Berat, Alptekin (Ed.). *Feyzi Halıcı ve Yirminci Yüzyıl Âşıkları Üzerine Araştırmalar I*. Akçağ, Ankara, 233-246.

- Taşkaya, S. M. (2015). *Âşık Feymânî (Zamanı Geldi)*, 2.Baskı. Kadirli Kaymakamlığı Kültür Hizmetleri Yayını, Adana.
- Taşlıova, Ş. (1990). *Gönül Bahçesi*. Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.
- Tezel, N. (2014). *Türk Masalları*. Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Tilgen, N. (2014). “Karagöz”. Ünver Oral (Hazırlayan). *Hayâlden Gerçeğe Karagöz*. Kitabevi, İstanbul, 132-134.
- Topak, C. (2012). *Adana’da İmamî (Âşık İmamî; Hayatı, Sanatı, Şiirleri)*. Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Adana.
- Türk Dil Kurumu. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*. (Düz. Cem Dilçin), Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı. Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Türkeş Günay, U. (2009). *Türk Kültürüne Eleştiri*. Akçağ, Ankara.
- Türkeş Günay, U. (2011). *Elâzığ Masalları ve Propp Metodu*. Akçağ, Ankara.
- Türkmen, F. (1998). “Hikâye”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt (17): 488-491.
- Türkmen, N. (1991). *Orta Oyunu*. MEB, İstanbul.
- Türkmen, N. (2001). “Orta Oyununun Eskiği”. Abdulkadir Emeksiz (Hazırlayan). *Orta Oyunu Kitabı*. Kitabevi, İstanbul, 3-11.
- Yakıcı, A. (1978). *Âşık Mehmet Yakıcı*. Yayımlanmamış Bitirme Tezi. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum.
- Yakıcı, A. (1993). “Âşık Tarzı Türk Şiirinde Destan Türünün Tasnifi”. *Milli Folklor*, 19: 19-22.
- Yakıcı, A. (2013). *Halk Şiirinde Türkü*. Akçağ, Ankara.
- Yücel Çetin, A. (2016). *Türk Halk Hikâyelerinde Anlatıcı Tipolojisi*. Kitabevi, İstanbul.

EK 1- MASAL TEKERLEMELERİNİN YER ALDIĞI MASALLARIN BİBLİYOGRAFYASI

- Alptekin, A. B. (2002). “Ağlayan Nar ile Gülen Ayva”. *Taşeli Masalları*. Akçağ, Ankara, 449-452.
- Alptekin, A. B. (2002). “Ahmet Ağazade Mehmet Ağa”. *Taşeli Masalları*. Akçağ, Ankara, 298-302.
- Alptekin, A. B. (2002). “Ceylan Yüreği”. *Taşeli Masalları*. Akçağ, Ankara, 309-313.
- Alptekin, A. B. (2002). “İyilikle Kötülük”. *Taşeli Masalları*. Akçağ, Ankara, 289-291.
- Alptekin, A. B. (2002). “Vezirin Üç Kızı ve Padişahın Üç Oğlu”. *Taşeli Masalları*. Akçağ, Ankara, 435-439.
- Alptekin, A. B. (2002). “Zümrüdüanka Kuşu”. *Taşeli Masalları*. Akçağ, Ankara, 292-297.
- Arslan, A. A. (2000). “Deli Ehmed”. *Kuzeydoğu Anadolu (Kars) Türk ve Kuzey Britanya Halk Edebiyatlarında Masallar 2. Cilt*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 389-400.
- Arslan, A. A. (2000). “Eğri Gardaşın Doğru Gardaş”. *Kuzeydoğu Anadolu (Kars) Türk ve Kuzey Britanya Halk Edebiyatlarında Masallar 2. Cilt*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 421-426.
- Arslan, A. A. (2000). “Oğru Memmed’in Nağlı”. *Kuzeydoğu Anadolu (Kars) Türk ve Kuzey Britanya Halk Edebiyatlarında Masallar 2. Cilt*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 443-450.
- Artun, E. (2015). “Zülfü Siyah”. *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*. Karahan Kitabevi, Adana, 335-342.
- Bakırcı, N. (2006). “İftiraya Uğrayan Kız”. *Niğde Masalları*. Niğde Yüksek Öğretim Vakfı Yayınları, Niğde, 284-286.
- Bakırcı, N. (2006). “Mavi Gözlü Kedi”. *Niğde Masalları*. Niğde Yüksek Öğretim Vakfı Yayınları, Niğde, 218-220.
- Bakırcı, N. (2006). “Mavi Gözlü Kedi”. *Niğde Masalları*. Niğde Yüksek Öğretim Vakfı Yayınları, Niğde, 218-220.
- Bakırcı, N. (2006). “Padişah Kızı İle Yedi Kardeş”. *Niğde Masalları*. Niğde Yüksek Öğretim Vakfı Yayınları, Niğde, 205-208.
- Bakırcı, N. (2010). “Eşek, Kaz, Serçe”. *Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerinde Bir İnceleme*. Manas Yayıncılık, Elâzığ, 632-633.
- Bakırcı, N. (2010). “Kurnaz Kurt Masalı”. *Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerinde Bir İnceleme*. Manas Yayıncılık, Elâzığ, 661-662.
- Bakırcı, N. (2010). “Tilki ile Nene Karı”. *Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerinde Bir İnceleme*. Manas Yayıncılık, Elâzığ, 721-722.

- Bakırcı, N. (2010). “Tilki ile Yılanın Arkadaşlığı”. *Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerinde Bir İnceleme*. Manas Yayıncılık, Elâzığ, 778-780.
- Bakırcı, N. (2010). “Title Bitle Masalı”. *Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerinde Bir İnceleme*. Manas Yayıncılık, Elâzığ, 755-756.
- Bakırcı, N. (2010). “Yarım Horoz”. *Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerinde Bir İnceleme*. Manas Yayıncılık, Elâzığ, 701.
- Boratav, P. N. (2000). *Tekerleme*. Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Boratav, P. N. (2009). “Yatalak Mehmet”. *Zaman Zaman İçinde*. İmge Kitabevi, Ankara, 136-144.
- Boratav, P. N. (2015). “Altı Kız Babası”. *Az Gittik Uz Gittik*. İmge Kitabevi, Ankara, 159-167.
- Boratav, Pertev Naili (2015). “Culfa Kadınları”. *Az Gittik Uz Gittik*. İmge Kitabevi, Ankara, 279-282.
- Boratav, P. N. (2015). “Çiftçi Mehmed Ağa”. *Az Gittik Uz Gittik*. İmge Kitabevi, Ankara, 236-248.
- Boratav, P. N. (2015). “Erler Karısına Koca Olmaya Giden Keloğlan”. *Az Gittik Uz Gittik*. İmge Kitabevi, Ankara, 51-56.
- Boratav, P. N. (2015). “Telli Top”. *Az Gittik Uz Gittik*. İmge Kitabevi, Ankara, 168-171.
- Boratav, P. N. (2015). “Yarım Horoz”. *Az Gittik Uz Gittik*. İmge Kitabevi, Ankara, 25-28.
- Dağı, F. (2016). “Ayı Oğlu”. *Gâvur Dağı (Cebel-i Bereket) Türkmen Masalları*. Kömen Yayınları, Konya, 163-168.
- Dağı, F. (2016). “Güzel İmtihan”. *Gâvur Dağı (Cebel-i Bereket) Türkmen Masalları*. Kömen Yayınları, Konya, 169-170.
- Dağı, F. (2016). “Hançerbağı”. *Gâvur Dağı (Cebel-i Bereket) Türkmen Masalları*. Kömen Yayınları, Konya, 149-156.
- Dağı, F. (2016). “Keloğlan ile Köse”. *Gâvur Dağı (Cebel-i Bereket) Türkmen Masalları*. Kömen Yayınları, Konya, 220- 221.
- Dağı, F. (2016). “Mercimek Çocuk”. *Gâvur Dağı (Cebel-i Bereket) Türkmen Masalları*. Kömen Yayınları, Konya, 194-196.
- Dağı, F. (2016). “Şahbahtiyar”. *Gâvur Dağı (Cebel-i Bereket) Türkmen Masalları*. Kömen Yayınları, Konya, 213-215.
- Dağı, F. (2016). “Şehzadenin Karısı”. *Gâvur Dağı (Cebel-i Bereket) Türkmen Masalları*. Kömen Yayınları, Konya, 182-185.
- Elçin, Ş. (2005). “Delibalta”. *Halk Edebiyatına Giriş*. Akçağ, Ankara, 379-384.
- Elçin, Ş. (2005). “Keloğlan”. *Halk Edebiyatına Giriş*. Akçağ, Ankara, 391-392.
- Güney, E. C. (1982). “Ak Gün Kara Gün”. *Masallar*. KTB, Ankara, 307-321.
- Güney, E. C. (1982). “Bir Göze Bir Gül”. *Masallar*. KTB, Ankara, 291-306.

- Güney, E. C. (1982). “Dünyanın Tadı”. *Masallar*. KTB, Ankara, 361-381.
- Güney, E. C. (1982). “Gelincik Günü”. *Masallar*. KTB, Ankara, 81-86.
- Güney, E. C. (1982). “Hamur Bebek”. *Masallar*. KTB, Ankara, 87-96.
- Güney, E. C. (1982). “Karayılan”. *Masallar*. KTB, Ankara, 176-191.
- Güney, E. C. (1982). “Kösedağı”. *Masallar*. KTB, Ankara, 97-104.
- Güney, E. C. (1982). “Kül Kedisi”. *Masallar*. KTB, Ankara, 137-149.
- Güney, E. C. (1982). “Nar Tanesi”. *Masallar*. KTB, Ankara, 150-175.
- Güney, E. C. (1982). “Perili El”. *Masallar*. KTB, Ankara, 105-110.
- Güney, E. C. (1982). “Tasa Kuşu”. *Masallar*. KTB, Ankara, 338-343.
- Güney, E. C. (1982). “Üç Elma”. *Masallar*. KTB, Ankara, 119-125.
- Güney, E. C. (1982). “Zümrütanka”. *Masallar*. KTB, Ankara, 244-290.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2002). “Balığın Gülmesi”. *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 357-362.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2002). “Bıra Mus”. *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 312-317.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2002). “Boncuk Padişah”. *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 363-366.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2002). “Eşmanip”. *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 175-184.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2002). “Evliya ile Kevliya”. *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 401-403.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2002). “Helvacı Güzeli”. *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 393-396.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2002). “Padişahın Oğlu ile Dünya Güzeli”. *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 388-392.
- Önal, M. N. (2011). “İki Padişah ve Sınama”. *Muğla Masalları*. Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 409-410.
- Önal, M. N. (2011). “Kırk Haramiler”. *Muğla Masalları*. Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 398.
- Önal, M. N. (2011). “Külcü”. *Muğla Masalları*. Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 369-370.
- Önal, M. N. (2011). “Nohuttan Memet”. *Muğla Masalları*. Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 367-368.
- Önal, M. N. (2011). “Tın Tın Kabacık”. *Muğla Masalları*. Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 411-413.

- Önal, M. N. (2011). “Yanağında Güller Açan Kız”. *Muğla Masalları*. Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 360-363.
- Sakaoğlu, S. (2002). “Balık Kız”. *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Akçağ, Ankara, 305-310.
- Sakaoğlu, S. (2002). “Devleri Korkutan Bilâl Ağa”. *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Akçağ, Ankara, 373-374.
- Sakaoğlu, S. (2002). “Haramibaşı Ahmet”. *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Akçağ, Ankara, 363-367.
- Sakaoğlu, S. (2002). “İnsan Yiyen Kız”. *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Akçağ, Ankara, 358-362.
- Sakaoğlu, S. (2002). “Padişahlar Padişahı”. *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Akçağ, Ankara, 351-355.
- Sakaoğlu, S. (2015). “Ayağına Diken Batan Horaz”. *Masal Araştırmaları*. Akçağ, Ankara, 289-290.
- Sakaoğlu, S. (2015). “Şaklacıkla Baklacık”. *Masal Araştırmaları*. Akçağ, Ankara, 291-292.
- Seyidoğlu, B. (2006). “Totok”. *Erzurum Masalları*. Dergâh Yayınları, İstanbul, 331-334.
- Tezel, N. (2014). “Akıllı Evlat”. *Türk Masalları*. Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 374-378.
- Tezel, N. (2014). “Altın Araba”. *Türk Masalları*. Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 215-320.
- Tezel, N. (2014). “Altmış Akıllı Yetmiş Fikirli”. *Türk Masalları*. Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 230-133.
- Tezel, N. (2014). “Çoban Ali”. *Türk Masalları*. Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 398-415.
- Tezel, N. (2014). “Gururlu Kız”. *Türk Masalları*. Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 416-420.
- Tezel, N. (2014). “İbiş ile Memiş”. *Türk Masalları*. Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 379-382.
- Tezel, N. (2014). “İhtiyar Kuş”. *Türk Masalları*. Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 234-240.
- Tezel, N. (2014). “Kaldı ile Geldi”. *Türk Masalları*. Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 310-314.
- Tezel, N. (2014). “Keloğlan ile İhtiyar”. *Türk Masalları*. Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 455-478.
- Tezel, N. (2014). “Kısmetimi Arıyorum”. *Türk Masalları*. Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 54-73.
- Tezel, N. (2014). “Seksen Göz”. *Türk Masalları*. Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 254-271.
- Tezel, N. (2014). “Zanni Oğulları”. *Türk Masalları*. Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 278-282.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Canan KÖKUS
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Antalya Gazi Anadolu Lisesi, 2010
Lisans Diploması	Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, 2014.
Yabancı Dil	İngilizce
E-Posta	canan.kokus06@gmail.com

